

HAZİRAN 2007

2007 yılı Türkiye Ekonomisi Raporu'nun basımına katkılarından dolayı,

ve

teşekkür ederiz.

MÜSİAD

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

Bu Rapor
MÜSİAD Araştırmalar ve Yayın Komisyonu koordinasyonunda
MÜSİAD Ekonomik Danışma Kurulu tarafından
hazırlanmıştır.

Editör

Doç. Dr. İbrahim Öztürk

Editörün Notu:

Çalışmanın editörü **Doç. Dr. İbrahim Öztürk**, raporun ortaya çıkmasında büyük katkıları geçen aşağıdaki saygın şahsiyetlere teşekkür eder:

Prof. Dr. Nazım Engin	(Marmara Ün. İngilizce İktisat Bölümü),
Doç. Dr. Mustafa Acar	(Kırıkkale Ün. Ekonomi Bölümü),
Doç. Dr. Şaduman Okumuş	(İstanbul Tic. Ün. Ticari Bilimler Fakültesi),
Yard. Doç. Dr. Betül Gür	(İstanbul Tic. Ün. Ticari Bilimler Fakültesi),
Bilge Eriş	(Marmara Üniversitesi İng. İktisat Bölümü),
Gizem Korkmaz	(Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü),
Dr. Nihat Alayoğlu	(MÜSİAD Genel Sekreteri),
Kürşat Şahin,	
Tahsin Sınay	

Yayına Hazırlık

www.prestij.com.tr

Baskı

Atatürk Cd. (Mezbaha Yolu) Göl Sk. No:1 Yenibosna/İST.

Tel.: 0212 656 49 97 pbx Faks: 0212 656 29 26

Basım Yeri ve Tarihi

İstanbul / Haziran 2007

ISBN

978-975-7215-71-4

© 2007, Her türlü yayın hakkı MÜSİAD'a aittir.

MÜSİAD'dan izin almak veya MÜSİAD kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

HAZİRAN 2007

***2006 YILI DEĞERLENDİRMESİ**

***2007 YARI YIL DEĞERLENDİRMESİ VE BEKLENTİLERİ**

***ADİL, ŞEFFAF ve REKABETÇİ BİR EKONOMİYE DOĞRU**

YENİ HÜKÜMETE YOL HARİTASI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	8
------------	---

1. BÖLÜM: MİLLİ GELİR, BÜYÜME VE İSTİHDAM

1.1. MİLLİ GELİR VE BÜYÜME	12
1.2. ÜRETİM VE SEKTÖREL BÜYÜME EĞİLİMLERİ	15
1.2.1. Sanayi Üretimi.....	16
1.2.2. İnşaat Sektörü	19
1.2.3. Tarım Sektörü	19
1.3. TALEP UNSURLARINDAKİ GELİŞMELER.....	20
1.3.1. Yatırımcı Sektörler	21
1.3.2. Teşviklerin ve Yatırımların Bölgesel Dağılımı.....	23
1.3.3. Tasarruf-Yatırım Dengesi ve Dış Kaynak Girişindeki Gelişmeler	24
1.4. İŞGÜCÜ, İSTİHDAM VE GELİR DAĞILIMINDAKİ GELİŞMELER	25
1.4.1. İşgücü Piyasalarındaki Gelişmeler	25
1.4.2. Gelir Dağılımındaki Gelişmeler	27

2. BÖLÜM: KAMU MALİYESİ

2.1. BÜTÇE PERFORMANSINDAKİ GELİŞMELER	30
2.1.1. Kamu Maliyesine Yönelik Kurumsal Düzenlemeler.....	30
2.1.2. Bütçe Dengesi.....	31
2.2. KAMU FİNANSMANI VE BORÇ YÖNETİMİ	34
2.2.1. Kamu Borç Stokundaki Gelişmeler	34
2.2.2. Kamunun Borç Servisi.....	37
2.2.3. Borç Stokunun Maliyeti.....	37
2.2.4. Borç Stokunun Kompozisyonu.....	38
2.2.5. Borç Stokunun Vadesi.....	39
2.3. DIŞ BORÇ KIRILGANLIK GÖSTERGELERİ.....	40

3. BÖLÜM: FİYATLARDAKİ GELİŞMELER

3.1. FİYATLARDAKİ GENEL GÖRÜNÜM	42
3.2. ENFLASYON HEDEFİNİN SAPMA NEDENLERİ	43
3.2.1. Dış Faktörler	43
3.2.2. İç Faktörler.....	45
3.3. ÖZEL KAPSAMLI TÜFE GÖSTERGELERİNDEKİ GELİŞMELER	47
3.4. ÜRETİCİ FİYATLARINDAKİ GELİŞMELER.....	47
3.5. 2007 YILI BAŞINDAKİ GELİŞMELER (OCAK-MART).....	48

4. BÖLÜM: PARA PİYASALARINDAKİ GELİŞMELER

4.1. PARA PİYASALARINDAKİ GENEL EĞİLİMLER	49
4.2. MERKEZ BANKASI ANALİTİK BİLANÇOSU	49
4.3. FAİZ ORANLARINDAKİ GELİŞMELER.....	52
4.4. PARA ARZINDAKİ GELİŞMELER.....	52
4.5. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER.....	54
4.5.1. Bankacılık Sektörü Genel Değerlendirmesi	54

5. BÖLÜM: DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

5.1. DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER.....	59
5.1.1. ABD Ekonomisindeki Gelişmeler.....	59
5.1.2. AB Ekonomisindeki Gelişmeler	60
5.1.3. Japon Ekonomisi	61
5.1.4. Çin.....	61
5.2. TÜRKİYE'NİN ÖDEMELER DENGESİNDEKİ GELİŞMELER	61
5.2.1. Dış Ticaretteki Gelişmelerin Genel Değerlendirmesi	61
5.2.2. Dış Ticaretin Yapısı	63
5.2.3. Başlıca Fasıllara Göre İhracat Eğilimleri.....	64
5.2.4. Başlıca Fasıllara Göre İthalat Eğilimleri.....	65
5.2.5. Dış Ticaretin Yönü	67
5.2.6. Cari Açığındaki Gelişmeler.....	69
5.2.7. Cari Açığın Finansmanı	70

6. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME

6.1. EKONOMİDE BİR MUHASEBE (2002-2007).....	73
6.2. İSTİKRAR PROGRAMI İSTİKRARSIZLIK ÜRETMEDEN.....	74
6.2.1. Küresel Ortamın Bozulması ve Enflasyon Sıpması.....	74
6.2.2. Alınan Tedbirler.....	74
6.2.3. Tedbirlerin Sonuçları.....	75
6.3. BÜYÜME PERFORMANSI	76
6.4. MÂLİ İSTİKRAR	77
6.5. FİYAT İSTİKRARI.....	79
6.6. ÖDEMELER DENGESİ VE DIŞ TİCARET	81
6.7. FAİZ-KUR POLİTİKALARI	83
6.7.1. Faiz-Kur-Cari Açık Etkileşimi	83
6.7.2. Faiz-Enflasyon Etkileşimi	85
6.7.3. Yüksek Faiz Neyin Sonucudur?	85

7. BÖLÜM: MÜSİAD'IN ÖNERİLERİ

7.1. YENİ BİR KALKINMA MİMARİSİ GEREKMEKTEDİR	86
7.2. ADİL, ŞEFFAF VE REKABETÇİ BİR DÜZEN İÇİN REFORMLAR	88
7.3. AB ÜYELİK MÜZAKERE SÜRECİ DERİNLEŞTİRİLMELİDİR	91
7.4. KAMU FİNANSMANI VE MALİYE POLİTİKASI ÖNERİLERİ	92
7.5. EĞİTİM REFORMU VE MESLEK EDİNDİRME REFORMU	96
7.6. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK	99
7.7. SOSYAL GÜVENLİK ALANINDA TEDBİRLER	106
7.8. YABANCI YATIRIM STRATEJİSİ	112
7.9. ÖZELLEŞTİRME	113
7.10. CARİ AÇIĞIN AZALTILMASI.....	115
7.11. TEŞVİKLER, SEKTÖREL VE BÖLGESEL DENGESİZLİKLER.....	120
7.12. ENERJİ SEKTÖRÜ	122
7.13. PERAKENDE SEKTÖRÜ	124

TABLOLAR

MAKRO GÖSTERGELER.....	10
MÜSİAD'IN 2007 YILI SONU TAHMİNLERİ	11
1. BÖLÜM: Tablo-1.1 Gayri Safi Milli Hasıla ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, 2005-2006	12
Tablo-1.2 Sektörel Büyüme Hızları (Bir önceki yılın aynı dönemine göre).....	15
Tablo-1.3 Aylık Sanayi Üretim Endeksinde Yıllara Göre Değişim (%)	16
Tablo-1.4 Aylık Kapasite Kullanım Oranları (%).....	18
Tablo-1.5 Yurt İçi Talebe İlişkin Göstergeler	18
Tablo-1.6 2006 yılı Tarım Sektörü Gayri Safi Katma Değeri.....	20
Tablo-1.7 Harcamalara Göre 2006 Yılında Sektörel Gelişme Hızları	21
Tablo-1.8 Başlıca Alt Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları.....	22
Tablo-1.9 Özel Kesim Sabit Sermaye Yatırımları	23
Tablo-1.10 İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler	26
Tablo 1.11 Birikimli Büyüme ve İstihdamdaki Artış (2002-2006)	27
Tablo-1.12 Yüzde 20'lik grupların gelirden aldığı paylar, 2004-2005	27
Tablo-1.13 Enflasyon ve Kamu Kesiminde Ücret-Maaşlardaki Gelişmeler.....	29
2. BÖLÜM: Tablo-2.1 Merkezi Yönetim Bütçesi	31
Tablo-2.2 Bütçe Gelirlerinin Alt Kalemleri	32
Tablo-2.3 Bütçe Harcamalarının Alt Kalemleri.....	33
Tablo-2.4 Merkezi Bütçe Toplam Borç Stoku	34
Tablo-2.5 2006 Yılı Borç Servisi Finansmanı ve 2007 Programı.....	37
Tablo-2.6 Merkezi Yönetim Borç Stoku Faiz Yapısı (Yüzde dağılımı)	38
Tablo-2.7 Dış Borçların Döviz Kompozisyonu	39
Tablo-2.8 Toplam Ulusal Dış Borç Stoku, Vadesi ve Borçlulara Göre Dağılımı	40
Tablo-2.9 2006 Yılı Sonu İtibarıyla Başlıca Finansal Oranlar (%)	41
3. BÖLÜM: Tablo-3.1 TÜFE Değişim Oranları.....	43
Tablo-3.2 ÜFE ve Alt Kalemler (3 Aylık % Değişim).....	47
Tablo-3.3 2007 Başında TÜFE ve ÜFE'deki Gelişmeler (%)	48
4. BÖLÜM: Tablo-4.1 Merkez Bankası Bilançosu Büyüklükleri (IMF stand by antlaşması uyumlu)	50
Tablo-4.2 Başlıca Parasal Göstergeler.....	53
Tablo-4.3 Merkez Bankası Müdahaleleri (2003-2006).....	54
Tablo-4.4 Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler	55
5. BÖLÜM: Tablo-5.1 Başlıca Dış Ticaret Göstergeleri (Yıllık, Milyar \$)	62
Tablo-5.2 Ekonomik Faaliyetlere Göre Dış Ticaret (Yıllık, Milyon \$)	63
Tablo-5.3 Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına Göre Dış Ticaret	64
Tablo-5.4 Başlıca Fasıllara Göre İhracat	65
Tablo-5.5 Başlıca Ekonomik Gruplara ve Seçilmiş Fasıllara Göre İthalat.....	66
Tablo-5.6 Ülke Gruplarına Göre İhracat (Yıllık, Milyon \$)	67
Tablo-5.7 Ülke Gruplarına Göre İthalat (Yıllık, Milyon \$)	68
Tablo-5.8 Cari Açık ve Bileşenleri (Milyon \$)	69
Tablo-5.9 Ödemeler Dengesi Finansmanı	71
6. BÖLÜM: Tablo-6.1 Temel Makroekonomik Büyüklükler (%)	76
Tablo-6.2 2002-2006 Birikimli Büyüme	76
Tablo-6.3 Bütçenin Milli Gelirden Aldığı Pay.....	78
Tablo-6.4 Sosyal Harcamaların Bütçe Harcama Esneklikleri.....	78
Tablo-6.5 Ekonomideki Temel Kırılganlık Göstergeleri	84

ŞEKİLLER

1. BÖLÜM:	Şekil 1.1 Türkiye Ekonomisinde Büyüme Eğilimleri	13
	Şekil-1.2 Kişi Başına Düşen Milli Gelir (1995-2006)	13
	Şekil-1.3 GSMH Büyümesinin Kaynakları	14
	Şekil-1.4 GSYİH, Özel Yatırım ve Özel Tüketim Büyüme Hızları (2002-2006)	14
	Şekil-1.5 Aylık Sanayi Üretim Endeksleri (Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişme)	17
	Şekil-1.6 Bina İnşaat Maliyet İndeksi	19
	Şekil-1.7 Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı	23
	Şekil-1.8 Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (%), 2006	24
	Şekil-1.9 Tasarruf-Yatırım ve Dış Kaynak İlişkisi	24
	Şekil-1.10 Tarım Dışı İstihdamdaki Gelişmeler	25
	Şekil-1.11 İstihdamın Sektörel Dağılımı, (2002 ve 2006 mukayesesi, %)	25
	Şekil 1.12 İşsizlik Oranlarındaki Gelişmeler (2002-2006)	26
	Şekil-1.13 Gelir Dağılımındaki Gelişmeler	28
2. BÖLÜM:	Şekil-2.1 Bütçe Performansındaki Gelişmeler	31
	Şekil-2.2 Toplam Kamu Net Borç Stoku/GSMH (%)	35
	Şekil-2.3 İç Borçlanmanın Vadesi, Nominal ve Reel Faizi (%)	36
	Şekil-2.4 Çeşitli Göstergelere Göre Dış Borç Kırılganlık Göstergeleri	41
3. BÖLÜM:	Şekil-3.1 TÜFE ve ÜFE'deki Yıllık Gelişmeler	42
	Şekil-3.2 Emtia Fiyatlarındaki Gelişmeler	44
	Şekil-3.3 Petrol Fiyatları	44
	Şekil-3.4 Döviz Kurundaki Gelişmeler	45
	Şekil-3.5 Sektörlerin TÜFE'deki Yıllık Katkı Puanları	46
	Şekil-3.6 TÜFE Enflasyonunun Üzerinde ve Altında Kalan Alt Kalemler	46
	Şekil-3.7 TÜFE ve Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri (Yıllık Değişim)	47
	Şekil-3.8 TÜFE'deki Gelişmeler: Hedef Patika	48
4. BÖLÜM:	Şekil-4. 1 Merkez Bankası Net Rezerv ve Net Döviz Pozisyonu İlişkisi	50
	Şekil-4.2 2006 Yılı Boyunca Ekonomide Likidite Eğilimleri (Milyar YTL)	51
	Şekil-4.3 Faiz Oranlarındaki Gelişmeler	52
	Şekil-4.4 Reel Kur Endeksinde Yıllara Göre Gelişmeler	53
	Şekil-4.5 Kredilerdeki Gelişmeler (%)	56
	Şekil-4.6 Devlet Borçlanma Senetlerinin ve Kredilerin Aktifler İçindeki Payı (%)	57
	Şekil-4.7 Bankacılık Kesimi Sermaye Yeterlilik Oranı (%)	57
	Şekil-4.8 Bankacılık Sektörü Açık Pozisyonundaki Gelişmeler	58
	Şekil-4.9 Alternatif Yatırım Araçlarının Yıllık Getirisi (2006, %)	58
5. BÖLÜM:	Şekil-5.1 Dış Ticaretteki Başlıca Gelişmeler	62
	Şekil-5.2 Dış ticaretteki Başlıca Gelişmeler	62
	Şekil-5.3 Başlıca Sektörlerde İhracat Eğilimleri	63
	Şekil-5.4 2006 Yılında İhracatın ve İthalatın Geniş Ekonomik Guruplara Göre Dağılımı	64
	Şekil-5.5 İthalat Eğilimindeki Gelişmeler	67
	Şekil-5.6 Cari Açık ve Enerji İthalatının Etkisi (2002-2006)	70
	Şekil-5.7 Uzun ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri (Milyar \$, portföy ve doğrudan yatırımlar hariç)	72
6. BÖLÜM:	Şekil-6.1 Verimlilik ve Reel Ücretler	77
	Şekil-6.2 Üretim Faktörlerinin Büyümeye Katkısı	77
	Şekil-6.3 Sağlık harcamalarındaki Gelişmeler	79

Dr. Ömer BOLAT

MÜSİAD Başkanı

ÖNSÖZ

Yeni Kalkınma Hamlesi İçin Âdil, Şeffaf, Rekabetçi Bir Sistem

Tam da büyük mesafeler katettiğimizi düşünürken, aslında bir dairenin üzerinde olduğumuzu fark ediyor, yeniden başa dönüşümüze hayflanıyoruz. 1990'lı yılları büyük ölçüde kaybettik. 1994 - 2001 arasında tam üç derin ekonomik kriz yaşandı. Adeta 2,5 senede bir, % 7 - 9 arasında küçülme ile sonuçlanan krizlerle karşılaştık. Buna hangi ülke kolayca dayanabilir? Zira, her kriz beraberinde yerine konulmaz gedikler bırakarak gidiyor.

Nitekim, rakibimiz olan birçok ülke fersah fersah önümüze geçti. Daha 1990'lı yıllarda piyasa ekonomisi ile tanışan birçok doğu bloku ülkeleri soğuk savaş sonrası ortamının gereklerini hızla yerine getirip, bir kısmı AB üyesi oldular. Şimdi Türkiye, "yüksek piyasa ekonomileri" kategorisinde, işte bu ülkelerle mukayese ediliyor.

Şunu söylemeye çalışıyoruz; dünya hızla değişirken, kaybedilen on yıllar bir daha yerine konulamıyor. Bakınız, Türkiye artık dolu dizgin küresel bütünleşme sürecinde. Bu, Türkiye'nin mukayeseli üstünlüklerinin yeniden tanımlanmasını ve buna göre bütünleşmesini gerektiriyor. İşte burada karşımıza kayıp yıllar çıkıyor. Tek bir misal meramımızı anlatmaya yeter: Türkiye'de 1000 kişiye düşen otomobil sayısı 70 civarında. Avrupa'da 600'ün, ABD'de ise 800'ün üzerinde. Bizden sonra yola çıkan ve kendi markalarıyla dünya piyasalarını sarsan Güney Kore için "acaba bizde de yatırım yapar mı" diye yollarını gözlerken, Türkiye kayıp on yıllardan sonra artık yabancı markaların üretimini içeriye çekmek uğraşısı içinde. Gerçi buna da seviniyoruz. Görüyorsunuz, sektirdiğimiz çağlar yakamızı bırakmıyor; yolumuza düşük katma değerli mallarla devam ederken, yüksek katma değer başkalarına kalıyor.

Peki, bu makus talihi nasıl değiştireceğiz? Aslında yüzde yüz kayıpları telafi etmek belki de mümkün değil. Ancak kapatabildiğimiz kadarını başarmak için, geçmiştekinden farklı olarak, büyük bedeller ödeyerek elde ettiğimiz istikrarı koruyarak, devlet ile toplum arasında daha etkin bir yönetişimi hayata geçirerek, kanun devletinden bir hukuk devletine geçerek, insan hak ve özgürlüklerini sadece halkımız layık olduğu için şartsız tesis ederek, ekonomide şeffaf, adil, rekabetçi bir düzeni oturtarak.

Ancak bütün bunları toplum olarak sanki hak etmiyormuşuz gibi, bütün bunlar bize dışardan dayatılıyormuş gibi sunulmakta, ülkemize daha ileri düzeyde maliyetlere neden olacak, zaman kayıplarına açık direnişler de sergilenmektedir.

Bu tür yanlış duruş sahipleri her yerde ve her zaman vardır. Esas olan, bir toplumun kendine böyle bir muameleyi reva görmemesi ve yanlış yerde duranları dışlamasıdır. Bunun vazgeçilmez şartı, bir ülkede sivil toplumun varlığı ve şahsiyetli bir duruşu sergilemesidir.

Türkiye ekonomisinde 2002 yılından beri o kadar çok yara sarıldı ve o kadar çok bedel ödendi ki! Milletimizin büyük fedakarlığı, güçlü bir siyasi yönetim ve istikrar ortamı, AB çapası ve ardı ardına sürdürülegelen reformlar sayesinde, Türk ekonomisi bugün çok farklı bir noktadadır. Daha önce ekonomi, her hangi bir yerde yaprak kıpırdadığında deprem geçirirken, şimdi Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin siyaseti kilitlemesi ve ortaya çıkan istikrarsızlığa rağmen, bugün umut vaatetmeye ve direnç göstermeye devam etmektedir. 22 Temmuz tarihinde yapılacak seçimler sonucunda siyasi istikrarın yeniden sağlanacağı umudu bunda en önemli etkindir.

MÜSİAD, geleneksel sorumluluk ve **“Önce Türkiye ve Halkımız”** tutkusuna ve anlayışına dayalı olarak, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmek üzere, 60. Cumhuriyet Hükümeti için bu raporda bir **“Yol Haritası”** sunuyor. Bu yol haritası, kuruluşumuzun ülkemiz sathına yayılmış 28 Şubesi ve 2700’ün üzerindeki üyesinin aktif katılımıyla süzülüp gelen mutfaktaki bilgi olması yanında, Ekonomik Danışma Kurulumuz ve Sektör Kurullarımızın aylar süren çalışmasının, entelektüel bir duruşla sunulmasıdır.

Kabul ediyoruz ki, ekonomide nihayet istikrar ve ilerleme temin edilmiştir. Şimdi sıra, bu istikrarın derinleştirilmesinde, uygulanmakta olan ekonomik programın yan etkilerini telafi etmek üzere, yeni ve kalkınma öncelikli bir ekonomik atılım programının hayata geçirilmesindedir. Toplumda yıllardır uygulanan programdan kaynaklanan, adeta bir “istikrar inşası yorgunluğu” vardır. Artık, reformların devamı için toplumda yeni bir enerji oluşturulmalı, toplumsal destek devşirilmelidir. **Bugüne kadar “onarım”, bundan sonrası için “atılım” programı.** Bu bağlamda, yeni kalkınma deseni arayışlarının, finansal önceliklerden reel ekonomiye, yani üretim ikliminin geliştirilmesine, iş ve istihdam imkânlarının artırılmasına kayması gerekmektedir. Bu arada, enflasyonun ve faizlerin düşürülmesi hedeflerinden asla vazgeçilmemelidir. Bunun bir gereği olarak, kamu sektöründe sağlanan mâli disiplin devam ettirilmelidir.

60. Hükümet, 2007 ve sonrasında reformlara ciddiyetle devam etmelidir. Bu meyanda, mukayeseli üstünlüklerimizi artıracak, potansiyel büyüme alanını genişletecek altyapı ve sosyal yatırımlar artırılmalıdır. Sınırlı kamu kaynakları stratejik sektörel önceliklere göre, bölgesel ve sektörel düzeyde kullanılmalıdır. Yabancı sermaye de, bu önceliklerin bir parçası olacak şekilde yönlendirilmelidir. Teknik ve mesleki eğitimi geliştirmeyi merkez alan bir eğitim reformu, YÖK reformu, yargı reformu, vergi reformu, sosyal güvenlik reformu ve kamu personel reformu acilen tamamlanmalıdır.

Bu raporun hazırlanmasında emeği geçen, başta ekonomi başdanışmanımız Doç. Dr. İbrahim Öztürk olmak üzere, Ekonomi Danışma Kurulu üyelerimiz Mehmet Nuri Görenoğlu, Kürşat Şahin, Tahsin Sınay, Dr.Nihat Alayoğlu ve Mehmet Develioğlu başkanlığındaki Araştırmalar-Yayın Komisyonu üyelerimize çok teşekkür ederim.

MÜSİAD’ın **Türkiye Ekonomisi - 2007** raporunun ülkemiz, halkımız, üyelerimiz, siyaset ve ekonomi alanındaki karar vericiler için çok faydalı ve yönlendirici olacağına yürekten inanıyorum.

MAKRO GÖSTERGELER

	Birim	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
REEL EKONOMİ								
GSMH (TL)	Milyar YTL	125.6	176.5	273.5	356.7	428.9	485.1	575.7
GSMH (USD)	Milyar USD	200.4	143.3	180.7	237.7	301.5	357.7	400
GSMH (Kişi Başına USD)	USD	2,987.0	2,105.0	2,619.0	3,383.0	4,172.0	4,964	5,475
Büyüme	%	6.3	-9.5	7.9	5.9	9.9	5.5	6.0
Toplam Sanayi Üretim Endeksi Ort.	%	103.4	94.4	103.3	112.4	123.4	130.2	141.2
FİYATLAR								
ÜFE (Yıl Sonu)	%	32.7	88.6	30.8	13.9	13.8	2.7	11.7
TÜFE (Yıl Sonu)	%	39.0	68.5	29.7	18.4	9.3	7.7	9.6
DÖVİZ KURU								
YTL/\$ (Yıl Ortalaması)	YTL	0.627	1.231	1.513	1.500	1.446	1.354	1.346
DİBS Faizi (Yıl ortalaması)	%	36.0	63.9	49.8	28.7	24.9	16.2	18.2
İŞSİZLİK ORANI	%	6.6	8.4	10.3	10.5	10.3	10.3	9.9
KAMU MALİYESİ								
BÜTÇE								
Bütçe Gelirleri	Milyar YTL	33.3	51.8	76.4	100.2	109.9	134.80	171.3
Bütçe Giderleri	Milyar YTL	46.6	80.4	115.5	140.1	140.2	144.6	175.3
Faiz Dışı Giderler	Milyar YTL	26.2	39.3	63.6	81.4	83.7	98.9	129.3
Faiz Giderleri	Milyar YTL	20.4	41.1	51.9	58.6	56.5	45.7	45.9
Bütçe Dengesi	Milyar YTL	-13.3	-28.6	-39.1	-39.8	-30.3	-9.8	-3.9
Faiz Dışı Bütçe Dengesi	Milyar YTL	7.1	12.5	12.8	18.8	26.2	35.9	41.9
Faiz Dışı Bütçe Dengesi/GSMH	%	5.7	7.1	4.7	5.3	6.1	7.4	7.9
BORÇ GÖSTERGELERİ								
Kamu Brüt İç Borç Stoku	Milyar YTL	36.4	122.2	149.9	194.4	224.5	244.8	251.5
Toplam Dış Borç Stoku	Milyar USD	118.6	113.7	130.2	145.3	161.8	165.2	206.4
Orta Uzun Vadeli Dış Borçlar	Milyar USD	90.3	97.3	113.8	122.3	129.9	128.3	164.4
Kısa Vadeli Dış Borçlar	Milyar USD	28.3	16.4	16.4	23.0	31.9	36.9	41.9
Kamu Brüt Dış Borç Stoku	Milyar USD	53.0	59.8	71.8	76.9	76.8	69.0	69.5
Net kamu borç stoku/GSMH (%)		48.7	97.0	78.4	70.3	64.0	55.3	44.9
ÖDEMELER DENGESİ								
İhracat (FOB)	Milyar USD	30.7	34.4	39.1	50.8	63.1	73.4	85.3
İthalat (FOB)	Milyar USD	-53.1	-38.9	-47.8	-64.8	-90.6	-109.2	137.4
Dışicaret Dengesi	Milyar USD	-22.4	-4.5	-8.6	-13.9	-23.9	-32.6	-52.1
Cari İşlemler Dengesi	Milyar USD	-9.8	3.4	-1.8	-6.8	-15.6	-22.9	-31.4
Cari Denge / GSMH	%	-4.9	2.4	-1.0	-2.9	-5.2	-6.4	-7.9

MÜSİAD'IN 2007 YIL SONU TAHMİNLERİ

BÜYÜME	% 5 - 6 arası
BÜTÇE AÇIĞI	8 Milyar YTL
ENFLASYON	
TÜFE:	% 7
ÜFE:	% 7,5
DIŞ DENGİ	
İhracat:	100 Milyar Dolar
İthalat:	151 Milyar Dolar
DIŞ TİCARET AÇIĞI	51 Milyar Dolar
CARİ AÇIK	30 Milyar Dolar

1. BÖLÜM

MİLLİ GELİR, BÜYÜME VE İSTİHDAM

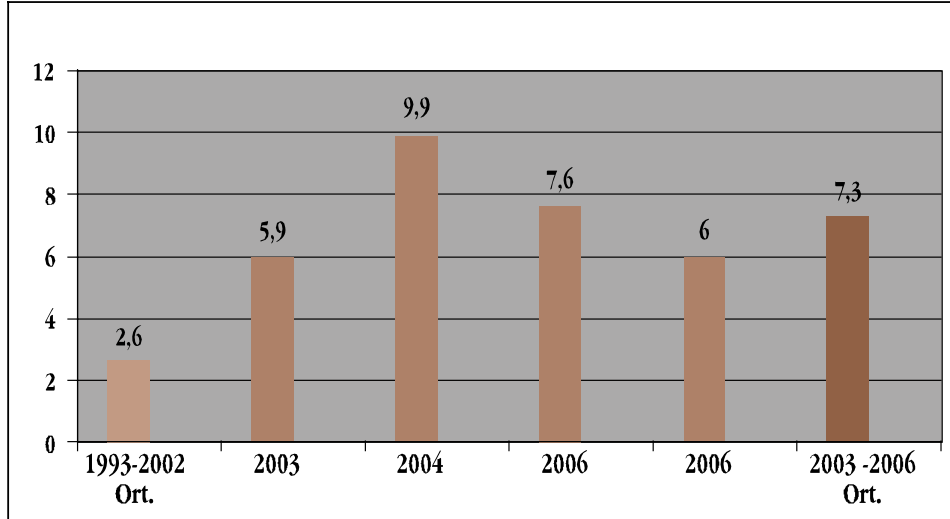
1.1. MİLLİ GELİR VE BÜYÜME

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) 2006 yılında bir önceki yıla göre reel bazda % 6 oranında, çeyrekler itibarıyla ise, sırasıyla % 6,4, % 9,3, % 4,3 ve % 4,6 oranında artmıştır. Aynı şekilde yıl ortalaması olarak % 6,1 oranında büyüyen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) da, dönemsel bazda sırasıyla % 6,7, % 8,3, % 4,8 ve % 5,2 oranında büyüme kaydetmiştir (Tablo 1.1.)

Tablo - 1.1: Gayri Safi Milli Hasıla ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, 2005-2006						
	2005	2006				
		Yıllık	I.Çeyrek	II.Çeyrek	III.Çeyrek	IV.Çeyrek
Cari Fiyatlarla GSMH (milyon YTL)	486 401	575 783	107 510	134 019	177 706	156 546
Cari Fiyatlarla GSMH (milyon ABD \$)	360 876	399 673	80 651	92 356	119 238	107 428
Sabit Fiyatlarla GSMH (milyon YTL)	145,7	154,3	31,6	37,5	47,2	38,1
Cari Fiyatlarla GSYH (milyon YTL)	487 202	576 322	107,7	133,8	177,9	156,9
Cari Fiyatlarla GSYH (milyon ABD \$)	361 470	400 046	80 844	92 183	119,376	107 642
Sabit Fiyatlarla GSYH (milyon YTL)	146,8	155,7	31,9	37,6	47,6	38,5

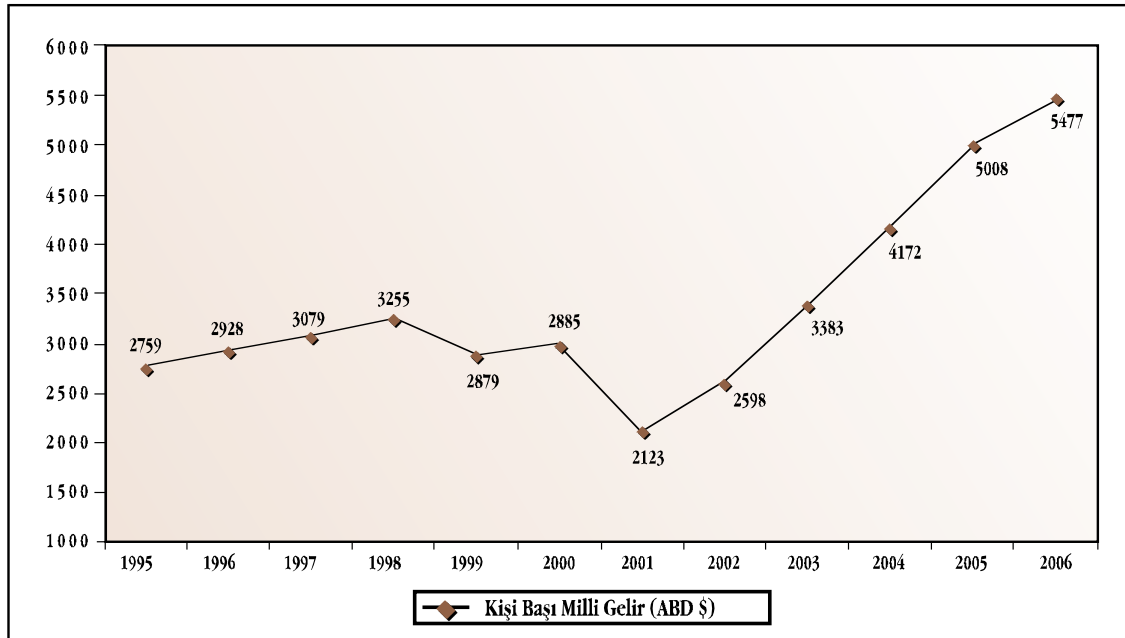
Kaynak: TÜİK

Şekil-1.1'de görüldüğü üzere, 2001 krizinden sonraki 5 senede Türkiye ekonomisinde yıllık bazda ortalama olarak % 7,22 oranında bir büyüme kaydedilmiştir. Buna göre, ekonomide son 20 çeyrekte aralıksız bir büyüme gerçekleşmiş ve bu gelişme yakın tarihte kaydedilen en uzun soluklu ekonomik büyüme olarak kayıtlara geçmiştir. Mevcut verilere bakarak, beş yıldır aralıksız sürdürülen bu büyüme temposuyla beraber sürdürülebilir büyümenin kapısının aralandığı ifade edilebilir.

Kaynak: TÜİK

Şekil - 1.1: Türkiye Ekonomisinde Büyüme Eğilimleri (%)

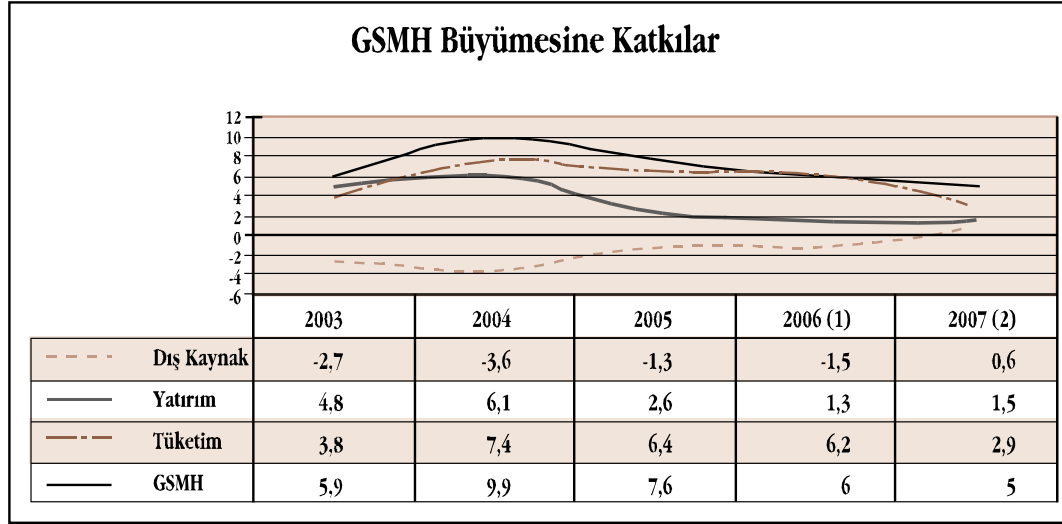

Kaynak: TÜİK

Şekil - 1.2: Kişi Başına Düşen Milli Gelir (1995-2006)

Öte yandan, 2001 krizinde 2100 ABD doları seviyesine kadar gerileyen ve ilk defa 2005 yılında 5000 ABD dolarının üzerine çıkan kişi başı milli gelirdeki reel artış, 2006 yılında da devam etmiş ve cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 9,4'lük artışla 5477 ABD doları olarak gerçekleşmiştir (Şekil-1.2).

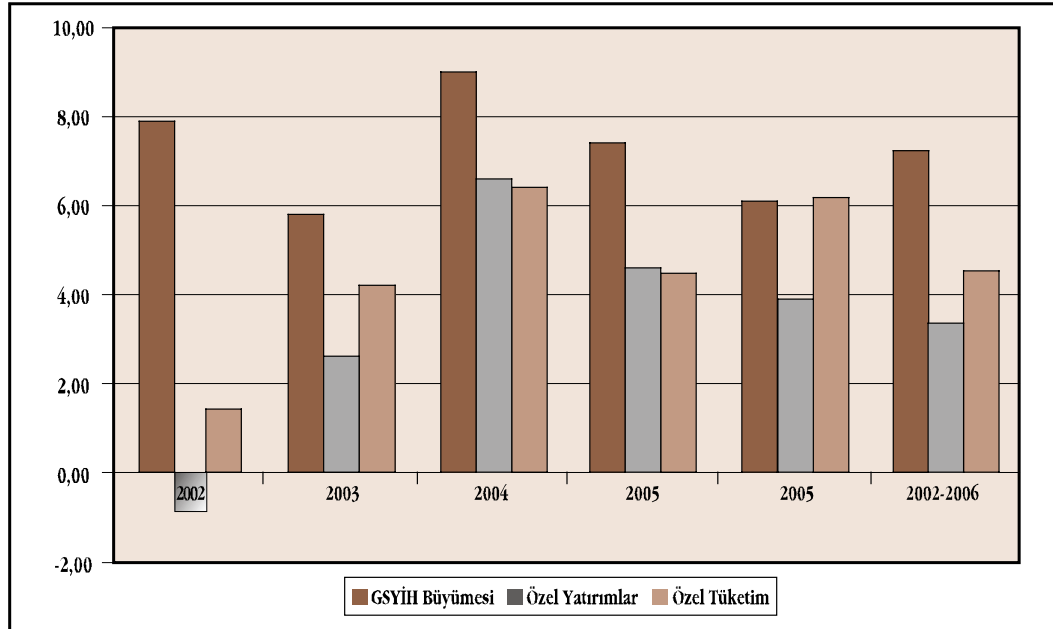
Şekil-1.3'de ve son yıllarda kaydedilen büyümenin kaynakları görülmektedir. 2002 - 2006 yılları arasındaki dönem ele alındığında, dış kaynakların büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin yerini daha olumlu bir tabloya bıraktığı, ancak yatırımların GSMH'ya katkısının nispi olarak azalma eğilimine girdiği dikkat çekmektedir. Bu sürecin önüne geçilmesi gerektiği açıktır. Bilhassa GSMH üzerinde tüketim kalemlerinin etkisinin oldukça yüksek seyrettiği dikkatten kaçmamaktadır. DPT'nin çalışmalarına göre, 2007 yılı programında, burada ifade edilen olumsuz eğilimlerin toparlanacağı öngörülmektedir.

(1) Tahmin, (2) Program

Kaynak: DPT, 2007 Yılı Programı

Şekil - 1.3: GSMH Büyümesinin Kaynakları

Kaynak: TÜİK

Şekil - 1. 4: GSYİH, Özel Yatırım ve Özel Tüketim Büyüme Hızları (2002-2006)

Şekil-1.4'te gösterildiği gibi, 2002 yılında kaydedilen GSYİH büyümesinde özel sektör yatırımlarının payı eksiye düşmüş iken, 2003 yılından itibaren artış eğilimine girmiştir. 2004 sonrasında da özel sektör yatırımları nispeten yüksek düzeyini korumuştur.

1.2. ÜRETİM VE SEKTÖREL BÜYÜME EĞİLİMLERİ

Üretim açısından değerlendirildiğinde, 2006 yılında en yüksek oranda büyüyen ana ve alt sektörler, inşaat sektörü (% 19,4), toptan ve perakende ticaret sektörü (%11,2), sanayi sektörü (%7,4) ve tarım sektörü (%2,9) olarak sıralanmaktadır. 2005 yılının aksine, 2006 yılında ekonomide daralan bir sektör bulunmamaktadır. Oysa 2005 yılında mali sektörde küçük de olsa bir daralma kaydedilmişti (Tablo 1.2).

Dönemler itibarıyla ele alındığında, 2006 yılını yüksek oranda bir büyüme ile kapatan ekonominin lokomotif sektörlerinden inşaat sektöründeki büyümenin yılın tamamına yayıldığı görülmektedir. Yılın ilk çeyreğinde % 27,1 büyüyen inşaat sektörünü, % 7,6 oranında büyüyen tarım sektörü takip etmiştir. Yılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde iyice durağanlaşan tarım sektöründe, mevsimsel olarak yorumlanabilecek daralma, 2006 yılı son çeyreğinde yerini % 9,7'lik bir büyümeye bıraktığından, tarım sektörünün üst üste üçüncü yılı da büyüme ile kapattığı görülmektedir.

Ekonomide % 30 gibi oldukça yüksek bir ağırlığa sahip olan sanayi sektörü ise, ikinci çeyrekte kaydettiği % 11,1 gibi oldukça yüksek büyümeden sonra, ekonomiyi soğutma tedbirleri bağlamında yılın geri kalanında yavaşlama dönemine girmiştir. Buna rağmen, sanayi sektörünün yılın tamamında kaydettiği büyüme, ekonominin genelinde kaydedilen büyümeden daha yüksek oranda gerçekleşmiştir.

Tablo - 1.2: Sektörel Büyüme Hızları (bir önceki yılın aynı dönemine göre)
(1987 üretici fiyatları ile, %)

İktisadi Faaliyet Kolları	2006				Sektör Payları		Gelişme Hızı	
	I.Dönem	II.Dönem	III.Dönem	IV.Dönem	2005	2006	2005	2006
Tarım	7,6	-0,4	-0,5	9,7	11,5	11,2	5,6	2,9
Sanayi	4,5	11,1	7,2	6,5	29,4	29,8	6,5	7,4
İnşaat sanayi	27,1	14,9	21,3	16,1	4,3	4,8	21,5	19,4
Ticaret	7,1	8	5	4	24	24	7,4	5,9
Ulaştırma ve haberleşme	3,6	5,8	2,1	1,5	13,6	13,2	8,8	3,1
Mali kuruluşlar	1	-0,5	1,5	6,9	1,6	1,5	-0,2	2,2
Konut sahipliği	2	2,1	2,3	2,3	4,2	2,2	1,5	2,2
Serbest meslek ve hizmetler	5,1	5,2	4,7	6	2,2	5,2	7,4	5,2
Devlet hizmetleri	1,9	2,3	2,2	1,5	3,6	3,5	0,8	2
İthalat vergisi	15,4	14,1	5	2,7	7,3	7,5	12,2	9
Hizmet Sektörü Toplamı	63,2	51,9	44,1	41	60,8	61,9		1,8
GSYH	6,7	8,3	4,8	5,2	100,8	100,9	7,4	6,1
GSYH	6,4	9,3	4,3	4,6	100	100	7,6	6

Kaynak: TÜİK

2005 yılında , GSMH büyümesine % 1,19'luk bir katma değer sağlayan sanayi sektörünün, 2006 yılındaki katkısı 2,19 puan olmuştur. Böylece ekonomideki büyümeye en fazla katma değeri sağlayan, sanayi sektörü olmuştur. Sanayi sektörünü toptan ve perakende ticaret sektörü takip etmiştir. 2006 yılında, istihdam yoğun sektörlerden biri olan inşaat sektörünün GSMH içindeki sektör payında az da olsa bir artış gerçekleşmiş olup, 2005 yılı ile karşılaştırıldığında büyümeye katkısı % 0,8'den % 0,93 puana yükselmiştir. İstihdam yoğun bir başka sektör olan tarım sektörünün 2006 yılında GSMH içindeki payı, 2005 yılına göre büyük bir değişim

göstermemiş olsa da, beklenen gerileme eğilimi devam etmiştir. Tarım kesiminin büyümeye katkısının gerilemesine paralel olarak, bu durum istihdam üzerinde de olumsuz etki oluşturmuştur.

1.2.1. Sanayi Üretimi

İhracata yönelik sanayi üretim artışının sürekliliği ile, mal ve hizmet ithalatındaki göreceli yavaşlama birlikte değerlendirildiğinde, ihracata yönelik sanayi üretiminin iç kaynak ve inovasyon ile desteklendiği bir sürecin kendini hissettirdiği ifade edilebilir. Öte yandan 2001 krizinin üstesinden gelinmesinde önemli etkisi olan sanayi sektörünün, 2006 yılında ekonomi içerisindeki payı az da olsa artmış ve büyüme ivmesi devam etmiştir.

DPT'nin 2002-2006 dönemine ait aylık sanayi üretimi endeksi verilerine göre, dönemin ilk yıllarında imalat sanayii üretim endeksi, sanayi endeksinin üzerinde seyretmiş olmasına rağmen (Tablo-1.3), bu durum dönemin geri kalan yıllarında tersine bir seyir izlemiştir (Şekil-1.5).

Tablo - 1.3: Aylık Sanayi Üretim Endeksinde Yıllara Göre Değişim (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 Ocak
Sanayi	9,4	8,8	9,8	5,4	5,8	14,8
Madencilik	-8,3	-3,4	4,0	13,8	4,3	16,2
Enerji	5,4	8,5	6,8	7,6	9,1	10,3
İmalat	10,9	9,3	10,4	4,8	5,5	15,4
Gıda-İçecek	2,9	7,6	-0,5	6,2	6,0	5,6
Tekstil	12,5	2,1	-1,5	-11,8	-1,0	12,8
Giyim	3,3	1,7	3,5	-12,4	-4,8	1,4
Petrol Ürünleri	9,1	3,1	-4,7	-0,1	2,4	10,2
Kimya	14,2	8,8	16,1	6,3	6,3	18,2
Toprak Ürünleri	10,9	10,0	9,1	10,2	4,4	10,2
Ana Metal	10,1	11,9	11,6	3,4	10,7	27,0
Metal Eşya	0,5	3,2	9,4	32,0	18,9	47,7
Makine ve Teçhizat	21,4	22,4	31,0	1,2	22,0	44,0
Taşıt Araçları	27,1	47,6	53,3	9,6	9,7	19,8

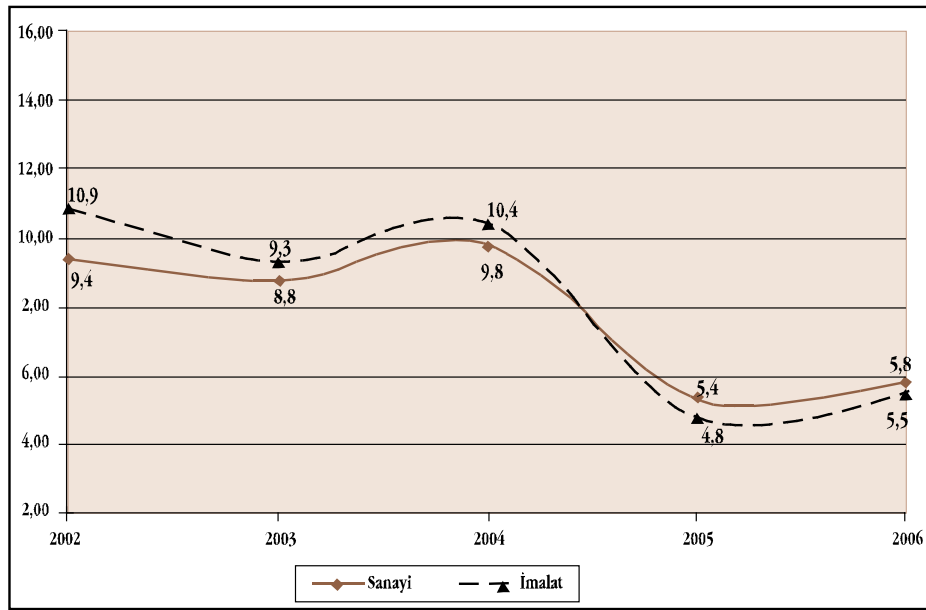
Kaynak: DPT, Ekonomik Gelişmeler, Şubat 2007.

Mesela, 2006 yılında imalat sanayii üretiminde % 5,5 oranında artış gerçekleşmiş olup, bu oran toplam sanayi üretimindeki % 5,8'lik artışın altında kalmıştır. İmalat sanayi alt sektörlerinden tekstilde üretim % 1, giyim alt sektöründe ise, % 4,8 oranında azalmıştır. Ancak, 2005 yılında bu sektörlerde yaşanan büyük daralmalar dikkate alındığında, sektörün olumsuz kur ve dış rekabet şartlarına rağmen büyük bir toparlanma içerisine girdiği de görülmektedir. Diğer sanayi üretim alt sektörlerinden makine ve teçhizat sektöründe % 22, metal eşyada % 18,8 ve ana metal alt sektöründe ise, % 10,7 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Nihayet enerji sektöründe son dört yıldır gözlemlenen istikrarlı üretim artışı devam etmiştir. Nitekim, % 9,1'lik büyüme performansı ile 2006 yılının en yüksek oranda büyüyen sektörlerinden biri enerji sektörü olmuştur. Genel olarak bakıldığında, yıllık bazda sanayi ürünleri üretimindeki gelişmeler ile milli gelirdeki gelişmelerin uyumlu olduğu gözlenmektedir. Özellikle, makine ve teçhizat ile ana metal üretimindeki artışlar dikkat çekmektedir. Ayrıca tekstil ve giyim sektörleri, üretim ve dolayısıyla ihracatlarındaki göreceli artışlar da sektörün yeniden yapılanma yolunda anlamlı mesafeler

aldığını gösteriyor. Dolayısıyla, bugüne kadar ekonominin lokomotifi görevini sürdürmekte olan sektörlerin, yerini daha iyi performans gösteren imalat sanayinin diğer alt sektörlerine bırakmak zorunda kalacağı tahmin edilebilir.

Tablo-1.4'te aylık kapasite kullanım oranları verilmiştir. Burada görüldüğü üzere, 2002-2006 döneminde toplam imalat sanayi kapasite kullanım oranı % 76,2'den, 2006 yılında % 81 düzeyine kadar çıkmıştır. 2007 yılının başında da kapasite kullanımındaki olumlu seyir devam etmiştir.

Özel sektör imalat sanayinin 2006 yılı kapasite kullanım oranı verilerine göre; petrol ürünleri ve kimya alt sektörlerinin üretimlerinde 2005 yılına göre gerileme olmuştur. Aynı dönem için, taşıt araçları ve makine- teçhizat ve özel imalat alt sektörlerinin kapasite kullanım oranlarında ise artış tespit edilmiştir (Tablo-1.4).

Kaynak: TÜİK

Şekil - 1.5: Aylık Sanayi Üretim Endeksleri (Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişme)

2007 yılına yönelik beklentilere gelince, DPT tarafından yapılan 2007 yılı Mart ayı beklentilerine ilişkin çalışmaya göre; işyerlerinin % 36,6'sı üretimde artış beklerken, azalış bekleyenlerin oranı % 8 olmuştur. İşyerlerinin % 34,2'si yurt içi satışlarda artış beklerken, % 7,8'i düşeceği beklentisinde olduklarını ifade etmişlerdir. Bu verilere göre, reel kesimin ekonomik büyümenin iç talep kaynaklı devam edeceği beklentisi içinde olduğu söylenebilir.

Tablo 1.5'de görüldüğü üzere, 2006 yılında dayanıklı tüketim malları üretimi % 6,2 oranında artarken, dayanıklı tüketim malları satışı da % 4,9 oranında artmıştır. Bu rakamlar 2005 yılı için sırasıyla % 17,9 ve % 23,2 olarak gerçekleşmişti.

Tablo - 1.4: Aylık Kapasite Kullanım Oranları (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007 Ocak	2007 Şubat
Sanayi	76,2	78,5	81,5	80,3	81,0	78,5	80,3
Kamu	82,9	83,7	84,3	86,0	89,4	83,0	88,9
Petrol Ürünleri	84,9	86,4	88,1	90,9	93,0	81,7	90,5
Gıda	76,5	78,2	71,6	79,2	79,0	89,6	74,8
Kimya	90,1	84,3	87,5	73,6	89,1	97,8	95,3
Ana Metal	91,3	95,7	87,7	90,2	86,4	84,1	88,6
Özel	72,0	75,3	79,9	78,8	79,7	77,7	78,9
Gıda İçecek	67,7	70,0	71,1	70,1	70,8	68,4	69,8
Tekstil	80,3	80,1	81,4	80,8	80,6	80,9	80,7
Giyim	85,3	85,7	82,7	81,7	82,5	84,1	82,5
Petrol Ürünleri	55,2	54,5	60,3	65,6	64,0	52,7	59,6
Kimya	76,3	76,4	76,6	75,6	74,5	70,4	74,8
Toprak Ürünleri	78,9	78,6	82,0	82,4	83,4	76,2	74,7
Ana Metal	69,8	75,8	80,1	80,1	82,7	83,6	81,5
Makine-Tecihizat	74,6	83,4	86,9	76,2	79,8	68,6	79,2
Taşıt Araçları	49,0	63,8	79,0	83,6	85,5	82,8	86,8

Kaynak: DPT, Ekonomik Gelişmeler, Şubat 2007 ve Mart 2005.

Tablo - 1.5: Yurt İçi Talebe İlişkin Göstergeler (Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişme)

	2005	2006	2006		
			Ekim	Kasım	Aralık
Dayanıklı Tüketim Malları Üretim	17,9	6,2	0,5	19,1	-13,2
Dayanıklı Tüketim Malları Satışı (1)	23,2	4,9	3,9	11,2	-16,5
Beyaz Eşya Yurtiçi Satışları (2)	2,9	5,1	20,9	11,2	-10,5
Toplam Otomobil Üretim	1,5	20,3	7,7	58,6	20,6
Toplam Otomobil Satışları	-2,8	-14,9	-39,3	-19,5	-29,2
İthal Otomobil Satışları	-3,1	-15,4	-39,7	-23,4	-33,5
Trafığe Kaydedilen Araç Sayısı	17,9	16,3	-27,6	-16,5	-24,8
Çimento Üretimi	9,6	15,0	-4,9	33,5	23,0

Not: (1) Satışlar, ihracatı kapsamaktadır. (2) Dört ana beyaz eşya ürününü kapsamaktadır.

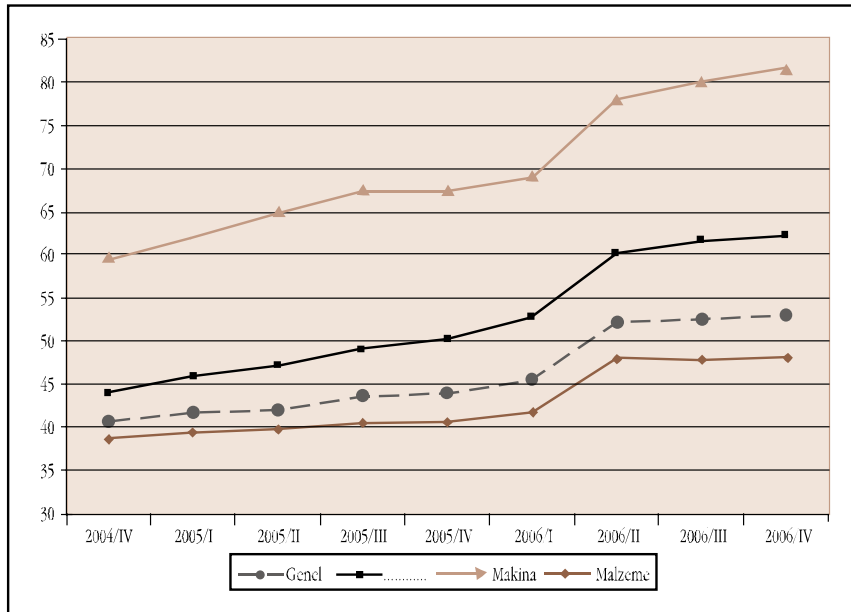
Kaynak: DPT, Gelişmeler Raporu.

2005 yılında % 2,8 oranında azalan otomobil satışları, yıl ortasındaki faiz artışı ve olumsuz beklentiler nedeniyle, 2006 yılında da aynı yönde hareket ederek, % 14,9 oranında azalmıştır. 2007 yılının Ocak ve Şubat aylarında da otomobil satışları azalmaya devam etmiş ve bir önceki yılın aynı dönemine göre otomobil satışları 2007 yılı Ocak ayında % 20,1, Şubat ayında ise % 31 oranında azalmıştır.

Şirketlerin iç piyasadaki talep düşüşünden etkilenmemek için daha çok ihracata yönelmeleri nedeniyle otomobil ihracatında gözlemlenen artış, yine 2007 yılının başında da devam etmiş ve otomobil ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre % 40,8 oranında artmıştır.

1.2.2. İnşaat Sektörü

2006 yılı büyümesinde en dikkat çekici sektörlerden biri, kuşkusuz inşaat sektörüdür. Şekil-1.6'da çeyrek dönemler itibariyle, bina inşaat maliyet indeksindeki gelişim görülmektedir. Özellikle, 2006 yılının ilk çeyreğinden itibaren inşaat maliyeti göreceli olarak artmıştır. Özellikle, makine ve teçhizat maliyetinin, toplam bina inşaat maliyetine katkısı önemli ölçüde artmıştır.

Kaynak: TÜİK

Şekil - 1.6: Bina İnşaat Maliyet İndeksi

1.2.3. Tarım Sektörü

Geçtiğimiz yılda olduğu gibi, 2006 yılı itibariyle tarım sektörü üretimi dalgalı bir seyir izlemiştir. TÜİK verilerine göre sektör bir önceki yıla göre sabit fiyatlarla % 2,9 oranında büyüyerek, 17,2 milyar YTL'lik bir katma değere ulaşmıştır.

Gayri safi katma değer verilerine göre 2006 yılında, tahıl ürünleri üretiminde % 5,1 ve sebze üretiminde de % 0,2 oranında azalma görülmüştür. Tarım sektöründe en hızlı büyüme % 7,2 oranı ile meyvecilikte gerçekleşmiş olup, bunu % 6,8 ile çiçekçilik, % 5 ile de hayvancılık ürünleri üretimi takip etmiştir.

Hububat ve bakliyat üretimi ile birlikte değerlendirildiğinde, 2006 yılı üretiminin bir önceki yıla oranla % 5,3 oranında azalmış olduğu görülmektedir. Buğday üretimi 2005 yılına oranla % 6,9 oranında azalarak yaklaşık 20 milyon ton, dane mısır üretimi

% 9,3 oranında azalarak 3,8 milyon ton, arpa üretimi % 0,5 oranında azalarak yaklaşık 9,5 milyon ton olarak gerçekleşirken, çeltik üretimi % 16 oranında artarak yaklaşık 696 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Türk beslenme alışkanlıkları içinde ekmeğin önemi gözönünde tutulduğunda, buğday rekoltesindeki bu azalışın olumsuz etkisinin, 2007 itibarıyla ekonomide hissedilmesi beklenebilir. Öte yandan kütü pamuk üretimindeki % 13,8 oranındaki artış, ekonomimiz içinde önemli bir sektörel paya sahip olan tekstil sektöründeki gelişmeyi destekleyecek niteliktedir (Tablo-1.6).

Tablo - 1.6: 2006 Yılı Tarım Sektörü Gayri Safi Katma Değeri		
	Sabit Fiyatlarla (YTL)	Yıllık Gelişme Hızı (%)
A. Çiftçilik, hayvancılık ve tarım sanatları gayri safi katma değeri	16 001 848	2,4
Hububat	2 866 056	-4,4
Bakliyat	422 100	-0,7
Meyveler	4 944 551	7,2
Sebzeler	2 474 242	-0,2
Ot ve saman	1 267 590	-2,8
Çiçekçilik	27 066	6,8
Çiftçilik üretimi	15 394 352	1,6
Hayvancılık üretimi	5 352 481	5,0
Çiftçilik ve hayvancılık üretimi	20 746 833	2,4
Çiftçilik ve hayvancılık masrafı	5 593 340	3,1
Çiftçilik ve hayvancılık gayri safi katma değeri	15 153 493	2,2
Tarım sanatları gayri safi katma değeri	848 356	6,5
B. Ormancılık gayri safi katma değeri	802 594	9,3
C. Balıkçılık gayri safi katma değeri	436 586	10,0
Tarım Sektörü Gayri Saf Katma Değeri	17 241 028	2,9

Kaynak: TÜİK

1.3. TALEP UNSURLARINDAKİ GELİŞMELER

Harcamalar veya toplam talep unsurları açısından ele alındığında, 2006 yılında en büyük gelişmenin, gayri safi sabit sermaye yatırımları kaleminde gerçekleştiği görülmektedir. Yıl ortalaması olarak % 14 oranında artan bu kaleminde, birinci çeyrekte % 32'nin üzerinde bir artış kaydedilmişti. Sermaye oluşumundaki bu ivmenin, kısmen 2005 yılının ikinci yarısında kaydedilen % 30'un üzerindeki yatırım performansının bir devamı olduğu ifade edilebilir. Nitekim, 2006 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla % 11'e kadar gerileyen sermaye oluşumunun, son çeyrek itibarıyla % 4,4 gibi oldukça düşük düzeye gerilediği görülmektedir. Bu gerilemede beklentilerin ve ekonomiyi nispeten daraltıcı politikaların etkisinin olduğu ifade edilebilir.

2006 yılında kaydedilen diğer harcama kalemlerindeki artış ve GSYİH'daki büyüme dikkate alındığında, sermaye oluşumundaki ivmenin geçen yılın yarısı kadar olmasına rağmen, göreceli olarak hala yüksek seyrini devam ettirdiği ifade edilebilir. Nitekim gayri safi sabit sermaye oluşumunun GSYİH içindeki payı, 2006 yılında artarak, % 29,7 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2006 yılındaki en yüksek ikinci harcama kalemi ise, kamu kesimi nihai tüketim harcamalarıdır. Bu kalemdeki artış, bir önceki yıla göre % 9,6 oranındadır. 2005 yılında bu oran, % 2,4 düzeyinde kalmıştı. Kamu harcamalarındaki artış, yılın ilk yarısında en üst düzeye çıkmıştır.

Ancak yılın ilk yarısı sonunda ekonomide meydana gelen dalgalanmadan sonra kamu harcamalarının büyük bir hız kestiği ve yılın son çeyreğinde % 0,7 ile tamamen durma noktasına geldiği görülmektedir. Kamu harcamalarının bu şekilde gerilemesinde, enflasyonist baskıların artması önemli bir etken olmuştur. Bu nedenle, kamunun faiz dışı fazla hedefine ilave olarak, kamunun kendini sınırlandırmaya başlaması ve ilave tasarrufa gitmiş olması önemlidir.

Özel kesim tüketim harcamalarını bakmak gerekirse, 2005 yılında yurt içi hasılanın % 65'ini oluşturan bu kalemin, 2006 yılında sadece % 5,2 oranında arttığı görülmektedir. Bu oran, 2005 yılında 8,8 düzeyinde idi. Bu daralmadan sonra, bu kalemin GSYİH içindeki payı kısmen gerileyerek, % 64 seviyesine çekilmiştir. Özel harcamalarda, bilhassa yılın ikinci yarısında kaydedilen bu gerilemede, yaşanmış olan olumsuz gelişmelerin ve ardından gelen yüksek faiz etkisi önemli rol oynamıştır. Yine de, hem benzer ülkelerle, hem de başlıca sanayileşmiş ülkelerle mukayese edildiğinde, Türkiye'de GSMH'da tüketimin payının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo - 1.7: Harcamalara Göre 2006 Yılında Sektörel Gelişme Hızları (%), (Sabit Fiyatlarla)								
	2006				Gelişme Hızı (%)		Toplam İçindeki Pay (%)	
	I. Çeyrek	II. Çeyrek	III. Çeyrek	IV. Çeyrek	2005	2006	2005	2006
Özel nihai tüketim harcamaları	8,1	11,5	2,3	0,1	8,8	5,2	64,9	64,4
Devletin nihai tüketim harcamaları	10,1	18,3	14,8	0,7	2,4	9,6	6,8	7
Gayri safi sabit sermaye oluşumu	32,1	14	11,3	4,4	24	14	27,6	29,7
Mal ve hizmet ihracatı	6,8	9,1	11,5	6,2	8,5	8,5	45	46
Mal ve hizmet ithalatı	10	13,7	3,6	1	11,5	7,1	49,6	50,1
Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH)	6,7	8,3	4,8	5,2	7,4	6,1	100	100

Kaynak: TÜİK

Son olarak, 2006 yılının her bir çeyreğinde mal ve hizmet ihracatında sürekli bir artış gözlemlenirken, ithalat tarafında, özellikle II.Çeyrek sonrasında önemli bir azalma olduğu görülmektedir. Buna karşın, ihracat ve ithalatın yurt içi hasıla içindeki payları 2006 yılında da, bir önceki yıla benzer bir şekilde gerçekleşmiştir. (Tablo-1.7).

1.3.1. Yatırımcı Sektörler

DPT verilerine göre, 2006 yılında toplam 93,300 milyon YTL sabit sermaye yatırımı gerçekleşmiş olup, bunun % 61'i özel sektör, geri kalan % 39'u ise kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kamu kesimi yatırımları incelendiğinde, en fazla payı sırasıyla;

- % 33,1 ile ulaştırma,
- % 26,9 ile diğer hizmetler,
- % 11,2 ile eğitim ve
- % 10,8 ile enerji sektörlerinin aldığı görülmektedir.

Bu sıralama özel sektör yatırımları için;

- İmalat sanayi (%41,9),
- Ulaştırma (%16,6) ve
- Konut sektörü (%15,7) şeklinde gerçekleşmiştir.

2007 yılı için kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarında % 5,8, özel sabit sermaye yatırımlarında ise % 6 oranında bir büyüme hedeflenmektedir (Tablo-1.8).

Geçmiş yıllarda olduğu gibi, 2006 yılında da enerji sektörüne yatırım ağırlıklı olarak kamu kesimi tarafından yapılmıştır. Yine özel sektör sermaye yatırımlarında, konut ve sağlık sektörleri hariç, diğer sektörlerde belirgin bir duraksama yaşanmıştır. Bu durum, istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması hedeflerini olumsuz etkileyen başlıca etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dikkat çeken bir başka gelişme ise, hem kamu hem de özel kesimin tarım sektörüne yatırımlarının, 2004 ve sonrasında tedricen azalma eğilimine girmiş olmasıdır. Tarım sektörüne sermaye girişinin miktar ve etkinlik olarak artması gerektiği halde, bu sektörün içinde bulunduğu verimsizlik ve girişimcilik eksikliği süreci olumsuz etkilemektedir.

Tablo - 1.8: Başlıca Alt Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları				
	Toplam İçindeki Pay (%) (cari fiyatlarla)			
	2004	2005	2006	2007 (program)
Kamu Sektörü (toplam - milyon YTL)	17 977	24 444	27 832	31 607
Tarım	9,1	8,0	6,9	7,8
Madencilik	1,5	1,5	2,2	2,5
İmalat	2,6	1,7	1,6	1,5
Enerji	13,3	12,4	10,8	12,0
Ulaştırma	33,5	34,4	33,1	27,0
Turizm	0,7	0,4	0,4	0,5
Konut	1	1,7	1,3	1,4
Eğitim	13,7	11,4	11,2	12,3
Sağlık	5,1	5,	5,7	6,5
Diğer Hizmetler	19,4	22,7	26,9	28,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Özel Sektör (toplam - milyon YTL)	42 828	48 760	65 468	74 171
Tarım	4,1	3,5	3,5	3,7
Madencilik	2	1,7	1,7	1,6
İmalat	42,2	42,0	41,9	42,3
Enerji	1,7	2,1	2,8	2,8
Ulaştırma	18,8	17,4	16,6	16,4
Turizm	7,6	7,9	7,3	7,2
Konut	13,2	15,2	15,7	15,6
Eğitim	1,2	1,1	1,0	1,0
Sağlık	4,1	5,0	5,3	5,3
Diğer Hizmetler	5,2	4,4	4,2	4,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Toplam Milyon YTL	60 805	73 204	93 300	105 778

Kaynak: DPT, Ocak, 2007

Genel olarak bakıldığında son yıllarda kamu kesimi yatırım ivmesinin özel sektörün gerisinde kaldığı görülmektedir (Tablo-1.8). Bu ise, beklenen bir neticedir. Zira Türkiye özel sektör ağırlıklı bir piyasa modelini benimsemiş, ayrıca bir zorunluluk olarak 2001 krizi ile oldukça sarsılan kamu maliyesinde yeniden dengeleri kurma arayışındadır. Buna rağmen, Tablo-1.8 aynı zamanda, kamu kesiminin 2004 ve sonrasında düzenli olarak yatırım performansını arttırdığını da göstermektedir. Ancak, tablodan gözlemlenen bir diğer husus, kamunun yatırımlarını, pozitif dışsallıkların yüksek olduğu kamusal mahiyeti öne çıkan sağlık, eğitim, ulaştırma ve enerji gibi alt yapı sektörlerine kaydırmış olduğudur. Bu doğru bir süreçtir. Tablo-1.9 ise, özel kesimin sabit sermaye yatırımı konusundaki artan performansını açıkça göstermektedir.

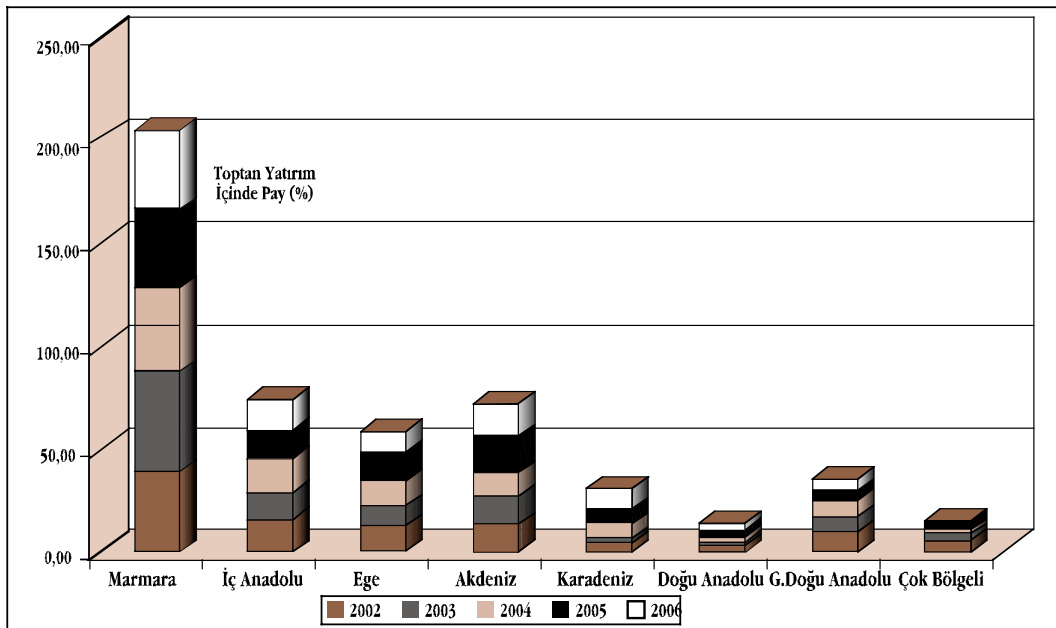
Tablo-1.9: Özel Kesim Sabit Sermaye Yatırımları

	Milyar YTL	Milyar \$	Reel Artış Hızı
2002	31,3	20,6	-5,3
2003	40,6	27,2	20,3
2004	60,7	42,4	45,5
2005	74,6	55,4	23,6
2006	96,3	66,9	17,4

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Şubat 2007

1.3.2. Teşviklerin ve Yatırımların Bölgesel Dağılımı

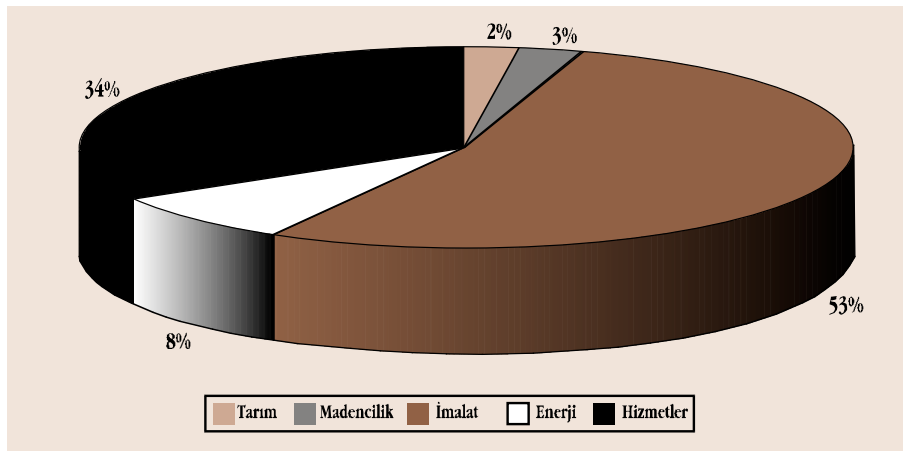
Yatırımların bölgesel olarak dağılımında (Şekil-1.7) ilk sırayı, önceki yıllarda olduğu gibi Marmara Bölgesi almıştır. Bunu sırasıyla, özellikle turizm yatırımlarındaki hızlı artış nedeniyle Akdeniz, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri takip etmiştir. 2006 yılında teşvik belgesi alan yatırımların toplamı 21 milyar 919 milyon YTL olarak gerçekleşmiş olup, teşviklerin %38,1'i Marmara Bölgesine, %15,4'ü Akdeniz Bölgesine ve %14,9'u ise İç Anadolu Bölgesinde yapılan yatırımlara verilmiştir. 2002-2006 döneminde genel olarak, Marmara Bölgesine yapılan yatırımlar göreceli olarak aynı düzeyde kalırken, Ege ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine yapılan yatırımlarda önemli ölçüde azalma görülmektedir. Son yıllarda, Karadeniz bölgesinde yapılan teşvik belgeli yatırımlardaki artış hızının, kalkınmada öncelikli diğer bölgelere göre daha yüksek seyretmiş olması, dikkat çekici ve olumlu bir gelişmedir.

Şekil - 1.7: Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (milyon YTL)

2006 yılı itibariyle gerçekleştirilen 21,919 milyon YTL'lik toplam yatırımda, en fazla payı geçmiş yıllarda olduğu gibi, sırasıyla imalat sektörü (%53,2), hizmetler sektörü (%33,7) ve enerji sektörü (%8) almıştır. Yatırımların % 76'sı yeni yatırım, % 17'si ise tevsii mahiyetindeki yatırımlardır. Teşvik belgeli yatırımların mahiyetleri incelendiğinde, imalat sektörünün alt sektörleri olan taşıt araçları (%14,2) ve dokuma-giyim (%8) sektörlerinin, 2006 yılında en fazla yatırım teşviki alan sektörler olduğu görülmektedir. Öte yandan, 2006 yılında araştırma ve geliştirme ile çevre korumaya yönelik hiç bir yatırım teşvik belgesinin düzenlenmemiş olması son derece dikkat çekici ve endişe vericidir.

2002-2006 dönemi geneline, hizmet sektörünün alt sektörlerinden ulaşırmaya yönelik yatırımlar artarken, turizme yönelik olanların ise azaldığı görülmektedir. 2006 yılı itibariyle, teşvik belgeli yatırımların dağılımı, imalat (% 53), hizmet (% 34), enerji (% 8), madencilik (% 3) ve tarım (%2) sektörleri olarak sıralanmıştır. (Şekil-1.8)

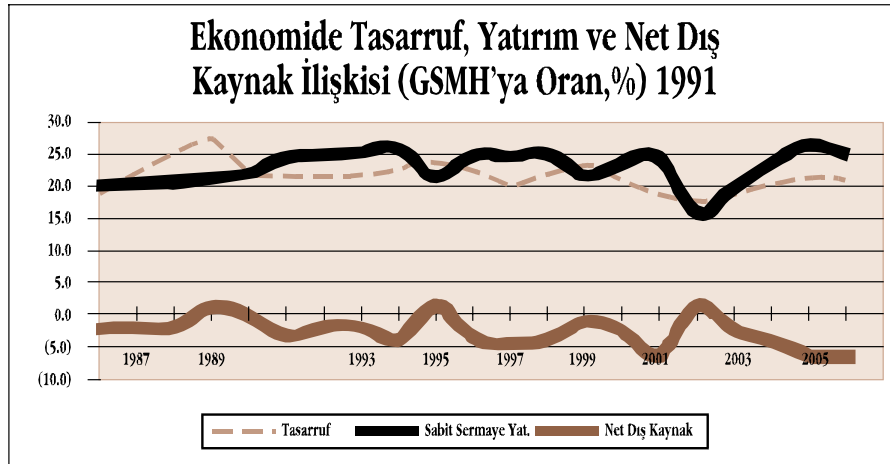

Şekil - 1.8: Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (%), 2006

Not: 2006 rakamları Ocak-Kasım dönemine aittir.

1.3.3. Tasarruf-Yatırım Dengesi ve Dış Kaynak Girişindeki Gelişmeler

Şekil-1.8'de gösterildiği üzere, Türkiye ekonomisinde 2001 krizi sonrasında sabit sermaye yatırımlarında gözle görülür bir artış eğilimi kaydedilmiştir. Buna karşın, ulusal tasarruf eğilimleri, ekonomideki bütün olumlu gelişmelere rağmen, belirgin bir artış sürecine girememiştir. Bu gözlem Türkiye ekonomisinin küresel ekonomiye entegre olma şeklinin, tasarrufları ikame edecek şekilde geliştiğini gösterir.

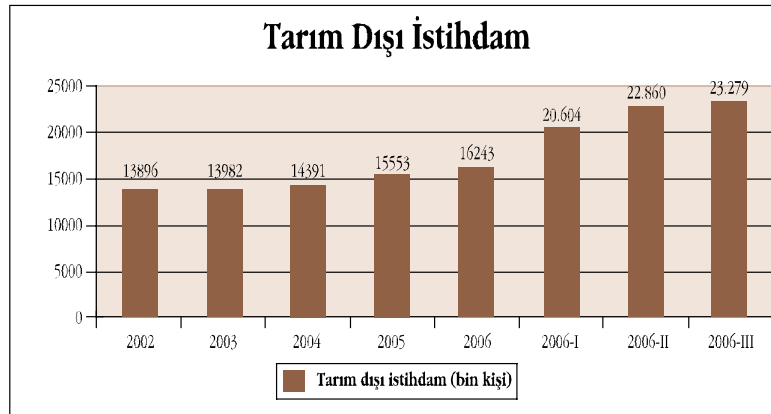
Şekil - 1.9: Tasarruf-Yatırım ve Dış Kaynak İlişkisi

Bu şartlar altında, süregelen yüksek sayılabilecek düzeydeki yatırımlar, net dış kaynak girişleriyle finanse edilmiştir. Şekil-1.9'da bu eğilim açıkça gözlemlenmektedir. Son yıllarda, yatırım eğilimin artması, tasarruf eğiliminin azalması nedeniyle tasarruf-yatırım açığı arasındaki makasın açılması, daha büyük oranda net dış kaynak girişini gerektirmiştir.

1.4. İŞGÜCÜ, İSTİHDAM VE GELİR DAĞILIMINDAKİ GELİŞMELER

1.4.1. İşgücü Piyasalarındaki Gelişmeler

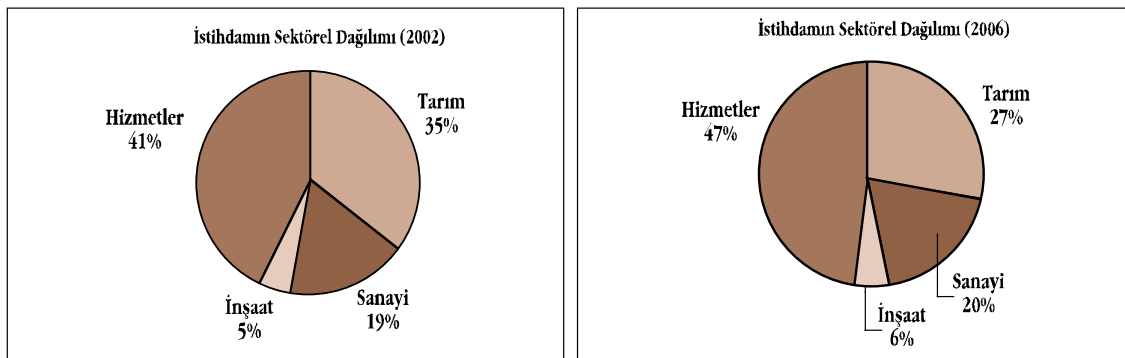
Çalışma çağındaki nüfus, 2006 yılında bir önceki yıla göre 842 bin kişi artarak 51,6 milyon kişiye ulaşmıştır. Öte yandan işgücüne katılma oranının bir miktar düşmesi nedeniyle, işgücünde sınırlı bir artış yaşanmıştır. Yıl boyunca, oluşturulan istihdam imkânlarının, artan işgücü sayısından fazla olması nedeniyle işsiz sayısında göreceli bir azalma olmuş ve işsizlik oranı, 2005 yılına kıyasla 0,4 puan gerileyerek, % 9,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. Buna ilaveten, tarım dışı işsizlik oranının 1 puan ve genç nüfusta işsizlik oranının 0,6 puan gerilemesi olumlu bir gelişme olarak yorumlanabilir (Tablo-1.10, Şekil-1.10).

Kaynak: TÜİK

Şekil - 1.10: Tarım Dışı İstihdamdaki Gelişmeler

Hatırlatmak gerekirse, 2005 yılında istihdamın % 29'u tarım, % 19'u sanayi, % 46'sı hizmetler ve % 5'i de inşaat sektöründe gerçekleşmiştir. 2006 yılında ise bu rakamlar sırasıyla, % 27, % 20, % 47 ve % 6 şeklinde gerçekleşmiştir. Geçen yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında, tarım sektöründeki istihdamın payının 0,6 puan azaldığı, inşaat sektöründe 0,8 puan, hizmetler sektöründe 0,5 puan ve sanayi sektöründe 0,3 puan arttığı görülmektedir.

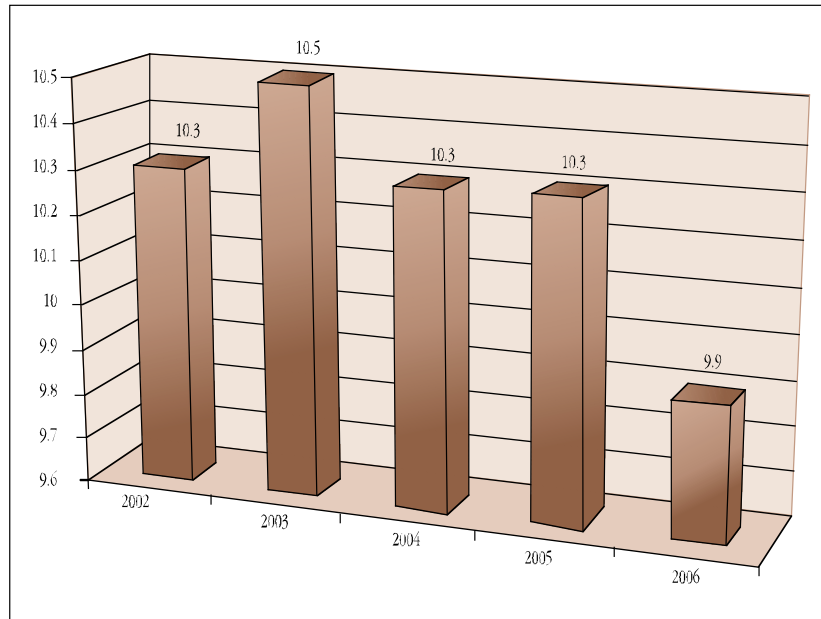
Kaynak: TÜİK

Şekil - 1.11: İstihdamın Sektörel Dağılımı, (2002 ve 2006 mukayesesi, %)

Tablo - 1.10: İş Gücü Piyasalarındaki Gelişmeler

	Yıllık		2006			
	2005	2006	I.Dönem	II.Dönem	III.Dönem	IV.Dönem
Çalışma Çağındaki Nüfus	50 826	51 668	51 371	51 561	51 770	52 000
İşgücüne Katılma Oranı (%)	48,3	48,0	45,5	48,6	49,5	48,2
Kadın	24,8	24,9	22,2	25,8	26,5	25,0
Erkek	72,22	71,5	69,3	71,9	72,9	71,8
İşgücü	24 565	24 776	23 400	25 075	25 622	25 056
İstihdam	22 046	22 330	20 604	22 860	23 279	22 641
İşsiz	2 520	2 446	2 796	2 215	2 343	2 415
İşsizlik Oranı (%)	10,3	9,9	11,9	8,8	9,1	9,6
Tarım Dışı İşsizlik Oranı	13,6	12,6	14,8	11,5	12,0	12,2
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı	19,3	18,7	21,9	16,4	17,5	19,0
İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)						
Tarım	29,45	27,26	25,08	23,38	29,25	26,18
Sanayi	19,41	19,73	20,39	18,71	19,46	20,46
Hizmetler	45,82	47,33	49,82	47,06	45,35	47,22
İnşaat	5,31	5,67	4,71	5,84	5,94	6,14
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Toplam (bin kişi)	22 046	22 331	20 604	22 860	23 279	22 641

Kaynak: DPT.

Şekil - 1.12: İşsizlik Oranlarındaki Gelişmeler (2002-2006)

İstihdamın büyüme oranı % 1,3 ve GSMH büyüme oranı da % 6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Buna göre 2006 yılında, her bir puanlık büyümenin istihdamda sadece 0,2 oranında bir artışa yol açtığı tahmin edilmektedir. Türkiye ekonomisindeki 2002-2006 döneminde kaydedilen % 43,2'lik birikimli büyümeye karşın, istihdamdaki artış oranı % 3,7 seviyesinde kalmıştır 1994-2004 yılları arası için yapılan bir hesaplama, her bir puanlık GSMH büyümesinin, istihdamı, İngiltere'de % 0,7, Polonya ve Portekiz'de 0,6, Almanya'da % 0,8 ve Fransa'da % 0,4 oranında artırdığını ortaya koyarken; Türkiye için bu oran, sadece % 0,08 olarak gerçekleşmiştir. Kriz öncesinde ekonominin istihdam oluşturmadağı, kriz sonrasında ise verimlilik baskısının istihdam artışını kısıtladığı ifade edilebilir.

Tablo - 1.11: Birikimli Büyüme ve İstihdamdaki Artış (2002- 2006)

	İstihdam (Bin Kişi)	İstihdamdaki Değişim (%)	GSMH' daki Değişim (%)	1 Puanlık Büyümenin Etkisi (%)
2002	21 354	-0,8	-0,8	-0,01
2003	21 147	-1,0	-1,0	-0,17
2004	21 791	3,0	3,0	0,3
2005	22 046	1,2	1,2	0,16
2006	22 330	1,3	1,3	0,22

Kaynak: Anka Ajansı

1.4.2. Gelir Dağılımındaki Gelişmeler

Son yıllarda gelir dağılımındaki düzleşme belirginleşmiştir. TÜİK'in AB istatistik kurumu Eurostat ile uyumlu hale getirerek sürdürdüğü çalışmalarının konuyla ilgili sonucunu 2005 yılında yayımlamıştır. Hane halkını harcanabilir gelire göre tasnif eden ve % 20'lik dilimlere ayıran bu çalışmaya göre, gelirden en az pay alan, yani nüfusun en fakir ilk % 20'lik diliminin Türkiye genelinde toplam gelirden aldığı pay, 2004'ten 2005 yılına küçük de olsa bir artış kaydetmiştir. Bunun ardından gelen diğer % 20 nispetindeki gelir guruplarının da aynı şekilde payının arttığı, yine Tablo-1.12'den görülmektedir.

Tablo - 1.12: % 20' lik gurupların gelirden aldığı paylar, 2004 - 2005

	Türkiye		Kent		Kır	
% 20'lik guruplar	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Toplam	100	100	100	100	100	100
Birinci % 20 ⁽¹⁾	6.0	6.1	6.6	6.4	6.3	6.1
İkinci % 20	10.7	11.1	10.8	11.5	11.2	11.5
Üçüncü % 20	15.2	15.8	15.2	16.0	15.8	15.9
Dördüncü % 20	21.9	22.6	21.4	22.6	22.7	22.6
Beşinci % 20 ⁽²⁾	46.2	44.4	46.1	43.5	43.9	44.2
Gini Katsayısı ^(*)	0.40	0.38	0.39	0.37	0.37	0.38

(1) Toplam gelirden en az pay alan grup

(2) Toplam gelirden en fazla pay alan grup

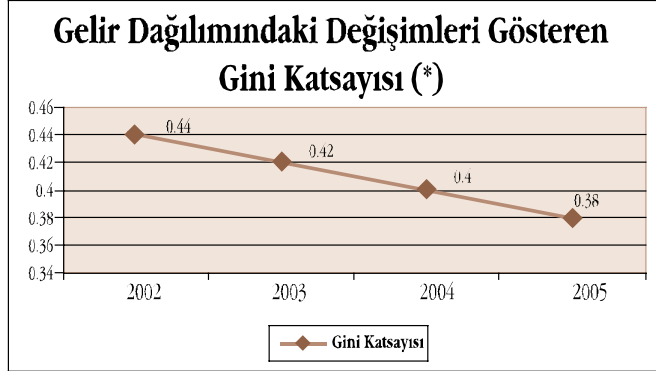
(*) Gini Katsayısının "sıfır"a yaklaşması gelir dağılımının düzelmesine, "bir" e yaklaşması ise bozulmasına işaret eder

Kaynak: TÜİK.

Durum, sadece en zengin yüzde 20'lik beşinci dilimde değişmektedir. En zengin kesimi ifade eden bu kategorinin, toplam gelirden aldığı pay gözle görülür bir şekilde gerilemiştir. Nitekim bu eğilim Gini-katsayısı ile de desteklenmektedir (Şekil-1.12). Gerçekten de, 2002 yılında 0.44 olan bu katsayı, 2005 yılı dahil olmak üzere bütün dönem boyunca tedricen düşmüş, yani gelir dağılımındaki bozulma, ekonomideki orana paralel olarak düzleşme eğilimine girmiş, eşitsizlik katsayısı 2006 yılı sonunda 0,38 oranında gerçekleşmiştir.

Gelir dağılımındaki iyileşme, beklenen ve gerçekçi duran bir gelişmedir. Gelir dağılımını düzeltici dinamikler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Gelir dağılımının düzeltilmesinde makro ekonomik gelişmeler en önemli olumlu faktör olarak belirginleşmektedir. Bütçe açığının ve kamu sektörü borçlanma gereğinin azalması ve bir gelir transferi kalemi olan reel faizlerin düşmesiyle, faiz ödemelerinin ayrılan payın milli gelir içindeki payının sürekli gerilemesi önemli bir etken olmuştur. (Bkz. Bölüm 2: Kamu maliyesi.)

Kaynak: TÜİK

Şekil-1.13: Gelir Dağılımındaki Gelişmeler

- Sanayinin genişlemesi, tarım dışı istihdamın sürekli bir şekilde artması, işsizliğin kısmen de olsa gerilemiş olması ve bu şekilde genele yayılan gelir artışı, gelir dağılımındaki düzeltmede önemli bir açıklama gücüne sahiptir.
- Yine gelir dağılımını derin bir şekilde bozan enflasyonun % 60'lar sınırından, 2004-2006 arasında tek haneli rakamlara çekilmiş olması son derece önemli bir gelişme olmuştur.

- Dönem boyunca alt yapı, eğitim, sağlık ve diğer sosyal harcamalardaki artış da, süreci destekleyici mahiyette gelişmiştir. olabilir. (Tablo-1.13)'ün alt bölümünde özürflü maaşı, yaşlılık maaşı, muhtar maaşı ve öğrenim kredisi gibi gelir dağılımını etkileyecek harcama kalemleri verilmektedir. Bu kalemlerdeki artışın birikimli olarak 2003-2006 arasında % 56 oranında gerçekleşen tüketici enflasyonunun çok üzerinde kaldığı görülmektedir.
- Gelir dağılımını düzeltici yönde gelişen bir başka konu doğrudan ücret ve maaşlar ile ilgilidir. (Tablo-1.13) incelendiğinde, memur, kamu işçisi, bağ-kur, emekli sandığı ve sosyal amaçlı olarak ödenen maaş ve ücret kategorilerinden hiç birindeki artış oranının enflasyonun altında kalmadığı açıkça görülecektir.

Genel olarak 2006 yılındaki gelişmelere kuş bakışı bakıldığında şu hususlar öne çıkmaktadır: Büyüme istikrar içinde devam etmiş, sabit sermaye birikim hızı ivme kaybetse de diğer kategorilere göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmiş, tüketim kontrol altına alınmış, dış ticarete göreceli bir düzeltme yaşanmış, tarımın GSMH içindeki payı beklentiler doğrultusunda azalmaya devam ederken, tarımsal verimlilik ve katma değer artışında olumlu yönde bazı işaretler alınmış, istihdam artışı nihayet işsizliği azaltmaya başlamış ve gelir dağılımında anlamlı bir düzeltme seyri başlamıştır.

Tablo-1.13: Enflasyon ve Kamu Kesiminde Ücret-Maaşlardaki Gelişmeler			
	2002 - Aralık (YTL)	2007 - Mart (YTL)	Artış Oranı (%)
Memur Maaşları (Aile Yardımı Dahil)			
En Düşük	328	781	
Ortalama	508	1.021	101
En Yüksek	2.749	4.303	
Kamu İşçi Ücretleri (Ortalama)	1.012	1.719	70
Net Asgari Ücret	184	403	
SSK Emekli Aylığı			
En Düşük	257	509	
Ortalama	276	538	95
Bağ-Kur Esnaf Emekli Aylığı			
En Düşük	150	398	166
Ortalama	258	520	
Emekli Sandığı Emekli Aylığı			
En Düşük	346	650	
Ortalama	368	673	83
Özürlü Aylıkları	25	218	
65 Yaş Aylığı	25	73	197
Muhtar Aylıkları	98	282	
Öğrenim Kredisi	65	150	131
TÜFE 2002 Aralık - 2007 Mart Dönemi Artış Oranı (%)			

Kaynak: Hazine, TÜİK

2. BÖLÜM

KAMU MALİYESİ

2. 1. BÜTÇE PERFORMANSINDAKİ GELİŞMELER

2002 yılından beri sürdürülen mali disiplin, 2006 yılında da devam ettirmeye çalışılmıştır. Gerçekleştirilen yapısal reformlar bütçe disiplini sağlamış; bütçe performansındaki iyileşme, belirsizliklerin azalmasına bağlı olarak, güven ortamının oluşmasına ve ekonomideki istikrarın kalıcı olarak sağlanacağı yönündeki beklentilerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

2.1.1. Kamu Maliyesine Yönelik Kurumsal Düzenlemeler

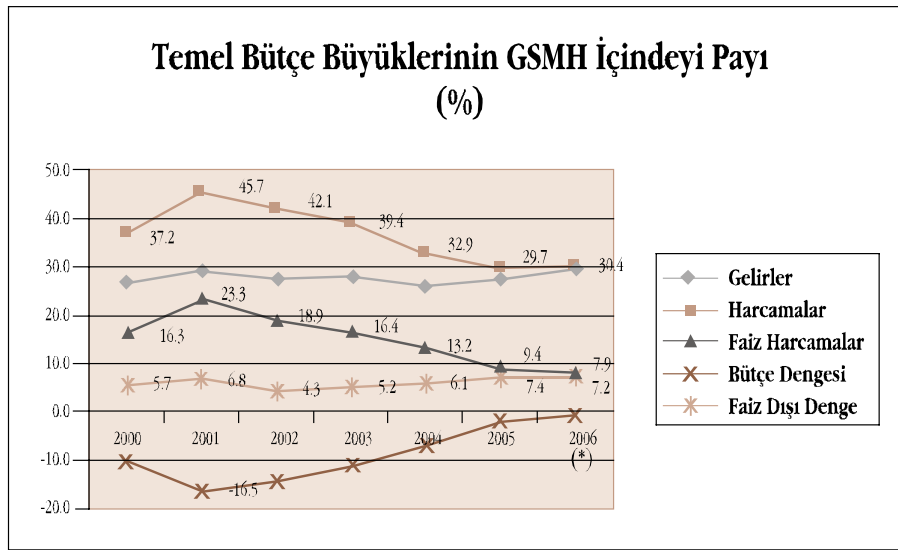
Kamu maliyesinin şeffaflığını ve etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalara 2006 yılında da devam edilmiştir. Bütçe sisteminin, uluslararası göstergelerle kıyaslanmaya imkân verecek şekilde düzenlemesi ise, reformların özünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda, genel yönetim kapsamındaki tüm kamu idarelerinde bütçe ve muhasebe birliğinin sağlanması ve AB uygulamaları ile uyumlu bir mali yönetim ve kontrol sistemi oluşturulması amacıyla hazırlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 2006 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

Söz konusu Kanun çerçevesinde 2006 yılı bütçesinin kapsamı genişletilerek, "konsolide bütçe"den "merkezi yönetim bütçesi" kavramına geçilmiştir. Yapılan yeni tanımlamayla, merkezi yönetim içinde yer alıp da bütçe dışında kaynak kullanan kamu idarelerinin de bütçeye dahil edilmesi sağlanmış; bu çerçevede, düzenleyici ve denetleyici kurumların gelir ve harcamaları da kapsama alınmıştır. Böylece, tüm kamu idarelerinin gelir ve giderleri bütçe içinde yer almış ve kamu kesimi daha doğru ve gerçekçi bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Yine 2006 yılında kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına almak, vergi kaçakçılığını azaltmak ve vergiyi tabana yaymak amacıyla uygulanmaya başlanan Vergi Reformu çerçevesinde KDV ve Kurumlar Vergisi oranlarında indirimde gidilmiş, gelir vergisinde tekli tarife uygulamasına geçilerek, ticarî ve zirai kazançlarda yatırım indirimi istisnası kaldırılmıştır.

2.1.2. Bütçe Dengesi

Kesinleşen verilere göre, 2006 yılında merkezi yönetim bütçe gelirleri 2005 yılına kıyasla % 27 oranında artarak 171,3 milyar YTL seviyesine ulaşırken, merkezi yönetim bütçe harcamaları ise, yine aynı dönemde, 2005 yılına göre % 21,2 oranında artarak 175,3 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.1, Tablo-2.1). 2005 yılında faiz dışı harcamalar % 30,8 oranında artarken, IMF ile yapılan anlaşma uyarınca uygulanmakta olan ekonomi programının performans kriterlerinden biri olan faiz dışı fazla (FDF), 2006 yılı için 32,2 milyar YTL olarak öngörülmüş, ancak, bir önceki yıla göre % 16,7 oranında artarak 41,9 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir. Bu tutar, 2006 yılı için öngörülen FDF hedefinin % 130'una denk gelmektedir. Böylece 2006 yılında FDF, yıl sonunda milli gelirin % 7,7'sine çıkarak, 2000 yılından beri kaydedilen en yüksek düzeye ulaşmıştır.

Şekil - 2.1: Bütçe Performansındaki Gelişmeler

* Gerçekleşme tahmini, Kaynak: TÜİK

Bu gelişmeler sonucunda, 2006 yılında konsolide bütçe açığı 2005 yılına göre % 59,0 oranında azalarak, yıl sonunda 3,9 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir. Böylece bütçe açığının milli gelire oranı % 0,7 seviyesi ile, % 3 düzeyindeki Maastricht Kriterleri'nin de altında gerçekleşmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak 2006 yılının sonunda kamu kesimi borçlanma gereğindeki (KKBG) düzelme devam ederek, % -3,1 düzeyine gerilemiştir.

Tablo - 2.1: Merkezi Yönetim Bütçesi														
	(Milyon YTL)							(GSMH' ye Oran, %)						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*
Gelirler	51.543	75.592	100.250	110.721	134.819	171.309	188.158	29,2	27,5	28,1	25,8	27,7	31,7	29,8
Vergi Gelirleri	39.736	59.632	84.316	90.077	106.932	137.474	158.152	22,5	21,7	23,6	21,0	22,0	25,4	25,0
Diğer Gelirler	11.807	15.960	15.934	20.644	27.887	33.835	30.006	6,7	5,8	4,5	4,8	5,7	6,2	4,7
Harcamalar	80.579	115.682	140.455	141.021	144.562	175.304	204.988	45,7	42,1	39,4	32,9	29,7	32,4	32,4
Faiz Hariç Harcama	39.517	63.812	81.846	84.532	98.883	129.359	152.042	22,4	23,2	22,9	19,7	20,3	23,9	24,0
Faiz Harcamaları	41.062	51.871	58.609	56.488	45.680	45.945	52.946	23,3	18,9	16,4	13,2	9,4	8,5	8,3
Bütçe Dengesi	29.036	-40.090	-40.204	-30.300	-9.743	-3.995	-16.829	-16,5	-14,6	-11,3	-7,1	-2,0	-0,7	-2,6
Faiz Dışı Denge	12.026	11.781	18.405	26.188	35.936	41.951	36.116	6,8	4,3	5,2	6,1	7,4	7,7	5,7

Kaynak: Maliye Bakanlığı, * 2007 Programı

a) Bütçe Gelirleri: Gelirler kalemine biraz daha detaylı bakıldığında, 2006 yılında genel bütçe **vergi gelirlerinin**, bir önceki yıla göre % 28,5 oranında artış göstererek, 137,4 milyar YTL'ye ulaştığı görülmektedir. (Tablo-2.2) Bu dönemde, **dolaysız vergi** tahsilâtının bütçe hedeflerinin oldukça üzerine çıktığı dikkat çekmektedir. Bu meyanda, dolaysız vergilerin alt kalemlerinden gelir vergisi tahsilâtı % 41,6 oranında, **kurumlar vergisi** tahsilâtı ise % 13,1 oranında artarak, sırasıyla 28,9 ve 11,1 milyar YTL'ye ulaşmıştır. **Mal ve hizmetlerden alınan vergiler**, % 12,4 oranında artışla 56,7 milyar YTL'ye çıkmıştır. Bunun alt kalemlerinden olan KDV gelirleri % 27,7 oranında artarak 15,9 milyar YTL'ye, ÖTV tahsilâtı ise % 13,7 oranında artarak 36,9 milyar YTL'ye çıkmıştır. **Dış ticaretten alınan vergiler** % 42,7 oranında artarak 27,5 milyar YTL'ye çıkarken, ithalattan alınan KDV tahsilâtı ise % 42,2 oranında artış göstermiştir.

Tablo - 2.2: Bütçe Gelirlerinin Alt Kalemleri (Milyon YTL)				
	2004	2005	2006	2007*
GELİRLER	110.721	134.819	171.309	183.158
Genel Bütçe Gelirleri	108.940	132.658	166.620	183.460
Vergi Gelirleri	90.077	106.932	137.474	158.152
Gelirden Alınan Vergiler	26.559	30.324	40.141	45.342
Gelir Vergisi	17.846	20.457	28.983	33.417
Kurumlar Vergisi	8.715	9.866	11.158	11.924
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	1.478	1.840	2.743	3.639
Mal ve Hizmetlerden Alınan Vergiler	41.406	50.488	56.769	68.828
Dahilde Alınan KDV	11.759	12.466	15.923	20.200
Özel Tüketim Vergisi	26.070	32.476	36.926	41.070
Dış Ticaretten Alınan Vergiler	16.936	19.295	27.551	32.053
İthalde Alınan KDV	15.657	17.877	25.426	29.583
Diğer Vergiler	1.659	2.179	3.293	3.694
İdari Harçlar ve Üc. Sanayi Dışı Arizi S.	2.039	2.806	3.952	4.594
Vergi Dışı Gelirler	17.500	23.198	26.435	22.740
Sermaye Gelirleri	161	2.042	1.841	2.565

Kaynak: Maliye Bakanlığı * 2007 Programı

Genel görünüme bakıldığında, 2006 yılında vergi tahsilâtında önemli bir artış sağlanmış olduğunu ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte, Türkiye OECD ülkeleri içinde vergi yükü % 42'lere varan bir oran ile üst sıradaki yerini korumuştur. Yine vergi adaletsizliğini yansıtan dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı % 70'lerde devam etmiştir.

b) Bütçe giderleri: Konsolide bütçe harcamalarının içinde en büyük üç kalem; faiz harcamaları, cari transferler ve personel harcamalarından oluşmaktadır. Bunlardan personel harcamaları, 2006 yılına göre % 18,4 artarak 37,7 milyar YTL'ye çıkmıştır. Personel giderleri, bütçe ödeneği ile uyumlu gerçekleşmiştir.

Bütçenin ikinci en büyük harcama kalemi olan cari transferler ise, Sosyal Güvenlik Kurumları açıkları nedeniyle dizginlenememektedir. Gerçekten de, 2006 yılına göre % 40,9 oranında artarak 49,6 milyar YTL'ye çıkan cari transferlerin en büyük alt kalemleri olan Emekli Sandığı, Bağ-kur ve SSK gibi sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan transferlerin toplam büyüklüğü 23,5 milyar YTL'ye ulaşmıştır. 2006 yılında sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferler GSMH'nin % 4,1'ine tekabül etmekte olup, bu haliyle FDF hedeflerini tehdit etmeye devam etmektedir. 2007 yılı için sosyal güvenlik kurumlarına ayrılan bütçe ödeneği ise 32,3 milyar YTL olarak belirlenmiştir.

Toplam faiz harcamaları, mutlak olarak, azda olsa artmıştır. Bunun nedeni, 2006 yılının ortasında meydana gelen dalgalanmanın maliyetidir. Buna rağmen faiz harcamalarının GSMH'ye oranı, beklentileri aşan % 6 oranındaki reel büyüme nedeniyle 2006 yılında bir miktar daha azalarak % 7,9 oranında gerçekleşmiştir. Bu dönemde, iç borç faiz ödemeleri % 1,6 oranında azalırken, dış borç faiz ödemeleri ise % 7 oranında artış kaydetmiştir.

Bütçe harcamalarından sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri % 11,7 oranında artış kaydederek 5,0 milyar YTL'ye çıkarken, mal ve hizmet alım giderleri % 30,4 oranında artarak 18,6 milyar YTL düzeyinde gerçekleşmiştir. Bunun dışında 2006 yılında tarımsal destekleme giderlerinin de % 28,5 oranında artarak 4,7 milyar YTL'ye çıktığı görülmektedir. 2006 yılı için bu büyüklüğün milli gelirin % 1'ini aşacağı öngörülmüş olmasına rağmen, % 0,8 oranında kaldığı görülmektedir.

Tablo - 2.3: Bütçe Harcamalarının Alt Kalemleri

	2004	2005	2006	2007*
HARCAMALAR (Milyon YTL)	141.021	144.562	175.304	204.989
I- Faiz Hariç Harcamalar	84.532	98.883	129.359	152.043
Personel	28.948	31.856	37.733	43.670
Sosyal Güvenlik Kurum. Devlet Primi	4.024	4.533	5.067	10.102
Mal ve Hizmet Alımları	12.684	14.290	18.646	15.587
Cari Transferler	27.683	35.190	49.603	60.863
KİT Görev Zararları	381	512	711	660
Sosyal Güvenlik Kurumlarına Transferler	18.893	23.259	23.518	32.349
Tarımsal Destekleme Ödemeleri	3.084	3.707	4.747	5.250
Yurtdışına Yapılan Transferler	363	371	592	541
Sermaye Giderleri	8.050	9.684	11.934	12.104
Sermaye Transferleri	437	1.546	2.637	3.647
Borç Verme	2.669	1.784	3.738	3.695
II- Faiz Harcamaları	56.488	45.680	45.945	52.946
İç Borç Faizi	50.053	39.270	38.641	44.496
Dış Borç Faizi	6.057	6.223	6.662	8.450
İskonto ve Kısa Vadeli İşlemlere Ait Faiz	379	186	642	870

Kaynak: Maliye Bakanlığı

* 2007 Yılı Bütçe Başlangıç Ödeneği

Son olarak, **sermaye giderleri** 2005 yılına göre % 23,2 oranında artış kaydederken, **sermaye transferleri** ise, KÖYDES Projesi, kapatılan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü için mahalli idarelere yapılacak transferler, KKTC ödeneği ve diğer transferlerdeki artışlardan dolayı (% 44,2 oranında artış öngörülürken) % 70,5 oranında artış göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) ve Türkiye Kömür İşletmeleri'nin (TKİ) sosyal güvenlik kurumlarına olan prim borçları için konan ödenek, risk hesabında öngörülen % 50 oranındaki artış ve KKTC'ye kredi desteğindeki yükselişten dolayı, **borç verme** kaleminde bir önceki yıla göre % 47,7 oranında artış kaydedilmiştir.

2.2. KAMU FİNANSMANI VE BORÇ YÖNETİMİ

Bilindiği üzere kamu borç yönetiminin amacı; temelde borç yükünün düşürülmesi ve borç stokunun faiz, kur ve likidite dalgalanmalarına karşı hassasiyetinin azaltılmasından ibarettir. Bu amaçlar manzumesine ulaşmak üzere Hazine'nin belirlediği strateji ise şu şekilde ifade edilmektedir: Nakit borçlanmada ağırlıklı olarak YTL cinsinden borçlanılması, YTL cinsi borçlanmanın mümkün olduğunca sabit faizli gerçekleştirilmesi, ortalama vadenin piyasa şartlarında elden geldiğince uzatılması, döviz cinsinden borçlara ilişkin borç çevirme oranının % 80 seviyesini aşmaması ve nihayet, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacıyla güçlü bir rezervin tutulması.

2.2.1. Kamu Borç Stokundaki Gelişmeler

Kamunun borç stokundaki gelişmeler; borcun vadesi, ulusal ve yabancı para kompozisyonu, borçlanma maliyeti, bu bağlamda borçlanma araçlarının dağılımı, değişken ve sabit faiz dengesi, borç çevirme oranı gibi değişkenlere göre ele alınabilir.

Tablo - 2.4: Merkezi Bütçe Toplam Borç Stoku								
	Milyar YTL							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2007**
Alacaklıya Göre	178,0	242,8	282,9	316,5	331,5	345,0	352,6	357,7
İç Borç Stoku	122,0	149,9	194,4	224,5	244,8	251,5	257,3	263,2
Piyasa	41,5	70,8	101,8	141,1	169,3	180,1	185,6	189,7
Kamu Kesimi	80,6	79,1	92,6	83,3	75,2	71,4	71,7	73,4
Dış Borç Stoku	55,8	92,9	88,5	92,0	86,7	93,6	95,3	94,5
Kredi	26,8	55,1	51,1	52,1	44,4	42,5	42,4	39,1
Uluslararası Kuruluşlar	9,2	33,7	32,8	35,2	29,7	27,2	26,7	23,9
(IMF Kredisi)	0,7	22,8	23,4	24,8	19,7	(15,1)	(14,6)	(12,0)
Hükümet Kuruluşları	9,2	11,1	9,7	8,8	7,0	6,9	6,8	6,5
Ticari Bankalar	8,5	10,3	8,6	8,1	7,7	8,4	8,9	8,7
Tahvil	29,0	37,8	37,5	39,8	42,3	51,1	52,8	55,4
	(Milyar Dolar)							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2007**
Alacaklıya Göre	123,6	148,5	202,7	235,8	247,1	245,5	247,9	256,9
İç Borç Stoku	84,9	91,7	139,3	167,3	182,4	178,9	181,0	189,0
Piyasa	28,8	43,3	72,9	105,2	126,2	128,1	130,5	136,3
Kamu Kesimi	56,0	48,4	66,4	62,1	56,2	50,8	50,4	52,8
Dış Borç Stoku	38,8	56,8	63,4	68,5	64,6	66,6	67,0	67,9
Kredi	18,6	33,7	36,6	38,9	33,1	30,2	29,8	28,1
Uluslararası Kuruluşlar	6,4	20,6	23,5	26,3	22,1	19,3	18,8	17,2
(IMF Kredisi)	0,5	13,9	16,7	18,4	14,6	(10,8)	(10,3)	(8,6)
Hükümet Kuruluşları	6,4	6,8	6,9	6,5	5,2	4,9	4,8	4,7
Ticari Bankalar	5,9	6,3	6,1	6,1	5,7	6,0	6,2	6,3
Tahvil	20,1	23,1	26,8	29,7	31,6	36,3	37,1	39,8

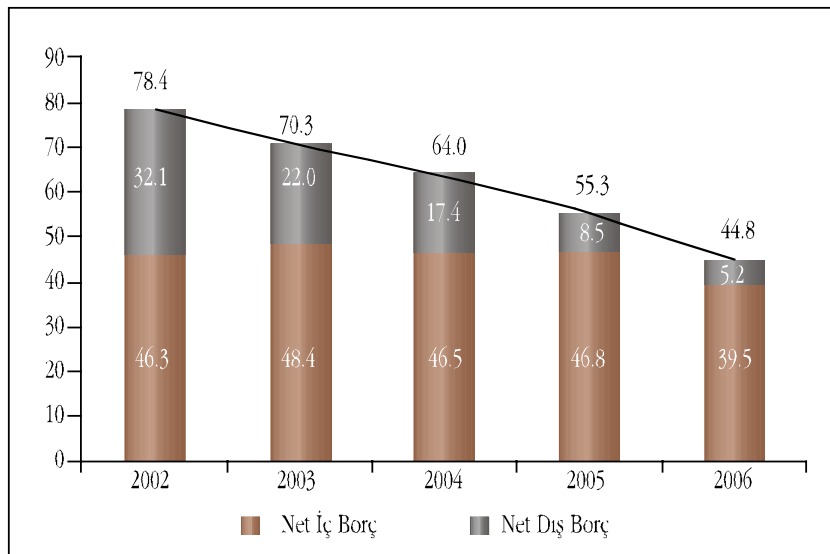
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) Dönem sonu ABD Doları döviz alış kuru ile YTL'ye çevrilmiştir. (2) Geçici

* 2007 Ocak Gerçekleşmesi ** 2007 Subat Gerçekleşmesi

YTL olarak ele alındığında, 2006 yılında konsolide **bütçe toplam borç stokunun** % 4 oranında artarak 345 milyar YTL'ye yükseldiği görülmektedir. YTL cinsinden mutlak borç stokundaki artış eğilimi, hem iç hem de dış borç stokunda devam etmiştir. İç borçlardaki artış yaklaşık 6,5 milyar YTL, dış borçlardaki artış ise 6 milyar YTL civarında gerçekleşmiştir. İç borçlardaki artışın, daha çok kamu kesiminin dışında kalan piyasaya gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda iç borçlarda kamu kesimine ait borçların payı gerilerken, özel kesim borçlarının payının arttığı görülmektedir. Dolar cinsinden kamu borç stoku ele alındığına ise, borç stokunun 247 milyar dolardan 245,5 milyar dolara kadar gerilediği görülmektedir.

Kamu borç stokunda dolar cinsinden azalma, hem iç hem de dış borç stoku için geçerlidir. Böylece dolar cinsinden ele alındığında **Türkiye ilk kez, kamu kesimi borç stokunu hem oran olarak hem de miktar olarak , azaltabilme imkânına kavuşmuştur.** Gerçekten de önemli bir borçluluk göstergesi olan kamu sektörü brüt ve net borç stokunda önemli oranlarda gerilemeler kaydedilmiştir. Bunlardan brüt borç stokunun GSMH payı % 63'e gerilemiştir. Aynı şekilde, kamu sektörünün toplam mali yükümlülüklerinin yanında, finansal varlık ve mevduatlarını da kapsayan kamu net borç stokundaki azalma eğilimi de devam etmiştir. Buna göre, kamunun toplam iç ve dış borç stokundan Merkez Bankası'nın net varlıkları, kamu kuruluşlarının mevduatları ve İşsizlik Sigortası'nın net varlıklarının çıkartılmasıyla hesaplanana kamu net borç stoku, 2006 yılı sonu itibarıyla GSMH'nin % 45'ine kadar gerilemiştir. Ancak, bu gelişmelere rağmen milli gelirdeki payı % 40'ın altına sarkan iç borç stokunun, hala yüksek kaldığı da dikkat çekmektedir. Kamu'nun net dış borcunun GSMH içindeki payı, oldukça gerileyerek % 5 civarında gerçekleşmiştir (Şekil-2.2).

Şekil - 2.2: Toplam Kamu Net Borç Stoku/GSMH (%)

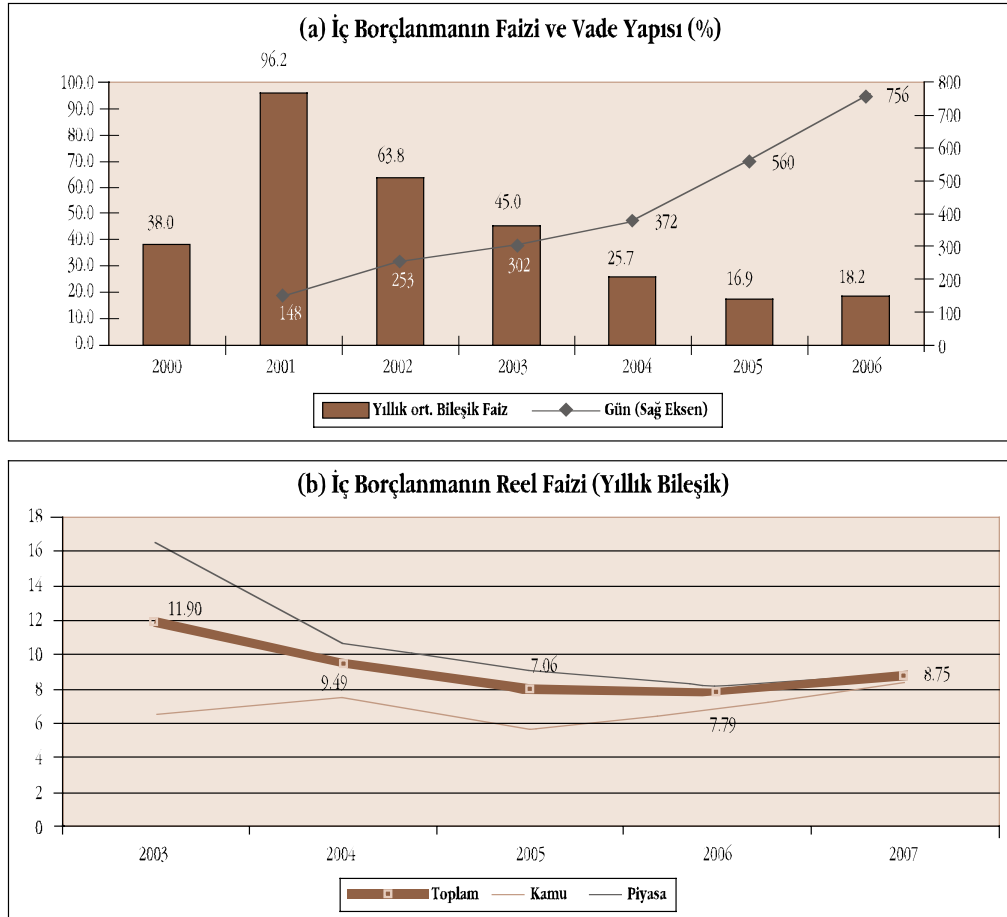
a) Borç Stokunu Azaltan Başlıca Faktörler: Borç stokunun azalmasını aşağıdaki açıklayan bir dizi faktör söz konusudur.

1. Bütçe disiplini: Uzun yıllardır aksatılmadan sürdürülen başarılı kamu maliyesi idaresi ve bu meyanda uygulanan bütçe disiplini son derece önemlidir. Bunun bir parçası olarak, toplumsal maliyeti oldukça yüksek olan ve her yıl milli gelirin % 6,5'i oranına tekabül eden **faiz dışı fazla (FDF)** verme uygulaması da son derece önemlidir (Şekil-2.1). Bilindiği üzere FDF, 2000 yılından bu yana IMF gözetiminde sürdürülen istikrar programın en temel direğidir. Bu, Türkiye'nin faiz giderleri dışındaki giderlerini kısarak, başta vergi ve özelleştirme gelirleri olmak üzere, gelirlerini artırarak bütçeden fazla vermesi anlamına gelmektedir. Nitekim bu mekanizma sayesinde, Türkiye bu fazla fonları kullanarak ödediğinden daha az borçlanma yapan bir mekanizmaya ulaşmış, borç stokunu da eritmeye başlamıştır. 2006 yılında ortaya çıkan enflasyon sapmasının ardından, kamu kesiminin mali disiplini sürdürmesi gereği daha da elzem olmuş, hatta kamu kesimi bir adım daha ileri giderek, "harcama üst limiti" bağlamında ilave tasarruf tedbirleri almıştır.

2. Dezenflasyon ve faiz oranları: Başarılı borç yönetiminde ikinci etken ise enflasyonun düşmesi ve böylece faizlerde gerilemenin sağlanmış olmasıdır. Enflasyondaki düşmenin devam etmesi daha düşük faizlere, yani daha düşük maliyetle borçlanmaya imkân tanıdığından, borç stokundaki düşüş sürecini desteklemektedir. Bilindiği üzere, 2006 yılının ortasındaki dalgalanma sonrasında hem Merkez Bankasının borçlanma faiz oranları, hem de Hazine'nin borçlanma faiz oranları artış eğilimine girmiştir (Şekil-2.3). **Borçlanma faizi oranlarında gerçekleşen bu artış, enflasyon sapmasına ilave olarak, cari açıkta ve siyasi ortamda meydana gelen kırılganlık riskini de yansıtmaktadır.**

Buna rağmen, milli gelirden kaydedilen beklentilerin ötesindeki % 6'lık artış sonrasında, borç servisi yükünü ölçen bir gösterge olarak kamu faiz ödemelerinin milli gelirden aldığı pay, 2006 yılı sonunda % 7,9 düzeyine kadar gerilemiştir (Şekil-2.1). Yine gelişmelere paralel olarak, iç borç stokunun reel faizi ile ifade edilen mali baskınlık oranının da, 2006 yılının sonunda % 8'e kadar gerilediği görülmektedir (Şekil-2.3).

Faizle ilgili önemli iki gösterge de faiz harcamalarının vergi gelirleri ve bütçe giderlerine oranıdır. Bunlardan birincisi 2005 yılında % 42,7 düzeyinden, 2006 yılı sonunda % 33,3 düzeyine kadar gerilerken, ikinci de sırasıyla % 31 ve 26 oranında gerçekleşmiştir. Bu ikinci oran, 2001 yılında % 51 nispetinde idi.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2007 Ocak Gerçekleşmesi

Şekil - 2.3: İç Borçlanmanın Vadesi, Nominal ve Reel Faizi (%)

3. Siyasi istikrar ve ülke riskindeki azalmalar: Üçüncü önemli etken de, siyasi istikrarın da etkisiyle sağlanan risklerdeki düşüştür. Türkiye'nin daha düşük risk içeren ekonomi kategorisine girmesiyle düşen risk primi, borçlanma faizlerini aşağı çekerken, faizlerin düşeceği yolundaki beklenti de vadenin uzamasına yardım etmiştir. **Mevcut borç stokunun daha uzun vadeli yeni borçlarla yenilenmesi, stokun çevrilme baskısını azalttığı için borç stokunun düşürülmesine yardımcı olmaktadır.**

2.2.2. Kamunun Borç Servisi

2006 yılında 145,4 milyar YTL iç ve 25,3 milyar YTL dış olmak üzere toplam 170,7 milyar YTL **nakit borç servisi** gerçekleştirilmiştir. Toplam borç servisinin 125,8 milyar YTL'si anapara ödemelerinden oluşurken, bu tutarın 107,2 milyar YTL'si iç borç, 18,6 milyar YTL'si ise dış borca ilişkindir (Tablo-2.5). 2006 yılında ödenen borç faizi ise, toplamda 45 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir.

Borç servisinin finansmanına gelince, bunun 48,5 milyar YTL'lik kısmı borçlanma dışı kaynaklardan (FDF) sağlanırken, 125,9 milyar YTL tutarında borçlanma yapılmıştır. Bunun 15 milyar YTL'si dış borçlanma, 111 milyar YTL'si ise iç borçlanma yoluyla gerçekleştirilmiştir. 2006 yılında **iç borç çevirme oranı % 76,3 olarak gerçekleşmiştir**. 2005 yılında % 89,4 olarak gerçekleşen bu oran, başlangıçta 2006 yılı için % 77,1 olarak hedeflenmişti. Görüldüğü üzere borç çevirme oranında program ile uyumlu bir sonuç alınmıştır. Buna rağmen, hala borç çevirme oranı oldukça yüksektir.

Tablo-2.5: 2006 Yılı Borç Servisi Finansmanı ve 2007 Programı					
Milyar YTL	2005 Gerçekleşme	2006 Program	2006 Gerçekleşme	2007 Program	Değişim (%)
I- Toplam Borç Servisi	188,6	168,4	170,7	166,5	-2,5
İç Borç Servisi	167,4	144,5	145,4	140,3	-3,6
- Anapara	128,2	108,8	107,2	99,6	-7,1
- Faiz	39,2	35,7	38,2	40,7	6,5
Dış Borç Servisi	21,1	23,8	25,3	26,2	3,5
- Anapara	14,9	17,4	18,6	18,2	-2,2
- Faiz	6,3	6,4	6,7	8,0	19,4
II- Kaynaklar ve Borçlanma	188,6	168,4	170,7	166,5	-2,5
Borçlanma dışı kaynaklar	36,2	40,2	48,5	41,8	-13,9
- Faiz dışı kaynaklar	32,2	30,2	37,3	34,3	-8,1
- Özelleştirme	3,6	7,0	10,6	0	-
Toplam Borçlanma	161,9	128,1	125,9	122,0	-3,1
Dış Borçlanma	12,3	16,7	15,0	17,8	19,6
- Tahvil İhracı	8,6	7,5	8,2	8,2	0
- Uluslararası Kuruluşlar	3,3	6,8	6,1	6,6	8,1
- İç Borçlanma	149,6	111,4	111,0	104,2	-6,2
İç Borç Çevirme Oranı (%)	89,4	77,1	76,3	74,2	-2,8

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Kamu Borç Yönetimi Raporu, Ankara, Ocak 2007, Şubat 2007, s. 1.

2.2.3. Borç Stokunun Maliyeti

a) **İç Borçların Maliyeti:** 2005 yılında yıllık ortalama % 16,3 olan iskontolu YTL cinsinden iç borçlanma faiz oranları, 2006 yılı ortalarından itibaren yükselerek % 18'e ulaşmıştır. İç borçlanmanın reel faizi ise, % 7,7 oranında gerçekleşmiştir. YTL cinsi iç borcun kamuya ait olan kısmının reel faizi % 6,4'e kadar gerilerken, iç borçların ağırlıklı kısmını oluşturan YTL cinsinden piyasaya olan iç borçların reel faizi ise son derece yüksek seyretmeye devam etmiş ve % 10,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. (Şekil-2.3)

b) Dış Borç Stokunun Maliyeti: Hazine, içerideki makro ekonomik performansa paralel olarak uluslararası piyasalardaki olumlu ortamı da oldukça etkin bir şekilde değerlendirerek, son üç dört yılda dış borçlanmanın maliyetini yarı yarıya düşürmeyi başarmış; böylece, büyük bir kaynak tasarrufu sağlamıştır. Bu süreci destekleyen bir faktör olarak yapılan para reformuyla Türk parasından altı sıfırın atılmasının önemine de işaret etmek gerekmektedir. Zira, bu uygulama sayesinde YTL cinsi borçlanma araçları, teknik anlamda uluslararası piyasalarda işlem gören diğer senetlerle uyumlu hale getirilmiş ve Türk Lirasına duyulan güvenin artması sağlanmıştır. Böylece, 2005 yılı başından itibaren uluslararası kuruluşlar, gerçekleştirdikleri ihraçlarla YTL'yi borç yönetiminde etkin bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır.

Ancak bu kategorideki borçlanma maliyetlerinin, 2006 yılı ortalarında mali piyasalardaki dalgalanma sebebiyle bir miktar yükseldiği görülmektedir. Buna göre, uluslararası sermaye piyasalarında ihraç edilen tahvillerin maliyetlerine bakıldığında, 2005 yılında ABD Doları cinsinden ihraçlar için % 7,2 ve Avro cinsinden ihraçlar için % 5,0 olan ortalama ihraç maliyeti, 2006 yılında ABD Doları cinsinden ihraçlar için % 7,5 ve Avro cinsinden ihraçlar için % 5,2'ye kadar yükselmiştir. 2007'nin ilk iki ayında ise, bu oranlar, sırasıyla % 6,9 ve % 5,8 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.4. Borç Stokunun Kompozisyonu

a) Faiz bileşimi: Gelişmeler sonrasında, 2006 yılında toplam borç stoku içerisinde sabit faizli borçlanma artarak, yıl sonunda % 54, değişken faizli borçlanma ise azalarak % 46 düzeyine inmiştir (Tablo-2.6). Gerek küresel ve gerekse iç piyasalardan kaynaklanan belirsiz birtakım gelişmelerin, faiz üzerinde her iki yönde icra edebileceği potansiyel tesirler dikkate alındığında, Hazine borçlarında değişken ve sabit faiz arasında makul bir dengenin kurulması gereği anlaşılmaktadır. Nitekim 2006 yılında ortaya çıkan enflasyonist katılıklar ve belirsizliklere karşın faiz oranında kaydedilen artışlar bu hassasiyeti doğrulamaktadır.

Tablo - 2.6: Merkezi Yönetim Borç Stoku Faiz Yapısı (Yüzde dağılımı)						
	Toplam Borç Stoku		İç Borç		Dış Borç	
	Sabit	Değişken	Sabit	Değişken	Sabit	Değişken
2004	5,8	46,2	48,5	48,5	59,4	40,6
2005	50,1	49,9	54,6	54,6	64,7	35,3
2006	54	46	51,9	51,9	69,6	30,4

Kaynak: Hazine, Borç Yönetimi Raporu, 2006

b) Kur bileşimi: Borç stokunun faiz ve kur kompozisyonu, borç yönetiminin en önemli unsurlarındandır. 2006-2008 arasını kapsamak üzere Hazine, toplam borç stokunun içinde döviz cinsi ve değişken faizli borçların miktarını düşürerek, kur ve faiz riskini azaltmayı hedeflemiştir.

Bu meyanda, 2006 Aralık sonu itibariyle 345 milyar YTL'lik merkezi bütçe borç stokunun bileşimine bakıldığında, bunun 216,8 milyar YTL tutarındaki kısmının Türk Lirası cinsinden, 91,2 milyar YTL tutarındaki kısmının döviz cinsinden, geriye kalan 1,1 milyar YTL tutarındaki kısmının ise dövize endeksli borçlardan oluşmuştur. Buna göre, toplam kamu net borç stokunda YTL cinsinden olan borç stokunun milli gelire oranı % 36,3, döviz ve dövize endeksli borcunun payı ise, % 8,5 civarında gerçekleşmiştir. Böylece kamu borç stokunun içinde kur riskinin bir hayli gerilediği ve kur riski kırılganlığının azaltıldığı görülmektedir. (Tablo-2.7.)

Tablo-2.7'ye göre, dolar cinsinden alınan borçların payı 2004 yılında % 48,6, 2005 yılında % 54,4, 2006'da ise % 55,3 olarak gerçekleşmiştir. Avronun payı ise, 1,8 puanlık azalmayla % 33,8'den 2005'te % 32'ye gerilemiş ve nihayet 2006'da % 32,4 seviyesinde kalmıştır. SDR'nin payı ise, IMF'ye yapılan yoğun geri ödemeler nedeniyle, % 13,2'den % 8,7'ye, 2006 yılında ise % 5,2'ye düşmüştür.

Bu değişmelerden sonra, 2006 yılı sonunda 206,4 milyar dolar olan toplam dış borç stokunun 114 milyarlık kısmı dolar, 66,8 milyarlık kısmı avro, 10,7 milyar doları SDR ve nihayet 2,7 milyar doları da Japon Yeni cinsinden borçlardan oluşmuştur.

Tablo - 2.7: Dış Borçların Döviz Kompozisyonu									
MİKTAR	2004			2005			2006		
(Milyon \$)	Kısa	Uzun	Toplam	Kısa	Uzun	Toplam	Kısa	Uzun	Toplam
USD	19.433	58.740	78.173	22.920	68.877	91.797	24.257	89.830	114.087
EUR/ECU	10.844	43.622	54.466	11.739	42.257	53.996	10.775	56.123	66.898
SDR	0	21.447	21.447	0	14.653	14.653	0	10.764	10.764
TOPLAM / TOTAL	31.880	128.909	160.789	37.103	131.706	168.808	41.984	164.487	206.471
ORANSAL DAĞILIM	2004			2005			2006		
(Yüzde)	Kısa	Uzun	Toplam	Kısa	Uzun	Toplam	Kısa	Uzun	Toplam
USD	61,0	45,6	48,6	61,8	52,3	54,4	57,8	54,6	55,3
EUR / ECU	34,0	33,8	33,9	33,9	32,1	32,0	25,7	34,1	32,4
SDR	0,0	16,6	13,3	13,3	11,1	8,7	0,0	6,5	5,2
TOPLAM / TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2.2.5. Borç Stokunun Vadesi

- a) **İç borcun vadesi:** Hazine Müsteşarlığı verilerine göre, piyasalardan yapılan borçlanmanın ortalama vadesi 2006 yılında 28 ay olarak gerçekleşmiştir. (Şekil-2.3/ a) Stoktaki vade uzamasının daha az belirgin olmasının ana sebebi, uzun vadeli nakit dış borçların toplam stok içindeki payının 2005 yılında, bir önceki yıla göre % 26'dan % 21'e, 2006'da da % 17,1'e kadar gerilemiş olmasıdır. Bu meyanda, nakit iç borç stokunun vadesi 2004 yılı sonunda 11,8 ay iken, 2005 sonunda 19,6 aya, 2006 yılı sonunda ise 22,3 aya kadar uzamıştır.
- b) **Dış borcun vadesi:** İç borçlar için geçerli olan sürecin, dış borçlar için de geçerli olduğu görülmektedir. Türk ekonomisine olan güven ve borç idaresindeki başarılı seyir devam ettikçe "Türkiye riski" azalmakta, bu da vadelerin uzamasına katkıda bulunmaktadır (Tablo-2.8).

Dış borç stokunda vadeler uzamasına rağmen, dış borçlanma maliyetindeki yükselme nedeniyle, 2006'da bir önceki yıla göre TCMB'ye ait kısa vadeli dış borçlanma, 2005 yılına göre oldukça sınırlı kalmıştır.

Toplam dış borç stokunun kısa vadeli dış borçlar kalemi içinde kamunun her hangi bir payı yoktur. Merkez Bankası'nın uzun vadeli borçlarında, 2005 yılında % 30 oranında gerilemişken, 2006'da bunun yerini % 3,5'lik bir artış almıştır.

Tablo - 2.8: Toplam Ulusal Dış Borç Stoku, Vadesi ve Borçlulara Göre Dağılımı

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU (Milyar \$)	118,5	113,5	129,7	144,2	160,7	168,8	206,4
KISA VADE	28,3	16,4	16,4	23,0	31,8	37,1	41,9
ORTA - UZUN VADE	90,2	97,1	113,2	121,2	128,9	131,7	164,4
KAMU	48,6	46,1	63,6	69,5	73,8	68,2	69,5
Orta - Uzun Vade	47,6	46,1	63,6	69,5	73,8	68,2	69,5
TCMB	14,0	24,3	21,9	24,3	21,4	15,4	15,6
Kısa Vade	65,3	75,2	1,6	2,8	3,2	2,7	2,5
Orta - Uzun Vade	13,4	23,5	20,3	21,5	18,1	12,6	13,1
ÖZEL	55,8	43,1	44,0	50,3	65,5	85,1	121,2
Kısa Vade	26,6	15,6	14,7	20,1	28,5	34,3	39,4
Orta - Uzun Vade (1)	29,1	27,4	29,3	30,2	36,9	50,8	81,7
DIŞ BORÇ STOKUNUN DAĞILIMI (%)							
Toplam	100,0	100,0	100,00	100,0	100,0	100,0	100,0
Kısa Vade	23,9	14,4	12,7	16,0	19,8	22,0	20,3
Orta - Uzun Vade	76,1	85,6	87,3	84,0	80,2	78,0	79,7
DIŞ BORÇ STOKUNDAKİ DEĞİŞİM (%) *							
Toplam	14,9	-4,1	14,2	11,2	11,5	5,0	5,1
Kısa Vade	23,5	-42,0	0,1	40,1	38,5	16,4	0,4
Orta - Uzun Vade	12,5	7,7	16,6	7,0	6,3	2,2	6,4

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

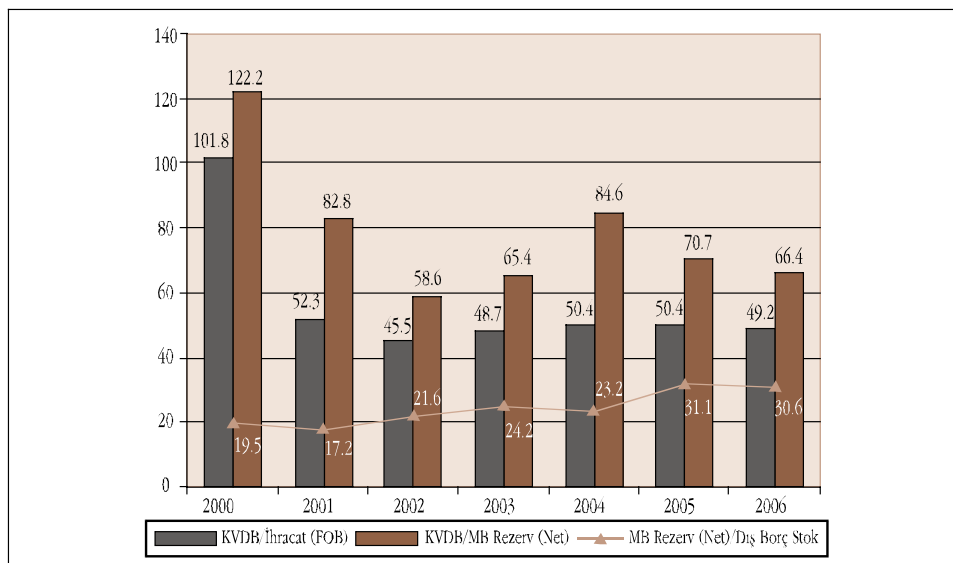
* Bir önceki yıla göre

2.3. DIŞ BORÇ KIRILGANLIK GÖSTERGELERİ

Aşağıda kısaca açıklanacak oransal verilerde mutabık kalınan kesin bir alt yada üst sınır olamamakla beraber, Türkiye'nin borçlar konusundaki kırılganlığının ne yönde geliştiğine dair uyarı niteliği taşımaktadır.

- İhracat geliri ve dış borç:** Şekil-2.4'te dış borçların kırılganlık yapısını gösteren temel bazı veriler görülmektedir. Her şeyden önce **kısa vadeli toplam ulusal dış borç stokunun ihracat gelirine oranı**, 2000 yılında % 100'leri aşarken, yedi yıl aradan sonra bu oran yeniden % 50'nin altına inmiş ve böylece Türkiye "kısa vadeli borçlanma riski yüksek ülke" konumundan nispeten çıkmıştır.
- Rezervler ve dış borçlar:** Kısa vadeli dış borçların Merkez Bankası rezervlerine oranı 2000 yılındaki % 120'lik düzeyinden gerileyerek, 2006'da % 66,4'e kadar düşmüştür. **Merkez Bankası döviz rezervinin toplam dış borç stokunu karşılama oranı** ise, % 23,2'den, % 30,8'e kadar yükselmiştir. Söz konusu oran 2001 yılında % 17,4'e kadar gerilemişti.

3. Son yıllarda önemli ölçüde iyileşen bir başka gösterge de, dış borç servisinin ihracat gelirlerine oranındadır. Dış borç servisinin ihracattan aldığı payı 2000 yılında % 79 iken düzeyinden 2006 yılı sonunda bu oran % 46,5 düzeyine kadar gerilemiştir.
4. **İthalatın Merkez Bankası rezervleri** ile karşılanma oranında ise, 2002'den itibaren kendini gösteren gerileme (olumsuz anlamda) eğilimi, 2006 yılında yaklaşık 2 puanlık bir atışla % 46 seviyesine yükselmiştir.
5. Son olarak Merkez Bankası rezervlerine oranı % 50'lere yaklaşan cari işlemler açığındaki bozulma süreci, 2006 yılında nispeten yavaşlamakla birlikte, halen devam etmektedir.

Şekil - 2.4: Çeşitli Göstergelere Göre Dış Borç Kırılganlık Göstergeleri

Tablo-2.9: 2006 Yılı Sonu İtibariyle Başlıca Finansal Oranlar (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Dış borç servisi / ihracat (fob)	79,0	78,6	80,0	58,8	48,3	49,5	46,5
TCMB rezervler (net) / kısa vadeli borçlar	81,8	120,7	170,9	152,8	118,1	141,3	150,6
TCMB rezerv (net) / ithalat (cuf)	42,5	47,8	54,4	50,7	38,6	44,9	46,0
Cari işlemler dengesi / TCMB rezerv (net)	-42,4	17,1	-5,4	-22,9	-41,5	-43,3	-49,8

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

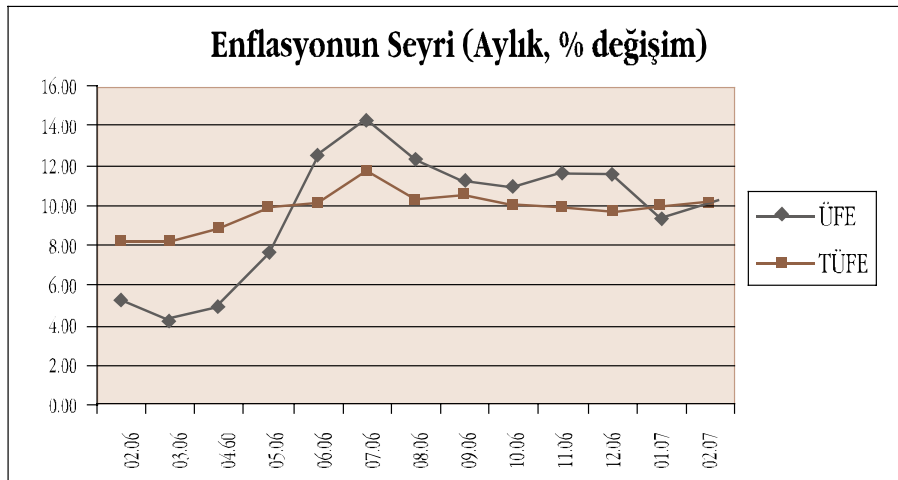
Kamu maliyesindeki gelişmeler şu şekilde özetlenebilir: ele alındığında, 2006 yılında ihracat, Merkez Bankası rezervleri ve milli gelir gibi büyüklüklerde yaşanan hızlı büyümeler, Türkiye'yi dış finansal göstergelerde önceki yıllara göre oldukça güçlü bir konuma getirmiştir. Böylece, dış borç stoku da dâhil olmak üzere Türkiye'nin dış **finansal göstergelerinde**, 2006 ve önceki yıllara göre önemli iyileşmeler kaydedilmiştir. 2006 yılı ortasında meydana gelen mali piyasalardaki dalgalanmalar sebebiyle ivme kaybetmekle beraber, olumlu yöndeki gelişmeler 2006 yılında da devam etmiştir.

3. BÖLÜM

FİYATLARDAKİ GELİŞMELER

3.1. FİYATLARDAKİ GENEL GÖRÜNÜM

Türkiye Ekonomisi'nde 2006 yılında Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) % 9,66, Üretici Fiyat Endeksi (TEFE/ÜFE) ise % 11,58 oranında artmıştır. ÜFE ve TÜFE yıl boyunca benzer patikalar izlemiş, ancak Haziran ayından itibaren ÜFE sürekli olarak TÜFE'nin üzerinde seyretmiştir. Her iki endeks en yüksek değerine Temmuz ayında ulaşmış ve sonrasında genel olarak düşme eğilimine girmiştir. 2006 yılı sonu itibarıyla ÜFE ve TÜFE arasında fazla bir fark oluşmamış, yıl sonuna doğru artış oranları birbirine yakınlaşmıştır (Şekil-3.1).

Kaynak: TÜİK

Şekil - 3.1: TÜFE ve ÜFE'deki Yıllık Gelişmeler

Bilindiği üzere TÜFE enflasyonu, uygulanmakta olan IMF "Stand by" anlaşmasının performans kriterlerinden biri olup, 2006 yılı başında açık enflasyon hedeflemesine geçilmiştir. Bu meyanda, 2006 yılı için % 5 enflasyon düzeyi hedeflenmiştir. Bu hedeften en çok % 2 oranında artı veya eksi yönde bir sapmanın olması ise, "kabul edilebilir" sapma olarak beyan edilmiştir. Buna göre, 2006 yılında hedeflerle tutarlı en yüksek TÜFE oranının % 7 olması gerekmektedir. Ancak TÜFE, bu hedefin oldukça üzerinde gerçekleşmiştir.

2002 yılından itibaren TÜFE değerleri Tablo 3.1'de görülmektedir. 2006 yılında YTL'de yaşanan değer kaybı ile birlikte, yılın ikinci çeyreğinde tüketici fiyatları, hedef patikasının dışında kalmıştır. Üçüncü çeyrekte yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, ikinci çeyreğin birikimi ve döviz kurunun gecikmeli etkileri ile birlikte; yıllık enflasyon, % 7 olan belirsizlik aralığının üst sınırının da üzerinde seyretmiştir. Son çeyrekte ise, enflasyonda kısmi bir iyileşme yaşanmıştır.

Enflasyon hedeflemesi rejiminin temel gereklerinden olan şeffaflık ve kamuoyu iletişim stratejisi gereği MB başkanı, aynı IMF'ye de sunulmak üzere, Devlet Bakanı Ali Babacan'a bir mektup yazarak, hedefteki bu sapmanın nedenlerini, bundan sonraki süreci ve alınması gereken muhtemel tedbirleri sıralamıştır. Aşağıda enflasyon hedefinin sapma nedenleri özetlenmektedir;

Tablo - 3.1 TÜFE Değişim Oranları															
	Bir Önceki Aya Göre					12 Aylık Ortalamalara Göre					Geçen Yılın Aynı Dönemini Göre				
	2002	2003	2004	2005	2006	2002	2003	2004	2005	2006	2002	2003	2004	2005	2006
OCAK	5,3	2,6	0,7	0,55	0,75	73,2	26,4	16,2	9,23	7,93	57,5	41,3	41,3	8,5	8,07
ŞUBAT	1,8	2,3	0,6	0,02	0,22	73,1	27	14,3	8,69	8,15	60,7	37,9	37,9	8,44	8,03
MART	1,2	3,1	0,9	0,26	0,27	65,1	29,4	11,8	7,94	8,16	62,8	35,5	35,5	8,4	8,05
NİSAN	2,1	2,1	0,6	0,71	1,34	52,7	29,5	10,2	8,18	8,83	62,8	33,8	33,8	8,42	8,11
MAYIS	0,6	1,6	0,4	0,92	1,88	46,2	30,7	8,9	8,7	9,86	61,7	32,7	32,7	8,53	8,21
HAZİRAN	0,6	-0,2	-0,1	0,10	0,34	42,6	29,8	8,9	8,95	10,12	60,1	31,7	31,7	8,69	8,32
TEMMUZ	1,4	-0,4	0,2	-0,5	0,85	41,3	27,4	9,6	7,82	11,69	58,4	30,7	30,7	8,68	8,64
AĞUSTOS	2,2	0,2	0,6	0,85	-0,4	40,2	24,9	10	7,91	10,26	56,6	29,5	29,5	8,64	8,84
EYLÜL	3,5	1,9	0,9	1,02	1,29	37	23	9	7,99	10,55	54,2	28,4	28,4	8,63	9,05
EKİM	3,3	1,4	2,2	1,79	1,27	33,4	20,8	9,9	7,52	9,98	51,2	27,4	27,4	8,47	9,25
KASIM	2,9	1,6	1,5	1,40	1,29	31,8	19,3	9,8	7,61	9,86	48,2	26,3	26,3	8,31	9,44
ARALIK	1,6	0,9	0,4	0,42	0,23	29,7	18,4	9,3	7,72	9,65	45	25,3	25,3	8,18	9,60

Kaynak: TÜİK

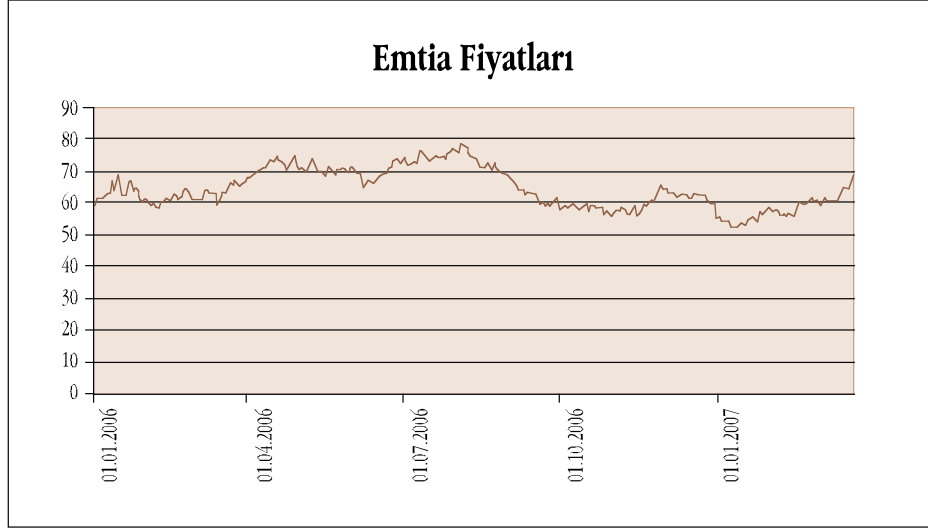
3.2. ENFLASYON HEDEFİNİN SAPMA NEDENLERİ

3.2.1. Dış Faktörler

Olumsuz küresel likidite şartları, 2006 yılında, özellikle Mayıs ayından itibaren etkili olmaya başlamıştır. Şartlardaki bozulma, risk algılarını farklılaştırmış ve sermaye çıkışlarına neden olarak ekonomi üzerinde olumsuz bir etkiye bulunmuştur. Bu dönemde bölgesel risk algılamaları yükseldiği ve yurt dışı yerleşiklerin portföylerinde kısa vadeli Yeni Türk lirası (YTL) yüksek seyrettiği için mali piyasalarda dalgalanmalar kaçınılmaz olmuştur.

İkinci olarak, dünya ekonomilerinde son yıllarda gerçekleşen hızlı büyüme eğilimleri, emtia piyasalarında talep artışlarına neden olmuştur. Böylece emtia ithal eden bir ülke olarak, Türkiye'nin enflasyon oranı bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir.

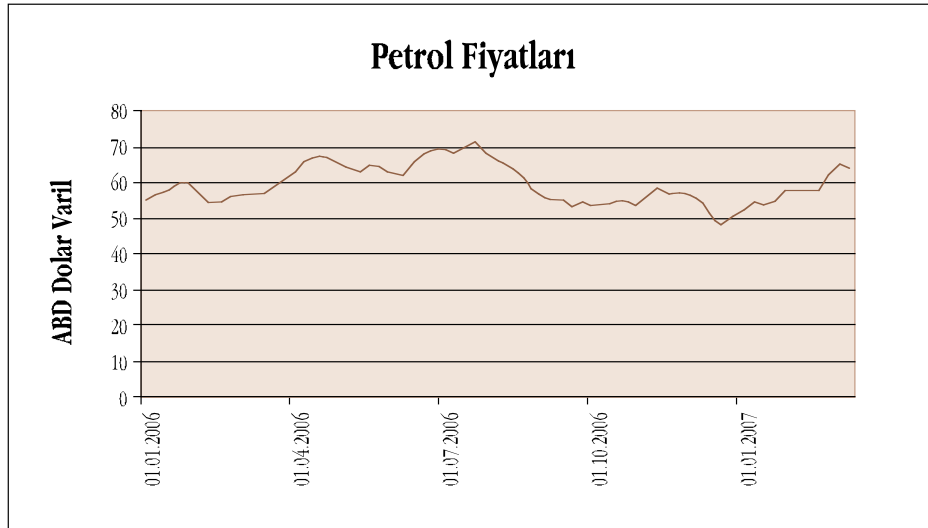
Şekil-3.2'de görüldüğü gibi, emtia fiyatları sene sonuna doğru düşmüş olsa da, yıl sonu enflasyonun yüksek çıkmasında olumsuz bir etkiye bulunmuştur.

Kaynak: TÜİK

Şekil - 3.2: Emtia Fiyatlarındaki Gelişmeler

Yine, küresel büyüme eğiliminden kaynaklanan ham petrol fiyatları üzerindeki baskılar ve bu fiyatlardaki olumsuz seyir, enflasyonu artırıcı bir etki oluşturmıştır. Şekil - 3.3'te görüldüğü gibi, sene sonuna doğru petrol fiyatları emtia fiyatlarındaki gibi düşüşe geçmişse de, yıl boyu yaşanan artış, enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Diğer taraftan, bu fiyatlardaki birikimli artış, doğalgaz ve elektrik fiyatlarına belli bir gecikmeyle de olsa yansımıştır. Enerji fiyatlarındaki bu gecikmeli artış, enflasyonu olumsuz yönde etkilemiştir.

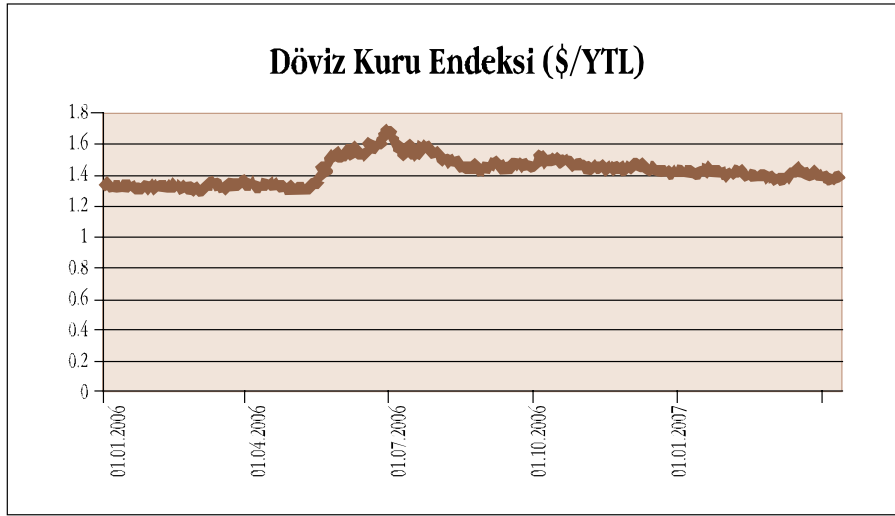

Kaynak: TÜİK

Şekil - 3.3: Petrol Fiyatları

3.2.2. İç Faktörler

Küresel likidite şartlarındaki bozulma ve mali piyasalardaki dalgalanmayla birlikte, Türkiye'nin risk primleri hızla yükselmiştir. Şekil-3.4'te görüldüğü gibi, döviz kuru en yüksek değerine Mayıs ayında ulaşmıştır. Sonuç olarak YTL, ABD doları karşısında kısa sürede % 20'nin üzerinde değer kaybetmiştir. Döviz kuru hareketleri, birincil etkiler aracılığı ile tüketici fiyatlarına yansırken, kur artış etkileri, en belirgin olarak, enerji ve işlenmemiş gıda grubunda görülmüştür. Merkez Bankası'nın hesaplamalarına göre, döviz kurlarından fiyatlara geçiş etkisi, yüksek enflasyona neden olan unsurların başında gelmektedir.

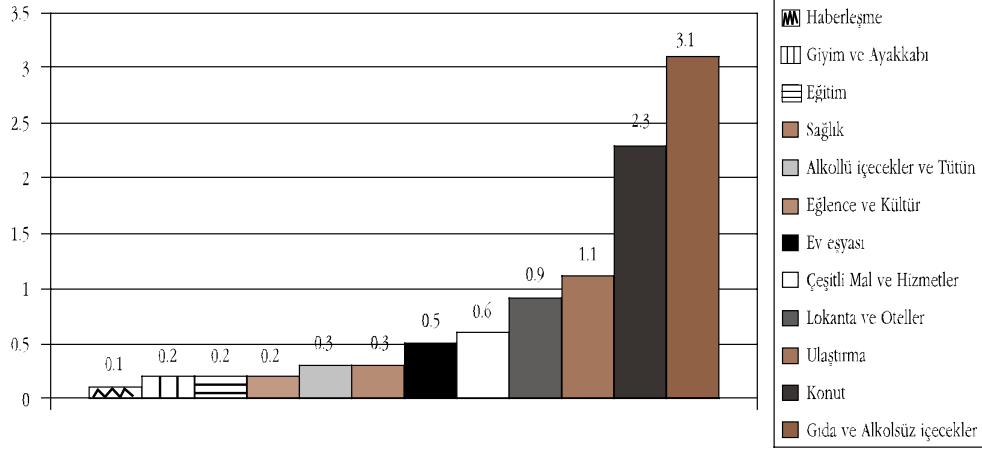
Kaynak: DPT

Şekil - 3.4: Döviz Kurundaki Gelişmeler

Küresel likidite şartlarının oluşturduğu risk algılarının farklılaşması ve yerli paranın uğradığı değer kaybı, orta ve uzun vadeli enflasyon beklentilerinde bozulmaya neden olmuştur. İkincil etkilerin oluşma riskiyle birlikte, mali piyasalarda dalgalanmalar yaşanmıştır. Kamu harcamalarındaki artış eğilimi ise, enflasyon hedefi ile uyumlu seyretmemiştir.

İşlenmemiş gıda fiyatlarındaki hızlı artış, enflasyonun artmasına neden olan faktörlerin başında gelmektedir. Gerçekten de, Şekil-3.5 ve 6 birlikte incelendiğinde, gıda ve alkolsüz içecekler ile konut ve ulaştırma sektörlerinin enflasyonu tetikleyen sektörlerin başında yer aldıkları görülmektedir. Yıllardan beridir yüksek düzeyde fiyat katılıkları sergileyen hizmetler sektörünün, 2006 yılında da, bu elverişsiz seyrini sürdürdüğü görülmektedir.

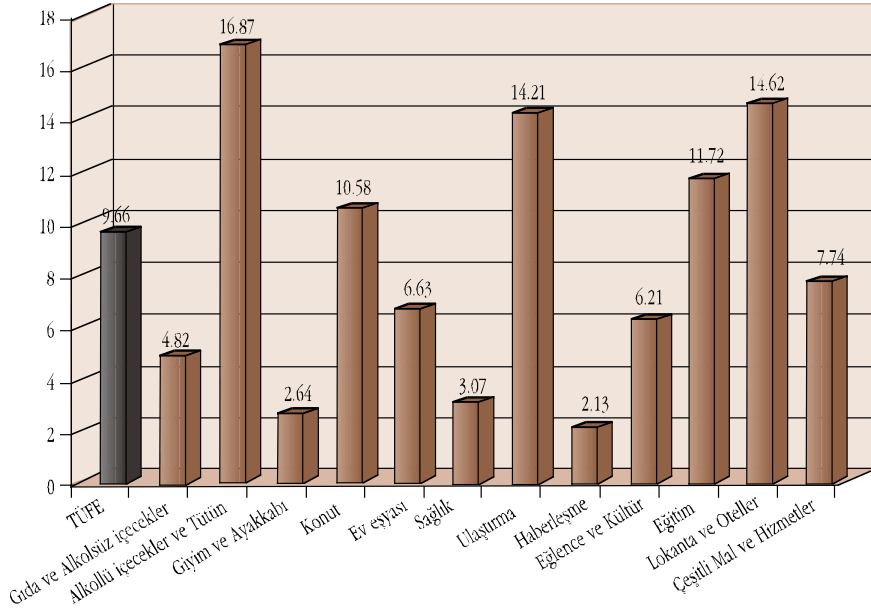
Sektörlerin TÜFE'deki Katkı Payları

Kaynak: TÜİK

Şekil - 3.5: Sektörlerin TÜFE'deki yıllık katkı puanları

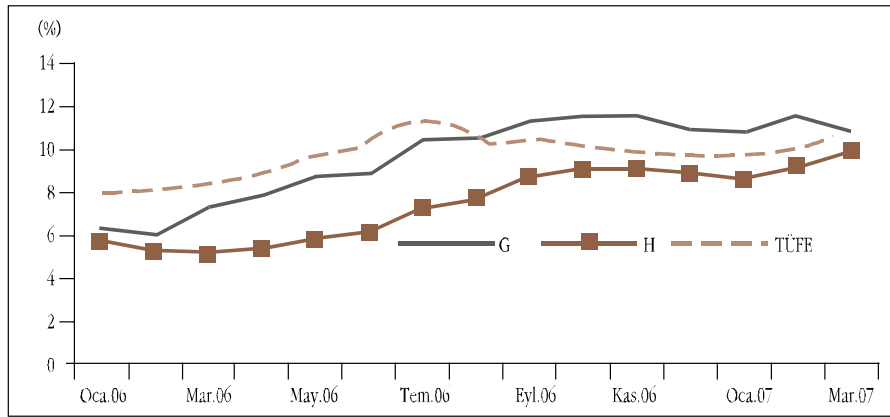
TÜFE Enflasyonunun Üzerinde ve Altında Kalan Alt Kalemler

Şekil - 3.6: TÜFE Enflasyonunun Üzerinde ve Altında Kalan Alt Kalemler

3.3. ÖZEL KAPSAMLI TÜFE GÖSTERGELERİNDEKİ GELİŞMELER

Özel kapsamlı TÜFE göstergeleri (Şekil-3.7), enflasyon üzerindeki dışsal etkileri arındıran önemli bir değişkendir. Nitekim, enerji ve işlenmemiş gıda fiyatları dahil edilmediğinde, yıllık enflasyonun, genel TÜFE artışının altında kaldığı görülmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, dahil edilmeyen grupların, yıllık enflasyon artışına yüksek düzeyde olumsuz katkıda bulunduğu durumda ulaşıldığıdır.

G: Enerji, alkollü içkiler ile tütün ürünleri fiyatları, yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler hariç endeks ve işlenmemiş gıda ürünleri hariç endeks

H: İşlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler, tütün ürünleri ile altın hariç endeks

Şekil - 3.7: TÜFE ve Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri (Yıllık Değişim)

3.4. ÜRETİCİ FİYATLARINDAKİ GELİŞMELER

2006 sene sonunda, ÜFE % 11,58 oranında bir artış göstermiştir. Tablo-3.2 incelendiğinde, alt kalemlerde en fazla artışı, % 36,90 oranı ile enerji fiyatlarının oluşturduğu görülmektedir. Enerji sektörü fiyatlarında asıl artış, yılın ilk ve son çeyreğinde kaydedilmiştir. Enerji fiyatlarını, % 13,81 oranındaki artış ile sanayi sektörü fiyatları takip etmiştir. Sanayi fiyatlarında yıl boyunca en fazla artış ikinci çeyrekte kaydedilmiştir. Diğer taraftan, madencilik ve imalat sektörlerindeki fiyat artışları birbirine paralel seyretmiştir.

Sanayi sektörü enflasyonu, sene boyunca hiç azalma kaydetmemiştir. Sanayi sektörü fiyatları haricindeki fiyatların hepsi, sene boyunca azalma göstermişlerdir. Tarım fiyatları, % 2,53'lük artış ile en az artış görülen grup olmuştur. Ayrıca, hiçbir sektördeki fiyat artışları istikrarlı olmamıştır.

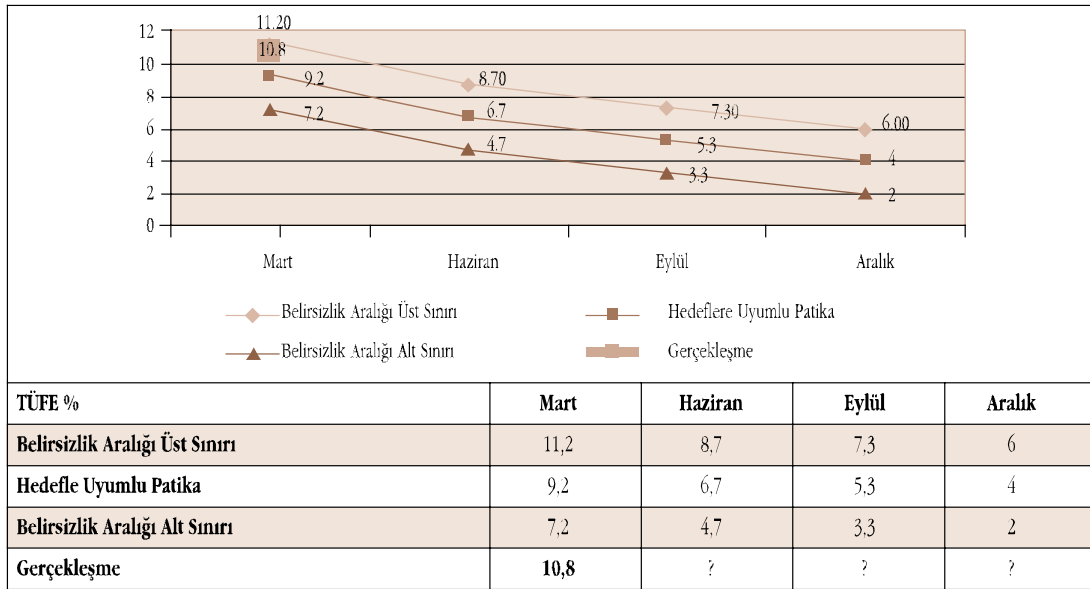
Tablo - 3.2: ÜFE ve Alt Kalemler (3 Aylık % Değişim)					
	I	II	III	IV	Yıllık
ÜFE	2,48	8,98	-0,12	0,04	11,58
Tarım	2,12	4,81	-2,67	-1,57	2,53
Sanayi	2,57	10,00	0,47	0,40	13,81
Madencilik	3,20	9,52	3,57	-2,98	13,57
İmalat	1,55	10,66	0,33	-0,37	12,33
Enerji	18,18	1,29	1,66	12,49	36,90

3.5. 2007 YILI BAŞINDAKİ GELİŞMELER (OCAK-MART)

2007 yılı Mart ayı itibarıyla TÜFE'deki gelişmeler Tablo-3.3'de verilmiştir.

Tablo - 3.3: 2007 Başında TÜFE ve ÜFE'deki Gelişmeler (%)				
		TÜFE		ÜFE
	2006	2007	2006	2007
Aylık	0,27	0,92	0,25	0,97
Yıl Sonuna Göre	1,25	2,36	2,48	1,88
Yıllık	8,16	10,86	4,21	10,92
Yıllık Ortalama	8,05	10,15	4,49	10,63

Buna göre, yıllık enflasyon artışı % 10,86 ile Mart ayı için hedeflenen % 9,2'nin üzerinde kalmış olsa da, % 11,2'lik üst belirsizlik aralığının altında kalmıştır.(Şekil 3.8.) Bu bağlamda, Merkez Bankası'nın Hükümete ve IMF'ye bir mektup yazarak "sapmanın gerekçesini" açıklama zarureti de ortaya çıkmamıştır.

Şekil - 3.8: TÜFE' deki Gelişmeler ve Hedef Patika

Buna rağmen, gerçekleşmenin üst belirsizlik aralığına çok yakın çıkmış olması, enflasyondaki direnişin yılın ilk çeyreğinde devam ettiğini göstermektedir. Merkez Bankası'nın öngörülerine göre, yılın bilhassa ikinci yarısından itibaren enflasyondaki düşüş süreci, hedefle daha uyumlu bir hale gelecektir.

İlk üç aydaki gelişmeler ana harcama grupları itibarıyla ele alındığında, en yüksek artışın yine alkollü içecekler ve tütün grubunda gerçekleştiği görülmektedir. Bir önceki yılın aynı ayına göre TÜFE'de en yüksek artış, %13,07 ile lokanta ve oteller grubunda gerçekleşirken, gıda ve alkolsüz içecekler (%12,94), konut (%12,90), ev eşyası (%12,02) ile çeşitli mal ve hizmetler (%11,42), artışın yüksek olduğu diğer harcama gruplarıdır.

Son olarak açıklanan Mayıs ayı enflasyon istatistiklerine göre, TÜFE enflasyonundaki düşüş belirginleşmiş ve yıllık bazda tekrar tek haneye dönmüştür. Mayıs 2007 itibarıyla yıllık enflasyon, 9,23 oranında gerçekleşmiştir. Merkez Bankası'nın tahminlerine göre, TÜFE enflasyonunun Haziran ayı itibarıyla belirgin bir gerileme sürecine girmesi beklenmektedir.

4. BÖLÜM

PARA PİYASALARINDAKİ GELİŞMELER

4.1. PARA PİYASALARINDAKİ GENEL EĞİLİMLER

Küresel ortamdaki algılamaların değişmesiyle beraber, 2006 yılının ilk yarısında faiz ve kurlarda yaşanan istikrarsızlıklar nedeniyle, sermaye yükselen piyasalardan hızla geri çekilme sürecine girmiştir. Bu ortamdan Türkiye de olumsuz etkilenmiştir.

İstikrarsızlığı tetikleyen bu gelişmeler çoğunlukla dış dünya kaynaklı iken, Türkiye'de dalganın boyutunun yüksek olmasının nedeni ise, daha çok içerideki bir takım dengesizlik unsurlarıdır. Türkiye'deki en büyük dengesizlik, enflasyon hedefinin büyük bir sapma göstermesidir. Yine Türkiye benzer ülkelere nazaran daha riskli bir konumunda değerlendirilmiş risk primi ve buna bağlı olarak borçlanma faiz oranları hemen her düzeyde artmıştır.

Bu süreçte, söz konusu gelişmelerin olumsuz etkilerini biran önce normalleştirmek, orta ve uzun vadeli dezenflasyon sürecinde tespit edilen hedeflerden kopmamak ve gelişmelerin olumsuz etkilerinin reel ekonomiye sirayet etmeden, birincil etkiler düzeyinde kontrol altına alınabilmesi için, daha sıkı bir para politikası uygulanmıştır.

4.2. MERKEZ BANKASI ANALİTİK BİLANÇOSU

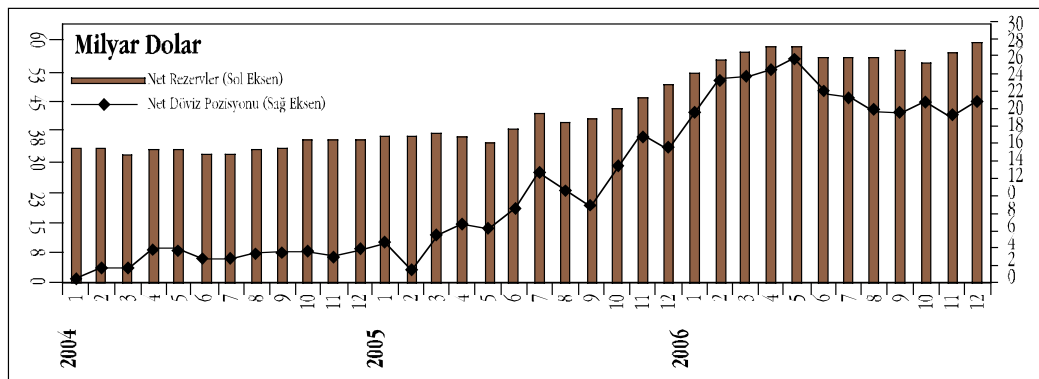
2006 yılının sonu itibarıyla Merkez Bankası (MB)'nin performans göstergelerinden biri olan Net Dış Varlıkları (NDV), daha çok döviz alım ihaleleri nedeniyle, 2005 yılı sonuna göre 10,7 milyar dolar artarak 47,5 milyar dolar (67,1 milyar YTL) civarında gerçekleşmiştir. Böylece NDV, asgari hedefin üzerinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde İç Döviz Yükümlülüklerinin de 21,3 milyar dolardan 27 milyar dolara çıkması neticesinde, bu ikisi arasındaki farka eşit olan MB'nin Net Döviz Pozisyonu (NDP), 2005 sonundaki 15,5 milyar dolardan 20,5 milyar dolara kadar çıkmıştır (Şekil 4.1.)

Bu gelişmelerden sonra 2005 yılını 40 milyar dolar civarında net rezerv birikimiyle kapatan MB'nın, 2006 yılı sonu itibariyle net rezervleri 60 milyar dolara çıkmıştır. (Şekil-4.1.)

Tablo - 4-1: Merkez Bankası Bilançosu Büyüklükleri (IMF Stand by Anlaşması Uyumlu)

	PARA TABANI	NET DİŞ VARLIKLAR	NET ULUSLARARASI REZERVLER (NUR)			NET İÇ VARLIKLAR (NİV)		
			Net Rezervler	Hazine Borçları	Kamunun YTL Mevduatı	Döviz Mevduatı	APİ	Net İç Varlıklar
2002	11.147	4.958	15.436	29.368	1.132	4.229	-8.452	6.189
2003	15.330	9.173	19.902	26.895	722	6.771	-7.902	6.157
2004	20.189	10.528	21.853	22.756	793	5.606	-3.622	9.660
2005	32.511	38.675	56.191	19.430	868	15.664	-4.983	6.165
2006- Ocak	31.135	43.354	60.786	19.423	5.243	14.507	-7.590	-12.219
Şubat	32.182	49.260	66.690	19.418	3.734	14.606	-13.269	-17.079
Mart	32.625	51.085	68.397	19.480	2.543	16.297	-14.549	-18.460
Nisan	35.240	52.016	69.343	19.538	2.289	16.304	-13.407	-16.776
Mayıs	35.554	51.099	68.266	18.662	477	14.149	-15.007	-15.545
Haziran	36.620	46.627	63.538	19.305	3.070	15.346	-5.066	-10.007
Temmuz	34.087	47.906	64.775	18.959	5.972	17.710	-3.338	-13.819
Ağustos	36.240	47.787	64.490	18.698	3.123	19.486	-2.243	-11.547
Eylül	34.823	47.201	63.740	18.168	2.096	19.226	-3.683	-12.378
Ekim	37.757	45.797	62.226	18.306	1.474	16.250	-3.477	-8.041
Kasım	35.611	47.028	64.578	18.759	2.187	19.196	-3.198	-11.417
Aralık	41.235	48.563	64.707	18.778	1.616	19.044	1.098	-7.328

Kaynak: TCMB

Kaynak. DPT, Mali Piyasalarda Gelişmeler, Şubat, 2007.

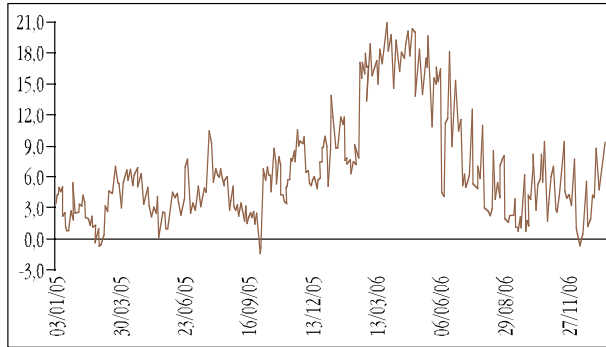
Şekil - 4.1: Merkez Bankası Net Rezerv ve Net Döviz Pozisyonu İlişkisi

Ancak, 2006 yılının ilk yarısında döviz piyasalarında yaşanan dalgalanmaya paralel olarak Mayıs ayından itibaren MB döviz piyasalarına satış yönünde müdahalede bulunduğundan, rezervler bir süre azalmış, buna paralel olarak da MB'nın net döviz pozisyonu gerilemiştir. Bu iki veri, yılın son üç ayında tekrar toparlanma sürecine girmiştir.

Diğer taraftan, bilançonun gösterge niteliğindeki değişkenlerinden **Net İç Varlıklar (NİV)**, Nisan 2006'da en yüksek düzeye (18,6 milyar YTL) çıktıktan sonra Haziran ayında yıl içindeki en düşük düzeye (10 milyar YTL) gerilemiş, yılı 13 milyar YTL düzeyinde tamamlamıştır. Yine, bu kalem de belirlenen üst sınırın altında kalmıştır. NİV'deki düşüş ise, daha çok enflasyonla mücadele bağlamında bir gereklilik olan iç kredilerdeki düşüş ile, döviz kurlarında yılın ilk yarısında yaşanan geçici sıçramanın oluşturduğu değerleme hesabındaki düşüşten kaynaklanmıştır.

MB bilançosunun pasif tarafındaki yükümlülük kalemlerinden **Merkez Bankası Parası (MBP)**, 2006 yılında 44 milyar YTL düzeyinden Mayıs 2006 itibarıyla 51 milyar YTL ile yıl içindeki en yüksek düzeyini gördükten sonra, para piyasalarında yaşanan gelişmelerin etkisiyle, yıl sonunda tekrar 41 milyar YTL düzeyine kadar gerilemiştir.

Bilindiği üzere, piyasalardaki likidite düzeyini MB'nın döviz alım ihaleleri ile Hazine'nin nakit bakiyesindeki gelişmeler belirlemektedir. Yıl boyunca piyasalardaki likidite genel düzeyi Şekil-4.2'de gösterilmektedir. Likidite ve MBP alt kalemlerinden olan emisyon hacmi, 20 milyar YTL düzeyinden bir ara 23 milyar YTL düzeyine kadar çıktıktan sonra, yılın ilk yarısının ardından kısmen bu düzeyin altındaki seyrini istikrarlı bir şekilde sürdürmüştür. Yılın sonuna doğru kısmen artış trendine giren **emisyon hacmi**, yılı yaklaşık 29 milyar bandında kapatmıştır. Bilhassa yılın son üç ayında kaydedilen emisyonadaki bu artışın nedeni; bankaların yıl sonu mevsimlik bilanço hareketleri, MB'nın yılın ortasında dövizde meydana gelen hızlı artış sonrasında döviz alım ihalelerine uzun süre ara vermiş olması ve yılın sonuna denk gelen bayram ve yıl başı gibi hareketli günler nedeniyle artan emisyon talebidir.

Kaynak: TCMB, Enflasyon Raporu, 2007-I.

Şekil - 4.2: 2006 Yılı Boyunca Ekonomide Likidite Eğilimleri (Milyar YTL)

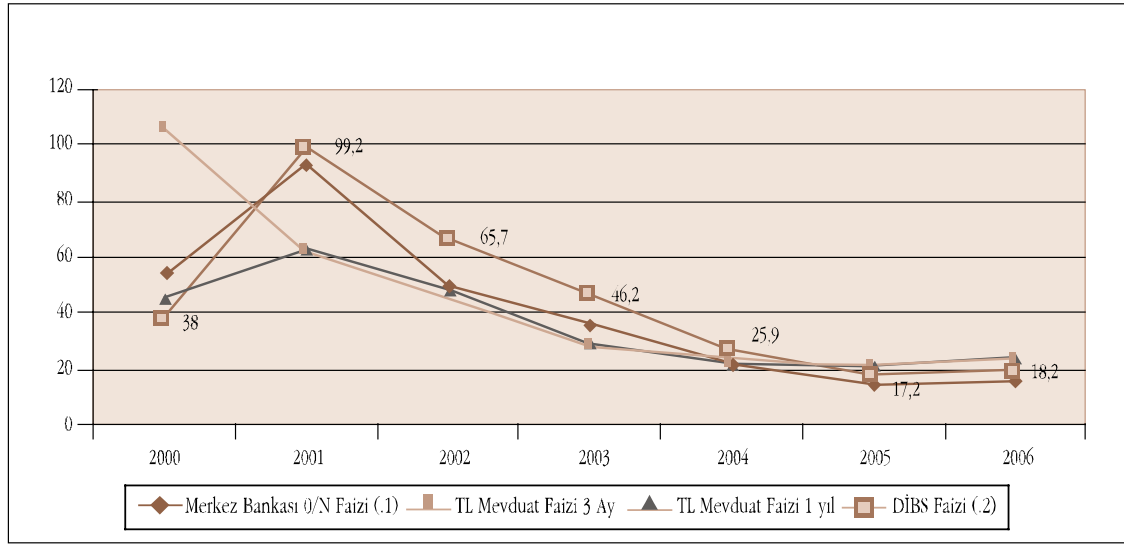
Ancak, enflasyon hedefi ve piyasadaki likidite şartları dikkate alınarak, Ocak 2007'de emisyonunda hızlı bir sıkılaştırmaya gidilmiştir. Ocak'ta emisyon hacmi 4,8 milyar YTL kadar azalmıştır.

Bankalar mevduatı ise, 10 milyar YTL düzeyinden tedricen artarak, yılı 20 milyar YTL bandında tamamlamıştır. Bu kalemdaki artışın 2007 yılında da sürmesi nedeniyle, rezerv paradaki gerileme de devam etmiştir.

MBP'nın diğer önemli bileşeni de, **Açık Piyasa İşlemleri (APİ)** ile ilgilidir. APİ, yıl boyunca oldukça dalgalı bir seyrizlemiştir. Yıla 7,5 milyar YTL düzeyinden başlayan APİ borçlanması, Mayıs 2006'da 15 milyar YTL düzeyine kadar çıkmıştır. Ancak piyasalarda yaşanan olumsuz dalgalanma, kurda istikrarsızlık unsuru olan aşırı oynaklıklara ve enflasyonda sapmaya neden olduğundan, bütün bu gelişmelerin olumsuz etkisini asgari düzeyde tutarak, bozulan beklentilerin reel ekonomiye sirayet etmeden kontrol altına alınabilmesi için piyasadan likidite çekilmiştir. Buna göre, Ağustos sonu itibarıyla APİ borçlanması 2,2 milyar YTL'ye kadar düşürülmüştür. Nitekim, yılın son ayında APİ'den borçlar kalemi eksi 1 milyar YTL bakiye vermiştir. Bu kalem Ocak 2007'de yeniden hareketlenerek 6,7 milyar YTL'ye kadar çıkmıştır. Enflasyondaki (ve dolaylı olarak kurdaki) hareketlere göre bu kalemdaki sıkışıklığın 2007 yılında da devam etmesi beklenebilir.

4.3. FAİZ ORANLARINDAKİ GELİŞMELER

Kısa vadeli faiz oranları, MB'nın enflasyonla mücadelede kullandığı temel bir politika aracıdır. 2001 yılının sonunda % 93 düzeyinde bulunan MB gecelik faiz oranları, hızla düşerek 2005 yılının sonunda % 14,8 düzeyinde gerçekleşikten sonra, 2006 yılının başında da düzenli olarak düşmeye devam etmiştir (Şekil 4.3.) Nitekim 2006 yılının beşinci ayı itibarıyla % 13,30'a kadar gerileyen MB gecelik borçlanma faiz oranları, enflasyon hedefindeki sapma ve para piyasalarındaki birtakım istikrarsızlık unsurlarının baş göstermesinin ardından, MB Para Kurulu tarafından önce % 17,3, ardından da % 17,5 düzeyine kadar yükseltilmiş, yıl boyunca faiz oranı bu düzeyde sabit tutulmuştur.

(1): Ağırlıklı Basit Faiz Oranı, (2) DİBS: Devlet İç Borçlanma Senetlerinin Yıllık Bileşik Faiz Oranı

Kaynak: TCMB

Şekil - 4.3: Faiz Oranlarındaki Gelişmeler (%)

2007 yılına gelince, son olarak 14 Haziran 2007 tarihli Para Politikası Kurulu toplantısından da faiz oranlarının sabit kalması yönünde bir karar çıkmıştır. Buna göre, MB'nın gecelik borçlanma faiz oranı % 17,50, borç verme faiz oranı % 22,50'de kalmıştır. APİ çerçevesinde piyasa yapıcısı bankalara repo işlemleri yoluyla gecelik ve bir haftalık vadelerde tanınan borçlanma imkânı faiz oranı da % 21,50 olarak sabit bırakılmıştır.

Yıl içinde meydana gelen bu gelişmelerden sonra, Nisan 2006 sonrasında bankalarca mudilere ödenen mevduat faiz oranları, iç borçlanma (DİBS) bileşik faiz oranlarının altında kalmıştır.

4.4. PARA ARZINDAKİ GELİŞMELER

Daha önce ifade edildiği üzere, emisyon hacmi 2006 yılı başında 20 milyar YTL düzeyinden yıl sonunda % 36'lık bir artış ile 26,8 milyar dolara çıkmıştır. Dolaşımdaki para, Aralık 2005'te 18,2 milyar YTL iken, 2006 yılının son üç ayında sırasıyla 23, 21,6 ve 24,5 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir.

En dar para arzı tanımı olan M1, 38 milyar YTL düzeyinden, % 13,7 oranında artarak 47,5 milyar YTL düzeyine kadar çıkmıştır. Aynı şekilde M2 de % 21 oranında artarak 185 milyar YTL'yi bulmuştur. Son olarak, M2Y de % 25 oranında artarak 286 milyarı aşmıştır.

Diğer taraftan, 2007 yılının başı itibarıyla, AB ile müktesebat uyumu gereği muvacehesinde M2Y kategorisi kaldırılmıştır. Para arzının bu kategorisi içerisinde gösterilen yabancı para mevduatları, vadelerine göre M1 ve M2'ye aktarılmış ve böylece bu iki kategori genişlemiştir.

Son olarak, 2006 yılı boyunca para çarpanlarında istikrar devam etmiştir. Bu istikrarda rezerv para bileşeni olan M2 ve M2Y oranının anlamlı bir değişime maruz kalmadan devam etmiş olması etkili olmuştur.

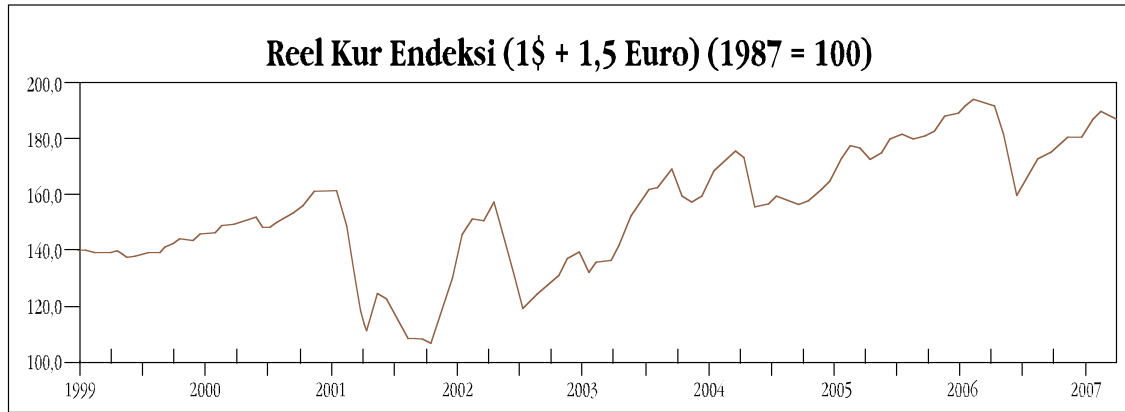
Tablo - 4.2: Başlıca Parasal Gösteriler

	Yıl Sonu				Ocak Sonu		Yüzde Değişme			
(Milyar YTL)	2003	2004	2005	2006	2006	2007	2003	2004	2005	2006
Emisyon Hacmi	10.8	13.4	19.6	26.8	19.5	22.0	40,7	24,2	45,6	36,7
Rezerv Para	15.4	20.3	32.6	41.3	31.2	37.8	44,8	31,6	60,8	26,6
Para Arzı (M1)	21.5	29.4	41.7	47.4	38.4	40.4	51,2	36,7	41,7	13,7
Dolaşımdaki Para	10.1	12.4	18.2	24.6	18.6	20.7	40,5	22,9	46,8	35,0
Para Arzı (M2)	80.9	109.3	153.1	185.1	150.9	185.1	32,2	35,1	40,1	20,9
Para Arzı (M2Y)	149.8	185.4	229.5	286.5	229.4	288.5	12,3	23,7	23,8	24,8

Kaynak: Merkez Bankası

Döviz Piyasalarındaki gelişmelere gelince, bilindiği üzere MB'nın 5 Aralık 2005 tarihinde ilan ettiği "Enflasyon Hedeflemesi Rejimi" ve 2006 yılı için ilan edilen para ve kur politikası hedefleri doğrultusunda, 2006 yılı boyunca gerçekleştirilecek döviz alım ihaleleri için günlük 20 milyon dolar tespit edilmiştir. Ayrıca, % 200 oranında opsiyon imkânı da dikkate alındığında, toplam 60 milyon ABD doları olarak ihale miktarı belirlenmiştir.

Buna rağmen, küresel likidite şartlarının etkisiyle ortaya çıkan döviz arzındaki azalmaya bağlı olarak, döviz piyasası derinliğinde azalma ve kurlarda büyük sayılabilecek bazı oynaklıklar kaydedilmiştir (Şekil-4.4).

Kaynak: DPT, Ekonomik Gelişmeler, Mart 2007.

Şekil - 4.4: Reel Kur Endeksinde Yıllara göre Gelişmeler

1995 yılını baz alan çalışmalara göre, 2006 yılında YTL dolara karşı reel olarak değer kaybetmiştir. Bu değer kaybı TÜFE'ye göre % 6,5, ÜFE'ye göre ise % 5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Piyasada yaşanan oynaklıklar üzerine MB, 16 Mayıs 2006 tarihinden itibaren günlük döviz alım ihalelerini geçici olarak durdurmuştur. Yaşanan dalgalanmalar üzerine MB, 2006 yılı içinde biri döviz alımı, üçü de döviz satımı yönünde olmak üzere toplam dört kez piyasalara doğrudan müdahalede bulunmuştur (Tablo- 4.3).

Bunlardan ilkinde, 15 Şubat 2006 tarihinde, aşım likidite genişlemesi nedeniyle piyasalara 5,4 milyar dolar tutarında alım yönünde müdahale eden MB, 13, 23 ve 26 Haziran 2006 tarihlerinde ise, bu sefer yaşanan likidite daralmasına bağlı olarak aşım oynaklığı gidermek üzere toplamda 2,2 milyar dolar tutarında satış yönünde müdahalede bulunmuştur. Bu döviz satış müdahalelerine ek olarak, 26 ve 27 Haziran 2006 tarihlerindeki ihalelerde toplam 1 milyar dolar daha satılmıştır.

2006 yılının Mayıs-Haziran döneminde para piyasalarındaki dalgalanmaların yılın geri kalan kısmında istikrara kavuşmasıyla beraber, MB 10 Kasım 2006 tarihinde döviz alım ihalelerini yeniden başlatmıştır. Bu çerçevede günlük döviz alım limiti, (30 milyon doları opsiyon olmak üzere) en fazla 45 milyon dolar olarak tespit edilmiştir. 2006 yılı içinde, 12 Aralık 2006 tarihi itibarıyla ihaleler ve müdahaleler yoluyla alımı yapılan toplam döviz tutarı 9,4 milyar ABD doları, satış tutarı ise 3,1 milyar ABD doları kadar olmuştur.

2007 yılının ilk ayında yapılan 19 adet ihalede, ihale ve opsiyon olmak üzere toplam 582 milyon dolarlık döviz alımı gerçekleştirilmiştir.

Tablo - 4.3: Merkez Bankası Müdahaleleri (2003-2006)					
	Günlük Ort. Teklif	Teklifin Karş. Oranı(%)	Döviz Alım/Satım Miktarı	Döviz Doğrudan Müd.	Toplam
2003	-	-	5,653	4,808	10,461
2004	-	-	4,104	1,283	5,387
2005	-	-	7,443	14,565	22,008
2006- Ocak	80,1	57	692	0	692
Şubat	80,7	47,5	690	5,441	6,131
Mart	82,8	47,2	899	0	899
Nisan	92,7	38,8	699	0	699
Mayıs	81,5	37,7	338	0	338
Haziran			-1.000	-2,105	-3,105
Kasım	67,6	42,2	371	0	371
Aralık	57,8	48,7	563	0	563
2007- Ocak	64,9	46,4	582	0	582

Kaynak: TCMB.

4.5. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER

4.5.1. Bankacılık Sektörü Genel Değerlendirmesi

Yıl boyunca para piyasalarında yaşanan kur ve faiz dalgalanmalarına rağmen, bankacılık sektörü 2006 yılında, 2004 ve 2005 yıllarına göre performansını gözle görülür bir şekilde artırmıştır. Bankacılık sektörünün istihdam ettiği eleman sayısı 2006 yılında ekonominin genel büyüme oranından daha yüksek bir oranda artarken (2005 ve 2006 artış hızı sırasıyla %3,9 ve % 8), yıllık kârı da 2005 yılına nazaran % 94,7 oranında artmıştır. Nitekim net kârın öz kaynaklar içindeki payı % 10,6'dan % 19,1'e kadar çıkmıştır (Tablo-4.4).

Bu tablo içinde, **finansal derinlik ölçüleri olan aktif, krediler ve mevduatların toplamının GSMH içindeki payları sırasıyla % 88, % 38 ve % 53 olarak gerçekleşmiştir.** Buna göre, finansal derinleşmenin belirgin olarak arttığı, bankacılık sektörünün söz konusu dönemde aracılık fonksiyonunu daha etkili olarak yerine getirdiği görülmektedir. BDDK verilerine göre finansal derinleşme göstergeleri, AB üyesi ülkelerle kıyaslandığında halen düşük kalmakta ve Türk bankacılık sektörünün yüksek bir büyüme potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo - 4.4: Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler			
	2004	2005	2006
Banka Sayısı	48	47	46
Şube Sayısı	6.219	6,276	6.940
Personel Sayısı	127.944	132,973	143.681
Toplam Aktifler (Milyar YTL)	306.4	397	486.0
Kredi Hacmi (Milyar YTL)	99.3	149.0	209.7
Menkul Kıymetler (Milyar YTL)	123.7	143.0	158.9
Mevduat (Milyar YTL)	191.1	243.1	296.5
Kar (Milyar YTL)	6.5	5,7	11
Kredi Hacmi/Toplam Aktifler(%)	32.4	37.8	43.1
Takipteki Krediler/Toplam Krediler (%)	6.0	4,8	3,8
Menkul Kıymetler/Toplam Aktifler (%)	40.4	36.0	32.7
Mevduat/Pasifler (%)	62.4	61.2	31.0
Net kar/Toplam Aktifler(%)	2,1	1,4	2,3
Net kar/Özkaynaklar (%)	14.0	10,6	19,1

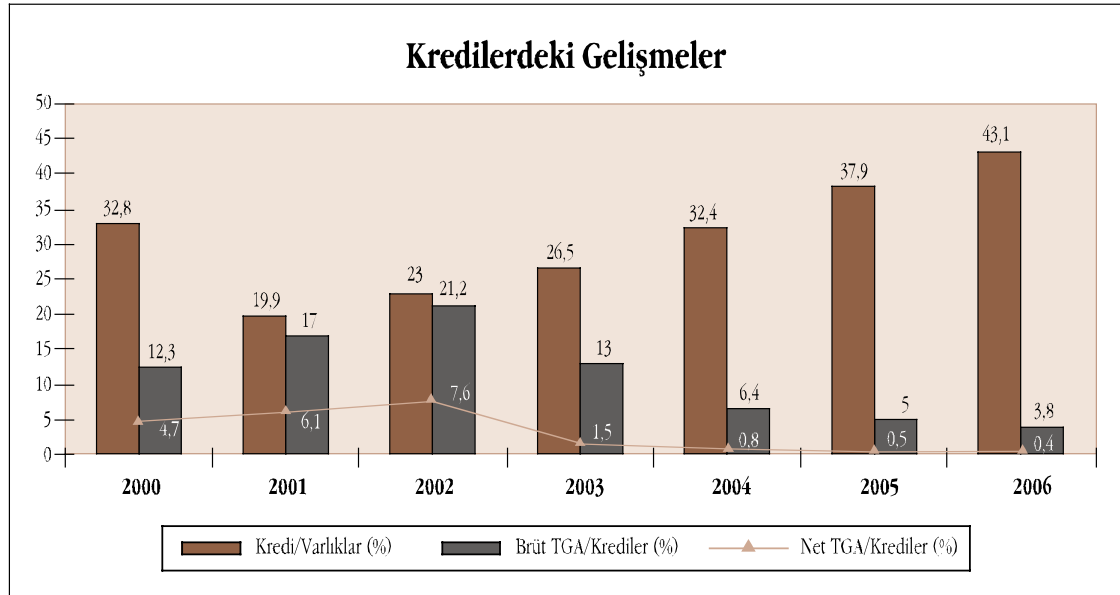
Kaynak: BDDK

a) Mevduattaki Gelişmeler: BDDK'nın 2006 yılı Finansal Piyasalar Raporu'na göre, bankaların kaynaklarının yaklaşık % 62'sini oluşturan mevduatlar, 2006 yılında da artış eğilimine devam etmiştir. Mevduatın gelişimine bakıldığında, yılın son çeyreğinde toplam mevduat hacmi 12,8 Milyar YTL artış (% 4,3) kaydederek (katılım bankaları da dahil edildiğinde) 307, 6 milyar YTL'ye ulaşmıştır. Bu dönemde mevduat bankalarının mevduat hacmi % 4,2 oranında ve katılım bankalarının mevduat hacmi ise, % 8,8 oranında artmıştır.

Mevduatın Türk parası (TP)-Yabancı Para (YP) ayrımı incelendiğinde ise Mayıs ve Haziran döneminde döviz kurunda gözlenen dalgalanmanın etkisiyle ters para ikamesi sürecindeki duraklamanın, yılın son çeyreğinde de yavaşlamakla birlikte sürdüğü görülmektedir. Yılın son çeyreğine TP mevduatı nominal olarak % 2,6, YP mevduatı ise nominal olarak % 6,7 oranında artmıştır. **Böylece, toplam mevduatın içerisinde TP mevduatın payı % 60,6 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıl sonunda bu oran, % 63,2 düzeyinde gerçekleşmişti.**

Yıl boyunca bağlamında sendikasyon ve seküritizasyon kredilerinden oluşan yabancı kaynak kullanımı toplamda 22 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Bu miktarın ağırlıklı vadesi 4 sene olup bunun % 82'si de YP cinsindedir. Bankacılık sisteminin özkaynakları toplamı ise 60 milyar YTL civarında bulunmaktadır.

b) Kredilerdeki Gelişmeler: Bankaların artan kârlılığı içinde kredilerdeki gelişmeler son derece önemli bir konumdur (Şekil-4.5). Yıl sonunda % 39,8 oranında artan toplam kredi hacmi, 209,7 milyar YTL düzeyinde gerçekleşmiştir. Böylece, kredi hacminin toplam varlıklar içindeki payı % 38 düzeyinden, % 43 düzeyine kadar çıkmıştır. Bu gelişmelere rağmen, Şekil 4.4'te görüldüğü üzere, gerek net (karşılıklar hariç) ve gerekse brüt olarak tahsili gecikmiş alacaklar (TGA), 2002 yılından beri düzenli olarak azalmaktadır. Bu olumlu süreç 2006 yılında da devam etmiştir.

Kaynak: BDDK

Şekil - 4.5: Kredilerdeki Gelişmeler (%)

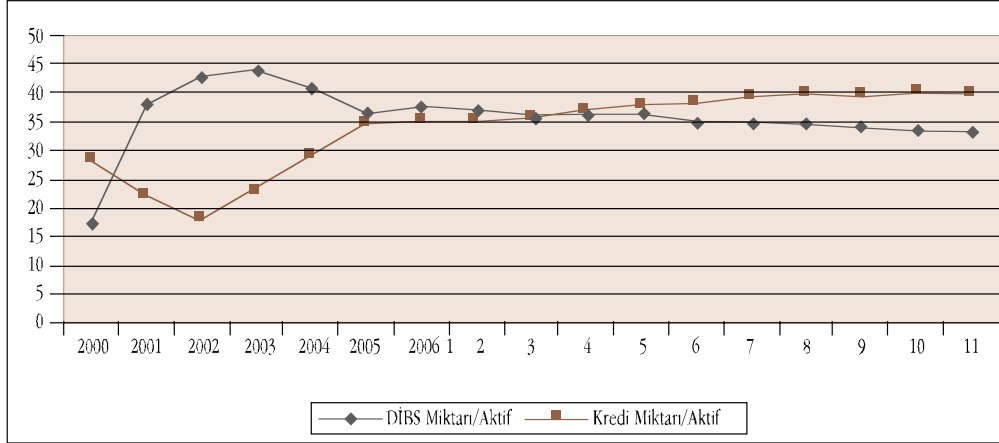
Bu gelişmeye rağmen, Haziran 2006 itibarıyla para piyasalarında yaşanan dalgalanma nedeniyle kredi faiz oranlarının artması, beklentilerin olumsuzlaşması ve ekonominin soğutulması çabaları nedeniyle, kredi hacmindeki artış eğilimi büyük ölçüde yavaşlamıştır. Mesela, kredi hacmindeki artış, 2005 yılında % 50 oranında gerçekleşmişti.

BDDK verilerine göre kredi hacmi, türleri itibarıyla incelendiğinde, **kredi kartları ve tüketici kredilerinden** oluşan bireysel kredilerin toplam içindeki payının, 2006 yılı itibarıyla % 30 civarında yatay bir seyir izlediği görülmektedir. Benzer şekilde, son dönemde toplam krediler içerisinde en yüksek paya sahip kredi türlerinin de, aldıkları paylarda belirgin değişiklikler gözlenmemektedir. Aralık 2006 itibarıyla bankacılık sisteminin bireysel kredi hacmi (tüketici kredileri+kredi kartları) 69,1 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam, 2005 yılı sonuna göre reel olarak % 34,3'lük bir büyümeye tekabül etmektedir. Bireysel krediler içerisinde en büyük payı % 33,8 ile konut kredileri almış, bunu % 31,2 ile bireysel kredi kartları borç bakiyesi, % 22,7 ile ihtiyaç kredileri ve % 9,6 ile taşıt kredileri izlemiştir.

Bireysel krediler içerisinde bir önceki yıla göre en hızlı büyüyen kalem, % 63,8'lik reel büyüme oranı ile ihtiyaç kredileri olmuştur. Bunu % 62,9'luk reel büyüme oranı ile konut kredileri, % 13,3 ile bireysel kredi kartları izlemiştir. Taşıt kredilerinin ise aynı dönemde, reel olarak % 6,1 oranında azaldığı görülmektedir.

c) Menkul Kıymetler Cüzdanındaki Gelişmeler: Kredilerin aktifler içindeki payında kaydedilen artışlara paralel olarak, bankaların aktifleri içinde Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS)' in ağırlığında düzenli olarak bir azalma kaydedilmiştir (Şekil-4.6). Nitekim, DİBS'in 2006 yılı sonunda aktifler içindeki payı % 34'ler seviyesine kadar geri çekilmiştir. Bu oran, 2003 yılı sonunda yaklaşık % 44 seviyesinde bulunuyordu. Benzer bir gelişme, 2006 yılında aktiflerin içindeki payı, % 32,7 düzeyine kadar gerileyen menkul kıymetler portföyünden de takip etmek mümkündür.

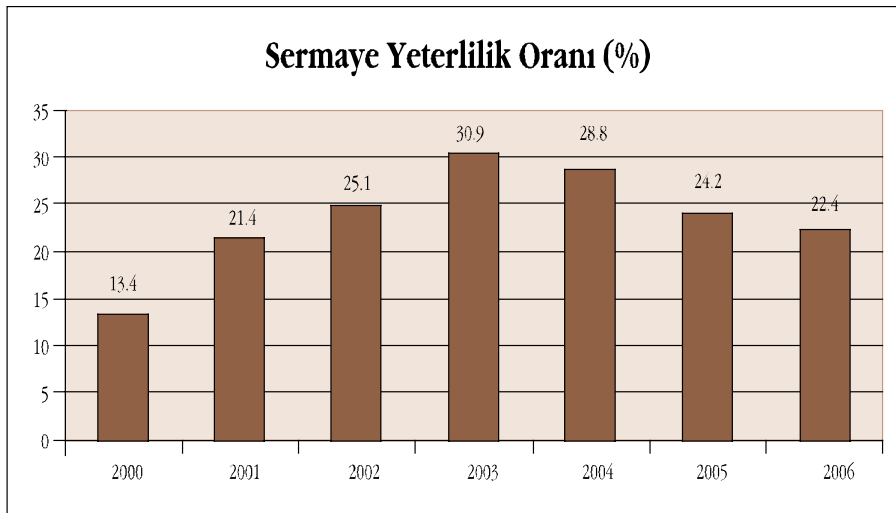
Bu gelişmede, DİBS reel faizlerindeki gerilemenin ve finansal piyasalarda oluşan istikrarın oldukça önemli bir katkısı vardır. Bu gelişmenin anlamı, bankaların artan oranlarda piyasaya yönelmeleri, kredi mekanizmasının temel bir bankacılık sektörü işlevi olarak devreye girmesi ve mevduatın krediye dönüşme oranının yükselmiş olmasıdır (2006, % 70,5).

Kaynak: BDDK

Şekil - 4.6: Devlet Borçlanma Senetlerinin ve Kredilerin Aktifler İçindeki Payı (%)

d) Risk ve Derinlik Göstergeleri: Yine bankacılık sektörünün önemli bir sağlamlık göstergesi olan sermaye yeterlilik oranı (Şekil- 4.7), yasal sınırın (% 8) ve yaygın uygulama pratiğinin (AB'de % 14 civarında) oldukça üzerinde seyretmektedir. Bunun anlamı, öz kaynaklar içinde riske maruz değerlerin oransal olarak oldukça düşük düzeyde seyrettiğidir.

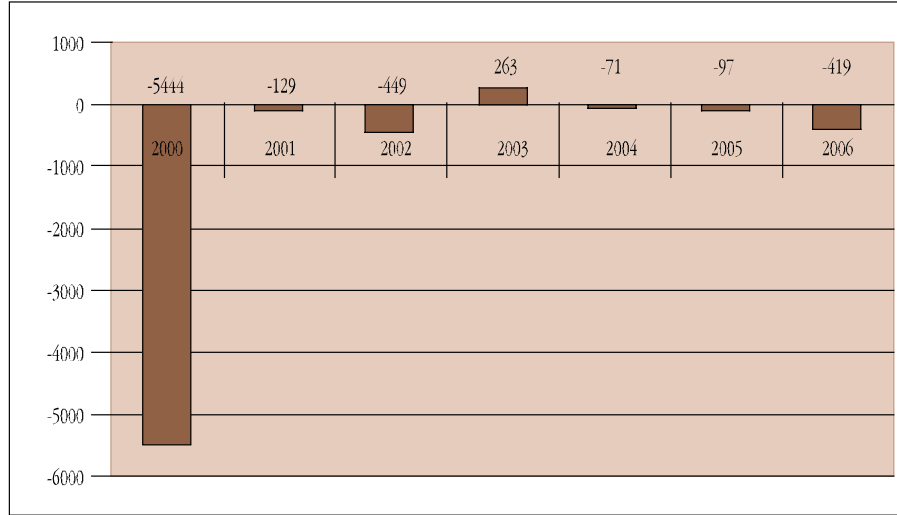

Kaynak: BDDK

Şekil - 4.7: Bankacılık Kesimi Sermaye Yeterlilik Oranı (%)

Öte yandan önemli bir kırılganlık göstergesi olan bankacılık sektörü açık pozisyonu (Şekil-4.8), 2000 yılında ulaştığı altından kalkılması zor orandan sonra, sürekli bir şekilde toparlanmış ve 2006 yılı sonunda sürdürülebilir bir "risk" düzeyinde kalmıştır.

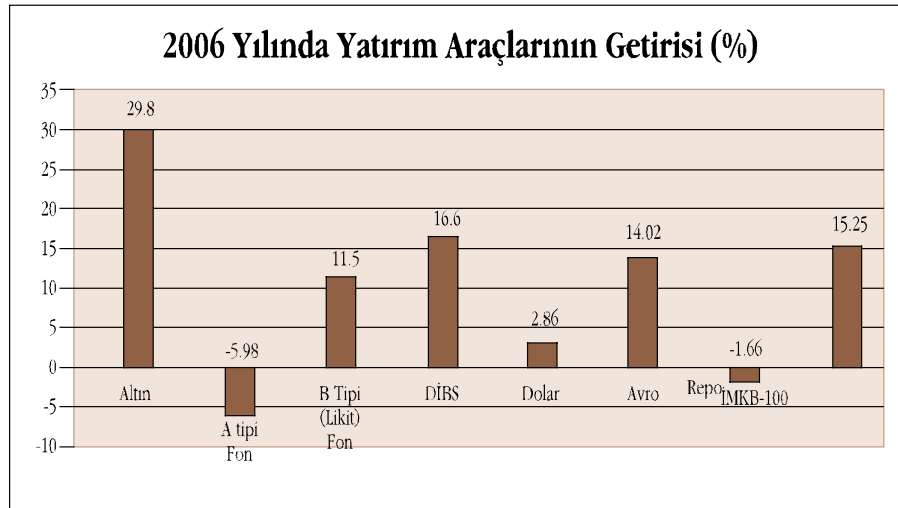
Bankacılık sisteminde önemi her geçen yıl artan katılım bankacılığı da olukça sağlıklı bir gelişme sürecinde bulunmaktadır.

Kaynak: BDDK

Şekil - 4.8: Bankacılık Sektörü Açık Pozisyonundaki Gelişmeler (Milyon Dolar)

- e) **Yatırım Araçlarının Getirisi:** Finansal yatırım araçları en fazla reel getiri oranına göre sıralandığında yıllık değerlendirme ile, Külçe Altın, Avro, Mevduat Faizi, Dolar ve Borsa Endeksi olarak sıralanmaktadır (Şekil-4.9). Ancak getiri rakamları ÜFE ile indirildiğinde, Külçe Altın % 16,33, Avro % 5,66 ve mevduat faizi % 3,24 oranında reel getiri sağlarken, Borsa Endeksi % 9,12 ve Dolar % 5,09 oranında yatırımcısına kaybettirmiştir.

Şekil - 4.9: Alternatif Yatırım Araçlarının Yıllık Getirisi (2006, %)

TÜFE ile indirildiğinde ise, Külçe Altın % 18,38, Avro % 7,52 ve Mevduat Faizi % 5,06 oranında yıllık reel getiri sağlarken, Borsa Endeksi % 7,52 ve Dolar % 3,42 oranında yatırımcısına kaybettirmiştir. Böylece yıllık olarak değerlendirildiğinde, finansal yatırım araçları en fazla reel getiri oranına göre Külçe Altın, Euro, Mevduat Faizi, Dolar ve Borsa Endeksi olarak sıralanmaktadır.

5. BÖLÜM

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

5.1. DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER

Dünya ekonomisi 2006 yılında yüksek oranda büyümeye devam etmiştir. Dünya ekonomisindeki güçlü büyümenin sürmesinde, genelde Asya ekonomileri, özel olarak da Çin etkili olurken, Avrupa Birliği (AB) ve Japon ekonomisindeki istikrarlı büyüme de buna katkıda bulunmuştur.

2006 yılı genelinde dünya ekonomisinin büyümesini olumsuz etkileyen unsurlar petrol fiyatlarına ve uluslararası likidite şartlarına dair belirsizlikler ile küresel dengesizlikler olmuştur. Ağustos ayında rekor seviyelere yükselen ham petrol fiyatları, Eylül ayıyla birlikte düşüşe geçmiş, 2007 yılında bir ara ham petrolün varil fiyatı 50 doların altına kadar düşmüştür. Ancak, yılın ilk üç ayında petrol fiyatlarında istikrarsız ve belirsiz seyir devam etmiş, Mayıs ayı sonu itibarıyla 70 dolar civarına kadar tırmanmıştır.

ABD ve AB bölgesinde enflasyon baskılarının hafiflemesi neticesinde faiz artırımlarının yavaşlama eğilimi içine girdiği görülmektedir. Buna bağlı olarak da tahvil getiri oranları gerilemiştir. Japonya'da ise, Ağustos ayı enflasyon gelişmelerine bağlı olarak getiri oranlarında hızlı bir artış görülmüştür.

2006 yılında dış piyasalarda, uzun süreli olmasa da, olumsuz yönde gelişmeler kaydedilmiştir. Genel olarak "küresel risk alma eğilimi"nin tersine dönmesine neden olan bu faktörler kısaca şu şekilde sıralanabilir:

5.1.1. ABD Ekonomisindeki Gelişmeler

Son yıllardaki büyüme performansı oldukça yüksek seyreden ABD ekonomisinde enflasyonist baskı, yılın bilhassa ilk yarısında kendini belli etmiştir. ABD ekonomisi, 2006 yılının ilk çeyreğinde yıllık % 3,7 büyüme sergilerken, ABD Merkez Bankası FED, kısa vadeli faiz oranlarını artırmıştır. Bu ve yıl boyunca konut piyasasında yaşanan sorunlar, ham petrol ve enerji fiyatlarında görülen yüksek artış gibi nedenlere bağlı olarak, yılın ikinci ve üçüncü çeyreklerinde büyüme hız kesmiş; sırasıyla % 3,5 ve 3 düzeylerinde gerçekleşmiştir. ABD ekonomisi, yılın tümünde % 3,3 oranında büyümüştür.

Son yıllardaki büyüme beklentisinin neden olduğu enflasyon baskısı, FED'in kısa vadeli faiz oranlarında artışa gitmesine neden olmuştur. FED, kısa vadeli faiz aracını yoğun bir şekilde kullanmış ve faiz oranlarını % 5,25 düzeyine kadar çıkartmıştır. Bunun sonucu olarak, 2005 yılını yaklaşık % 4,5 civarındaki bir TÜFE enflasyonu ile kapatan ABD'nin, 2006 yılının Haziran ayından sonra enflasyonu kontrol altına almada mesafe almaya başladığı görülmektedir. Nitekim, 2006 yılında enflasyon % 2 civarına kadar geri çekilmiştir.

Ancak, ABD ekonomisinde yılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde görülen yavaşlamaya karşın, çekirdek enflasyonun istenilen seviyelere indirilememiş olmasından dolayı, FED 25 Ekim 2006 tarihli toplantısında % 5,25 olarak belirlediği faiz oranlarını, 12 Aralık 2006 tarihli toplantısında yine bu seviyede tutmaya karar vermiştir. 2007 yılının ilk üç ayı geride kaldığında, ABD'de henüz faiz indirimi süreci başlamış değildi.

Diğer taraftan, faiz oranının bundan sonraki seyrini belirleyecek faktörler, enflasyondaki seyir, istihdam verileri, emlak ve araba piyasasında yaşanan daralmadır. 2006 yılının son ayında açıklanan veriler, istihdam artışının beklenenden yüksek olduğunu göstermiştir. Bu da, ekonomideki yavaşlamanın şu aşamada hızlı olmayacağını göstermektedir. Bu nedenle, faiz indirimi haberinin ufukta henüz gözükmediği ifade edilebilir.

Büyüme ve enflasyonu kontrol altına almada kaydedilen bu nispi başarıya rağmen, ABD dolarında kaydedilen düşüş süreci devam etmiş, son birkaç yılda başlıca kur sepetine göre doların değer kaybı % 40'lara kadar varmıştır. Dolaradaki bu erozyonun, rekor düzeye çıkartılan faiz artışına rağmen gerçekleştiği dikkate alınırsa, ABD ekonomisinin başka alanlarında sorunların olduğu hemen ortaya çıkmaktadır. Mesela, dolardaki bu değer kaybına rağmen ABD cari açığında bir azalma olmadığı gibi, açığı artışı eğilimi 2006 yılında da devam etmiş; cari açığın milli gelire oranı % 7 civarında gerçekleşmiştir. Bunun, 2007 yılında daha da artacağı beklenmektedir. **Bu eğilimler bize, ABD ekonomisinde dış açıkların kur hareketleriyle düzeltilemeyecek yapısal bir sorun haline geldiğini göstermektedir.**

ABD'nin ikinci önemli "ağı" kamu sektöründedir. ABD bütçe açığı rakamının gerçekte ne kadar olduğu tartışılmaktadır. Resmi rakamlara göre 400 milyar dolar civarındaki açık, 13 trilyon dolar civarındaki milli gelirin % 3'ü düzeyindedir ve tam Maastricht kriterlerinin sınırında bulunmaktadır. Daha eleştirel yaklaşımlar ise, bütçe açığının 1 trilyon dolardan fazla olduğu iddiasındadır. Her halükârda, ABD ekonomisinde yüksek düzeyde iki açık, milli gelirin yüze 65'ini aşan ulusal borç yükü ve yüklü bir faiz ödemesi sorunu vardır.

Son olarak; diğer sorun da, ABD'nin ulusal tasarruf açıklarıdır. ABD ekonomisi yatırımcı ve üretici bir ekonomi olma kimliğinden hızla uzaklaşırken, bu düzeydeki bir yatırımı finanse edecek bir ulusal tasarrufun da yapılmadığı, bilhassa hane halkının tasarruf oranının sıfırın altına düştüğü ifade edilmektedir.

Bütün bu açıkların bir gereği olarak, ABD ekonomisinin artık bir yavaşlama sürecine gireceği ifade edilebilir. Ekonominin soğutulması sayesinde "üçüz açık" azalırken, enflasyon baskısı da durmuş olacaktır. Ancak, bu arada sürecin bir durgunluğa ve işsizlik oranlarındaki bir artış eğilimine girmesi de son derece tedirgin edici ihtimaldir. Bilhassa otomobil ve konut sektöründe, yılın son çeyreğinde başlayan yavaşlamanın bir durgunluğun habercisi olacağı yönünde ciddi endişeler de ortaya çıkmaya başlamıştır.

5.1.2. AB Ekonomisindeki Gelişmeler

ABD'de yaşanan enflasyonist baskı ve buna paralel artan faiz oranları, AB Merkez Bankası(AMB) ile Japonya'yı da aynı doğrultuda davranmaya yöneltmiştir. 7 Aralık 2007 tarihi itibarıyla AMB faizi, 3,25 düzeyine kadar çıkartmıştır.

Avrupa'daki faiz artışının arkasında, Avro bölgesinde yılın tamamında kaydedilen % 2,7 oranındaki ekonomik büyüme vardır. Bu büyüme performansında bilhassa AB'deki iç talepte meydana gelen genişleme etkili olmuş ve 2006 yılında ekonomik büyümenin, son 8 yıllık ortalamasının üzerine çıkmasına katkıda bulunmuştur. Buna ilave olarak, işsizlik oranında görülen azalma ve artan kredi hacmi de büyümenin devamına işaret etmektedir.

Yine, ham petrol fiyatlarında meydana gelen düşüş ve baz etkisiyle beraber Avro bölgesi enflasyon oranı, Ağustos ayından itibaren yıllık % 2'lik ortalamanın altına inmiştir. **Artma eğilimi içinde olan yatırım harcamalarının ise, enflasyonist baskıyı azaltması yönünde beklentiler vardır.**

5.1.3. Japon Ekonomisi

2005 yılında % 2,7 oranında büyüyerek yüksek bir performans sergileyen Japon ekonomisinde, 2006 büyüme oranı % 2,5 olarak gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak da, tüketici fiyatları yıllık artış oranlarının ılımlı bir artış hızıyla devam etmesi üzerine, Japonya'da bazı değişimler kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda, ucuz yen cinsiden borçlanıp, yüksek faiz veren ülkelerde değerlendirmek anlamına gelen "algötür" (carry trade) uygulamasının arkasındaki "sıfır faiz politikası" dönemi de sona ermiştir. Faiz, önce Temmuz 2006'da % 0,25, ardından da Şubat 2007 tarihinde bir o kadar daha artırılarak, % 0,50 düzeyine çıkartılmıştır. Böylece Japonya Merkez Bankası (JMB), 10 yıldan bu yana ilk kez faiz oranlarında bir artırıma gitmiş oldu. Önümüzdeki dönemlerde ise, JMB'nın faiz artırımlarını ekonomik büyüme ve fiyat gelişmeleri ışığında kademeli olarak ayarlayacağı beklenmektedir.

5.1.4. Çin

Çin ekonomisi % 10,7'lik reel büyüme oranıyla, 2006 yılında da yüksek büyüme eğilimini sürdürmüştür. Çin'in Ulusal İstatistik Bürosu'nca açıklanan bu veri, 1995'teki % 10,9 oranında gerçekleşen büyüme oranından sonraki, en yüksek düzeye işaret ediyor. Büyümenin temel kaynağı da, yatırımlar ve ihracat artışı olarak öne çıktı. Ulusal tasarruf oranları % 45'ler civarında bulunan Çin'de, yine milli gelirin % 40'ını aşan oranlarda bir yatırım hamlesi söz konusudur. Tasarruf ve üretim hamlesi ise, karşılığını doğrudan ihracat performansında bulmaktadır. 2006 yılında, ihracat artışı % 27 oranında gerçekleşen Çin, dünya ticaretinde Türkiye'nin önemli bir rakibi olmaya devam etmektedir. İhracattaki patlama ise, ülkenin dış ticaret fazlasını 177 milyar doların üzerine çıkarmıştır.

Bu verilerle birlikte Çin'in büyüme oranı, son dört yıldır aralıksız % 10 seviyesinin üstünde gerçekleşiyor. 2005 yılındaki büyüme oranı ise % 10,4 düzeyinde idi. Çin, halihazırda yoğun yabancı yatırım çektiğinden ve üretilen malların dünya piyasalarındaki yüksek rekabetçiliği nedeniyle artan ihracat ivmesi sonucu, ekonomide hatırı sayılır bir "soğuma" gerçekleşmiyor.

5.2. TÜRKİYE'NİN ÖDEMELER DENGESİNDEKİ GELİŞMELER

5.2.1. Dış Ticaretteki Gelişmelerin Genel Değerlendirmesi

Genel olarak bakıldığında, dış ticaret hacminde 2002 yılından beri sürdürülen hamlenin 2006 yılında da devam ettiği görülmektedir. Bilhassa, 2006 yılının ilk yarısında yaşanan dalgalanmadan sonra, kısa bir süreliğine de olsa reel kur endeksinde yaşanan düşme (YTL'nin göreceli olarak değer kaybetmesi), ekonominin nispeten soğutulmuş olması, verimlilik artışları, ihracatçı firmaların kur riskini ve belirsizliğini yönetmeyi mümkün kılan finansal teknikleri öğrenip uygulayabilir hale gelmesi, yeni alternatif pazar açılımlarının somutlaşması gibi gelişmelere paralel olarak ihracatta ivme artarken, ithalatta göreceli olarak bir yavaşlama gözlemlenmektedir. 2007 yılının ilk üç ayında daha da belirginleşen bu süreç sayesinde, 2006 yılının son çeyreğinden beri cari açıkta bir yavaşlama eğilimi dikkat çekmektedir.

İhracatta, 2002 yılından beri süregelen artış 2006 yılında da devam etmiş, 2005 yılındaki 73,4 milyar dolarlık ihracat, 2006 yılında 85,3 milyar dolara çıkmıştır. Bu ise, ihracatta yıllık bazda % 16,1'lik bir artışa tekabül etmektedir.

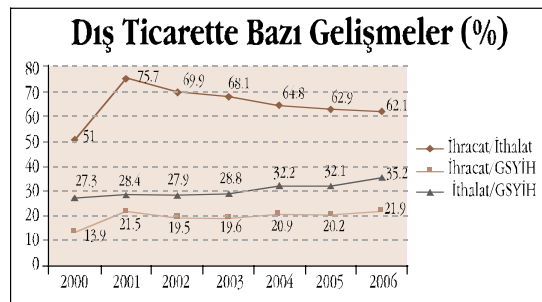
İthalatta da, 2002 yılından beri kaydedilen artış eğilimi devam etmiştir. Ancak, artış eğiliminin 2006 yılında kısmen yavaşladığı da görülmüştür. 2006 yılı boyunca ithalat % 17,7 oranında artarak, 2005 yılındaki 116,7 milyar dolar düzeyinden 137,4 milyar dolara çıkmıştır. Böylece, dış ticaret hacmi de 2006 yılında % 17 oranında artarak, 223 milyar dolara çıkmıştır (Tablo-5.1).

Tablo - 5.1: Başlıca Dış Ticaret Göstergeleri (Yıllık, Milyar \$)								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2006 Değişim (%)
İHRACAT	27,775	31,334	36,059	47,253	63,167	73,476	85,309	16,1
İTHALAT	54,503	41,399	51,554	69,340	97,540	116,774	137,449	17,7
DIŞ TİCARET HACMİ	82,278	72,733	87,613	116,593	160,707	190,251	222,758	17,1
DIŞ TİCARET AÇIĞI	-26,728	-10,065	-15,495	-22,087	-34,373	-43,298	-52,140	20,4
İHRACAT / İTHALAT	51	75,71	69,9	68,1	64,8	62,9	62,1	-1,4
İHRACAT / GSYİH	13,9	21,5	19,5	19,6	20,9	20,2	21,9	8,1
İTHALAT / GSYİH	27,3	28,4	27,9	28,8	32,2	32,1	35,2	9,6

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM)

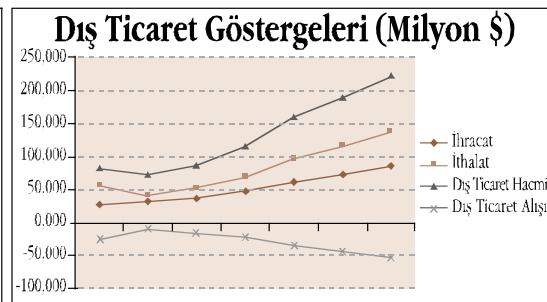
2006 yılının ortasında yaşanan dalgalanmadan sonra, dış ticarete ihracat lehine bir gelişmenin başladığı görülmektedir. Nitekim, 2007 yılının ilk üç ayında ihracat % 25 oranında artarken, ithalattaki artış % 21,5 oranında kalmıştır. Böylece 23,2 milyar dolarlık ihracat geliri, 22,7 milyar dolarlık ithalat giderinin üstünde gerçekleşmiştir. Ancak, bu gelişmede mevsimsellik etkisi hesaba katıldığında, yılın geri kalan aylarında bu görünümün nispeten bozulması beklenebilir.

Bu gelişmelerden sonra, 2006 yılında dış ticaret açığı % 20 oranında artarak 52 milyar dolara çıkarken düzeltilmemiş rakamlara göre, ihracatın ithalatı karşılama oranı yıl içinde bir puan kadar azalarak % 62'lere kadar gerilemiştir. Bu oran, 2005 yılında % 63 düzeyinde bulunuyordu. Buna rağmen, yukarıda ifade edilen gelişmelere paralel olarak, ithalatı karşılama oranındaki düşüş eğiliminde bir yavaşlamanın olduğu da dikkat çekmektedir (Şekil-5.1 ve 5.2). Ayrıca, Merkez Bankası'nın bavlul ticareti ve ithalat vergilerini de hesaba katarak yaptığı ayarlamalardan sonra, karşılama oranının % 70'lerde seyrettiği ortaya çıkmaktadır.

Kaynak: DTM

Şekil - 5.1: Dış Ticaretteki Başlıca Gelişmeler

Kaynak: DTM

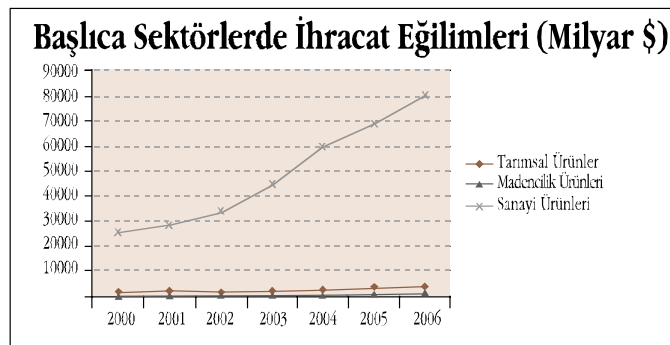
Şekil - 5.2: Dış ticaretteki Başlıca Gelişmeler

5.2.2. Dış Ticaretin Yapısı

İhracatta sanayi ürünlerinin payı 2005'teki değerini muhafaza ederek, 2006'da da % 94'ler seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo-5.2). İhracatın küçük bir kısmını oluşturan "diğer" kalemlerin paylarında da, 2006 yılında önemli bir değişiklik görülmemiştir. Bir başka ifade ile, Türkiye ekonomisinde doğrudan tarımsal ürün ihracatının payı oldukça düşüktür. Türkiye, artan oranlarda bir sanayi ürünleri ihracatçısı konumunu güçlendirmektedir. (Şekil-5.3 ve 5.4) Ancak, ihracatın ağırlıklı olarak ara malı ve tüketim malları sanayisine odaklandığı, bu sanayilerin arkasında da büyük oranda tarımsal girdilerin yer aldığı dikkat çekmektedir. İyi bilenen ifade ile, Türkiye'nin sürdürülebilir ve zenginlik kaynağı olacak bir sanayi yapısına geçmiş olması için, üretim malları üreten sanayisini kurmuş olması gerekmektedir.

Tablo - 5.2: Ekonomik Faaliyetlere Göre Dış Ticaret (Yıllık Milyon \$)										
İHRACAT	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Ocak - Mart		
								2006	2007	(%)
Tarım ve Ormancılık	1.659	1.976	1.754	2.121	2.542	3.329	3.462	2.270	2.598	14
Balıkçılık	25	30	51	81	103	140	130	85	135	58
Madencilik ve Taşocakçılığı	400	349	387	469	649	810	1.146	354	499	41
İmalat Sanayii	25.518	28.826	33.702	44.378	59.579	68.813	80.041	15.880	20.059	26
GENEL TOPLAM	27.775	31.334	36.059	47.253	63.167	73.476	85.309	18.589	23.291	25
İTHALAT								Ocak - Şubat		
								2006	2007	(%)
Tarım ve Ormancılık	2.123	1.409	1.703	2.535	2.757	2.801	2.879	433	644	48,8
Balıkçılık	2	1	1	2	8	24	32	3	4	42,2
Madencilik ve Taşocakçılığı	7.097	6.577	7.192	9.021	10.981	16.321	21.968	3.011	3.602	19,6
İmalat Sanayii	44.200	32.686	41.382	55.690	80.447	94.208	108.415	14.048	16.574	18,0
GENEL TOPLAM	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	97.540	137.449	17.937	21.797	21,5

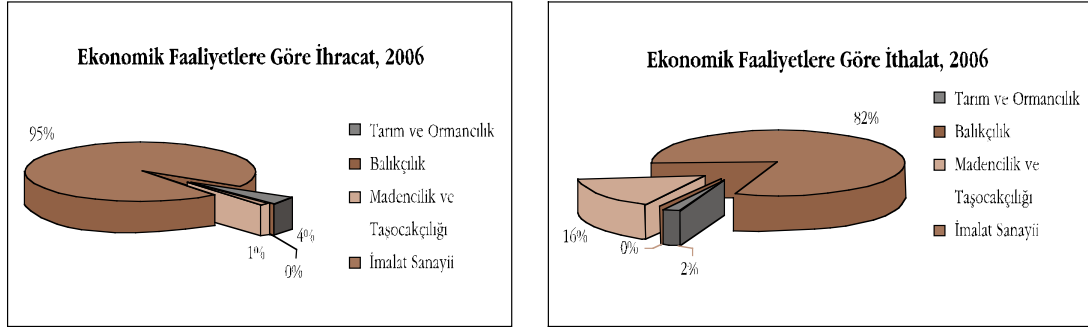
Kaynak: DTM

Kaynak: DTM

Şekil - 5.3: Başlıca Sektörlerde İhracat Eğilimleri

İhracatın seçilmiş fasıllara göre dağılımına bakıldığında, ihracatın yapısındaki değişimi daha yakından takip etmek mümkün olmaktadır. İthalat rakamlarına bakıldığında da, en büyük kalem olan imalat sanayiinin % 2 oranında gerileyerek, 2006 yılında % 79 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Diğer taraftan, madencilik ve taş ocaklığı ithalatı % 2 artarak, genel ithalat içinde % 16'lık bir oran teşkil etmiştir.

Kaynak: DTM

Şekil - 5.4. 2006 Yılında İhracatın ve İthalatın Geniş Ekonomik Gruplara Göre Dağılımı

Tablo - 5.3: Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına Göre Dış Ticaret						Pay	
	(Milyar Dolar)					2005	2006
	2005	2006	% Değişim	% Katkı	\$ Katkı	2005	2006
Toplam İhracat	73476	85279	16,1				
Sermaye Mali	7998	9273	15,9	1,7	1275	10,9	10,9
Ara Mali	30290	37736	24,6	10,1	7446	41,2	44,3
Tüketim Mali	34835	37736	8,3	3,9	2900	47,4	44,2
Diğer	354	534	51,2	0,2	181	0,5	0,6
Toplam İthalat	116774	137321	17,6				
Sermaye Mali	20363	22182	8,9	1,6	1819	17,4	16,2
Ara Mali	81868	98483	20,3	14,2	16615	70,1	71,7
Tüketim Mali	13975	15990	14,4	1,7	2015	12	11,6
Diğer	567	665	17,3	0,1	98	0,5	0,5

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi Raporu, 2006, IV.

5.2.3. Başlıca Fasıllara Göre İhracat Eğilimleri

1. Kara taşıtları ile bunların aksam ve parçalarına yönelik ihracat, 2006 yılında yüzde 24,2'lik bir artış göstererek 11,9 milyar dolara ulaşmıştır. Bu kategorinin toplam ihracat içindeki payı ise, yüzde 14'tür. Tablo-5.4'ten takip edileceği üzere, kara taşıtları ihracatında 5 milyar dolarlık ihracat rakamı ilk defa 2003 yılında yakalanmış, 2004-2006 arasında da artış eğilimi hızlanarak sürdürülmüştür.
2. Bu kategoriye takip eden ikinci en büyük ihracat kalemi ise, 2006 yılında yüzde 5 artarak, 7 milyar dolara ulaşan örme giyim eşyası ve aksesuarlarıdır.

Son yıllarda gerek Türkiye ekonomisinde yaşanan yapısal dönüşüm, gerekse dış rekabetin zorladığı değişim nedeniyle, tekstil ve konfeksiyon sektörlerinde yaşanan yeniden yapılanmanın ardından, sektörün geçmişte kaybettiği ivmeyi tekrar

yalakalama eğilimine girmesi beklenmektedir. Ayrıca, tabloda da verilen tekstil ve hazır giyimin diğer alt kategorileri de dikkate alındığında, tekstil-konfeksiyon ve hazır giyim sanayinin, açık ara Türkiye'nin ihracatını sürüklediği kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Tablo - 5.4: Başlıca Fasıllara Göre İhracat (Milyar Dolar)										
	2002	(%)	2003	(%)	2004	(%)	2005	(%)	2006	(%)
Kara taşıtları	3.304	41,5	5.272	59,6	8.289	57,2	9.566	15,4	11.884	24,2
Örme giyim eşyası ve aksesuarları	4.443	22,0	5.733	29,0	6.259	9,2	6.590	5,3	6.936	5,2
Demir ve çelik	2.270	9,7	2.969	30,8	5.360	80,5	4.973	-7,2	6.271	26,1
Örülmemiş giyim eşyası	3.254	23,3	3.814	17,2	4.537	19,0	4.862	7,2	4.708	-3,2
Elektrikli makine ve cihazlar,	2.867	26,9	3.475	21,2	4.790	37,9	5.423	13,2	6.321	16,6
Makinalar, mekanik cihazlar,										
kazanlar ve aksam, parçalar	2.142	22,8	2.993	39,7	4.126	37,9	5.246	27,2	6.508	24,1
Demir veya çelikten eşya	1.244	27,5	1.391	11,8	2.227	60,1	2.731	22,7	3.331	21,9
Dokumaya elverişli madde diğer hazır eşya	1.255	18,9	1.632	30,1	1.857	13,8	1.970	6,1	1.920	-2,5
Yenilen Meyvalar	1.193	-0,7	1.392	16,7	1.903	36,7	2.501	31,5	2.385	-4,6
Mineral yakıtlar ve yağlar	692	55,5	980	41,7	1.429	45,8	2.641	84,8	3.568	35,1
Plastikler ve mamulleri	680	11,4	926	36,2	1.324	42,9	1.722	30,1	2.210	28,3
Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu	811	-3,7	997	22,9	1.220	22,3	1.180	-3,3	1.337	13,4
Sentetik ve suni devamsız lifler	654	2,2	767	17,2	925	20,6	963	4,1	1.033	7,3
Tuz, kükürt, toprak, alçı, kireç ve taşlar	615	14,5	733	19,2	918	25,3	1.124	22,5	1.152	2,5
Diğerleri	10.635	2,9	14.180	33,3	18.004	27,0	21.982	22,1	25.743	17,1
Toplam	36.059	15,1	47.253	31,0	63.167	33,7	73.476	16,3	85.309	16,1

- Üçüncü sırada yer alan demir-çelik ihracatında, 2005 yılında yaşanan ciddi sayılabilecek küçülmenin atlatıldığı ve yeni bir ivme ile sektörün ihracatını 6 milyara taşıdığı görülmektedir. İhracat artış oranının, en yüksek olduğu ikinci sektör, demir çelik sektörü olmuştur.
- Genel manada toplam ihracatı 2006 yılında 13 milyar doları bulan makine sektörü ise, Türkiye için stratejik değerdedir. Makine sektörü, ihracatını en yüksek oranda artıran sektörler arasındadır. **Daha çok içeriden kaynaklanan birçok teknik, mali, işletmecilik ve bilimsel sorunları olmasına rağmen, 1990'lı yıllarda atılıma başlayan sektörde gelinen bu düzey oldukça motive edici olup, bu alana verimlilik esasına göre teşvik verilmesi de önem arz etmektedir.**
- Sebze-meyve sektörü ile son yıllarda hareketlenen madencilik sektörünün ihracat performansı, halen Türkiye'nin potansiyelini ve mukayeseli üstünlüklerini yansıtmaktan uzaktır. Bu iki sektöre daha fazla sermaye ve girişimcilik aşısı yapılması, tarımsal eğitimin ve lojistiğin artırılması ve yüksek katma değere dönüştürülerek uluslararası piyasalarla buluşturulması elzemdir.

5.2.4. Başlıca Fasıllara Göre İthalat Eğilimleri

İthalatın başlıca fasıllara göre dağılımına bakıldığında, en yüksek paya sahip olan sektörün ara malları sektörü ithalatı olduğu görülmektedir. 2006 yılında ekonomide yaşanan nispi yavaşlama nedeniyle yatırım malları ithalatının artışı % 9 oranında kalırken, ara malları ithalatının artış oranı % 20'yi aşmıştır. Tüketim malları ithalatındaki artış ise, genel ithalatta kaydedilen

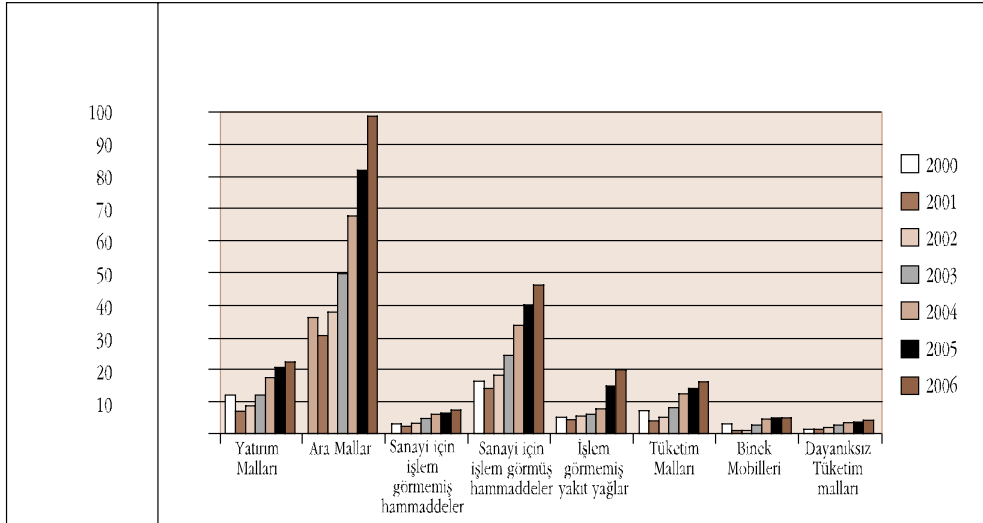
%17'lik artışın altında kalarak, % 15 oranında gerçekleşmiştir. Ara malları kategorisindeki 98 milyar dolarlık ithalatın, yaklaşık 28 milyar doları sadece enerji sektöründe gerçekleşmiştir.

Tablo - 5.5: Başlıca Ekonomik Gruplara ve Seçilmiş Fasıllara Göre İthalat

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
YATIRIM (SERMAYE) MALLARI	11.365	6.940	8.400	11.326	17.397	20.363	22.200
Yatırım (sermaye) malları (Taşımacılık araçları hariç)	9.264	5.882	7.571	9.823	13.494	17.120	19.486
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	2.101	1.058	828	1.503	3.904	3.243	2.714
HAMMADDE (ARA MALLAR)	36.010	30.301	37.656	49.735	67.549	81.868	98.576
Sanayi için işlem görmemiş hammaddeler	2.784	2.037	2.957	4.290	5.776	6.027	7.182
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	16.099	13.884	18.032	24.105	33.407	39.549	46.045
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	4.835	4.181	4.957	5.718	7.329	14.699	19.753
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	3.944	3.161	4.168	4.840	6.432	6.747	7.554
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	3.160	2.468	2.704	3.942	6.544	7.427	8.608
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	519	301	532	957	944	866	772
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	333	299	400	525	624	762	943
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	4.336	3.969	3.906	5.356	6.492	5.791	7.719
TÜKETİM MALLARI	6.928	3.813	4.898	7.813	12.100	13.975	16.007
Binek otomobilleri	2.596	587	813	2.220	4.214	4.296	4.255
Dayanıklı tüketim malları	1.126	632	687	917	1.440	1.839	2.266
Yarı dayanıklı tüketim malları	932	723	869	1.265	1.911	2.506	3.238
Dayanısız tüketim malları	1.371	1.317	1.739	2.355	3.184	3.415	3.711
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	178	115	127	119	149	270	315
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	317	239	300	404	528	645	750
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	344	166	329	494	556	712	1.062
Sanayii ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	66	35	34	39	119	292	410
DİĞERLERİ	199	344	600	466	493	567	666
TOPLAM	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	116.774	137.449

Şekil-5.5'de gösterildiği üzere, sanayi için "işlem gören" ve "işlem görmeyen" ürün kategorisinde ithalat artışı bir hayli yüksektir. Gerekli makro ekonomik düzenlemeler ve mikro ekonomik reformlar yapılarak, bu kalemlere yönelik bir üretim ve verimlilik hamlesi gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Binek otomotiv ithalatı, tek başına toplam ithalatın % 20'sini teşkil etmektedir. Gelişen refah şartlarında otomotiv ithalatının tek başına faiz artışı ile kalıcı olarak durdurulması mümkün gözükmemektedir. Hatta, yüksek gümrük vergilerinin dahi işe yaraması beklenmemelidir. Özellikle, gelir dağılımı adaletinin bozuk olduğu ülkemizde, bu daha da geçerli olmaktadır. Bu bağlamda, yerli otomotiv üretiminin marka ve ürün gamı seçeneğinin artırılması ve yabancı üretimin içeriye çekilebilmesi için gerekli adımların atılması önem kazanmaktadır.

Şekil - 5.5: İthalat Eğilimindeki Gelişmeler (milyar \$)

5.2.5. Dış Ticaretin Yönü

Türkiye'nin ihracatında, % 56,1'lık bir pay ile AB-27 ilk sırada yer almaya devam etmektedir. AB'nin ihracat pazarındaki payı, 2003 yılında % 58 ile en yüksek düzeye çıktıktan sonra, son üç senede küçük oranlarda da olsa gerilemeye devam etmiştir. Bir başka ifade ile, **AB ülkelerinin ihracatımızda payının artmamış olması, Türkiye'nin son yıllarda ihracat hamlesini elden geldiğince yeni pazarlara kaydırma gayretinin bir sonucu olarak görülebilir.**

Tablo - 5.6: Ülke Gruplarına Göre İhracat (Yıllık, Milyon \$)

	2000	% Pay	2001	% Pay	2002	% Pay	2003	% Pay	2004	% Pay	2005	% Pay	2006	% Pay
A-AVRUPA BİRLİĞİ (AB 27 ÜLKE)	15.664	56,4	17.546	56,0	20.415	56,6	27.394	58,0	36.581	57,9	41.365	56,3	47.880	56,1
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	895	3,2	934	3,0	1.438	4,0	1.928	4,1	2.564	4,1	2.973	4,0	2.967	3,5
C-DİĞER ÜLKELER	11.215	40,4	12.855	41,0	14.206	39,4	17.931	37,9	24.023	38,0	29.138	39,7	34.463	40,4
1-Diğer Avrupa (A.B Hariç)	1.854	6,7	2.095	6,7	2.607	7,2	3.362	7,1	4.507	7,1	5.855	8,0	7.884	9,2
2-Kuzey Afrika	1.087	3,9	1.150	3,7	1.267	3,5	1.577	3,3	2.203	3,5	2.544	3,5	3.096	3,6
3-Diğer Afrika	285	1,0	371	1,2	430	1,2	554	1,2	765	1,2	1.087	1,5	1.468	1,7
4-Kuzey Amerika	3.409	11,9	3.297	10,5	3.596	10,0	3.973	8,4	5.207	8,2	5.276	7,2	5.396	6,3
5-Orta Amerika ve Karayipler	167	0,6	201	0,6	197	0,5	166	0,4	334	0,5	411	0,6	513	0,6
6-Güney Amerika	120	0,4	186	0,6	121	0,3	131	0,3	193	0,3	274	0,4	341	0,4
7-Yakın ve Orta Doğu	2.573	9,3	3.261	10,4	3.440	9,5	5.465	11,6	7.921	12,5	10.184	13,9	11.304	13,3
8-Diğer Asya	1.298	4,7	1.331	4,2	1.790	5,0	2.348	5,0	2.544	4,0	3.029	4,1	3.941	4,6
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	135	0,5	98	0,3	122	0,3	158	0,3	264	0,4	271	0,4	327	0,4
10- Diğer Ülke ve Bölgeler	385	1,4	864	2,8	637	1,8	197	0,4	84	0,1	208	0,3	192	0,2
Seçilmiş Ülke Grupları														
OECD Ülkeleri	19.006	68,4	20.616	65,8	23.551	65,3	30.425	64,4	40.518	64,1	44.355	60,4	54.342	63,7
EFTA Ülkeleri	324	1,2	316	1,0	409	1,1	538	1,1	667	1,1	821	1,1	1.169	1,4
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	2.467	8,9	2.932	9,4	3.599	10,0	5.044	10,7	6.779	10,7	8.620	11,7	11.655	13,7
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	874	3,1	972	3,1	1.042	2,9	1.569	3,3	2.206	3,5	2.670	3,6	3.337	3,9
Bağımsız Devletler Topluluğu	1.649	5,9	1.978	6,3	2.279	6,3	2.963	6,3	3.962	6,3	5.057	6,9	6.987	8,2
Türk Cumhuriyetleri	572	2,1	557	1,8	619	1,7	899	1,9	1.194	1,9	1.4098	1,9	1.981	2,3
İslam Konferansı Teşkilatı	3.573	12,9	4.197	13,4	4.725	13,1	7.205	15,2	10.214	16,2	13.061	17,8	14.995	17,6
TOPLAM	27.775	100,0	31.334	100,0	36.059	100,0	47.253	100,2	63.167	100,0	73.476	100,0	85.309	100

İhracatta % 40,4 'lük paya sahip "diğer" ülkeler ve guruplar içinde, % 13,3 ile Yakın ve Orta Doğu ülkeleri yer almaktadır. Seçilmiş ülke gurupları bağlamında bakıldığında ise, OECD ülkelerinin ihracatımızdaki payının % 64, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİB) ülkelerinin % 13,7 ve İslam Konferansı Teşkilatı (İKÖ) ülkelerinin de % 17,6'lık bir paya sahip olduğu görülmektedir. KEİB'de ihracatı Rusya sürüklerken, İKÖ'de ise Irak pazarının sürüklediği anlaşılmaktadır. Son yıllarda, Türk Cumhuriyetlerin ihracatımızdaki payının ilk defa % 2'nin üzerine çıktığı, ancak bu konuda atılması gereken çok adımın ve alınması gereken çok fazla mesafenin olduğu not edilmelidir.

Tablo - 5.7: Ülke Guruplarına Göre İthalat (Yıllık, Milyon \$)

	2000	% Pay	2001	% Pay	2002	% Pay	2003	% Pay	2004	% Pay
A-AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ (AB 27 ÜLKE)	28.527	52,3	19.823	47,9	25.689	49,8	35.140	50,7	48.103	49,3
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	496	0,9	303	0,7	575	1,1	589	0,8	811	0,8
C-DİĞER ÜLKELER	25.480	46,7	21.272	51,4	25.290	49,1	33.611	48,5	48.626	49,9
1-Diğer Avrupa (A.B Hariç)	6.149	11,3	5.738	13,9	7.487	14,5	10.341	14,9	15.757	16,2
2-Kuzey Afrika	2.257	4,1	2.115	5,1	2.138	4,1	2.519	3,6	3.231	3,3
3-Diğer Afrika	457	0,8	704	1,7	558	1,1	820	1,2	1.589	1,6
4-Kuzey Amerika	4.167	7,6	3.390	8,2	3.421	6,6	3.741	5,4	5.114	5,2
5-Orta Amerika ve Karayipler	80	0,1	41	0,1	103	0,2	169	0,2	209	0,2
6-Güney Amerika	551	1,0	410	1,0	541	1,0	1.012	1,5	1.271	1,3
7-Yakın ve Orta Doğu	3.373	6,2	3.016	7,3	3.186	6,2	4.455	6,4	5.585	5,7
8-Diğer Asya	6.933	12,7	4.884	11,8	6.530	12,7	9.644	13,9	15.500	15,9
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	305	0,6	232	0,6	313	0,6	247	0,4	302	0,3
10- Diğer Ülke ve Bölgeler	1.208	2,2	741	1,8	1.013	2,0	662	1,0	67	0,1
Seçilmiş ülke gurupları										
OECD Ülkeleri	35.682	65,5	26.011	62,8	32.985	64,0	43.899	63,3	59.650	61,2
Avrupa Serbest Ticaret İşbirliği (EFTA)	1.155	2,1	1.481	3,6	2.512	4,9	3.396	4,9	3.911	4,0
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	6.746	12,4	5.553	13,4	6.588	12,8	9.298	13,4	15.368	15,8
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	1.543	2,8	1.238	3,0	1.548	3,0	2.736	3,9	3.218	3,3
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	5.693	10,4	4.630	11,2	5.555	10,8	7.777	11,2	12.927	13,3
Türk Cumhuriyetleri	628	1,2	283	0,7	468	0,9	623	0,9	754	0,8
İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)	6.321	11,6	5.540	13,4	6.072	11,8	8.195	11,8	10.631	10,9
TOPLAM	54.503	100,0	41.399	100,0	51.554	100,0	69.340	100,0	97.540	100,0

Diğer taraftan, ithalatın yönü ele alındığında, AB-27 ithalatımızda % 42'lik bir paya sahiptir. Bu oran, 2003 yılında en yüksek pay olan % 50,7'ye kadar çıktıktan sonra, tedricen gerilemeğe başlamıştır. Bunun bir anlamı, başta Çin ve diğer başarılı Asya ülkeleri olmak üzere, bazı Doğu Avrupa ülkelerinin yavaş yavaş Türkiye'de, AB ve ABD gibi sanayileşmiş ülkelerle bir çok ürün gurubunda rekabet edebilir düzeye gelmiş olmasıdır. Nitekim, ithalatımızda payı tedricen artarak % 18,5'e çıkan "Diğer Asya" kategorisi, bu gözlemi desteklemektedir.

Açıktır ki, ithalat pazarında AB dışı Avrupa'nın payı yavaş da olsa artmaktadır. Bu ülkelerin payı, 2006 yılı sonunda % 18,4'e kadar çıkmıştır. Son olarak, Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı üç ülke, Rusya, Almanya ve Çin'dir. Rusya, daha çok enerji ithalatı nedeniyle gündeme gelmektedir. Ancak, Çin'in çok kısa zamanda Türkiye pazarında bu büyüklüğe ulaşmış olması tedirgin edicidir. Zira Çin ithalatı, üretim, yatırım ve tüketim zincirinin her aşamasında ağırlığını hissettirmeye başlamıştır.

5.2.6. Cari Açıktaki Gelişmeler

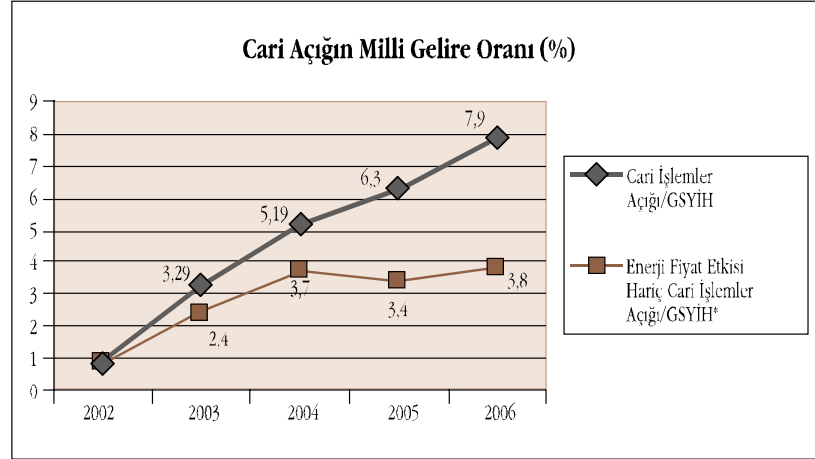
Tablo-5.8'de gösterildiği üzere, cari açık 2006 yılında % 38,3 gibi oldukça yüksek bir oranda artarak 31,4 milyar dolar tutarında gerçekleşmiştir. Yukarıda detaylı incelendiği üzere, cari açığı artıran kalemlerin başında gelen dış ticaret açığı, 52 milyar doları aşmıştır. Yıllar içinde cari açığı artırıcı yönde gelişen bir başka unsurun da, yatırım geliri kalemi olduğu dikkat çekmektedir. Yatırım gelirlerindeki açık 2000 yılına göre 2005 yılında % 60 oranında artmıştır. 2006 yılında ise, bir önceki yıla göre % 15,7 oranında artarak, 6,6 milyar dolara çıkan yatırım geliri açıkları, Türkiye'den yapılan kâr transferine işaret etmektedir. Kâr transferlerinde ana kalemi, 2006 yılında 6,3 milyar dolara çıkan yabancıların Türkiye'deki çeşitli yatırım araçlarından elde ettiği faiz geliri teşkil etmektedir. Böylece ticaret açıkları ile faiz geliri transferinden oluşan iki kalemin teşkil ettiği açık toplamda 58,6 milyar dolara çıkmaktadır.

Yatırım giderleri dengesindeki bu açık, Türkiye'nin dış kaynak bağımlı büyüme hamlesinin bir sonucu olarak görülebilir. Bilhassa, yatırım trendi ile kullanılan dış kaynak arasındaki yakın paralellik bunu göstermektedir. Tasarruf-yatırım dengesinde GSMH'nin % 5-8'i arasında dalgalanan açık, büyüme hamlesinin devamı için net dış kaynak girişini zorunlu kılmaktadır. Bütün bu gelişmeler, dış dünyaya belli bir gelir transferinin gerçekleştiği anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan, cari açığı düşürücü başlıca kalem, **hizmetler dengesinde** görülmektedir. Burada ise temel getiri kalemi olan **turizm gelirleri**, 2005 yılına göre bir miktar düşerek 14 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Diğer önem kazanan kalem ise, yerlilerin yurt dışındaki **müteahhitlik hizmetlerinden** elde ettiği 879 milyon dolarlık gelir kalemini yansıtan "inşaat" tür.

Tablo - 5.8: Cari Açık ve Bileşenleri (Milyon \$)							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
I- Dış Ticaret Dengesi (-)	-26.728	-10.065	-15.495	-22.087	-34.375	-43.298	-52.043
İthalat	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	116.774	137.322
İhracat	27.775	31.334	36.059	47.253	63.165	73.476	85.279
II- Hizmetler Dengesi (+)	11.368	9.130	7.879	10.504	12.786	15.164	13.538
Taşımacılık	+92	833	861	-523	-1.064	-43	77
Turizm	5.923	6.352	6.599	11.090	13.364	15.280	14.110
İnşaat	968	654	832	682	724	874	879
Finansal Hizm.	-303	-391	-400	-83	-89	-41	-247
Diğer Özel Hizm.	4.082	1.693	-68	-26	131	-200	-435
Devlet Hizmetleri	-277	-319	-572	-715	-734	-874	-720
Diğer Hizm.	483	308	627	79	454	168	-126
III- Yatırım Geliri Dengesi (-)	-4.002	-5.000	-4.554	-5.557	-5.637	-5.799	-6.622
Doğrudan Yatırımlar	89	52	-86	-405	-796	-734	-952
Portföy Yatırımları	1.300	1.253	1.409	1.409	1.710	2.402	2.801
Diğer Yatırımlar	-3.657	-4.358	-3.633	-3.945	-3.646	-4.045	-4.901
Faiz Geliri	1.168	1.139	784	634	697	1.005	1.453
Faiz Gideri	-4.825	-5.497	-4.417	-4.579	-4.343	-5.050	-6.354
Uzun Vade	-3.785	-4.271	-4.053	-4.271	-3.947	-4.497	-5.548
Merkez Bankası	-806	-1.203	-1.160	-1.274	-1.098	-1.049	-844
Genel Hükümet	-1.291	-1.406	-1.397	-1.556	-1.609	-1.765	-1.807
Bankalar	-312	-253	-169	-110	-103	-257	-613
Diğer Sektörler	-1.376	-1.409	-1.327	-1.331	-1.137	-1.426	-2.284
Kısa Vade	-1.040	-1.226	-364	-308	-396	-553	-806
IV- Cari Transferler (+)	5.225	3.803	3.490	1.027	1.127	1.454	1.687
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	-9.819	3.390	-1.522	-8.036	-15.604	-22.709	-31.462

Turizm ve inşaat gelirlerine, bir de **işçi gelirleri** ile **resmi devlet transferlerinden** oluşan 1,6 milyar dolarlık "cari transfer" ilave edildiğinde, 43,5 milyar dolarlık brüt cari açık elde edilmektedir. **Bu veriler, bavul ticareti ve ithalattaki navlun ve ithalat vergileri gibi bazı düzeltmeler yapıldıktan sonra ele alındığında, 2006 yılının tamamında cari açığın 31,4 milyar dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir.** Bu tutar, 2006 yılında beklentileri aşarak reel olarak % 6 oranında büyüyen GSYH'nın, % 7,9'u kadardır.

Şekil - 5.6: Cari Açık ve Enerji İthalatının Etkisi (2002-2006)

İthal kalemlerin içinde enerji sektörünün cari açık üzerindeki etkisi, Şekil.5.6'da gösterilmektedir. Son yıllarda, dünyada kaydedilen hızlı büyüme nedeniyle ortaya çıkan kaynaklar üzerindeki aşırı talep baskısı, spekülasyon hareketleri ve uluslararası gerilimler nedeniyle artan enerji fiyatları, Türkiye için ithalat esnekliği oldukça düşük olan bu kalemin maliyetinin hızla artmasına neden olmuş, 2006 yılı sonunda enerji ithalatı için ödenen fatura 28,5 milyar dolara yükselmiştir. Şekilde gösterildiği üzere, 2002-2006 yılları arasında enerjinin cari açık üzerindeki etkisi dışarıda bırakıldığında, cari açığın 2004-2006 arasındaki üç yılda % 3-4 aralığında kontrol edildiği görülmektedir.

5.2.7. Cari Açığın Finansmanı

Cari açığa ilave olarak, net hata ve noksan (NHN) kalemi, 2006 yılında 3,1 milyar dolar civarında açık vermiştir. Bu "denkleştirici kalemin" anlamı, kaynağı tespit edilemeyen bir dövizin 2006 yılında yurt dışına çıkmış olduğudur. Dikkat edilirse, NHN kalemi 2001 yılındaki krizden sonra, ilk defa yurt dışına kaynak çıkışı yönünde hareket etmiştir. Böylece, finansman gereği yıl sonunda cari açığın daha da üzerine çıkarak, 34,6 milyar dolar olmuştur.

Finansman kaleminin ana unsurunu oluşturan **net sermaye hareketleri** toplamı 59,9 milyar doları bulmuştur.

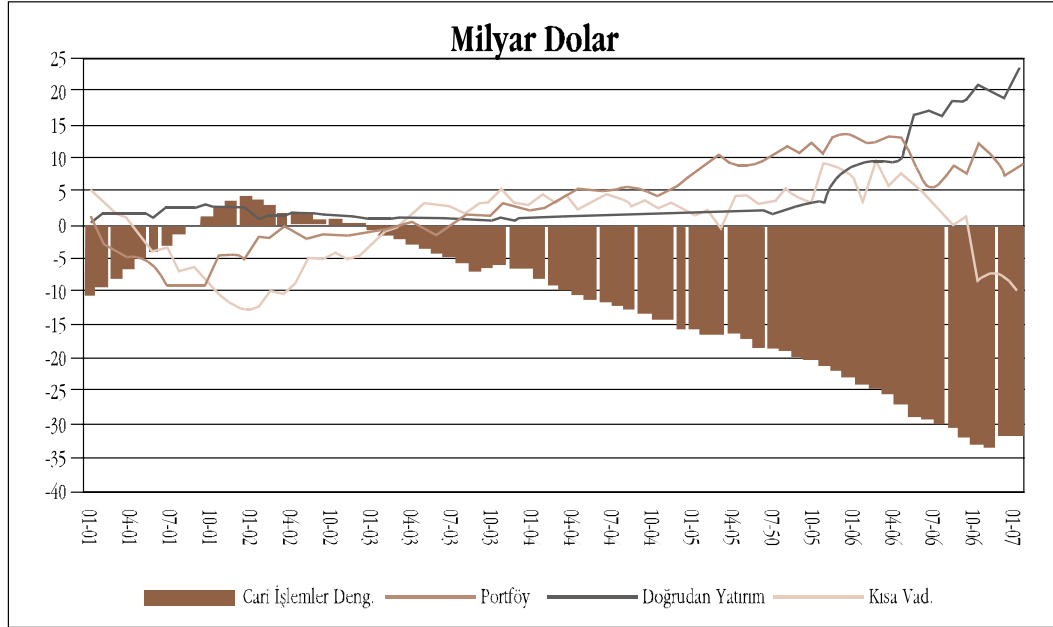
- Bunun 19,2 milyar doları net doğrudan yatırımlardan,
- 7,3 milyar doları *portföy yatırımlarından*,
- 33,4 milyar doları *kredi kullanımlarından* oluşmuştur.

Finansman kalemlerinin ikinci unsuru ise, IMF kredilerinden oluşmaktadır. Görüldüğü üzere kamu kesimi, bu kalemden geçen yıl 4,5 milyar dolarlık bir tutar ile net ödeyici olmuştur. Finansman kaleminin son unsuru olan rezerv hareketlerinde 16,4 milyar dolarlık bir artış kaydedilmiştir. Bu meblağın 10,3 milyar dolarını bankaların döviz varlıkları, 6 milyar dolarını ise resmi rezervler oluşturmuştur.

Tablo - 5.9: Ödemeler Dengesi Finansmanı (Milyon \$)							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
SERMAYE HESABI							
FİNANS HESABI	9584	-14557	1194	7192	17752	43687	45569
Yurtdışında Doğrudan Yatırım	-870	-497	-175	-499	-859	-1078	-934
Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	982	3352	1137	1752	2883	9801	20125
I- Doğrudan Yatırımlar (Net)	112	2855	962	1253	2024	8723	19191
Portföy Hesabı-Varlıklar	-593	-788	-2096	-1386	-1388	-1233	-4042
Portföy Hesabı-Yükümlülükler	1615	-3727	1503	3851	9411	14670	11402
Hisse Senetleri	489	-79	-16	905	1427	5669	1939
Borç Senetleri	1126	-3648	1519	2946	7984	9001	9463
II- Portföy Hesabı (Net)	1022	-4515	-593	2465	8023	13437	7360
Diğer Yatırımlar-Varlıklar	-1939	-601	-777	-986	-6955	259	-12410
Merkez Bankası	1	-39	-30	-28	-24	-16	0
Bankalar	-1574	233	643	348	-5324	-149	-11000
Diğer Sektörler	-366	-795	-1390	-1306	-1607	424	-1410
Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	10389	-12296	1602	4460	14660	21268	31428
Merkez Bankası	619	735	1336	497	-209	-787	-1268
Genel Hükümet	117	-1977	-669	-2194	-1163	-2165	-712
Bankalar	3736	-9644	-2016	2846	6564	10524	11703
Diğer Sektörler	5917	-1410	2951	3311	9468	13696	21705
III- Diğer Yatırımlar (Net)	9653	-11054	935	6157	16032	24220	33408
Cari,Sermaye ve Finansal Hesaplar	-238	-11167	-327	-844	2151	21084	13805
NET HATA VE NOKSAN	-2759	-1757	115	4941	2191	2116	-3180
GENEL DENGİ	-2997	-12924	-212	4097	4342	23200	10625
REZERV VARLIKLAR (-, rezerv artışıdır)	2997	12924	212	-4097	-4342	-23200	-10625
Resmi Rezervler	-354	2694	-6153	-4047	-824	-17847	-6114
Uluslararası Para Fonu Kredileri	3351	10230	6365	-50	-3518	-5353	-4511

Buradan anlaşılacağı gibi, 34,6 milyar dolarlık finansman gereği varken, tam 19,2 milyar dolarlık borç oluşturmamayan doğrudan sermaye yatırımı, 28 milyar dolar tutarında ise, borç oluşturan ancak uzun vadeli olarak kullanılan kredi temin edilmiştir. Cari açığın finansman kalitesindeki bu iyileşmenin 2007 yılında da devam etmesi beklenmektedir.

Şekil-5.7'de, artış eğilimini sürdüren cari açığın finansmanında portföy ve kısa vadeli sermaye girişlerinin azalırken, bunların yerini uzun vadeli sermaye girişinin aldığı görülmektedir.

Kaynak:BDDK, Finansal Piyasalardaki Gelişmeler, Aralık, 2006.

Şekil - 5.7: Uzun ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri (Milyar \$, portföy ve doğrudan yatırımlar hariç)

Burada iki gözlem yapmak mümkündür: Bir, bu açık Türkiye'nin büyük bir hızla dışarıya açıldığı, uluslararası rekabetin yoğunlaştığı, olumsuz kur etkisinin derinleştiği, IMF istikrar programının kamunun ekonomiye düzeltici yönde müdahalelerini kısıtladığı, ekonominin ticari ve finansal entegrasyonda ileri düzeyde küresel piyasalara eklemlenerek derinlik kazandığı bir ortamın bütün olumsuz etkilerinin bir bileşkesidir.

Yine de, lehte ve aleyhteki bütün görüşleri topladığımızda, Türkiye ekonomisinde cari açık dinamiklerinin şimdilik "kafa karıştırıcı" bir mahiyette geliştiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle, 2001 kriz sonrasında devam eden süreçte cari açık oluşturan yapının derinleştiğine veya eskiden beri süregelen bu yapısal sorunun ortadan kalkmakta olduğuna dair "kopuş işareti" sayılabilecek anlamlı bir eğilimin henüz görülmediği ifade edilebilir.

İki, cari açığın finansmanındaki kalite artışı, Türkiye'nin yetersiz olan ulusal tasarruflarının daha nitelikli dış kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir. Türkiye'nin yatırım hamlesini yerli tasarruflarla ve yerli üretimle gerçekleştirmesi mümkün olmadığı sürece, büyüme hamlesinden de vazgeçilemeyeceğine göre, ekonominin büyük oranda soğutulmadığı bir ortamda kısa vadede cari açığı azaltmanın mümkün olmadığı gözükmemektedir.

6. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

6.1. EKONOMİDE BİR MUHASEBE (2002-2007)

2001 Krizi sonrasında, önce ekonomideki olumlu gelişmelerin, ardından da başlıca sorun alanlarının kısa bir dökümü yeni kurulacak hükümeti nasıl bir ekonomi gündemini ortaya koyacaktır.

Ekonomide Olumlu Yöndeki Gelişmeler:

Enflasyonun düşürülmesi, yüksek düzeyde büyüme, faizlerdeki düşüş, mali disiplinin sağlanması, borç yönetimindeki başarı, ihracat performansı, özelleştirme ve yabancı sermayenin çekilmesi alanlarında 2002-2007 aralığı son derece parlak geçmiştir. Bu dönemde;

- 1. Büyüme Hamlesi Gerçekleşti:** Reel ekonomik büyüme hızı, 1991-2001 dönemindeki yıllık ortalama büyüme hızı olan %3.23'ü ikiye katlayarak, 2002-2006 arasında %7-7.5 aralığına tırmanmıştır.
- 2. Mali Disiplin Sağlandı:** Aynı dönemde yakın tarihte örneği görülmeyen bir mali disiplin sağlanmış, bütçe harcamaları denetim altına alınmış, türlü savurganlıkların önüne geçilmiş, IMF ile imzalanan anlaşmanın gereği olan % 6.5 faizdışı bütçe fazlası hedefi sağlanmıştır. Bütün bunların sonucunda bütçe açığının GSYH'ya oranı-2001 krizindeki %17'lik rekor seviyesinden-hızla aşağı düşerek 2006'da neredeyse sıfırlanmıştır (% 0,7).
- 3. Kamu Borç Yükü Düştü:** İstikrar, mali disiplin ve hızlı büyüme sayesinde iç ve dış borçların çevrilmesinde bir sıkıntı yaşanmamış, net kamu borç stokunun GSYH'ya oranı % 93'lerden % 45'lere düşürülmüştür, ki bu Maastricht kriterlerini tutturun AB üyesi ülkelerin pek çoğunun yakaladığından daha iyi bir orandır.
- 4. Fiyat İstikrarı Yolunda Büyük ve Kalıcı Adımlar Atıldı:** Türkiye'nin kaderi haline gelmiş kronik enflasyon sorunuyla başarıyla mücadele edilmiş, 35 yıl aradan sonra enflasyon ilk kez tek haneli rakamlara düşürülmüştür.
- 5. İşsizlik Yavaş da Olsa Düşüyor:** 2001 krizinin hemen ertesinde resmi rakamlara göre % 11-12'lere yükselmiş olan işsizlik zamanla yavaş da olsa azaltılmış, % 9.9 seviyesine kadar indirilmiştir.

6. **Borçlanma Maliyeti Azaldı:** Nominal faizler % 70'lerden % 20'lere, reel faizler de % 20'lerden %10'lara düşürülmüştür.
7. **İhracata Dayalı Büyüme Doğru:** İhracat dolar bazında 36 milyar dolardan 85 milyar dolara, GSMH 143 milyar dolardan 400 milyar dolara yükseltilmiştir.
8. **Özelleştirmede Dev Adımlar:** Yıllardır sürüncemede bırakılmış bir sorun olan özelleştirme konusunda özellikle 2003 sonrasında iyi bir performans gösterilmiş, 2003-2006 arası dönemde elde edilen 24 milyar dolarlık özelleştirme geliri, 1985-2002 döneminde elde edilen geliri ona katlamıştır.
9. **Yabancı Yatırım İlgisi Patlama Yapmıştır:** Yıllardır bir türlü gelmeyen doğrudan yabancı yatırım sermaye nihayet gelmeye başlamış, 2005'te yaklaşık 9,7, 2006'da 19 milyar dolar olarak gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye girişlerinin, 2007'nin ilk 4 ayında 12 milyar doları aşmıştır.

6.2. İSTİKRAR PROGRAMI İSTİKRARSIZLIK ÜRETME...

6.2.1. Küresel Ortamın Bozulması Ve Enflasyon Sapması

Yukarıda vurgulanan bütün iyi yöndeki gelişmelere rağmen, iki nedenle 2006 yılında ekonomideki toparlanma sürecinin daha da derinleşmesi süreci yavaşlamıştır. Bunlardan birincisi ABD ekonomisinin zaafları ve bunun uluslararası sistemde yarattığı oynaklık ve tedirginlikle ilgilidir. Şöyle ki; ABD faizleri artırmaya devam ederek, ekonomiyi kısmen yavaşlatarak cari açığı ve özellikle enflasyonu kontrol etmek istemiştir. Bu faiz artırımını nedeniyle yeterince brikmış riskleri de dikkate alan küresel sermaye, daha az riskli görülen ve faiz oranlarını artırmış olan ABD finansal piyasalarına geri çekilme sürecine girmiştir.

Bu süreçte kısa vadeli sermaye en yüksek kırılganlığı olan ülkelere hızla sayılacak bir mahiyette çıkma eğilimine girmiştir. Cari açık ve o dönemde yaşanmakta olan siyasi gerilimler nedeniyle Türkiye benzer ülkelere nazaran çok daha sert bir şekilde etkilenmiştir.

İkinci sorun ise Türkiye'nin iç piyasalarından kaynaklanmıştır. Bilhassa 2006 yılı için konulan % 5 enflasyon hedefinin tutmayacağı daha yılın ilk çeyreği sonunda anlaşılmıştır. Ancak enflasyon hedefinin sapmasının bir temel nedeni de yine yurt dışından kaynaklanmıştır. Bunların başında rekor düzeylere çıkan petrol ve diğer emtia fiyatları gelmektedir. Enflasyon direnişinin içerideki nedenlerinin başında ise yüksek seyreden toplam talep unsurları, bunların içinde de özellikle kamu ve özel sektör tüketimi gelmiştir. Bu arada hizmet sektöründeki fiyat katılıkları, genelde gıda sektöründeki ve konut sektöründeki kira artışları enflasyonist eğilimleri tetiklemiştir.

Bu iki gelişme nedeniyle dövizde hızlı bir değer artışı süreci başlamış, devlet iç borçlanma senetlerinin faiz oranları % 20'leri aşmış, hatta bir ara son yılların en üst seviyesi olan % 23 düzeyini bile görmüştür.

6.2.2. Alınan Tedbirler

Makroekonomik hedefleri tahrip edeceği açık olan bu süreci durdurmak üzere ekonomi idaresi temel olarak;

1. 2006 yılının başında başlattığı menkul kıymetlerden alınan % 15 oranındaki stopaj vergisini, başlattığı tarihten itibaren geçerli olmak üzere kaldırmıştır. Böylece çıkan sermayeye daha yüksek risk ve enflasyon primi vererek, reel kazancını artırmak suretiyle içeride kalmaya ikna etmek istemiştir.
2. Merkez Bankası, borçlanma ve borç verme faiz oranlarını artırmıştır.
3. Piyasalara döviz satışı yönünde müdahalelerde bulunmuştur.
4. Dövizdeki dalgalanmanın ve hatta enflasyonun bir nedeni olarak görülen likidite fazlası piyasalardan çekilmiştir.

Böylece para piyasalarında bir istikrarın sağlanması, ekonominin nispi bir soğuma sürecine sokulmasıyla tüketim eğiliminin yavaşlatılması, enflasyonist sapmanın kontrol altına alınması ve yaşanan bu olumsuz sürecin sonuçlarının birincil etkiler düzeyinde tutularak, ikincil dalganın önüne geçilmek istenmiştir. Bu son hareketle, orta vadeli enflasyonist beklentilerin muhafaza edilmesi, sürecin reel ekonomide kalıcı tahribatlara neden olmaması hedeflenmiştir.

6.2.3. Tedbirlerin Sonuçları

Yıl sonu itibarıyla bakıldığında,

1. Bir ara % 11 bandına kadar çıkan enflasyon, yıl sonunda % 9,67 olarak gerçekleşmiş, yani yılın başındaki hedeflenen aralığa çekilememiştir. Buna rağmen, TÜFE "tek hanede" tutularak psikolojik eşğin altında kontrol edilmiştir.
2. İkinci olarak % 20 bandını aşan Hazine borçlanma faiz oranı, 2007 yılının ilk çeyreği itibarıyla ancak % 19 bandına gerilemiş, yani pek düşmemiş, % 17,5 düzeyine kadar yükseltilecek Merkez Bankası borçlanma faiz oranları ise yerinde sabit kalmıştır. Faiz oranlarında bir gerilemenin yaşanması için; enflasyonda yeniden kalıcı yönde düşme eğiliminin başlaması, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik risk unsurlarının istikrara kavuşmuş olması gerekmektedir.
3. Alınan tedbirlerden sonra döviz kurundaki yukarı yönlü istikrarsız hareketin önüne geçilmiş, bilhassa ABD'de faiz artırmanın daha fazla devam etmeyeceğinin anlaşılması, hatta düşmesinin bile ihtimal dahiline girmesiyle beraber, küresel sermaye tekrar yükselen piyasalara akmaya devam etmiştir. Böylece Türkiye bir kez daha "yüksek faiz-düşük kur" modeline geri dönmüştür.
4. Sıcak para-uzun vadeli sermaye dengesi değişmeye başlamıştır. 2006 yılında Türkiye'den sıcak para çıkışları hızlanmış, ancak bunun yerinin daha çok uzun vadeli sermaye girişleri ile doldurulduğu görülmüştür. Yüksek faize rağmen sıcak para kategorisinin hem mutlak olarak hem de oransal olarak gerilemiş olması olumlu bir sürece işaret etmektedir.
5. Alınan tedbirlerden sonra ekonominin kısmen soğutulmasıyla iç tüketim düşmüş, yavaşlayan iktisadi faaliyet nedeniyle ithalat artış hızı da gerilemiştir. Aynı süreçte ihracatın artış dinamiğindeki yükseliş nedeniyle cari açıkta aynı kalmıştır. 2006 yılının son çeyreğinde başlayan ihracat ivmesindeki artış ve ithalat ivmesindeki yavaşlama 2007 yılının ilk üç ayında da devam etmiştir. Buna göre, kurdaki büyük değer kaybına rağmen kaydedilen bu gelişmelerin Türk ekonomisinde kaydedilen yeniden yapılanma, yapısal değişme süreci ve verimlilik ekonomisindeki gelişmelerle açıklanıp açıklanamayacağı önem kazanmaktadır. Bilhassa 2004-2006 yıllarında büyük işletmelerin kârlılık rakamlarında kaydedilen hatırı sayılır gerilemeden sonra, 2007 yılında bu sürecin tersine döndüğü yolunda birtakım izlenimler oluşmuştur. Bu gözlemlerin yılsonundaki kârlılık rakamlarıyla kesinleşmesi durumunda, Türk ekonomisinin rekabetçi üstünlük elde etme yolunda kalıcı adımlar attığı ve kur etkisinden yavaş yavaş çıkmakta olduğu ifade edilebilecektir.

6.3. BÜYÜME PERFORMANSI

1994-2001 arasındaki sekiz senede ekonomide üç derin ekonomik kriz yaşanmış, istikrarsız büyüme-daralma sarmalının ekonomik faaliyetler üzerinde oluşturduğu tahribat bir yana, söz konusu dönemde Türkiye'de ortalama reel büyüme oranı sadece % 1,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bundan 1990-2004 aralığında ortalama % 1,7 oranında artan nüfus artış hızı düştüğünde gerçek anlamda 1990'lı yılların tümüye kayıp bir dönem olduğu anlaşılmaktadır. 2002-2006 arasındaki ortalama büyüme ise % 7'yi aşmıştır. Ekonomide ilk defa 20 çeyrekte hiç küçülmeden büyüme kaydedilmiştir. Sabit fiyatlarla (1987) GSMH, 2001 krizi sonunda 107,7 milyar YTL'den, 2006 sonunda 155 milyar YTL'ye çıkmıştır (Cari fiyatlarla 2001 yılında 176,4 milyar YTL den 2006 yılı sonunda 575,7 milyar YTL'ye çıkmıştır). Buna göre sabit fiyatlarla GSMH 2002-2006 arasındaki beş senede % 43,9 oranında büyüme kaydetmiştir. Aynı dönemde kişi başına düşen milli gelir de 2100 dolardan, % 157 oranında artarak tarihte ilk defa 5000 doları aşmış, 2006 sonunda 5477 dolara çıkmıştır.

Tablo - 6.1: Temel Makroekonomik Büyüklükler (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
GSYİH Büyümesi	-7,5	7,90	5,80	9,00	7,40	6,10
Bütçe Açığı/ GSMH	-16,5	-14,6	-11,3	-7,1	-2	-0,7
Net Kamu Borç Stoku/ GSMH	97	78,5	70,4	63,5	56	44,9
TÜFE (Yıl Sonu)	68,5	29,7	18,4	9,3	7,7	9,6
İç Borçlanma Faiz oranı (ortalama, bileşik)	96,2	63,8	45	25,7	16,9	18,2
Faiz Harcaması /GSMH	23,3	18,9	16,4	13,2	9,4	8,5
İşsizlik Oranı	10	10,3	10,5	10,3	10,3	9,9

Tablo - 6.2: 2002-2006 Birikimli Büyüme

Özel kesim tüketimi'nin payı	14,5
İhracat'ın payı	12,6
Özel sektör yatırımları'nın payı	9,2
Kamu tüketimi ve yatırımı payı	6,7
TOPLAM-Birikimli Büyüme	43

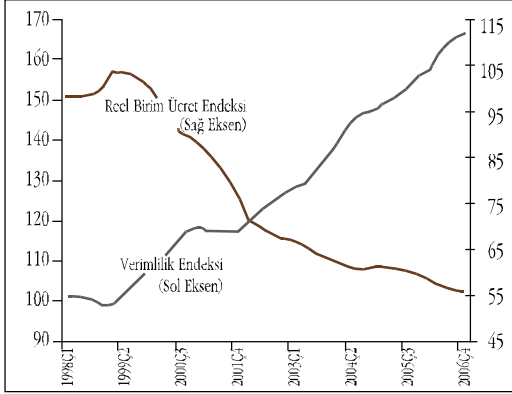
2002-2006 arasında kaydedilen bu büyüme oranı, Türkiye için son derece yüksek sayılmalıdır. Her şeyden önce, Türkiye'de tasarruf-yatırım açığı ciddi bir sorundur. Büyümenin kaynağının daha çok tüketim ağırlıklı olması 2001 krizi öncesinde olduğu gibi sürdürülemez bir mali bozulmaya neden olurken, kriz sonrasında daha çok yatırım ağırlıklı olarak gerçekleşen büyüme de yine kaynak kısıtı sorununu gündeme getirmiştir. GSMH'nın

% 25'lerine varan toplam yatırımların, GSMH'nın % 18'leri düzeyinde dalgalanan ulusal tasarruflarla karşılanamaması nedeniyle net dış kaynak girişi gerekmiştir. DPT'nin Uluslararası Ekonomik Göstergeler çalışmasına göre, Türkiye'de toplam ulusal tasarrufların milli gelire olan oranı, 2002-2006 arasında ortalama % 20 civarındadır.

Konuyla ilgili bir başka husus da, içeriye giren dış kaynakların tümüyle yatırımı ve üretimi tetikleyici bir mahiyette gelişmiyor oluşudur. Bilhassa hizmet sektörü eksenli giren kaynaklar, tüketimi körükleyici bir mahiyet arz etmektedir. Üretim ekonomisi ikame edilmeden, gelir ve istihdam sorunu çözülmeden oluşturulan bu tüketim dalgası, bilhassa arz açığı ve rekabet eksikliği olduğu için fiyat katılımları sergileyen sektörler üzerinden ekonomide enflasyonist bir baskı oluşturmaktadır.

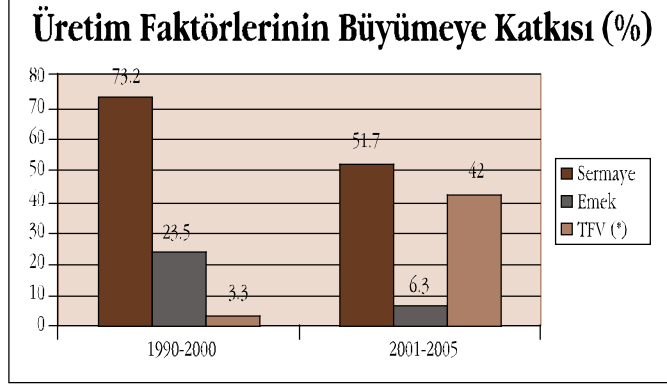
Bu noktadan hareketle 2007 ve sonrası için Türkiye'nin yabancı sermaye girişlerinin daha çok üretim ve istihdam maksadına yönelik olarak girişini temin etmek üzere gerekli düzenleme ve motivasyon ortamının oluşturulması gerekmektedir.

Verimlilik, büyüme ve fiyat istikrarı: Ekonominin beş yıl üst üste ortalama % 7 gibi büyüdüğü bir ortamda, % 70'ler civarında dalgalanan enflasyonun yaklaşık 7 kat düşerek tek haneli rakamlara çekilebilmesinde, kamu maliyesindeki disiplinin yanında üretimin artmış olması ve verimlilik ekonomisinde kaydedilen gelişmelerin payı önemlidir.

Kaynak: TCMB

Şekil - 6.1: Verimlilik ve Reel Ücretler

(*) Toplam Faktör Verimliliği Kaynak: DPT

Şekil - 6.2: Üretim Faktörlerinin Büyümeye Katkısı

Şekil-6.2' de gösterildiği gibi, Türkiye'de kısmî verimlilik endeksi 2001 yılından sonra hızlı bir artış eğilimine girmiştir. Bunun arkasındaki temel dinamik ise bastırılan reel ücretlerdir. Gerçekten de reel ücret endeksi ile üretim endeksi arasındaki makas açılmaya devam etmektedir. Bu tür bir verimlilik artışının sürdürülebilir bir yol olmadığı burada dikkatle not edilmelidir.

Ancak üretim faktörlerinin büyüme katkısı bağlamında ele alındığında, verimlilik ekonomisinde nelerin olduğu daha da net görülebiliyor. 1990-2000 arasında 100 birimlik üretimde sermayenin payı % 73, emeğin payı % 23,5 ve toplam faktör verimliliğinin (TFV) payı ise sadece % 3,3 kadardı. Bu üç katkıdan kritik olan, TFV'deki artıştır. Zira bunun içinde beşeri sermayenin kalitesi, organizasyonun kalitesi, bilgi ve enformasyon, teknoloji gibi etkileri birbirinden ayırtılamayacak birçok faktörün etkisini burada görmek mümkün olmaktadır. Bu %, uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan en kritik değişken TFV'dir. Üretim faktörlerinin 2001-2005 arasındaki katkısı emekte % 51,5, sermayede % 6,3 olurken, TFV'nin payı % 42'lere kadar çıkmıştır. TFV'de ulaşılan bu oran büyük bir verimlilik sıçramasına işaret ederken, halen birçok sektörde AB gibi gelişmiş ülke gruplarının ortalamasının ancak yarısı mesabesinde olduğu da vurgulanmalıdır.

6.4. MÂLİ İSTİKRAR

Türkiye ekonomisinin 2001 krizine girmesinin en temel nedenlerinin başında vahşi kapitalizme dönüşen denetim dışı bankacılık sistemi ve şeffaflıktan ve rasyonellikten kopmuş olan kamunun mali yapısı idi. Kriz sonrasında uluslararası kurumların da baskısıyla gerçekleştirilen reformlara paralel olarak bankacılık sistemi reformu yapıldı ve burada bir denetim ve şeffaflık sağlandı. Paralel bir şekilde bütçe açıklarının kapatılması ve borç stokunun önce rahatlıkla döndürülebilir hale gelmesi, ardından da uluslararası standartlara (Brüt kamu borç stokunun GSMH'nin %60'ını aşmaması) taşınması önemli bir kazanım oldu.

Hatırlatmak gerekirse, 2001 sonunda bütçe açıklarının GSMH'ya oranı % 16,5 idi (Uluslararası standart bunun % 3'ü aşmamasını gerektiriyor). Aradan geçen zaman zarfında 2006 yılı sonunda bu açık % 0,7'ye kadar düşürülmüş, bir başka ifadeyle yakın tarihte ilk defa sorun olmaktan çıkartılmıştır. GSMH'nin %6,5'ine varan faiz dışı fazla (FDF) uygulaması neticesinde bütçe açığı düşerken hem borç stoku azaldı, hem de kamu sektörü borçlanma (KKBG) gereği hızla geriledi. 2006 yılı sonunda kamu net borç stoku GSMH'nin % 45'ine, brüt olanı da % 60'ına kadar gerilemiş oldu. Aynı şekilde KKBG de ilk defa anlamlı bir şekilde sıfırın altına düştü (-% 4,5).

Tablo - 6. 3: Bütçenin Milli Gelirden Aldığı Pay

Yıllar	Pay	Esneklik
2002	40,2	0,7
2003	37,24	0,7
2004	32,87	0,3
2005	32,7	0,3
2006	31,2	0,7

Kamu kesiminde bu gelişmeler olurken, bilhassa faiz dışı fazla uygulaması nedeniyle mali istikrar alanındaki başarının sosyal devlet olma amaçları açısından değerlendirildiğinde büyük bir maliyete dönüşüp dönüşmediği son derece önem kazanmaktadır. Tabloda gösterildiği üzere, GSMH içindeki pay itibarıyla ele alındığında bütçenin yıllar içinde küçüldüğü görülmektedir. Bütçenin GSMH içindeki payı 2002 yılında % 40 kadar iken, 2006 sonunda % 31'e kadar gerilemiştir.

Bütçedeki gelişmeleri değerlendirmek üzere kullanılan bütçe esnekliği kavramı da tabloda sunulmaktadır. Esneklik, milli gelir artışına bütçenin hangi yönde ve ne büyüklükte tepki verebildiğini göstermektedir. 2002-2006 arasında esnekliğin birden küçük olduğu, yani GSMH'daki 100 birimlik bir artışa bütçenin 100 birimden daha küçük bir artışla cevap verebildiğini göstermekte, yani milli gelirin içindeki payının gerilediği görülmektedir. Bu gelişmeler her şeyden önce kamu kesiminin küçülmesine işaret etmektedir. Türkiye'nin devlet ağırlıklı modelden, piyasa ve özel sektör ağırlıklı bir yapılanmaya gittiği dikkate alındığında, bunun bir gereklilik olduğu da hemen anlaşılabacaktır.

Ancak bu gerileme toplumsal barış ve refah açısından katlanılamaz bir "geri çekilme" anlamına geliyorsa, bunun sınırının ne olacağı ve eleştirisinin de yapılması gerekir. Sosyal devletin gerileyip gerilemediği açısından ele alındığında bu tablodaki verilerin tek başına yeterli olmadığı ifade edilmelidir. Zira bilinmesi gereken diğer bilgi, bütçenin içinde hangi harcama kaleminden fedakârlık edildiği, hangi kalemin lehine kullanıldığıdır. Aşağıda Tablo-6.4 sosyal harcamaların bütçe harcama esnekliğini göstermektedir.

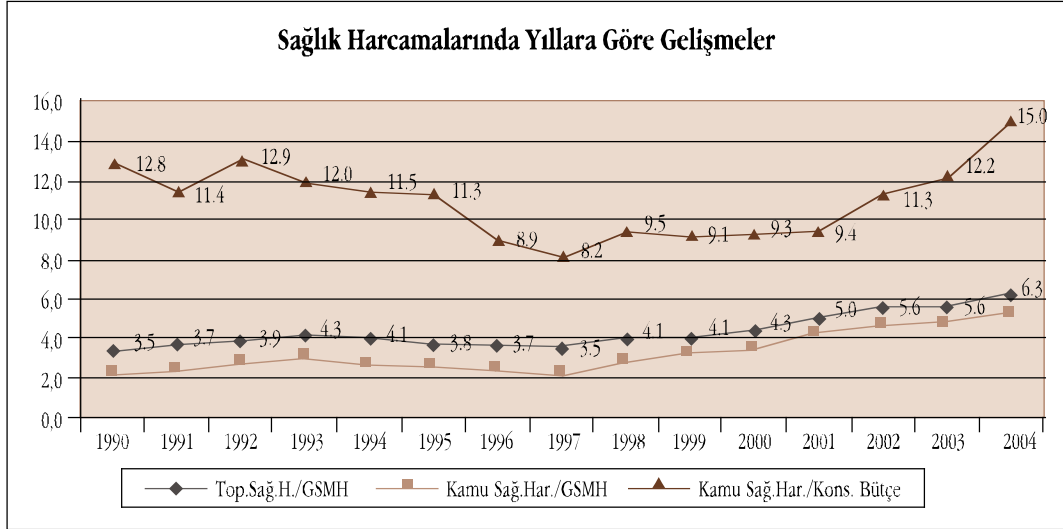
Tablo - 6.4: Sosyal Harcamaların Bütçe Harcama Esneklikleri

	2002	2003	2004	2005
Savunma	1,09	0,71	1	2,25
Adalet-Emniyet	1,38	1,24	8,75	3,25
Eğitim	1,4	1,43	2,5	3,5
Sağlık	1,6	1,05	4,25	12
Faiz giderleri	0,62	0,62	-0,37	-4,75
Yatırım Harcamaları	1,57	0,19	1,5	3,25

Kaynak: DPT, Maliye Bakanlığı

Burada verilen sosyal harcama kalemlerinin 2002-2005 arasındaki esnekliğine bakıldığında, bilhassa 2004 ve 2005 yıllarında esneklik katsayısının arttığı, faizin esneklik katsayısının ise büyük bir düşüş gösterdiği görülmektedir. Buna göre, bütçede büyük bir tasarruf yapıldığı, ancak bu tasarrufun ağırlıklı olarak faiz harcamalarındaki gerilemeden karşılandığı görülmektedir. Buna karşılık, eğitim, sağlık, adalet, savunma, yatırım harcamaları ve bilimsel faaliyetler için yapılan destek ve harcamalar reel olarak anlamlı düzeyde artmıştır. Örneğin Şekil-6.3'de sağlık harcamalarının yıllar içinde GSMH içindeki payını göstermektedir. Görüldüğü üzere tarihte ilk defa toplam sağlık harcamalarının GSMH içindeki payı % 6 sınırını aşmıştır. Aynı şekilde bütçeden sağlık harcamalarına ayrılan pay tarihte ilk defa % 15 sınırını aşmıştır. Ayrıca sağlık harcamaları artarken sağlık hizmetlerinin kalitesi, etkinliği ve bunlara ulaşmada kolaylık da artmıştır.

Böylece kamu açıkları azaltılarak enflasyonun arkasındaki en önemli tetikleyici sebep ortadan kaldırılırken, sosyal hedefler açısından da anlamlı düzeyde atılımlar yapılmıştır. Uygulanan istikrar programı bağlamında ele alındığında, kamu maliyesinin iki ucunun bir araya getirildiği bir süreçte bu rakamlar oldukça umut vericidir ve kamu maliyesindeki toparlanmanın devam etmesiyle sosyal devlet alanındaki harcamaların hak ettiği büyüklüğe çıkması mümkün olacaktır.

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Şekil - 6.3: Sağlık Harcamalarındaki Gelişmeler

6.5. FİYAT İSTİKRARI

1992-2001 arasında % 70'ler bandında dalgalanan tüketici fiyat enflasyonu (TÜFE), 2004 yılından beri tek hanede seyretmektedir. Bu veri, fiyat istikrarını elde etme yolunda Türkiye'nin söz konusu dönemde elde ettiği önemli bir kazanımdır. Burada belli başlı başarı faktörleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Beklentilerin İyi İdare Edilmesi:** Enflasyon, talep, maliyet ve beklentiler eksenli olmak üzere üç kategoride tasnif edilebilir. Yapılan akademik çalışmalara göre Türkiye'deki enflasyonda bunların üçünün de etkisi olagelmıştır. 2001 yılından beri takip edilen mali disiplin ve yapılan reformlar, Türkiye'nin "bu sefer" geçmişten kopacağı izlenimini verdiği için beklentiler geriye doğru işlemekten çıkmış, hedeflenen makro ekonomik göstergelere yakınsamıştır. Böylece yapılan kontratlarda ve fiyatlandırma davranışlarında beklentilerin olumsuz etkisi en aza indirilmiştir. 2002-2005 yılları arasında gerçekleşen enflasyonun, hedeflenen enflasyondan daha düşük çıkması beklenti enflasyonundaki katılıkların aşılmasına katkıda bulunmuştur.

Ancak 2006 yılında içerideki ve dışındaki faktörlerden kaynaklanan enflasyon sapmasının beklentileri zedelediği anlaşılmaktadır. Bu da ülkemizde beklentilerin ne kadar kolay bozulabileceği konusunda ipucu vermektedir. Buradan çıkan sonuç, istikrarı bozucu hareketlerden aşırı derecede kaçınılması gereğidir.

Merkez Bankası, "beklentilerin idaresinin" enflasyonu düşürme yolundaki öneminden hareketle, 2006 sapmasının "bir defaya mahsus" bir olgu olarak kalacağını göstermek istemiştir. Bir başka ifadeyle, beklentilerin gerçeğe dönüşerek para piyasalarında yaşanan şokların ikincil etkilerinin reel sektöre yansımalarının önüne geçilmek istenmiştir. Bu meyanda, "gerçekleşen ile hedeflenen enflasyon arasındaki açığın" bir ifadesi olan Merkez Bankası kredibilitesini tesis etmek üzere radikal sayılacak faiz artırımlarına gidilmiştir. Böylece ekonomide belli bir yavaşlama riskinin de göze alınmak suretiyle orta ve uzun vadeli olarak ilan edilen TÜFE hedeflerinden vazgeçilmeyeceği mesajı kamuoyuna iletilmiştir.

Öte yandan uygulanan bu yüksek faiz politikasının hangi zamanlama ve hangi kanallardan enflasyonu tekrar düşme patikasına sokacağı ise tartışmalıdır. Burada faize duyarlı olması nedeniyle konut ve otomotiv sektörüne yönelik talebin faiz oranları aracılığı ile kontrol altına alınabileceği anlaşılmaktadır. Ancak enflasyoncu etkisi çok yüksek olan kiralarda bu politika ile kontrol altına alınamadığı, hatta yüksek faizlerden ötürü alternatif maliyetin yüksekliğini dikkate alan konut sahiplerinin yüksek faizi yüksek kira olarak değerlendirme eğilimine girdiği görülmektedir. Buradaki kritik husus, içinden geçtiğimiz süreçte enflasyona artık arz yönlü olarak bakılması ve ilgili sektörlerde arzın artırılması gereğidir. Bu öneri, açıkça anlaşılabileceği üzere yüksek faiz politikası ile uyumlu değildir.

Burada yine konut sektörü ile ilgili olarak, gayr-ı menkul fiyatlarının hızla bir köpük ekonomisine doğru ilerlediğinin de altı çizilmesi gerekir. Bu ortamda ofis ve konut maliyetlerinin aşağı çekilmesi ve enflasyon mücadelesini rahatlatmak zor görülmektedir. Üretim ekonomisini hızla zehirleme sürecine giren gayr-ı menkul sektöründeki köpük ekonomisinin önüne geçilmesi gereği vardır.

- **Toplam Talep Unsurlarındaki Gelişmeler:** Enflasyondaki bugüne kadar elde edilen düşüşte diğer büyük katkı toplam talep idaresiyle ilgilidir. Toplam talep, kamunun ve özel sektörün tüketim harcamaları, yatırım harcamaları ve dış alem sektörlerindeki harcama taleplerinden oluşmaktadır. Burada tüketim kalemlerinin kontrolü, üretim yani yatırım kanadının güçlendirilmesi ve üretimin ihracata yönlendirilmesi esastır. 2002 yılından beri yapılmaya çalışılan da zaten budur. Başta kamu maliyesindeki disiplin olmak üzere, tüketicinin göreceli olarak bastırılması, yatırımların ihracata kaydırılması, toplam talep unsurlarının idaresindeki başarı faktörlerindendir. Bu bağlamda, mali disiplin sonucunda bütçe açıklarının neredeyse ortadan kaldırılması, kamu sektörü borçlanma gereğinin (KSBG) negatif oranlara gerilemiş olması ve FDF uygulamasının da yardımıyla borç döndürme oranının 2006 yılı sonunda, 2001 yılındaki %97 düzeyinden % 73 düzeyine kadar geri çekilmiş olması son derece önemlidir. Bunun anlamı, borç alınabilir fonlar üzerinde kamu sektörünün baskısının, yatırım yavaşlatma ve dışlama etkisinin hızla azalması, piyasaya her seferinde daha yüksek miktarda reel kaynak bırakmış olmasıdır. Bu da faiz oranının aşağı yöndeki seyrine ve enflasyonun düşmesine olumlu katkıda bulunmuştur. Bu arada güçlü bir YTL'nin varlığı, bilhassa "ithal enflasyonu" dizginlemekte ön plana çıkmaktadır. Örneğin emtia ve enerji fiyatlarının rekor düzeyde arttığı 2006 yılında zayıf bir YTL nedeniyle enflasyon üzerindeki kur etkisi son derece olumsuz olacaktı. Burada, kur-enflasyon geçişkenliğinin hala çok yüksek olduğu, 2006 yılındaki dalgalanmadan hemen sonra görülmüş, bu bağın henüz yeterince zayıflamadığı anlaşılmıştır. Buradan çıkan sonuç, Merkez Bankası'nın doğrudan bir kur hedeflemesinin olmadığı, ancak sağlam bir yerli paranın ekonominin bir çok dengesi açısından gerekli olduğudur.
- **Enflasyonla Mücadelenin Devamı Gereği:** Ekonomide geldiğimiz aşamada, salt talep unsurlarındaki başarılı idare ile enflasyonun düşürülmesinin oldukça zora girdiğinin görülmesi gerekir. 2006 yılı sonu itibarıyla toplam talep unsurlarından sadece kamu harcamaları enflasyonla uyumlu davranmadı ve yüksek seyretti. Bilindiği üzere, GSMH'nin yüzde 6,5'u oranında tespit edilen ve toplumsal kesimler tarafından oldukça yüksek bulunan faiz dışı fazla (FDF), bütçe açığının ve borç stokunun düşürülmesi için gerekli bir parametredir. Ne var ki, 2006 yılında da görüldü ki, tek başına FDF hedefinin tutturulması enflasyon için yeterli değildir. Bu bağlamda, borç stokunun düşürülmesi için gerekli olmasa da, enflasyonun daha da aşağı çekilebilmesi için FDF hedefinin de çok üzerinde bir kamu kesimi tasarrufu gündeme getirilmektedir. Nitekim IMF'nin ve aynı doğrultuda Merkez Bankası'nın da yaptığı uyarıları da dikkate alan Hükümet, 2007 yılının başında ilave tasarruf tedbirlerine yönelmiştir.

Burada vurgulanması gereken husus, enflasyonla mücadelede kamu kesiminin katkısının önemli olduğu kadar, artık toplumsal kesimlerden daha fazla kesinti yaparak enflasyonu düşürme politikasının da sonuna geldiği, toplumsal maliyeti nedeniyle bu yolun çok uzun süreli olarak takip edilme şansının azaldığıdır. Bunun anlamı, uluslararası standartları aşan bütçe açıklarına mahal vermeden, kamu harcamalarının hızla dönüşmekte olan ülkenin sosyal ve ekonomik sektörlerine kaydırılması gereğidir. Bunun ifade ettiği bir başka **zorunlu sonuç ta, IMF programının önceliği olan mali yapının düzeltilmesi odaklı programın artık ömrünü tamamladığı ve IMF siz ve reel ekonomi odaklı bir kalkınma hamlesinin başlatılması gereğidir** (Bkz. Bölüm 7: Öneriler).

Son olarak yüksek büyümeye rağmen enflasyonun hızla düşmesine katkıda bulunan başka bir husus da, yukarıda izah edildiği üzere, **verimlilik ekonomisinde kaydedilen olumlu gelişmelerdir.**

6.6. ÖDEMELER DENGESİ VE DIŞ TİCARET

Ödemeler dengesinin cari açıkla ilgili kısmına bakarken, dış ticaret, hizmet sektörü ve gelirler dengesinden oluşan üç kalemtedeki gelişmeler dikkat çekmektedir. 2006 yılında GSMH'nin yüzde 7,8'ine ulaşan cari açık oldukça yüksektir. Enerji sektörünün cari açıktaki katkısı yalıtıldığında, açığın milli gelire oranı bir anda yüzde 4'e kadar düşmektedir. Dolayısı ile cari açıda, hızla küresel entegrasyon sürecinde olan sanayinin rekabet gücünün ve katma değer oranının düşüklüğü kadar, dışsal şoklar da etkili olmaktadır. Bu durumda cari açığın uzun vadeli sermaye girişleriyle finanse edilmiş olması şimdilik dikkate alınması gereken temel kriter olarak belirginleşmektedir. Aşağıda dış ticaretle ilgili bazı gözlemler özet olarak verilmektedir:

1. İhracatın yıllar içindeki artış oranı, düzenli olarak ithalatın artış oranının altında kalmıştır. Dış ticaret hacmi son yıllarda büyük bir ivme ile artarken, dış ticaret açığı da hızlanmıştır. Dış ticaret hacminin GSMH içindeki payı 2006 yılı sonu itibarıyla % 56 düzeyine ulaşırken, ithalatın payı da % 34, ihracatınki ise ancak % 22 düzeyine çıkabilmektedir.
2. İhracatın ithalatı karşılama oranı yıllar içinde tedricen düşme eğiliminde olmakla beraber, bu oranın % 60 ve üzerinde kalması, sürecin kontrolden çıkmadığına da bir işaret olarak sayılabilir.
3. Türkiye ekonomisi, mevcut dış ticaret hacmi ile dış ticarete dünya ekonomisinde başlıca aktörlerden biri haline gelebilecek bir sürece girmiştir. Türkiye son yıllarda hem ihracat hem de ithalat artışı oranı bağlamında OECD ülkeleri arasında başta gelmiş, çokça kullanılan bir tabirle son yıllarda dünyanın en büyük "küreselleştirici" iktisadi gücü olmuştur. Türkiye'nin ihracat artışındaki performansı diğer yükselen piyasalar arasında en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.
4. Türkiye nüfusu itibarıyla, 6 milyarı biraz aşan dünya nüfusunun % 1,16'sını teşkil ederken, 400 milyar dolarlık yıllık katma değeriyle dünya üretiminin sadece % 0,7'sini, dünya ticaretinin ise % 0,8'ini oluşturmaktadır. Buna göre Türkiye'nin dünya nüfusunundaki payı, üretim ve ticaret payının üzerinde seyretmekte, yani nüfus büyüklüğüne paralel bir başarı gösterememektedir.
5. Türkiye'de halen oldukça yüksek bir ticaret açığı olmasına rağmen, bazı "yeni" eğilimlerin de ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir. İhracat artışının dinamikleri içinde: (i) yeni pazar arayışları, (ii) reel ücretler üzerindeki baskı ve verimlilikteki artış (birim işgücü maliyetlerinin gerilemesi), (iii) dünya ekonomisinin büyümeye devam etmesi ve ihracat fiyatlarındaki yükseliş başlıca faktörlerdir. Bu faktörler, petrol ve petrol ürünleriyle, doğal gaz, elektrik vb. gibi maliyet unsurlarındaki artışların etkilerini kısmen de olsa telafi etmiştir.
6. İthalat artışının, 2001 krizinde olduğu gibi tüketim ekonomisi eksenli gelişen, bu nedenle daha ileri düzeyde dış bağımlılık yaratan ve muhtemelen gelecekteki daha derin cari açıkların nedeni olacak bir nitelikte gelişmediği ifade edilebilir. Bu meyanda tüketim malı ithalatının toplam ithalat içindeki payı, 2002 yılından beri % 12-14'ler civarında sabit kalmış, 2006 yılında da bu durum değişmemiştir.
7. İthalatın bileşimine bakıldığında bunun (yuvarlak hesap) 22 milyar dolarının sermaye, 98 milyar dolarının ara malı ve 16 milyar dolarının ise tüketim malı ithalatından oluştuğu anlaşılmaktadır. Oransal olarak da sermaye malı ithalatının toplam ithalattaki payı % 16,5, ara malının % 71 ve tüketim mallarının payının da % 11,6 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ara malı ithalatının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ara mallarına biraz daha yakından bakıldığında

ise bunun yaklaşık 29 milyar dolarının enerji ithalatından, yaklaşık 15 milyar dolarının da işlem görmemiş çeşitli ham madde ithalatından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kısaca enerji ve ham madde ithalatı ara malları ithalatının yarısını oluşturmaktadır.

8. Bilhassa Asya eksenli büyüme hamlesinin etkisi altında enerji ve çeşitli emtia fiyatları son yıllarda sürekli olarak artmıştır. Bu da hızlı büyüme sürecindeki Türkiye'ye büyük bir ithalat faturası getirmiştir. 2007 yılında kısmen yavaşlaması beklenen bu fatura, 2006 yılında da oldukça yüksek gelmiştir.
9. Türkiye'de madencilik sektörünün gelişmesiyle beraber ham madde ihtiyacının bir kısmı iç kaynaklardan karşılanabilir. Ancak Türkiye'nin çok zengin ham madde kaynaklarının olmaması, diğer yandan ekonominin hızla büyümesi ve Türkiye'nin sanayileşen ülke haline gelmesiyle, enerji girdisi başta olmak üzere yüksek düzeydeki ham madde bağımlılığının gelecekte de devam edeceği tahmin edilebilir.
10. Sermaye malı ithalatına gelince, bu kategori şimdilik sabit sermaye yatırımları için gerekli görülmektedir. GSMH'nin % 20'lerini aşan sabit sermaye yatırımlarının mevcut ivmeyi yakalamasında bu ithalat kalemi zaruri olmaktadır. **Zaman içinde yatırımların imalat sanayine kaymasıyla bu kalemlerin ve işlenmiş ara malı ithalatının azaltılmış olması öncelikli politika olmalıdır.** Aynı şekilde üretimin de ihracata kaymasına paralel olarak, henüz % 11 düzeyinde gerçekleşen sermaye malları ihracatının payının hızla artması temin edilmelidir. Mevcut durumda Türkiye'nin ihracatını ağırlıklı olarak ara malları (% 44,3) ve tüketim malları (% 44,2) oluşturmaktadır.
11. Dünyadaki yüksek büyüme, talepteki canlılık ve finansman kolaylığı da dikkate alınarak, son derece müsait olan bu uluslararası ortamda belki daha fazla dış kaynak kullanarak yatırım hamlesini artırmak ve kendini ödeyecek nitelikte olması şartıyla net dış kaynak girişinin artmış olmasından da korkmamak gerekiyor.

Hizmetler Dengesi: Cari açıkla ilgili takip etmemiz gereken hizmetler dengesine gelince, burada turizm ve Türkiye'nin yurt dışındaki müteahhitlik hizmetleri öne çıkmaktadır. **Bilhassa turizm gelirleri Türkiye'nin ödemeler dengesi açıklarını kapatacak stratejik bir sektördür.** Turizm sektörü sadece sağlam bir döviz kazandırma sektörü değil, aynı zamanda ayağımıza kadar kalkıp gelen insanlara yapılacak en büyük tanıtım ve diplomasi faaliyeti alanıdır. Örneğin, Türkiye bir gün AB üyesi olarsa, bunu AB devlet başkanlarının tek başına alacakları siyasi kararlarla değil, son tahlilde AB kamuoyunun hüsnü kabulüyle başaracaktır.

Ancak turizm sektörünün bu potansiyel faydasının ortaya çıkması için sektöre bilinçli bir girişimcilik aşısının taşınması, eğitim faaliyetlerinin yoğunlaştırılması, yıkıcı rekabetin önlenmesi, sektörde kayıt-dışılığın ve mafyalaşmanın önüne geçilmesi ve turizm adına sahillerde çevre felaketine izin verilmemesi gerekmektedir. Bütün bunlar kadar önemli bir başka husus da, sektörün katma değeri son derece düşük olan "otel hapsinden" kurtarılacak tarih, tabiat, inanç ve sağlık yelpazesinden oluşan zengin bir destinasyona kavuşturulması gereğidir.

Son olarak cari açığa neden olan bir faktör olarak yatırım gelirleri dengesine de dikkat çekmek gerekiyor. Bu meyanda yıllar içinde cari açığı artırıcı yönde gelişen bir başka unsurun da yatırım geliri kalemi olduğu dikkat çekmektedir. Yatırım gelirlerindeki açık 2000 yılına göre 2005 yılında % 60 oranında artmıştır. 2006 yılında ise bir önceki yıla göre % 15,7 oranında artarak 6,6 milyar dolara çıkan yatırım geliri açıkları, Türkiye'den yapılan kâr transferine işaret etmektedir. Kâr transferlerinde ana kalemi, 2006 yılında 6,3 milyar dolara çıkan yabancıların Türkiye'deki çeşitli yatırım araçlarından elde ettiği faiz geliri teşkil etmektedir.

Bu sürecin önüne geçmek için ulusal tasarrufların artırılması ve yatırımların büyük bir borçlanmaya gitmeden finanse edilmesi, üretimin yerli girdilerle karşılanarak döviz tasarrufunun sağlanması, ihracat sektörünün ve yerli yan sanayinin rekabet gücünün

artırarak ithalatı azaltmak gerekmektedir. Ancak şu aşamada bütün bunların sağlanması için, piyasa ortamında teşviklerle iyi yönetilen bir yabancı sermaye stratejisine ve uzun yıllar doğrudan yabancı sermaye çekilmesine ihtiyaç vardır.

6.7. FAİZ - KUR POLİTİKALARI

Türkiye'de 2006 yılından geriye kalan ve 2007 yılını da gölgeleyen temel iki gelişme yüksek cari açık ve enflasyondur.

6.7.1. Faiz - Kur - Cari Açık Etkileşimi

İlginçtir ki, mevcut faiz oranları iki gelişmenin de merkezinde yer almaktadır. Şöyle ki, Türkiye'de tedirginlik veren düzeyde bir cari açığın olduğu biliniyor. Türkiye'de de dalgalı döviz kuru sistemi uygulanıyor. 2001 yılında ekonominin krize girmesinde, olumsuz gelişmelere tepki veremeyen sabit döviz kurunda ısrarcı olunmasının önemli katkısının olduğu da yaygın bir görüştür. Bu nedenle, kriz sonrasında "kur çapasına" dayalı sabit döviz kuru rejimi terk edilerek dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Dalgalı döviz kuru, tam esnek veya serbest kurdan farklıdır. Burada amaç kurun iç ve dış gelişmelere tepki vererek bir sigorta görevi görmesini sağlamaktır. Buna rağmen kurdaki oynaklığın bizatihi kendisinin istikrarsızlık unsuru olması durumunda da piyasalara müdahalede bulunma yetkisi Merkez Bankasına verilmiştir. "Gerektiğinde müdahalede bulunmak" kabiliyeti kazanmanın bir gereği yeterince rezerv biriktirmektir.

Buna göre cari açık "belli bir düzeye" ulaştığında, kurun otomatik sigorta görevini yerine getirebilmesi, yerli paranın belli ölçüde değer kaybetmesi, yani kurun değer kazanmasıyla mümkün olacaktır. Böyle bir tepkinin oluşması durumunda, ithalatın düşmesi ve ihracatın da artması suretiyle cari açığın makul düzeye gerilemesi beklenmektedir. Mevcut yüksek cari açığa rağmen, bu beklentinin tam tersi yönde gelişmeler olmakta YTL sürekli değer kazanmaktadır.

Yerli paranın aşırı değerlenmesine neden olan husus, çeşitli kategorilerdeki aşırı sermaye girişleridir. Sermaye girişlerini tetikleyen unsurlar, iç ve dış faiz arasındaki marj, iç ve dış vergi mevzuatı farkı, içeride yabancı sermayeye yönelik hükümet regülasyonları ve siyasi istikrardır. Türkiye'nin kriz sonrasında risk göstergeleri, uygulanan IMF destekli program ve uygulanan oldukça sıkı para ve maliye politikaları nedeniyle gerilerken, yabancı sermaye lehinde birçok motive edici düzenlemeler yapılmıştır. Bu arada, kısa ve uzun vadeli sermaye arasında herhangi ayırıcı bir yasal düzenleme de yapılmamıştır.

Diğer taraftan, hala yüksek olan borç döndürme oranı ve içeride yetersiz olan ulusal tasarruflar nedeniyle reel faiz oranları hala yüksektir (Son zamanlarda buna, yüksek düzeyde direnen enflasyon ve diğer bazı risk unsurları da ilave olmuştur). Böylece programın başlangıcında düşük risk ve neredeyse hiç olmayan caydırıcı regülasyonlar ve yüksek reel faiz imkanı net sermaye girişini tetiklemiştir. İşte kurun düzeyini, içeride cari açığın oluşturduğu kırılganlık ile kazanç imkanının oluşturduğu risk alma iştahı arasındaki etkileşim belirlemektedir.

Türkiye'de 2003 yılından beri cari açık hızla arttığı halde, kurda kalıcı ve normal piyasa seyri içinde beklenen yukarı yöndeki hareket gerçekleşmemiştir. Cari açık da düşmemektedir. Bir başka ifadeyle, dalgalı kurun piyasalarda oluşturduğu belirsizlik maliyetine katlanılırken, sigorta görevi görmek şeklindeki tek bir faydasının da en gerekli konjonktürde bile ortaya çıkmaması olması, "o halde neden dalgalı kur modeli uygulanıyor?" sorusunu gündeme getirmektedir.

Burada karşımıza çıkan birkaç husus vardır. Birincisi, kurların cari açığın hangi büyüklüğe ulaşması durumunda buna tepki vereceğiyle ilgilidir. Açıktır ki, "kurun cari açığa tepki vermesi" demek, net sermaye girişlerinin azalması anlamına gelmektedir. Bunun için o ülkenin finansal kırılganlık göstergelerinin taşınamaz düzeyde riskli hale gelmesi gerekmektedir.

Buna göre acaba geldiğimiz aşamada Türkiye'nin risklilik düzeyi nedir? (Tablo-6.5)'te Merkez Bankasının verileri esas alınmaktadır. Buna göre ihracatın ithalatı karşılama oranında halen bir sıkıntı görülmemektedir. İhracat, kısa vadeli dış

borçların 2,2, dış borç servisinin ise 2,3 katı kadardır. Krize götüren 2000 yılında bu oranlar sırasıyla 1 ve 1,5 katına kadar düşmüştü. Yine bir sigorta görevi gören rezervlere bakıldığında, toplam rezervlerin kısa vadeli dış borcun 1,5 katı, finansman ihtiyacının 1,8 katı, cari açığın 2 katı, toplam mal ithalatının ise yarısını karşılayacak düzeyde olduğu görülmüyor.

Tablo - 6.5: Ekonomideki Temel Kırılganlık Göstergeleri (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
İhracat /İthalat	0,58	0,90	0,85	0,79	0,74	0,70	0,70
Toplam mal ihracatı/ Kısa vadeli dış borç stoku	1,09	2,1	2,44	2,23	2,12	2,09	2,21
Toplam mal ihracatı/ Dış borç servisi	1,4	1,4	1,39	1,84	2,2	2,1	2,31
MB rezervleri/ Kısa vadeli dış borç stoku	0,82	1,21	1,71	1,53	1,19	1,43	1,53
MB rezervleri/ Finansman ihtiyacı	1,84	-	19,97	11,36	2,81	2,56	1,86
MB rezervleri/ Cari açık	2,36	-	18,42	4,38	2,41	2,3	2,02
MB rezervleri/ Toplam mal ithalatı	0,44	0,52	0,59	0,54	0,41	0,47	0,48

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi Raporu, 2006, IV.

Bu verilerin anlamı, 2001 yılında Türkiye'yi krize sokan ortama nazaran Türkiye ekonomisinde kriz öncesi bir durumun olmadığıdır. Bankacılık sisteminin günümüzde oldukça sağlam olması da ilava destekleyici bir durumdur. Böyle olunca faiz oranının yüksek olduğu bir ortamda net sermaye girişleri azalmıyor, bunun üzerine kurun aşırı düştüğü ortamlarda Merkez Bankası piyasalara alım yönünde müdahalede bulunuyor. Dördüncü bölümde tartışıldığı üzere, çeşitli tarihlerde Merkez Bankası büyük miktarlarda alım yönünde müdahalede bulunduğu halde, kurun değerinde kalıcı ve anlamlı bir yükselme temin edememiştir. Kısaca bu şekilde bir müdahalenin etkin olmadığı görülmüştür. Bu şartlarda öyle gözüküyorki; kurdaki bir düzelme ancak, getiri-risk dengesinin riskler lehine bozulduğu bir ortamda, muhtemelen ani ve büyük miktarda sermaye çıkışı ile mümkün olacaktır.

Burada biriken risklere rağmen, yabancı sermayenin, ülkenin mevcut süreci devam ettirmesinin ihtimali var mıdır? Açıkcası bu sorunun cevabı yoktur.

Yukarıda ifade edildiği üzere riskler, kârlılık beklentilerini aşırı bir şekilde aştığında sermaye girişi yavaşlar ve/veya çıkışı hızlanır. Burada teorik gerekçelerden ziyade, ampirik verilerden yola çıkarak bir ders çıkartmak mümkündür: Finansal piyasalar kâr imkânı olduğu yerlerdeki riskleri son ana kadar görmemek eğiliminde olur. Kâr tatlı gelir, risk algılamaları kâr iştahlarının gerisinde kalır. Esasen yükselen risklerin kendi davranışlarının, yani yatırım kararlarının bir sonucu olduğundan, bunu görmek istemez veya algılayamazlar. Billhassa hükümetlerin, bu riskleri "sigortalandırma" yani maliyetini sosyalleştirme eğiliminde olması durumunda riskin derinleşme eğilimi daha da artar. Örneğin, sosyal maliyeti oldukça yüksek olan rezervlerin, her hangi bir risk anında içeride hazırlıksız yakalanan yabancı kökenli yatırımcıların zararlarını telafi edici yönde kullanılması bu duruma örnektir.

Dikkat etmek gerekir ki; yabancılar riskleri nasıl "eksik" fiyatlandırıp geç kalıyorlarsa, bir defa riskleri algıladıklarında da bu sefer tam tersi yönde olabildiğince hızlı hareket etmektedirler. Böylece kurlardaki "normal sayılabilecek" ve esasen beklenen düzeltmeyi tam bir şoka yani krize çevirmektedirler. Acaba böyle bir ortamda hükümetlerin nasıl davranması gerekir? Kurun hızlı yükselmesine aldırmadan "panik" yükselmeyi seyretmeli midir? Bir başka açıdan, düşerken müdahale edildiğinde kurun yükselmesi temin edilemediği gibi, acaba kur birtakım nedenlerle hızlı bir şekilde artarken, rezervleri eriterek müdahalede bulunulduğunda bir anda yukarı fırlaması engellenebilir mi?

1. Bu konuda "ortak bir kabul" olmadığı gibi, müdahalenin sonucu da belirsizdir. Buna rağmen analizimizden; Net sermaye girişlerinin bir nedeninin yüksek faizler olduğu, ancak tek nedeninin bu olmadığı,
2. Türk ekonomisinin yapısal sorunlar nedeniyle büyüme sürecinde cari açık vermesinin kaçınılmaz olduğu, ancak bunun boyutunun kurun aşırı değer kaybetmesi nedeniyle daha da büyüdüğü,
3. Kısa vadeli sermaye hareketlerini tümüyle yasaklamanın dışında, mevcut şartlar altında Türk lirasındaki değerlenmeyi durduracak paradigma içi bir çözümün gözükmediği, ancak riskin derinleşerek yabancıların çıkmasının beklenmesi gerektiği,
4. Böyle bir ortama girildiğinde ise hemen müdahale edip rezervleri kullanmamanın daha yerinde olacağı, ancak hangi düzeye kadar beklenebileceğinin de tespit edilmesi gerektiği şeklinde sonuçlar çıkartılabilir.

6.7.2. Faiz - Enflasyon Etkileşimi

Cari açığın oluşmasında kur üzerinden anahtar rol oynadığı düşünülen ancak ispata muhtaç bir görüş olan yüksek faiz oranlarının, hedeften sapan enflasyonun dizginlenmesi açısından Merkez Bankası'nın elindeki kısa vadeli tek alternatif olduğu ilave edildiğinde, geldiğimiz aşamada tek yönlü bir iktisat politikası geliştirmenin daha da zor hale geldiği kendiliğinden anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle, enflasyonu dizginleyecek kadar yüksek, ancak sermaye girişinin yavaşlaması yoluyla TL'nin değer kaybetmesini ve böylece cari açığın da düşmesini temin edecek kadar düşük bir faiz oranı var mıdır? Bu sorunun kolay bir cevabı yoktur. Hem enflasyona hem de cari açığa merhem olacak tek geçici çözüm, büyümenin soğutulması gibi gözükmemektedir. 2006 yılında olan da zaten budur. 2007 öngörüsü de yine bu doğrultudur. Ancak bu durumda da istihdam ve işsizlik açısından başka alanlarda tavizlerin verilmesi gibi Türkiye açısından son derece sıkıntılı bir durum ortaya çıkmaktadır

6.7.3. Yüksek Faiz Neyin Sonucudur ?

Bir başka husus, serbest piyasa şartlarında, ulusal tasarruf-yatırım açığı ile yüksek borç stoku ve borç döndürme oranları dikkate alındığında, faiz oranlarını düşürmenin ekonomi idaresinin elinde olup olmadığı ile ilgilidir. Ampirik veriler, MB faiz oranlarının, tek başına piyasadaki borçlanma gösterge faiz oranlarını etkileme kapasitesinin düşük olduğunu göstermektedir.

Bu nedenledir ki, Merkez Bankası, "yeterince ikna edici gelişmeler kaydedilmeden, geldiğimiz aşamada hatırı sayılır bir faiz indirimine gitmenin imkânı yoktur" görüşüne sahiptir. Tabii yüksek faizin enflasyonu ne ölçüde düşürücü bir etkiye sahip olduğu tartışmalıdır. Düşük faizin kur etkisi yoluyla cari açığı ortadan kaldırması ne kadar garanti değilse, öyle anlaşılıyor ki, yüksek faiz de enflasyonu düşürmeyi garanti etmeyebilir. Burada yüksek faizin enflasyonu yavaşlatıcı etkisinden yararlanırken, ortam müsait olduğunda net sermaye girişini de kısmen yavaşlatacak kadar yüksek bir stopaj vergisinin konması bir çözüm gibi gözükmemektedir. 2006 yılının başında konulup, yıl ortasındaki dalgalanma nedeniyle kaldırılan verginin, bundan böyle girecek kısa vadeli sermaye için yeniden konulması için uygun ortam takip edilebilir. Ancak küresel enflasyon baskısı nedeni ile ABD, AB ve Japonya gibi başlıca aktörlerin faiz artırma yönünde hareket ettiği bir ortamda bu yöntemin uygulanması için uygun bir konjonktür yoktur. Belki, bundan sonra içeriye girecek sıcak paranın asgari miktarda içeride kalması yönünde bazı adımlar atılabilir.

Sonuç olarak, 2001 yılından beri uygulanan program istikrar temini anlamında görevini yerine getirmiş olup, bundan böyle risk unsuru oluşturan gelişmeleri tetikleyecek gibi gözükmemektedir. Bu bağlamda, yeni bir ekonomik program üzerinde düşünmek için şartların oluştuğu ifade edilebilir. Yedinci bölümde bu doğrultuda bir çaba sergilenmektedir.

7. BÖLÜM

MÜSİAD'IN ÖNERİLERİ

MÜSİAD Türkiye'nin son dönemde yaşadığı siyasi ve iktisadi gelişmeleri dikkate alarak ilk defa, önerilerinin temel kurgusunu değiştirmektedir. Daha önceki yıllarda ekonomik tedbirleri liste başı yaparken, şimdi ekonomide atılan adımların, elde edilen kazanımların kalıcı olabilmesi için (i) Yeni bir Kalkınma Stratejisi vurgusunu ve (ii) siyasi reformların gereği ile bunun bir bileşeni olan AB müzakere sürecini öne almaktadır.

7.1. YENİ BİR KALKINMA MİMARİSİ GEREKMEKTEDİR

Türkiye 2001 krizinden beri finansal ve mali göstergelerin düzeltilmesi ağırlıklı bir istikrar programı izlemektedir. Bu program sayesinde makro ekonomik dengeler toparlanmış, sistem yeniden çalışır hale gelmiştir. Ayrıca bu süreçteki büyüme performansı benzer ülkelerle paralel gitmiş, dış ticaret ve cari açığı olumsuz gelişmelere rağmen, ihracat hamlesi benzer ülkelerin üzerinde gerçekleşmiştir. Enflasyon % 70'lerden, reel faizler de % 34'lerden tek haneye indirilmiş, bütçe açığı ise ortadan kaldırılmış sayılır.

Bundan sonra Türkiye'nin gideceği yolu, bir yandan fiili olarak müzakereleri sürdürdüğümüz AB uyum süreci tanımlayacaktır. Bu anlamda Türkiye'nin makro ekonomik kazanımlarını daha da derinleştirme ve kalıcı hale getirmek, Türkiye'nin uyum ve küresel bütünleşme sürecini sağlam temellere dayandırmak için çeşitli alanlarda yapısal reformlara devam etmesi gereği vardır. Diğer taraftan, kalkınma yönelimli yeni bir sanayi stratejisi ikame edilmelidir. Bu arada, Türkiye'nin müzakere sürecinde sahip olduğu ulusal yol haritasına uygun esnekliklerini ve önceliklerini de muhafaza etmesi gereği vardır.

Geldiğimiz aşamada artık parasal önceliklere dayalı istikrar arayışının bittiğini görüp, kazanımların da korunması için **Yeni Bir Kalkınma Stratejisinin** (YKS) belirlenmesi gerekmektedir. MÜSİAD, YKS'nin temel ekseninin, aşağıdaki genel ilkelere göre derinleştirilmesini savunmaktadır:

- Ulusal tasarrufların artırılması. Katma değerin ve karşılığında elde edilecek kârın azami ölçüde içeride kalmasının temin edilmesi ve yerli sermaye birikiminin tabana yayılarak derinleştirilmesi.
- "İşsizlik değil, mesleksizlik vardır" gözleminde yola çıkarak, etkin ve acil bir teknik eğitim reformu ile aktif iş gücü dönüştürme planının yaygın ve etkin olarak ülkeye yayılması.
- Yabancı sermayenin, tanımlanmış olan stratejik sektörel önceliklere uygun kalkınma planının aktif bileşeni haline getirilmesi.
- Tarımsal dönüşümü sanayileşmenin ve başarılı küresel bütünleşmenin motor gücü haline getirmek ve bunun içine yabancı sermaye ve girişimcilik katkısını katmak, kırsal kalkınmayı sanayi ile taşra arasında etkin ve yaşayan bir ara forma dönüştürmek. Bu sürecin bir gereği olarak aşağıdaki ilkeler öne çıkmaktadır:

1. **Yönlendirilmiş bir "çıkış" stratejisi: Uzun vadeli kalkınma için "yönlendirilmiş bir çıkış stratejisi" ile mevcut IMF stand-by programından tedricen çıkılması ve kalkınma gündemine yumuşak bir inişin sağlanması gerekmektedir. "Milli refah miras alınmaz, üretilir" sözü geçerliliğini sürdürmektedir. Rekabetçi stratejilerin mahiyetini bir ülkedeki kaynak ve potansiyeller belirlemektedir. Buna göre;**

- **Kaynaklar** (insan kaynağı, araştırma, bilgi ve haberleşme altyapısı),
- **Buluş ve icatlara** yatırım yapan bir iş ortamının varlığı,
- **Talepkâr** bir yerel pazar (alım gücü ve tüketim eğilimleriyle)
- **Destek sanayilerinin varlığı** yol haritamızı şekillendirecektir.

2. **Kaynak güdümlü düşük katma değerli süreçlerden çıkılması gereği:** Bu dört unsurun harekete geçirilmesi iç içe geçmiş olan üç aşamalı bir **rekabetçilik stratejisi gerektirmektedir**. Kaynak güdümlü birinci aşamada ülkenin rekabetçi avantajını düşük maliyetli emek ve doğal kaynaklar belirlemektedir. Bu aşamadaki bir ülkede;

- İhraç malları sayıca az, bunların katma değeri düşük,
- Uluslararası piyasada araçlara olan bağımlılık yüksek,
- Kâr marjları düşük,
- Rekabet gücü fiyatlar ile ticaret hadlerindeki dalgalanmalara açık,
- Teknolojiye erişim ithalata, taklit etmeye ve doğrudan yabancı yatırımların varlığına bağlıdır.

3. Geldiğimiz aşamada Türkiye büyük oranda birinci aşamayı geride bırakarak **Yatırım Güdümlü ikinci aşamaya geçmiştir**. Son yıllarda Türkiye'de üretim temel mallardan imalat sanayine kayarken, bunun bir gereği olarak ülkemizin rekabetçi avantajı üretkenlik ve yüksek katma değerli karmaşık ürünlerin üretim ve ihracına kaymaktadır.

Bu aşamayı başarmak üzere son yıllarda Türkiye "yatırım ortamını" iyileştirip, ekonominin kaynaklarını ulusal rekabeti artıracak alanlara kaydırmaya çalışmaktadır. Bu meyanda bilhassa sağlık ve eğitim olmak üzere alt yapı yatırımları isabetli bir şekilde hızlandırılmıştır. Ancak bilhassa eğitimde süregelen reformsuz yatırımlar, tek başına yeterli ve sürdürülebilir değildir.

İçinde bulunduğumuz bu aşamada yerli şirketlerin başarılı bir şekilde dışa açılması kritik değerdedir. Bunun bir gereği olarak halen Türkiye'nin yabancı sermaye ihtiyacı yüksektir. Bu aşamada içeriye giren yabancı sermaye ile ilgili en önemli strateji, "çözüm ortaklıklarına" gidilmesidir. Aksi takdirde yabancı sermayeli şirketler içeride de küreselleşirken, yerli şirketler iyice izole olup süreçlerden kopabilir, iç piyasaya yönelip kendi aralarında öldürücü bir rekabete girebilir, yabancı sermayeye tedarikçi konumuna düşebilir.

Dolayısı ile "onlar ortak, biz pazar" tehlikesini bertaraf etmek üzere, **yerli şirketlerin kapasitesi güçlendirilerek, sektörel düzeyde ve değer zincirinde paylarının artırılması ve ithal teknolojilerde iyileştirmelere gidilmesi stratejik bir hedeftir.**

Türkiye halen daha çok bu aşamanın içinde olup, geleceği büyük oranda bu aşamayı başarıyla geride bırakmasına bağlıdır. Şirketlerimiz uzun süre içe kapalı kaldığından, ekonomide devlet baskın olduğundan ve sanayinin verimliliği düşük kaldığından, Türkiye şu aşamada tam bir kınılma noktasında bulunmaktadır. Bu süreçte yerli şirketlerin başarılı olmaması durumunda büyük bir yabancılaşma başlayabilir ve bu süreç yabancı şirketler için de sürdürülemez bir hal alabilir. Türkiye ekonomisinin dışa açılma sürecinin vahşi bir kapitalizme dönüşmesi durumunda, Türkiye'de de bir Rusya sendromunun yaşanması kaçınılmaz olabilir.

4. **İhtiyaç ve piyasa tabanlı buluş ve icat ekonomisine geçiş:** Buluş güdümlü üçüncü ve son aşamada ülkenin rekabetçi avantajı, buluşlar yapabilmesinde ve küresel teknolojinin sınırlarını zorlayan mal ve hizmetler üretebilmesinde yatar. Bu son aşamada strateji,

- Teknolojinin yayılması ve buluş için etkin bir ulusal ortamın oluşturulması üzerine odaklanmalıdır.
- Ağırlık, destek kurumlarına ve özel sektörde yaratıcılığı özendiren teşviklere verilmelidir. Bu meyanda şirketlerin kendilerine özgü stratejiler geliştirmesi özendirilmeli ve hizmet ihracatı kapasitesinin geliştirilmesi öncelikli amaç olmalıdır. Son dönemde Türkiye'de Ar-Ge ağırlıklı teşviklerin verilmeye başlanması son derece yerindedir, ancak performans takibi de esastır.

Gerçekçi olmak gerekirse, Türkiye'nin kendi iç dinamikleriyle bu aşamaya girmesi oldukça zordur. Bunun için Türkiye'nin mevcut küresel sermayeyi, teknolojiyi ve bilgi havuzunu ülkeye taşıması gerekmektedir. **Yabancı sermaye doğrudan yatırımlarının ülkeyi üs edinmesi için bu konuda atılan adımlara yenilerinin eklenmesi, istikrarın uzun zamana yayılması ve sürdürülmesi ve mutlaka etkin bir yabancı sermaye stratejisinin geliştirilmesi gerekmektedir.**

7.2. ADİL, ŞEFFAF VE REKABETÇİ BİR DÜZEN İÇİN REFORMLAR

Tablo - 7.1 Rekabeti Olumsuz Etkileyen Unsurlar		
Sıra	2003	2006
1	Enflasyon	Verimsiz bürokrasi
2	Siyasi istikrarsızlık	Politika istikrarsızlığı
3	Politika istikrarsızlığı	Vergi düzenlemeleri
4	Finansman sağlama	Vergi oranları
5	Verimsiz bürokrasi	Finansman sağlama
6	Vergi oranları	Yetersiz altyapı
7	Yolsuzluk-rüşvet	Siyasi istikrarsızlık
8	Vergi düzenlemeleri	Yolsuzluk-rüşvet
9	Yetersiz altyapı	Kısıtlı işgücü düzenlemesi
10	Kısıtlı işgücü düzenlemesi	Enflasyon
11	Yetersiz çalışma etiği	Yetersiz eğitilmiş işgücü
12	Yetersiz eğitilmiş işgücü	Döviz kuru düzenlemeleri
13	Döviz kuru düzenlemeleri	Yetersiz çalışma etiği
14	Suç ve hırsızlık	Suç ve hırsızlık

Kaynak: TÜİK ve Merkez Bankası

1. **Siyasi Reformsuz Ekonomi Çürütür:** Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2006 yılını da kapsamak üzere "Rekabeti Olumsuz Etkileyen Başlıca Unsurlar" konulu bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışmada rekabeti olumsuz etkileyen unsurların 2003 ve 2006'daki karşılaştırmasına yer verilmektedir.

Aşağıda sunulan bu tablo, 2003-2006 yılları arasında iş alemini olumsuz etkileyen hususların pek değişmediğini göstermektedir. Bu tablodan elde edilen mesaj, biran önce ekonomik reformların ve bu reformların istenen sonucu üretebilmesi için de siyasi reformların bitirilmesi gereğidir.

2. **Yeni Zenginlik kaynağı: iyi yönetim ve istikrar:** Aşağıdaki çizelgede aciliyet kazanan ertelenmiş reformların listesi yer almaktadır.

Görüldüğü üzere Türkiye'de kalkınmanın sürdürülmesi ve zenginliğin kaynağı gelip siyasi ve ekonomik reformların yapılmasına ve bu sayede etkin bir yönetişimin kurulmasına dayanmaktadır.

Tablo -7.2: Yapılması Gereken Acil Reformlar	Durumu
Hukuk ve Yargı Reformu	Başlanamadı
Kamu Yönetimi ve Kamu Personeli Reformu	Engellendi
Eğitim Reformu - İşgücü Beceri dönüşümü	Engellendi
Sosyal Güvenlik Reformu ve Çalışma Mevzuatı	Engellendi
İş ortamının iyileştirilmesi (Yeni Ticaret, İcra İflas-Kanunu vb.)	Yarım Kaldı
Vergi Reformu	Devam Ediyor
Rekabet Sistemi (Adil, şeffaf ve liyakate dayalı)	Devam Ediyor

3. **Çatışmaları fırsata çevirmek:** Gerçekten de çifte seçimlerin olduğu 2007 yılında Türkiye'de yaşananlar, meşhur ifadesiyle 1000 yıllık devlet etme tarihimize yakışmayacak sıklıkta tecrübelerdir. Bu yaşananlar neyin yanlış, neyin nasıl değiştirilmesi gerektiği konusunda bizi bir kez daha yönlendirmiştir. Aklın yolu birdir. Ancak sorunları akıl yoluyla değil de "dürtüler" ve "kaba kuvvete" ile çözmeye kalkıştığımızda kendi kendimize zarar vermeye ve milli çıkarlarımızı heba etmeye devam edeceğiz. **Yaşananlar, çağdaş iktisadi ve toplumsal yapının gerisinde kalan, milletimizin beklentilerini karşılayamayan, siyasi ve idari yapının neden olduğu sancılardır.** Siyasi ve idari yapı bu taleplere cevap veremediği için keskin inançlar ve ideolojiler ön plana çıkmakta, toplum kamlara bölünmekte, küreselleşme çağında artık imkânsız olan "içe kapanma" eğilimleri güçlenmekte, bir cihan imparatorluğunun varisi olan ülkemizde tarih boyunca nadiren görülen yabancı düşmanlığı yayılmak istenmektedir.

2001 krizi, Türkiye'nin bozuk iktisadi sistemin devam etmesinin imkânsız olduğunu göstermiş ve bu sayede krizi, değişimi ateşleyecek bir fırsata dönüştürmeyi başarmıştık. Şimdi 2007 yılında yaşanan siyasi gerginlikler nedeniyle sistemin işlemeyen yönlerini, doğru tespit etmek zorundayız.

4. **İktisadi zihniyete paralel olarak siyasi zihniyet de değişmeli:** Türkiye'de siyasetin sorunu, kişilerde değil, sistemde aranmalıdır. Mevcut siyasi sistem, vekilleri milletinden koparıyor. Seçmenler vekillerini tanımıyor, takip edemiyor. Nasıl ki ekonomide, iş yapma zihniyeti değiştiyse, artık siyasette de zihniyet değişiminin zamanıdır. Siyasi partiler ve seçim yasaları, seçmenle seçilen arasındaki bağı kuvvetlendirecek şekilde değiştirilmelidir. Yöneten demokrasiyi sağlamanın yolu, siyaseti tabana yaymaktır. Siyasetin de görevi, tabanın sesini duymaktır. Kendisine vekillik edecek kişiyi, bizatihi milletin kendi, kendi içinden seçebilmelidir.
5. **Yeni bir Anayasa...hemen, derhal:** Bu siyasi ve idari yapıda köklü reformlar yapılarak, diyalog ve uzlaşmayla sorunlarımıza çözüm üretecek, yeni bir siyaset anlayışı ve devlet mekanizması ikame edilmelidir. Diyalog ve uzlaşma, ancak bunlara zemin sağlayan, bir sistemde mümkündür. 1980'lerden beri yaşadıklarımız bize, siyasi ve idari sistemde reform yapmadan, ekonomik reformlara yola devam etmenin ne kadar imkânsız olduğunu göstermektedir.
- Çoktan ömrünü bitirmiş olan 1982 Anayasası'nın hala yerinde durması son derece zararlı sonuçlar üretmektedir. **Anayasalar, toplumun ihtiyaçlarına göre yapılır. Toplumsal tarihin bir döneminde yapılan yasalarla yönetilemez.** Anayasa zaten yapılan çok sayıda değişikliklerle, yamalı bohçaya dönmüş, sistematığını yitirmiştir.

Yeni meclisimiz, yeni anayasayı katılımcı bir şekilde hazırlamalıdır. Yeni anayasamızın temeli, vatandaşına güvenen, ona hizmet için varolan, modern devlet anlayışı olmalıdır. **Bu yeni anayasa, Türkiye'yi 21. yüzyılda atağa kaldıracak, milleti temsil eden yeni siyasetin altyapısı olacaktır.**

Dini ve ahlaki normlara bağlı olarak geçen 1000 yıllık tarihi birikimi, modern dönemin imkan ve tecrübeleri ile birleştirerek, demokratik, sivil ve uzlaşmacı bir anayasa yapılması konusunda her kesimin görüşlerinden yararlanılmalıdır. Bu ülkede yaşayan ve hangi düşünce ve inançtan olursa olsun her fert, en az diğerleri kadar hakça ve insanca yaşama hakkına sahip olmalıdır.

Düşünce, inanç, sosyal sınıf ve statü farkı gözetilmeksizin, gerçek anlamda din ve vicdan hürriyeti, teşebbüs hürriyeti, düşünce, ifade ve örgütlenme hürriyeti, aralarında hiçbir ayırım yapmaksızın tüm vatandaşlarımızın hakkı olmalıdır. Bu hak ve hürriyetlerin sağlanması için yetkilileri etkileyip yönlendirmek ise, sorumluluk bilincine sahip herkesin görevidir.

Buna paralel olarak, **kamu yönetiminde yarım kalan reform süreci de tamamlanmalıdır.** Yeni meclisin ilk ve öncelikli gündemi, siyasi ve idari sisteme dair reformların tamamlanması olmalıdır. **Türkiye'nin en önemli sorunlarından birisi, azınlık bir kesimin demokratikleşme ve rekabetçi ekonomi ortamında ayrıcalıklarını kaybetme korkusudur. Bu süreçte devletin küçülmesi, yanlış siyaset tarzının ve sistemdeki bürokratik ağırlığın ortadan kaldırılması ile eşanlamalıdır.**

Türkiye'de devletle ilgili bunalımın en önemli boyutunu hukukun üstünlüğü ilkesinin yerleşiklik kazanmaması, devletin örgütsel yapısı ve işleyişinin evrensel hukuk kuralları ve normları ile uyumlu olmaması oluşturmaktadır.

6. **Kamunun ekonomideki küçülme süreci devam etmeli:** Türkiye'de kamunun ekonomideki ağırlığı, sadece üretim biçimini etkilemekle kalmamış, işadamları-siyasetçi-bürokrat ilişkilerinde serbest ekonomi mantığı ve kurallarının dışında kayırmacı bir ilişkinin doğmasına yol açmıştır. Bugün de, yaşadığımız bir dizi olayın arka planında, bu korumacı yaklaşımın sürdürülmesinin mücadelesi yatar. Bu nedenle, serbest piyasa ekonomisini, tüm kurum ve kuralları ile tesis etmek, sadece ekonominin daha verimli çalışmasına değil, ekonomide ve toplumsal hayatta ahlaki değerlerin korunmasına da yol açacaktır. Türkiye'de devletin küçültülmesi ve bilhassa iktisadi alandan bir oyuncu olarak çekilmesi zaruridir. **Devlet hem oyuncu, hem kural koyucu hakem, öte yandan hem de özel sektörün rakibi olamaz. Devletin küçültülmesi ile etkinsizleşmesi tümüyle birbirinden farklı kavramlardır.** Hantal ve çağdışı devlet etkin bir devlet olmadığı dibi, küçük ancak hızlı ve esnek, görev alanları ve araçları tanımlanmış bir devlet de etkinsiz anlamına gelmez.

7. **Kamu Yönetim Reformu aciliyet kazanmıştır:** Kamu yönetiminde adem-i merkezîyetçi, az müdahaleci, hakem-devlet anlayışının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Burada amaç, ilke ve görev olarak, *katılımcı, saydam, hesap verebilir, insan hak ve özgürlüklerini esas alan* bir kamu yönetiminin tesisidir. Kabul etmek gerekir ki bu Türk kamu geleneğinde alışılmadık bir süreci önümüze koyacaktır.

Bunun bir gereği olarak merkezi idare ile mahalli idareler arasındaki görev ve yetki ayrılığını kanuni düzeyde açıklığa kavuşturan, merkezi idarenin örgütlenmesinde temel ilke ve prensipleri düzenleyen, kamu yönetiminde denetimi temel esaslar düzeyinde hükme bağlayan yapılanma biran önce hayata geçirilmelidir.

8. **İnsiyatif mahalli idarelere devredilmelidir:** Bu bağlamda, Milli Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı'na ait mahalli yetkiler artık mahalli idarelere devredilmelidir.

Böylece merkezi idare örgütü, taşradaki bir çok kurum ve kuruluşunun kaldırılması sebebiyle ciddi olarak küçülecek ve bundan ciddi bir kaynak tasarrufu sağlanacaktır. Ayrıca bu bakanlıklara ait yetki ve görevler mahalli idarelere geçeceği için hizmetlerin sunulmasındaki bürokratik işlemler azalacak ve böylece hizmetlerin sunulmasındaki etkinlik derecesi artacaktır.

9. **Kamuda ömür boyu istihdamdan, liyakata göre çalışmaya:** Devlet personelinin istihdam ve değerlendirilmesinde "liyakat" ve "performans" kriterlerinin işlerlik kazanması artık bir kaçınılmazdır.

Ayrıca ombudsmanlık (Halk Denetçisi) konusundaki düzenlemeler Türk yönetim geleneğine uygundur. Ülkemizde yaşam standartlarına uygun, verimliliği ve liyakatı esas alan bir ücret ve personel politikasına geçilmelidir. Bu nedenle, ciddi bir reform yapılarak, yolsuzluk ve rüşveti ortadan kaldıracak bir hedef doğrultusunda kişisel verimlilik ve liyakatı

gözetilen yeni bir ücret politikasının belirlenmesi, başta işçi-memur arasında, sonra sözleşmeli ve kadrolu personel arasında, nihai olarak da kamu sektörü ile özel sektör çalışanları arasındaki haksızlıklara yol açan ücret farklılıklarının giderilmesi (bazen bir şoförün maaşının Genel Müdürden yüksek olması gibi) hedeflenmelidir.

Yürüttüğü hizmet gereği özel nitelik arzeden, toplumsal güven ve mutabakatın sağlanmasında belirleyici konumda olan yargı, güvenlik, eğitim, sağlık gümrük, sorumluluk taşıyan görevler gibi mesleklerde, bazı çalışanların haksız kazançlara meyletmelerini önleyici personel ve ücret politikasının oluşturulması gerekmektedir. Burada, gerekli müeyyideler de gözetilerek, prim sistemi yahut açık hesap sistemi gibi yöntemler üzerinde çalışılmalıdır.

10. Denetimden ve yasalardan muaf kesim kalmamalı: Türkiye'de sistemin karar merkezinin TBMM'ne taşınması ve siyasal inisiyatifin Meclis iradesine bırakılması gerekmektedir. Yine devletin bütün organ ve faaliyetlerinin Meclis eliyle denetlenmesi, siyasal özgürlükler alanının genişletilmesi şarttır. Meclisin saygınlığı sadece çalışma hızının artmasıyla değil, ilgili mevzuat düzenlemeleri ile de temin edilmelidir.

11. Kurullar kapitalizmi değil, şeffaf ve denetlenen kurumlar: Türkiye'de, liberalleşme ve kamunun küçültülmesi söylemiyle birlikte, belli hizmet alanlarından çekilme iddiasıyla bir kurullar kapitalizminin (RTÜK, BDDK, EPDK, Telekomünikasyon, Enerji - Tütün - Şeker Kurulları ve SPK gibi) yolu açılmıştır. Uzmanlaşma amaçlı oluşan bu kurulların, Türkiye'de zaten dar olan siyasal inisiyatifin alanını daraltmasına izin verilmemeli, bu kurullar üzerinde siyasal iktidarın otoritesi tesis edilmelidir.

Parlamente sistemin özünde, yürütmenin yasama önünde hesap vermesi yer alır. Kurul oluşturma uygulamaları bazı alanlarda etkinlik sağlasa da, siyasilerin seçmen önünde sorumluluktan kaçma arayışlarının bir yansıması olabileceği ihtimalini de unutmamak gerekir. Ayrıca, işlerin bölünmesi nedeniyle koordinasyon sorununu doğuran bu uygulamalar, ekonomide bütüncül bir politika uygulama imkanını ortadan kaldırmak gibi bir fonksiyon görmekte, kurul yapılarıyla ekonomide makro düzeyde politikalar yürütülmesi zorlaşmaktadır.

Türkiye, globalleşmenin etkisiyle dünyada ağırlıklı olarak mutabakat sağlanmış olan değerlere uyma noktasında belli bir baskıya muhatap olmaktadır. Bugün gelişmiş ülkelerce insan haklarına, hukukun üstünlüğüne ve demokratikleşmeye vurgu bir gereklilik olarak dayatılmaktadır. Türkiye bu gerekliliği idrak edip, baskılar sonucu değil de, sağlanacak konsensüs sayesinde değişimini gerçekleştirebilse çok hızlı bir şekilde ekonomik ve demokratik gelişmesini ilerletebilecektir.

Türkiye'de ifade özgürlüğüyle ilgili problemler en kaba tezahürleriyle yaşanmaya devam etmektedir. Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde yol haritası olarak kabul edilen Kopenhag Kriterleri ve Katılım Ortaklığı Belgesinin gereklerini yerine getirmek için oluşturulan Ulusal Program doğrultusunda yapılan Anayasa değişikliklerine devam edilmelidir.

7.3. AB ÜYELİK MÜZAKERE SÜRECİ DERİNLEŞTİRİLMELİDİR

- 1. Bir Vizyon olarak AB Süreci korunmalıdır:** Bir takım potansiyel mahsurlar içerebilecek olmakla beraber, Türkiye'nin uzun yıllar sonra yakaladığı değişim dinamiğinin sürdürebilmesi için AB eksenli dışsal çapanın gerekli olduğu yeterince anlaşılmıştır. **Biran önce AB vizyonunun, "Ankara Kriterleri" olarak iç çapa haline getirilmesi stratejik değerdedir.** Sorun son tahlilde AB'ye nihai üyeliğin olup olmayacağı değildir. Amaç elbette nihai ve eşit şartlarda üyeliktir. Ayrıcalıklı ortaklık gibi ikinci sınıf muamele kesinlikle kabul edilemez. Ancak şu aşamada AB'nin Türkiye'ye bir vizyon verdiği ve bir etkin çapa görevi gördüğü açıktır. Bu çapanın gündemden düşmesinin Türkiye'nin içine nasıl yansıdığını yaşayarak görüyoruz.
- 2. MÜSİAD, genel olarak AB sürecinin, Türkiye'nin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmesine, demokratikleşme ve sivilleşme sürecine, ve Türkiye'nin dünya sisteminde hak ettiği yeri almasına olumlu katkılarda bulunacağını düşünmektedir.**
- 3. AB ile sorunlu alanlar stratejisi belirlenmelidir:** AB ile Türkiye arasında devam eden birçok sorunlu alan vardır. Bunlardan bir tanesi AB'nin kimliği, misyonu ve geleceği ile ilgili olarak kendi içinde sürüp giden kafa karışıklıklarının Türkiye üzerinden tartışılmasıdır. Bu da kaçınılmaz olarak bir Türkiye istismarına neden olmaktadır.

4. İkinci temel sorun ise AB'nin bir İslam ülkesi ve asırlarca Avrupa'nın rakibi olan Türkiye'yi eşit ortak olarak birlikte yaşamak üzere yanında görmeyi içine sindirip sindiremeyeceği ile ilgilidir. Burada sorun AB tarafının olup, Türkiye'nin AB toplumlarının ve siyasi mekanizmalarının zihni katılıklarını yok edecek yardımcı hareketleri sergilemesi gerekir. **Bu bağlamda AB kamuoyu nezdinde tanıtıcı hamlelerin ve lobiciliğin yapılması, pasif üyelik bekleyen konumdan çıkıp, AB toplumlarının geleceğini da ilgilendirmek üzere vizyon oluşturan adımların atılması, önerilerin getirilmesi, ortak çıkar alanlarının elden geldiğince genişletmesi gerekmektedir.** Küresel ısınma, enerji köprüsü olma, AB'nin demografik handikaplarına karşı Türk toplumunun dinamik demografik imkânlarının anlatılması, uyuşturucu ve insan kaçakçılığında, su sorunlarının çözümü gibi alanlar bu konuda başta gelmektedir. **Bu alanlarda etkin sonuçlar alındıkça, kalıcı kısıtlamalar sorunu, AB'nin hizmetme kapasitesi sorunu, Kıbrıs çıkmazı, müzakere sürecinin ucunun açık olması, iyi komşuluk ve Ege sorunu gibi meseleler daha rahatlıkla çözüme kavuşturulabilir.**
5. **AB'ye düşen sorumluluk:** Elbette ki, sürecin bundan sonraki devamında AB'nin Türkiye'ye yaklaşımı da kritik olacaktır. AB'nin dikkat etmesi gereken en önemli husus, Türk toplumunda mağduriyet ve haksızlık duygusu yaratmaması, Türkiye'ye sürekli çifte standartlarla ve istismar edici tarzda yaklaşmamış olmasıdır. MÜSİAD, Türkiye'nin AB sürecini ve Türkiye'nin bu güne kadar atmış olduğu adımları Türkiye'nin milli menfaatlerine uygun bulmaktadır.

7.4. KAMU FİNANSMANI VE MALİYE POLİTİKASI ÖNERİLERİ

1. Kalkınmanın finansmanını sağlamak üzere ulusal tasarrufların artırılması şarttır. Bunun için kamu maliyesi tedbirleri artırılmalı, sosyal güvenlik reformu yapılmalı, sermaye birikiminin tabana yayılarak sağlanması esastır. Halkı borca dayalı tüketimden tasarrufa yönlerecek saikler oluşturulmalıdır.
2. **Mâlî Disiplinin Sürdürülmesi gereği:** 2001 kriz yılından beri ekonomide kaydedilen başarının arkasında kamu kesiminde mali disiplin ve istikrarın sağlanması ile, özel kesimde ise sabit sermaye yatırımları ve verimlilikteki artış vardır. Kamu kesiminin katkısı, bütçe açıklarının ortadan kaldırılması, borç yönetiminin daha rasyonel bir yapıya kavuşması ve bilhassa enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi açısından kritik önemdedir.

Kamu kesimi 2002-2006 arasında, bir İMF şartı olan GSMH'nin yüzde 6,5'i oranında Faiz Dışı Fazla (FDF) verme kriterini yerine getirmiştir. Bir önceki bölümde ifade edildiği üzere, bunu yaparken bütçeden büyük bir tasarrufa gidilmiştir. **Bu tasarrufun kaynağı ise faiz harcamalarındaki büyük düşüş olmuş, sosyal alanlardaki harcamalardan büyük bir taviz verilmemiştir.** Örneğin, sağlık, eğitim, savunma, adalet, alt yapı yatırımları, bilimsel çalışmalar açısından reel ilerlemeler sağlanmıştır.

Geldiğimiz aşamada enflasyonun düşürülmesinde kamu maliyesindeki disiplinin önemi devam etmektedir. Enflasyonun düşürülmesi gereği, toplumsal bir kabule dönüşmüştür ve bu mutabakatın delinmemesi gerekir. Bunun bir gereği olarak mali disiplinden kopmamak gerekir. Uluslararası ortamın 2006 yılına nazaran 2007'de daha olumlu gelişmesi, mali disiplinin içindeki etkisini artıracaktır.

3. **Yüksek faizlerin çeşitli nedenlerle düşürülemediği bir ortamda, bunun etkisini nötralize etmek üzere, ortam müsait olduğunda net sermaye girişini de kısmen yavaşlatacak kadar yüksek bir stopaj vergisinin konması bir çözüm gibi gözükmemektedir.** 2006 yılının başında konulup, yıl ortasındaki dalgalanma nedeniyle kaldırılan verginin, bundan böyle girecek kısa vadeli sermaye için yeniden konulması için uygun ortam takip edilebilir. Ayrıca, bundan sonra içeriye girecek sıcak paranın asgari miktarda içeride kalması yönünde de bazı adımlar atılabilir.

4. **Mâlî Finansman Araçlarının Çeşitlendirilmesi:** Kamu maliyesinin finansmanı amacıyla finansman araçlarının ve finans coğrafyasının çeşitlendirilmesi için bugüne kadar son derece önemli adımlar atılmıştır. Ancak bunların derinleştirilerek devam ettirilmesi gerekmektedir.

- Bunun bir gereği olarak, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın tasarrufları ile Ortadoğu - Körfez ve Uzakdoğu sermayesi, ülkemizdeki özelleştirmelere ve dolaysız yatırımlara daha fazla kanallize edilmelidir.
- Türkiye'nin otoyol, köprü ve baraj gibi varlıklarının kârlı birer yatırım aracına dönüştürülmesi için Gelir ortaklığı Senedi (GOS) uygulamasına özel önem verilmelidir. Bunun bir alt uygulaması olan **Kira senedi veya Kira Sertifikası** cazip bir yatırım aracıdır. 2007 yılının başında Hazine bu araçların artık daha etkin olarak kullanılacağı yönünde piyasalara müjde niteliğinde haberler vermişti. Bu haberlerin etkin olarak hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Hem iç, hem de dış borç piyasalarında kullanılmak üzere, **reel büyüme bızına endeksli borçlanma araçları geliştirilmelidir.** Bu araç sayesinde alıcılar için sadece cazip bir yatırım imkanı sunulmuş olmayacak, **aynı zamanda, bu araç, sistem açısından otomatik stabilize edici bir etkiye bulunacaktır.** Şöyle ki bu araç, büyüme hızının uzun dönem ortalama performansın üzerinde gerçekleştiği yıllarda yüksek faiz getirirken, büyüme hızının uzun dönem ortalama değerlerinin altında gerçekleştiği yıllarda ise düşük faiz ödemesini gerektirecektir. Yine bu araçlar sayesinde, kamusal borç yükü için etkin bir risk yönetimi yapmak, faiz oranları aracılığı ile ekonomideki konjonktür dalgalanmalarını hafifletmek ve nihayet borç stokunun milli gelire oranının kontrol edilebilir olmasını temin etmek daha kolay olacaktır.

5. **"2B Yasası" yeni dönemde öncelikli çıkarılmalıdır:** MÜSİAD önceden beri, kamuoyunda "2B Yasası" olarak bilinen orman vasfını çoktan kaybetmiş olan alanların, fiili kullanıcısına ve orman köylüsüne öncelik tanıyacak şekilde satışını savunmaktadır. Zira bu işgaliye şehrin merkezlerine kadar yayılmış ve onlarca yıldır sürüp giden bir fiili "işgal" statüsü kazanmıştır. Uzun yılların ihmalinin oluşturduğu bu yapı fiili olarak geriye döndürülemez bir mahiyet kazanmıştır. Mevcut haliyle sadece toplumsal kaynakların bedelsiz ve haksız kullanımından daha başka bir anlam ifade etmeyen bu fiili durumun artık "realize" edilmesi ve gelirinin sosyalleştirilmesi zamanı gelmiştir. Teorik bir adalet beklentisi adına, fiili olarak sürüp giden bir adaletsizliğin anlamı kalmamıştır.

Bu yasa sayesinde emlak ve diğer vergi gelirleri de hesaba katıldığında hazineye büyük bir katkı sağlayacaktır. Tüm gelirlerin 25 milyar dolar aşacağı yönünde ön değerlendirmeler vardır. Bu uygulama mülkiyet sorunlarının da çözülmesi sonucunu doğuracağından, vatandaşın elinde "kredilendirilebilir" varlıklar artacak, bankacılık kesimi için yeni bir açılım sağlanacak, adli ve idari yargının yükü hafifleyecektir.

Sonuç itibarıyla, 2-B yasasının tekrar gündeme alınması, potansiyel geliri iyi hesap edilmek, sınırları iyi belirlenmek ve yeni işgallere karşı gerekli ağır müeyyideler uygulanmak kaydıyla çıkarılması ülke yararları açısından önem arz etmektedir.

Ayrıca kamunun maliye politikası alanında gelir kalemlerinin artırılması, gider kalemlerinin ise bu dengeye göre ayarlanması gerekir. Aşağıda bu konudaki görüş ve öneriler yer almaktadır:

6. **Gelir dağılımı ve kayıt dışılığın önlenmesi açısından vergi politikaları:** Mevcut vergi sistemimiz, ekonomimizin gelişmesine; tasarruf, yatırım ve istihdama engel oluştururken, kayıt dışı ekonomiyi ve kayıt dışı istihdamı da büyötmektedir. Anayasamızın 73. maddesinin birinci fıkrasında da "Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere, mali güce göre vergi ödemekle yükümlüdür" şeklinde yer almaktadır. Bu ilke ile vergi yükünün adil ve dengeli dağıtılması amaçlanmaktadır. Ödeme gücüne göre alınacak vergiler arasında gelir ve kurumlar vergisi gibi doğrudan gelir üzerinden alınan vergiler, çağımızın en verimli, adil ve yaygın vergisi olarak kabul edilmektedir. Dolaylı vergiler genellikle ödeme gücü ilkesi gözetmeksizin alındığı için vergi adaletsizliğini besleyen bir vergi türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da vergi adaletini bozmaktadır. Günümüzde vergi sistemimiz, dolaylı vergiler üzerine kuruludur. Dolaylı vergilerin payının artması, Anayasamızın belirtilen mali güce göre vergilendirme ilkesinden uzaklaştığını göstermektedir. 1980'li yıllardan itibaren dolaylı vergiler düzenli olarak artış göstermişlerdir. Öyle ki, 1980 yılında % 37 olan dolaylı vergi oranı 2006 yılında % 73'e ulaşmıştır. Yıllar itibarıyla ortaya çıkan bu adaletsiz yapı son yapılan düzenlemelerle kısmen de olsa giderilmeye

çalışılmış, ancak istenilen sonuç alınmamıştır. Nitekim, dolaysız vergilerden olan kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı % 9,7, beyana dayanan gelir vergisinin payı ise % 2,5 dur. Stopaj yolu ile alınan gelir vergisi % 19,5 olup bunun içinde ücretlerden kesilen verginin payı ise % 89,7'dir. Bu göstergeler toplam vergi gelirlerinin % 88'inin esas olarak ücretlilerden yapılan gelir vergisi kesintilerinden ve ÖTV, KDV, Özel iletişim vergisi, akaryakıt tüketim vergisi gibi dolaylı vergilerden sağlandığını göstermektedir.

Yukarıda kısaca açıklanan mevcut durum hem vergi adaletini ve hem de gelir dağılımını bozmaktadır. Bu çarpık yapının hemen düzeltilmesi mümkün değildir. Ancak, hedeflerin belirlenip bir noktadan başlanması gerekmektedir. Aksi halde bu gidiş, tüm vergi gelirlerinin dolaylı vergilerden toplanır hale gelmesine neden olacaktır.

7. **Gelir Vergisi Tabana Yayılmalıdır:** Türkiye'de verginin tabana yayılması, mükellef sayısının artırılması ve herkesin gelirine göre vergi ödemesi sağlanmalıdır. Bu çerçevede Türkiye'de yaşayan herkes (Küçük çiftçiler, öğrenciler, ev hanımları gibi olanlar hariç) beyanname kapsamına alınmalıdır. Bu çalışmalar yapılırken alınacak verginin mükellefin viedanında yerini bulmasına dikkat edilmeli, vergi tutarı ödenebilir olmalı ve mevzuat basit olmalıdır.
8. **Kayıt Dışı Ekonomi Önlenmelidir:** Vergi kayıp ve kaçaklarının önlenememiş olması kayıt dışılığa neden olmaktadır. Yapılan araştırmalara göre kayıt dışılık konusunda farklı oranlar ileri sürülmekle birlikte bunun % 50'nin üzerinde olduğu düşünülmektedir. Kayıt-dışılığın çeşitli nedenleri olmakla birlikte bunlardan en önemlisi vergi ödememe veya daha az vergi ödeme isteğidir. Bu nedenle, kayıt-dışılığın üzerine gidilmeli ve kayıt dışılık önlenmelidir. Bunu yaparken, öncelikle kayıt-dışılığa neden olan olaylar üzerinde durulmalıdır. Kayıt-dışılığı önlemek sadece Maliye Bakanlığı'nın çabası ile olamaz. Bunun için, devletin ilgili kurumları harekete geçirmeli ve topyekün bir çalışma başlatılmalıdır.
9. **Ücretler Üzerindeki Vergi Yükü Düşürülmelidir:** Ücretler üzerindeki vergi yükü ve sosyal güvenlik primi oran (vergi takozu) % 42,7 olup, OECD ülkeleri içinde en yüksek olanıdır. Bu durum, büyük ölçüde kayıt-dışı istihdam ve kayıt-dışı ekonomiye neden olmaktadır. Alınacak tedbirler ne olursa olsun, bu şartlarda çalışanları kayıt altına almak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, ücretler üzerindeki sosyal güvenlik primi ve vergi yükü toplamı % 25'i geçmeyecek şekilde azaltılmalıdır.
10. **Yıllık Asgari Ücret Tutarını Geçmeyen Harcamalar Gelir Vergisi Matrahından İndirilmelidir:** Yıllık asgari ücret toplamını geçmemek üzere, mükelleflerin kendisi, eşi ve çocukları için yapacakları harcamalar gelir vergisi matrahından indirilmelidir. Bu uygulama hem ücretliler hem de yıllık gelir vergisi beyanamesi veren mükellefler için geçerli olmalıdır. Bu sistem, belge toplamayı teşvik edecek, ve kısmen de olsa kayıt dışının azalmasını sağlayacaktır.
11. **Gayrimenkul Rantları Vergilendirilmelidir:** Özellikle büyük şehirlerde ve tatil yörelerindeki gayrimenkul, özellikle arsa spekülasyonundan büyük gelirler elde edilmekte ve bunlardan vergi alınmamaktadır. Bu gibi gayrimenkul yatırımından elde edilen rantlar vergilendirilmelidir. Ancak, kişilerin oturmak maksadıyla sahip oldukları meskenler bu uygulamanın dışında tutulmalıdır.
12. **Gelir Vergisi Mükellefleri İçin Yıllık Asgari Beyan Sistemi Getirilmelidir:** Gelir vergisi beyanamesi veren mükellefler için asgari gelir beyanı getirilmeli, yıllık vergi matrahları bu tutardan az olmamalıdır. Bunu yaparken, bölgeler ve meslekler itibarıyla farklı tutarlar tespit edilmeli, tutarlar tespit edilirken bölgelerin sanayi ve ticaret odalarının görüşü alınmalıdır.
13. **Basit Usulde Vergileme Kaldırılmalıdır:** Basit usulde vergileme kaldırılarak bunlar da beyannameli gelir vergisi kapsamına alınmalıdır. Bu yapılamıyorsa basit usule tabi olanlar tamamen vergi dışında bırakılmalıdır. Zira bu sistem, kayıt-dışılığa neden olmakta ve katılan gider elde edilen vergiden kat kat fazla olmaktadır.

14. SSK Primleri Vergi Dairesi Tarafından Toplanmalı ve Genel Bütçeye Dahil Personelin Ücretleri Net Ödenmelidir:

Genel bütçe dengesi açısından, fazla vergi toplamının yanı sıra, harcamalarda tasarruf yapmak ta son derece önemlidir. Bu bağlamda, sosyal güvenlik kurumları aşırı personel yükü altındadır. SSK tarafından toplanan primler muhtasar beyannameye eklenecek bir satır ile Vergi Daireleri tarafından toplanabilir. Zira, SSK prim ödenmesine kaynak olan ücretlerin stopajı zaten vergi dairesi tarafından tahsil edilmektedir. Bunun için vergi dairesinde ilave personele de ihtiyaç yoktur. Böylece, SSK'nın genel giderlerinde önemli tasarruf sağlamış olacaktır.

Yine, Genel Bütçeye dahil devlet dairelerinde çalışan memurların ücretlerinden gelir vergisi stopajı ve emekli kesintisi yapılmaktadır. Esas itibariyle bu işlem sadece göstermelik bir durum arz etmekte ve net gelir artırıcı etkisi bulunmamaktadır. Tam tersine işlem için fazladan personel istihdam edilmekte, gereksiz giderlere katlanılmaktadır. Bu nedenle, Devlet memurlarının ücretlerinden kesilen stopaj ve emekli keseneği kaldırılmalı ve ücretler net olarak ödenmelidir. Emekli kesenekleri ise ayrı bir bütçe kaleminden doğrudan Emekli Sandığına veya ilgili kuruma ödenmelidir.

15. Damga Vergisi ve BSMV Kaldırılmalıdır: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) kredi maliyetlerini yükseltmekte ve başka ülkeler ile rekabet eşitsizliği yaratmaktadır. Ayrıca BSMV'nin yüksek olması, akreditif ve kredi işlemlerinin yurt dışına taşınmasına neden olmaktadır. Damga vergisi ise vergi gelirleri içinde önemli bir yer tutmamasına rağmen uygulamada önemli kırtasiye ve problem yaratmaktadır. Bu nedenle, damga vergisi ve BSMV kaldırılmalıdır.

16. Genel KDV Oranı % 15 Olmalıdır: Türkiye'de genel KDV oranı oldukça yüksektir. Bu durum kayıt dışı ekonominin en önemli nedenlerinden biridir. Ayrıca, sektörler itibariyle farklı oranlarda KDV uygulaması haksız rekabete neden olmakta ve vergide adalet duygusunu zedelemektedir. Bu nedenle, genel KDV oranı % 15'e indirilmeli, en fazla iki kademeli (% 1 ve % 15 gibi) oran olmalıdır. Ayrıca vadeli satışlarda KDV, tahsilat yapıldıkça ödenmelidir.

17. Ar-Ge çalışmalarında KOBİ'lerin önünün açılmasını kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılmalıdır. Maliye Bakanlığımızın Ar-Ge çalışmalarına vergisel destek sağlama konusundaki mevcut taslak çalışmada, Ar-Ge biriminde en az 50 kişi istihdam eden (ki bu durumda, tespit edilebilen sadece 83 şirketin faydalanabileceği belirtilmektedir) şirketlerin istihdam ettiği Ar-Ge personelinin % 20'lik SSK işveren payı ile gelir vergisi stopajının yüzde 90'ının devletçe üstlenilmesi öngörülmektedir. Mevcut düzenleme bu şekilde gerçekleşirse, büyük ölçekli firmalar ile KOBİ'ler arasındaki makas KOBİ'ler aleyhine daha da açılacaktır. Bu sebeple, taslak çalışmada yer alan Ar-Ge desteği için çalışan sayısı şartının, büyük ölçekli işletmeler için asgari 50, **KOBİ'ler için ise asgari 10-20 Ar-Ge çalışanına** düşürülmesi yönünde değişiklik yapılmalıdır.

18. Üretim ve İstihdamı Artırıcı Faaliyetlerde Yatırım İndirimi Devam Etmelidir: Her mükellefin yatırım indiriminden istifade etmesi yanlıştır. Ancak, uygulamanın tamamen kaldırılması da doğru değildir. Türkiye'de, sermaye birikimi ve yatırım son derece yetersizdir ve yatırımın desteklenmesi gerekir. Bu nedenle, İstihdam ve üretime yönelik imalat sektöründe yatırım indirimi uygulaması devam etmelidir.

19. Mükellefler Hakkında Kesinleşmiş Yargı Kararı Olmadıkça Yurt Dışı Çıkış Yasağı Konmamalıdır: Mevcut uygulamaya göre, belirli bir tutarın üzerinde borcu olan mükellefler için mükellefe dahi haber verilmeden, yurt dışı çıkış yasağı konmaktadır. İhracatını artıracak diye çabalayan, dünyaya açılmış, AB'ye girmeye çalışan bir Türkiye için anayasal ve demokratik olmayan bu uygulamayı kabullenmek mümkün değildir. Bu nedenle, kesinleşmiş mahkeme kararı olmadığı sürece mükellefler hakkında yurt dışı çıkış yasağı konmamalıdır.

20. Vergi Denetimi Artırılmalıdır: Yeteri kadar gelir ve kurumlar vergisinin toplanamamasının ve kayıt dışılığın aşırı derecede yüksek olmasının en önemli nedenlerinden biri de vergi denetiminin yeterli olmaması ve caydırıcı etki yaratamamasıdır.

Türkiye'de vergi denetim oranı % 2 civarındadır. Toplam denetim kadrosu 10.468, dolu kadro ise yaklaşık 3.400 kişidir. Toplam kurumlar vergisinin % 61'inin 100, % 87 sinin ise yaklaşık 5.000 mükellef tarafından ödendiği düşünülürse, denetimin son derece yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, özellikle Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları ve Gelirler Kontrolörleri incelemelerini, rahat bir inceleme imkanı olduğu için, büyük mükellefler üzerinde yoğunlaştırmaktadır. İnceleme öncelikle belge düzenini sağlamaya ve kayıt-dışı işlemleri tespiti yönelik olmalıdır.

Diğer taraftan, denetim birimleri, aşağı yukarı aynı işleri yaptıkları halde, 3 merkezi, 1 mahalli olmak üzere 4 ayrı birimden oluşmakta ve parçalı bir yapı arz etmektedir. Öncelikle, Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları ve Gelirler Kontrolörleri, Gelir İdaresi Başkanlığı bünyesinde tek çatı altında toplanmalıdır. Ayrıca, boş denetim kadroları en kısa sürede doldurulmalı ve vergi inceleme oranı ilk etapta % 10'a çıkarılmalıdır.

Ayrıca, "ben raporu yazayım sen derdini mahkemeye anlat" zihniyetini ortadan kaldırmak ve keyfi uygulamaların önüne geçmek için denetim elemanlarına, hakim ve savcılarda olduğu gibi sorumluluk getirilmelidir.

- 21. Gayri-Faal Duruma Düşmüş Şirketlerin Geçmiş Vergi Borçlarının Tasfiyesinin Kolaylaştırılması Yönünde Düzenlemeler Yapılmalıdır :** Ekonomik kriz ve benzeri nedenlerle zor duruma düşerek, işyerini kapatmış veya kapatmak zorunda kalmış birçok mükellef vardır. Sınırlı imkânları ile devlete olan vergi borçlarını ödeme gayretinde olan iyi niyetli mükellefler, tahakkuk ettirilen çok yüksek oranlardaki gecikme faizleri nedeni ile bu sorunlarını aşamamaktadırlar. Yıllar boyunca süren bu durum, bir yandan borç yükümlülüğünü artırırken, diğer yandan taraflar açısından sorunun daha da büyümesi ve çözülmemesi nokta gitmesi ile sonuçlanabilmektedir.

İşadamları hüviyetini kaybederek, işsiz, emekli veya bir kurumda profesyonel çalışan durumuna düşen bu kişiler, aileleri ile birlikte zor ve sıkıntılı bir hayatı sürdürme çabası içindedirler. Herhangi bir kurumda çalışma imkânı bulanlar, içinde bulundukları bu durum nedeniyle işyerlerinde sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Mesela, görevleri icabı yurt dışına çıkmaları gerektiğinde (yurt dışı yasağı konması nedeniyle) sorunlarla karşılaşmakta, bu nedenle varolan işlerini de kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Sonuç itibarıyla, yıllarca vergi mükellefi olarak yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getiren, ancak içine düştüğü ekonomik krizden çıkamayıp işini kaybeden bu vatandaşlarımızın, bu yükümlülüğünden kurtulabilmeleri kolaylaştırılarak tekrar sosyal ve ekonomik hayata kazandırılmaları amacıyla, gayri faal duruma düşmüş veya tasfiye edilmiş işletmelerin geçmişe yönelik vergi kayıtlarının silinmesi, vergi borçlarının (özellikle vergi cezaları, gecikme faizleri gibi) "uzlaşma" yoluyla tasfiye edilmesi yönünde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

7.5. EĞİTİM REFORMU VE MESLEK EDİNDİRME REFORMU

- 1. Eğitim reformu bir devlet politikası haline getirilmelidir. Bunun mekanı ise TBMM'dir.** Ancak uzmanlık alanı olması nedeniyle sistemin temel kurumlarının mutabakatının alınması da esastır.
- 2. Ülke gerçeklerinde mutabakat arayışı:** İnsan kaynağını geliştirme ve eğitim konusunu ana gündem maddesi yaparak Hükümet, DPT, MEB ile TÜBİTAK ve YÖK gibi temel bürokratik kurumlar, Siyasi Partiler, Sivil Toplum Kuruluşları ve KOSGEB'in ortak bir platformda buluşması gerekmektedir.
- 3. Belirlenen vizyonun hayata geçirilmesi için MEB'in kapsamı genişletilmeli ve Güney Kore örneğinde olduğu gibi statüsü yükseltilmelidir.** Bilindiği gibi, 2001 yılında Güney Kore Eğitim Bakanlığı, 'Eğitim ve İnsan Kaynakları Geliştirme Bakanlığı' olarak yeniden yapılandırılmıştır. Buna göre Eğitim Bakanı'nın statüsü; eğitim ve insan kaynakları gelişimi ile ilgili politikaların formüle edilmesi ve koordinasyonunun sağlanması şeklinde düzenlenerek başbakan yardımcılığına yükseltilmiştir. Yeni bakanlık; öğrencileri küresel girişimci, tekniker ve araştırmacı yapma hedefindedir. Bizde de bakanlık; **Milli Eğitim ve İnsan Kaynaklarını Geliştirme Bakanlığı olarak yeniden yapılandırılabilir.**

4. **Eğitimde özel kesimin katkısının önü açılmalıdır:** Özel kesimin özelleşmiş ihtiyaçlarını gidermek üzere devletin kontrolünde özel sektörün eğitime katkıda bulunabilmesinin önü açılmalıdır. Devlet, bütçeden ayırdığı kaynağı ne kadar artırmaya çalışsa da, kısa vadede eğitimin problemlerini çözmesi zor görünüyor. Özel kurumların eğitimden aldığı pay Türkiye'de yüzde 2 civarında. Bu oran Avrupa ülkelerinde yüzde 10-12 arasında değişirken, Rusya'da bile yüzde 8 seviyesinde. Dolayısıyla özel sektörün eğitime daha fazla yatırım yapmasını sağlayacak tedbirler geliştirilmeli. Bu kapsamdan olmak üzere 1 Ocak 2005'ten geçerli olan KDV'deki 10 puanlık indirim, daha da düşürülmeli ve % 8'den % 1'ler seviyesine çekilmeli. Bununla birlikte bu alana yatırım yapacaklara yeni kolaylıklar sağlanmalıdır.
5. **Bilim Politikasının Belirlenmesi:** "Bilim politikası" ile araştırma hedefleri ortaya konulmadığından, üniversiteler toplumun gelişmesinde ve yeniliklerde öncü görevi yürütememektedir. Üniversiteler, mevcut yapıda toplum ve endüstri ile aktif ve üretken bir etkileşim içine girememektedir. Devlet ve üniversitelerin belirlenmiş bilimsel araştırma öncelikleri olmadığından yüksek lisans ve doktora çalışmaları rasgele konularda yapılmakta, sanayi ile aktif ve üretken bir etkileşim sağlanamamaktadır. Dolayısıyla, sürekli yaşanan gelişmeler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlar dikkate alınarak ülkemize özgü bir bilim politikası belirlenmelidir.
6. **"Kesintisiz zorunlu eğitim" yerine, "kesintili ve sürekli zorunlu eğitim" uygulaması:** Buna göre 8 yıllık zorunlu ilköğretim eğitiminin, tercihi olarak iki şekilde ele alınması sağlanmalıdır. Birinci tercihte, tek kademeli ilköğretim (8 yıl kesintisiz olarak aynı okulda), ikinci tercihte, iki kademeli ilköğretim (8 yıl, fakat 5+3 şeklinde farklı okullarda, endüstri-meslek, teknik ağırlıklı vd.) eğitiminin verilmesi gerekir.
7. **Bilgi Teknolojileri (BT) ve Tasarım Eğitiminin Gereği:** Günümüzde en önemli ve stratejik alan haline gelen BT, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için, 'Biricik Kalkınma Fırsatı' olarak öne çıkmaktadır. BT sahasında bir yerlere gelmek için çok yüksek miktarda yatırım ve çok uzun seneler çalışmak gerekmemektedir. Bu konuda en önemli kaynak yetişmiş, genç insan potansiyelidir. Dolayısıyla BT eğitiminin geliştirilmesi üzerinde önemle durulmalıdır. Bununla birlikte, 1980'li yıllarda üretkenlik ve verimlilik 1990'lı yıllarda kalite, günümüzde ise tasarım-farklılık oluşturma önem kazanmış durumda. Bu nedenle tasarım-yaratıcılık, rekabetin ana unsuru haline gelmiştir. Rekabetçi olmak isteyen ülke ve firmalar, tasarım kültürü ve eğitimi geliştirmek için özel politikalar uygulamaktadır. **Ülkemizde de Bilgi Teknolojileri eğitimi yanında, endüstriyel tasarım eğitimine de ayrı bir önem verilmelidir.**
8. **Eğitim Ekonomisinin Geliştirilmesi:** Türkiye biran önce hizmet ihraç eden ülke haline gelmelidir. Türkiye, bir yandan kendi insan kaynağını geliştirirken, diğer yandan da komşu ve bölge ülkeleri için bir eğitim merkezi haline gelebilir. Çünkü dünya eğitim pazarı, çoklu milyar dolarlık bütçesiyle bütün ülkelerin iştahını kabartmaktadır. Sadece ABD'de yabancı ülkelerin öğrencilerinden sağlanan eğitim geliri yıllık 40 milyar dolar civarındadır. Mesela, dünya eğitim ekonomisinden daha fazla pay almak için düğmeye basan Çin hükümeti, 100 tane üniversitesini dünyadaki en yüksek kaliteye çıkarmak üzere bir projeyi uygulamaya koydu. Türkiye'nin yılda 30 bin kişiyi yurtdışına gönderdiğini ve bunun için yaklaşık 1,5 milyar dolarlık bir döviz harcadığını dikkate aldığımız zaman, bu alanın geliştirilmesinin hem döviz çıkışının engellenmesi, hem de girişinin sağlanması açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılıyor.
9. **Okul Öncesi Eğitimin Teşvik Edilmesi:** Türkiye, Avrupa Birliği üye ve aday ülkeleri arasında okul öncesi eğitimde % 16'lık oranla son sırada bulunuyor. MEB verilerine göre Türkiye'deki 2 milyon 940 bin çocukta sadece 440 bini okul öncesi eğitim alabiliyor. İnsanların, zihinsel gelişiminin yüzde 75'ine yakınının 3-6 yaşları arasında tamamlandığı dikkate alınırsa, okul öncesi eğitimin Türkiye'de hızla yaygınlaştırılması ve zorunlu eğitim kapsamına dahil edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü okul öncesi eğitim alan çocukların % 44,7'sinin üniversiteye devam ettiği, bu oranın okul öncesi eğitimden yoksun çocuklarda ise % 30,6 olduğu kaydediliyor.
10. **Eğitimde Rehberlik Uygulamasının Etkinleştirilmesi:** İlköğretim okullarında rehberlik servislerine özel önem verilmeli ve çocuklarımızın kabiliyetlerine ve özelliklerine uygun yönlendirilebilmelerine çok daha fazla dikkat edilmelidir.

11. **Üstün Zekâlıların Eğitimine Özel Önem Verilmesi:** Üstün zekâlı ve özel kabiliyetli çocukların seçilmesi ve özel eğitime tutulması konusuna önem verilmelidir.
12. **Mesleki eğitimin önü açılmalıdır:** Üniversiteye girişte lise mezunları arasında katsayı eşitsizliği uygulaması mesleki eğitime büyük darbe vurmuş, işletmelerde nitelikli işgücü açığı bugünlerde had safhaya ulaşmıştır. Türkiye'de yaşanan gerçek, meslek liseli çıkışlı gençlerimizin aleyhine olarak işleyen katsayı eşitsizliğinin mesleksiz ama diplomalı işsizler ordusunu büyüttüğüdür. Bu konuda MÜSİAD'ın önerisi; orta öğretim kurumlarında klasik lise sayılarını artırmak yerine, meslek liselerinin önünün açılması, alanının genişletilmesi, gençlerimizin tüketici çoğunluk olmaktan kurtararak, üretici hale getirilmeleridir. **1998-99 öğretim yılında üniversiteye girişte getirilen katsayı eşitsizliği uygulaması, imam hatip liseleri yanında meslek liselerine ve çıraklık okullarına da büyük bir darbe vurmuştur. Katsayı eşitsizliği uygulaması kaldırıldığı anda, meslek liseleri gençler için yeniden cazibe kazanacaktır.**
13. Meslek liselerinin önünün açılması için MEB'in önerdiği, "Açık Lise" eğitimi yönetmeliğini olumlu bir adım olarak görüyor, ancak bunu kısmi bir çözüm olarak değerlendiriyoruz. Bununla birlikte Danıştay'ın bu yönetmeliği de iptal etmesi, meslek eğitiminin geleceğini belirsiz ve karamsar hale getirmiştir.
14. **Tasnif edilmiş işsizler için çıraklık okullarında, kurslarda ve meslek liselerinde kısa dönemli eğitim programları uygulayarak hızla reel sektörün hizmetine verilmelidir. Reel sektörün de, Çalışma Bakanlığı'nın da katkıları ile yetiştirilmiş bu elemanları alması sağlanmalıdır. Bunun için gerekli mali imkân, AB, Dünya Bankası ve İslam Kalkınma Bankası fonları gibi kaynaklardan sağlanmalıdır.**
15. Üniversitelerin, meslek yüksek okullarının, meslek liselerinin ve ilköğretim kurumlarının hızla gelişmeleri, içlerinin yeni teknolojik gereçlerle donatılmasının sağlanması gayesiyle ihtiyaç duyulan mali kaynak, özelleştirme gelirlerinin bir kısmının tahsis edilmesiyle sağlanabilir.
16. Meslek liseleri sayısı olarak yetersiz olduğu kadar, kalite ve nitelik bakımından da günümüz endüstrisinin ihtiyaç duyduğu insan kaynağını eğitecek donanıma sahip değildir. Birçok okuldaki makine ve ekipman, yıllar öncesinin teknik seviyesinde olup, bugün sanayide kullanılmamaktadır. Öte yandan birçok meslek lisesi de, günümüzde geçerliliği olmayan mesleki eğitim vermektedir. **Bu nedenle bir yandan meslek lise sayısı artırılırken, diğer yandan da mevcutların teknik donanımı - laboratuvarları - atölyeleri yenilenmeli ve geçerliliği kalmayan eğitimlerin yerine de yeni gelişen meslekler eğitimi konulmalı. Eğitici öğretmenlerin çağdaş teknolojik gelişmeleri tanımaları için sanayi tesisleri ve yurtiçi-yurtdışı fuarları ziyaretleri sağlanmalıdır.**
17. Ticaret - Sanayi Odaları, İhracatçı Birlikleri, işçi - işveren sendikaları gibi meslek kuruluşları üyelerinin ihtiyaç duydukları meslek kursları düzenlemeli ve meslek okulları açabilmelidirler.

7.6. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

İstihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması, Türkiye ekonomisinin dönüşümünün en temel ayaklarından birisidir. Soruna yönelik tedbirleri dört temel başlık altında incelemek mümkündür:

- İstihdam dostu politikaların tanımlanması ve bunun gereği olan istihdam deposu sektörlerin öne çıkartılması gereği: Böylece her sene iş gücüne katılan 700 bin civarındaki gence ve ayrıca tarımdan sanayiye göç eden yetişkinlere istihdam alanı temin edilmiş olması.
- İşgücünün eğitimi ve dönüştürülmesinin bir gereği olarak mesleki eğitim reformunun yapılması gereği: Böylece sektöre, sektörün ihtiyaç duyduğu kabiliyetli elemanların kazandırılması.
- Sürecin gerektirdiği finansmanın sağlanması: Bunun bir gereği olarak, bundan böyle işsizlik sigortası fonunda biriken kaynakların sadece bu amaca yönelik olarak kullanılması.
- Emek piyasalarına esneklik getirilmesi, istihdam maliyetlerinin azaltılması.

1. **Milli İstihdam Stratejisinin Geliştirilmesi Gereği:** İşsizliğin en büyük çözümünün süreklilik arzeden ekonomik büyüme olduğu açıktır. Ancak değişen modern iktisadi şartlarda bunun kendi kendine olması ihtimali zayıftır. Bu nedenle ülkemizde işsizlik sorununun çözümü için atılacak adımların başında şüphesiz "**millî istihdam stratejisi**"nin belirlenmesi gelmektedir. Ülkemizde AB ülkelerinde olduğu gibi kapsamlı, tutarlı, hedefleri olan ve uygulanabilir bir istihdam stratejisi eksikliği devam ediyor.

2003 yılı sonunda başlatılan millî istihdam politikası oluşturulması yönündeki çalışmalar 2004 yılında tamamlanmış olmakla beraber, stratejinin paydaşları tarafından benimsendiği söylenemez. Hala taraflar, kendi çıkarlarını merkeze alarak kıyıda köşede bazı talepleri dile getirmekte, ancak bir arada mutabakata varamamaktadır. Mutlaka belirgin ve somut hedefleri olacak bir stratejinin mutabakat içinde hayata geçirilmesi gerekmektedir. Hedeflere dayalı bir istihdam stratejisi, hükümetin motivasyonunu ve toplumun istihdamın artırılmasına yönelik duyarlılığını artırıcı etki yapacaktır. Yine bu stratejide sosyal taraflar, sivil toplum örgütleri, kamu ve özel sektör için bir anlamda sorumluluklarına yer veren kılavuz "**istihdam rehberleri**" yer almalıdır.

2. **İstihdam Dostu Büyümeye Ağırlık Verilmesi:** Ülkemizde işsizliği önlemenin yolu istikrarlı asgari % 6-7 oranında ve sürdürülebilir büyümenin devam ettirilmesidir. Büyüme ile istihdam arasındaki bağ, ülkelere, eğitim ve demografik yapıya, sanayinin yapısına göre değişebilmektedir. Bir başka ifadeyle, bir birim büyümenin oluşturacağı istihdam etkisi her yerde standart değildir. Ancak tek başına büyüme de yeterince istihdam sağlayamamaktadır. Son birkaç yıldaki hızlı ekonomik büyüme rağmen işsizlik anlamlı düzeyde azaltılamamıştır. Bunun nedeni ise, işgücü miktarındaki artış kadar, büyümenin kapasite kullanımındaki ve verimlilikteki artıştan kaynaklanmış olmasıdır. Bu nedenle işsizliğin önlenmesi ve istihdamın artırılması için mutlaka yeni ilave yatırımlara ve dolayısıyla yeni girişimlere ihtiyaç vardır. Bu alandaki çabalar, ülkemizin uluslararası mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu ve istihdam kapasitesinin yüksek olduğu sektörlerde yoğunlaştırılmalı ve bu alanlardaki teşebbüsler öncelikle desteklenmelidir. Aksi takdirde tüm girişimlerin aynı ölçüde desteklenmesi kaynakların etkin kullanılamamasına yol açacaktır.

Tarımdaki büyük çözümler, bazı imalat sanayi alt kalemlerindeki küçülme, verimlilik artışı gibi nedenlerle yeni yaratılan iş miktarı, tarım sektöründen ayrılanları ve işgücüne yeni katılanları istihdam edebilecek büyüklükte değildir. Bu meyanda, özellikle tarımdan kopan kitleler dikkate alınarak tarım dışı sektörde yüksek büyüme hedeflenmeli ve özellikle de iş yaratma kapasitesi yüksek hizmet sektöründe büyüme teşvik edilmelidir. **Şüphesiz, hükümetin önceliği ülkemizdeki siyasal ve ekonomik istikrarın korunması, istikrarlı ve yüksek oranlı büyümenin sürdürülmesi olmalıdır.**

3. **Hizmet sektörü, stratejik bir istihdam sektörüdür:** İstihdam dostu büyüme, istihdama elverişli sektörlerin seçimini de gerektirmektedir. Hizmetler sektörünün istihdam yaratma kapasitesi tarım ve sanayi sektörüne göre oldukça yüksektir. Öyle ki, inşaat sektöründe % 1'lik büyüme % 2,79 istihdam artışı sağlarken, ekonomi büyürken göç veren tarım sektöründe bu oran % -0,93, sanayi sektöründe ise sadece % 0,42 düzeyindedir.

4. **Yükselen hizmet sektörleri:** Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerde istihdam, imalat sanayinden ve tarımdan hizmet sektörlerine veya daha geniş bir ifadeyle "üçüncü sektörler" geçmektedir. Bu nedenle günümüzde hizmet sektörüne gelişmenin ekonomik motoru olarak bakılmaktadır. **Özellikle ticaret, haberleşme, ulaşım, finansman, sağlık hizmetleri, eğitim, kamu hizmetleri, endüstriyel teknik yardım gibi dallar öne çıkmaktadır.** Türkiye için buradan bir yol haritası çıkartmak gerekmektedir. Dikkat etmek gerekir ki;

- Verimlilik ve büyümenin kaynakları esas itibarıyla bilgidir.
- İktisadi faaliyetler, mal üretiminden hizmetlerin dağılımına doğru dönüşmektedir.
- Türkiye geliştikçe, tarım istihdamının azalmasını imalat sanayinin daralması takip edecektir.
- Türkiye, uluslararası hizmet ticaretinde nitelikli insan sermayesi, bilgi birikim ve tecrübesi, teknolojik imkânlar bakımından bazı alanlarda önemli potansiyele sahiptir. Bu alanlar "inşaat, bilgi işlem ve ofis arkası hizmetler, turizm ve ulaştırma hizmetleri" şeklinde sıralanabilir.

Hizmet sektörlerindeki işlerin artışıyla toplam istihdamın daha büyük bir kısmı hizmet sektöründen sağlanacaktır. Ekonominin hızlı gelişmesiyle istihdam ve üretimde hizmet sektörü egemen bir hale gelecektir.

5. **İstihdam ve İmalat Sanayi bağlantısı zayıflıyor:** İmalat sanayi büyük bir hızla gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kaymaktadır. Bunun için gelişmekte olan ülkelerde hizmet sektörüne ilave olarak, imalat sanayinde de istihdam artışı sürecektir. Nitekim, gelişmekte olan Çin ve Hindistan gibi ülkelerde şu aşamada imalat sanayinde de hizmetler sektöründe olduğu gibi istihdam genişlemektedir. Özellikle, Asya ve Latin Amerika'nın yeni sanayileşen ülkelerinde de böyle bir durum gözlenmektedir. **Buradan yola çıkarak, orta-uzun vadede Türkiye'de de imalat sanayinin işsizlik sorununun çözümüne verdiği katkının gelecekte düşeceği tahmin edilebilir.** Zaten 2002 yılından beri kaydedilen % 43'lük reel büyüme performansına rağmen, bunun istenen düzeyde bir istihdam artışına nende olamadığı herkes tarafından bilinmektedir.

6. **Buna rağmen imalat sanayi ile hizmet sektörü arasındaki kesişim alanı hızla büyümekte ve önemini korumaktadır.** İmalat sanayii gittikçe artan ölçüde hizmet işletmelerine bağlı hale gelmektedir. Günümüzde, imalat sanayii şirketlerinin rekabet avantajları, üretilen ürünün özelliklerinden ziyade, üretilen ürünle ilgili hizmetlerde gösterilen başarıya bağlı gözükmemektedir. Bunlar arasında, tüketici problemlerinin çözümü, ürün dağıtımının hızı, esneklik, satış sonrası hizmetler ve benzeri hizmet şartlarını sağlama gelmektedir. Ayrıca, birçok imalat işletmesinde katma değerde rol oynayan faktörler, üretimin ve sürecin dizaynında, üretim planlamasında, kontrol, satınalma, kalite kontrolü gibi göze çarpmayan faktörlerden doğmaktadır. Bu durum da bizi, başarılı olmada tüm işletmelerin hizmet sektörü boyutuna daha fazla özen göstermesi gereğine götürmektedir.

7. **Geri kalmış hizmet sektörü ile ülkeler küreselleşemez, açık pazar haline gelir:** Hizmet sektörünün artan oranlarda imalat sanayine temel girdi sağladığı görülmektedir. Zira, küreselleşen dünyamızda dünya piyasalarıyla rekabet etmek isteyen bir ülke, 'mümkün olduğu kadar ucuz, çabuk ve etkin bir şekilde hizmet sektörlerini ekonomiye sokmak zorundadır. Özellikle "bilgi teknolojisi devrimi"yle ekonomiler hizmet sektörlerine daha fazla bağımlı bir hale girmiştir.

Küreselleşme süreciyle sermaye akışı, değişik finans merkezlerinin serbestleştirilmesi, bilgi toplama, işleme ve nakletme süreçlerinin, haberleşme teknolojilerinin geliştirilmesi, ulusal piyasalar arasındaki bağları güçlendirmiştir. Böyle bir gelişme hizmet sektörlerindeki üretim-tüketim ve ticaret faaliyetlerini hızla genişletmiştir. Böylece, toplumlar endüstri-ötesi veya bilgi toplumu dönüşümü yaşamaya başlamışlardır. Bu gelişmeler, hizmet sektörlerinde geleneksel yapıları değiştirmekte ve hizmet sektörlerine küreselleşme sürecinde anahtar bir rol vermektedir.

8. **Hangi hizmet sektörü istihdam oluşturuyor?** Hizmet sektörü istihdam ilişkisini araştırırken, burada da yükselen ve ülke kurtaracak mahiyette olan alt birimler dikkatle takip edilmelidir. Dikkat edilmelidir ki; hizmet sektörlerinin mekanizasyonunun gelişmesiyle, hizmet sektörlerinin büyük bir kısmı şahıs ilişkilerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Bunun ilginç bir örneği olarak haberleşme hizmetleri sayılabilir. Bilindiği gibi, teknolojik gelişme, bilginin kaydedilmesi ve nakledilmesini kontrol ile görevli emeği keskin bir şekilde azaltmıştır. Ayrıca, malların üretimindeki teknolojik gelişmeler belirli kategorideki hizmetleri azaltmış ve hatta bertaraf etmiştir. Özellikle, bulaşık ve çamaşır yıkama gibi ev hizmetlerinde bu nitelikte gelişmeler gözlenmiştir.
9. **Hizmet ihracatının gereği:** Uluslararası ticarete hizmet sektörlerinin payı, halen bu sektörün GSMH'ya yaptığı katkıdan daha küçüktür. Bunun en önemli nedeni, hizmet sektörünün ticaret dışı kalan niteliği dolayısıyladır. Buna rağmen durum hızla değişmekte, hizmet sektörlerine yönelik uluslararası ticaret, son yıllarda hızla artmaktadır. Bilhassa fiziki malların ticaretinin uluslararası alanda büyümesiyle, ulaşım ve sigorta gibi alanlarda bazı hizmet faaliyetleri ticari bir karakter kazanmaktadır. Yine ticari faaliyetlere uygun hizmet sektörleri arasında, örneğin haberleşme, reklamcılık ve yöneticilik hızla yükselmektedir.

Türkiye'nin hizmet ihracatı ise ağırlıklı olarak turizm, uluslararası taşımacılık ve müteahhitlik hizmetlerinden oluşmaktadır. Dünyada yaşanan gelişmeler ülkemiz açısından sadece bu iki sektörde değil, diğer hizmet alanlarında da yeni fırsatlar yaratmaktadır. Bu nedenle müteahhitlik, turizm, taşımacılık, lojistik, mesleki ve profesyonel hizmetler ile yazılım hizmetlerinin ihracatına yönelik olarak proje bazlı ve performans odaklı destek ve teşvikler sağlanabilir.

10. **Tarımdan Tarım - Dışı Sektöre Geçişin Kontrollü Olarak Sağlanması:** Ülkemizde özellikle son birkaç yıldır tarımdan tarım-dışı sektöre çok hızlı bir geçiş meydana gelmektedir. 1999 yılında tarımda 8.856.000 kişi istihdam olunurken, bu miktar 2005 yılında 6.493.000 kişiye inmiştir. Sadece 2005'te 907.000 kişi, 2005-2006 yıllarında 1.350.000 kişi tarım sektöründen tarım-dışı sektöre geçmiştir. Ancak, halen 3 milyonu ücretsiz aile işçisi, yine 3 milyona yakını kendi hesabına çalışan konumundaki tarım sektöründen işgücü akımının süreceği anlaşılmaktadır. Bu durum ülkemizde işsizliğin kısa sürede aşağıya çekilmesinin güç olacağını göstermektedir.

Buna göre, bir yandan tarımdan kopan işgücüne eğitim ve vasıf kazandırıcı, sanayi ve hizmetler sektörüne uyumunu kolaylaştırıcı mesleki eğitim programları hızla uygulamaya konulmalı, diğer yandan bu sektörün çözülmesinin kontrollü gerçekleşmesine ve sektörün gelişmiş tarım ekonomisine sahip ülkelerdeki boyutlarına gerilemesine hizmet edecek tedbirler alınmalıdır. Bundan tarım sektörünün bütünüyle tasfiyesi anlaşılmamalıdır. Tarım sektörü, gıda ve bağlı sanayiler ile büyük bir ekonomik sektör olarak geliştirilmek zorundadır.

11. **KOBİ'lere Yönelik Desteklerin Artırılması ve Koordinasyonun Sağlanması:** Tüm ülkelerde işsizliğin önlenmesindeki aktif istihdam politikaları içinde dinamik, esnek ve yenilikçi işletmeler olan KOBİ'ler, özel bir öneme sahip araçlar olarak değerlendirilmektedir. Ülkemizde ise işletmelerin neredeyse tamamına yakını KOBİ niteliğindedir. Esnek ve rekabetçi yapıları başta olmak üzere büyük işletmelere göre birçok avantaja sahip bu işletmelerin yoğunluğu Türk ekonomisi için bir avantaj olarak değerlendirilmelidir. İşgücünün yarıdan fazlasının istihdam edildiği ve iş yaratma kapasitesi büyük ölçekli işletmelere göre oldukça yüksek olan bu kuruluşlar eğitim, vergi, kredi, finansman, teknoloji ve pazarlama yönlerinden uluslararası rakiplerine göre dezavantajlı konumdadır. Ayrıca, temel sorunların başında, işletmelerin proje geliştirmesi, yatırımcılık için gerekli yol haritasına sahip olabilmesi, kısaca var olan kaynaklara etkin olarak erişebilme kapasitesiyle ilgilidir.

12. **KOSGEB'in etkinliğinin artırılması:** Son yıllardaki bütün olumlu gelişmelere rağmen, hala kredilerin alınmasında teknik ve bürokratik bazı zorluklar devam etmektedir. Örneğin, KOBİ'lere yönelik teşvik ve destekler farklı bakanlıklar bünyesindeki kurumlar tarafından sağlanmakta ve hizmetlerde bütünlük gerçekleştirilememektedir. Nitekim, KOBİ'leri destekleyen mesleki kuruluşlar ve özel kuruluşların yanı sıra 17 adet kamu kurum ve kuruluşu hizmet sunmaktadır. Bunlar; KOSGEB, Türkiye Halk Bankası, Eximbank, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası Kredileri, KOBİ A.Ş., Kredi Garanti Fonu, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (Küçük Sanayi ve El Sanatları Genel Müdürlüğü,

Küçük Sanayi, Sanayi Bölge ve Siteleri Genel Müdürlüğü), Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK, GAP Bölgesi Girişim Destekleme ve Yönlendirme Merkezi, Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Milli Prodüktivite Merkezi, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) dur.

Bu bağlamda koordinasyonun sağlanması açısından, Başbakanlığa bağlı yeni bir organizasyon olarak KOBİ Müsteşarlığı veya KOBİ Üst Kurulu gibi bir yapının teşekkül ettirilmesi, veya bütün bu bürokratik dağınıklığı gidermek üzere bizzat KOSGEB idaresinin etkinliğinin artırılması gerekmektedir.

Bu önerinin bir parçası olarak KOSGEB bütçesinin ihracat - istihdam ve yatırım amaçlı finansman desteği için daha fazla artırılması gerekmektedir.

- 13. İşgücünün Niteliğinin Yükseltilmesi, ve Mesleki ve Teknik Eğitim Sisteminin Reformu:** Günümüz dünyasında küreselleşme ve artan rekabet, vasıflı işgücüne olan ihtiyacı artırmaktadır. Ülkemizde belirtildiği gibi, işsizlerin % 60'lık bölümü ortaokul ve altı eğitim düzeyine sahip olan düşük vasıflı kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca, işverenlerin bir kısmının işçi talebi, vasıf yetersizliği ve uyumsuzluğu nedeniyle karşılanamamaktadır. Öyle ki, Türkiye İş Kurumunun verilerine göre 2004 yılında işveren talebi doğrultusunda nitelikli eleman bulunamaması nedeniyle, 6.410 kişilik işveren talebi iptal edilmiştir. Bu nedenle öncelikle işgücünün ve genel olarak toplumun eğitim ve vasıf seviyesinin yükseltilmesine ilişkin politikalar uygulamaya konulmalıdır.

2000 yılı itibarıyla ülkemizdeki 6 yaş üzeri toplam nüfusun hala %12,7'si okuma yazma bilmemektedir. Bu oran 6 yaş üstü erkek nüfusta %6,1 (1.857.132), kadın nüfusta ise %19,4 (5.732.525) dır. Okur-yazar olmama kadınlar arasında daha yaygın olup, neredeyse her beş kadından biri okuma-yazma bilmemektedir. Üstelik, yaklaşık 13 milyon kişi de okuma-yazma bilmekle birlikte, her hangi bir eğitim kurumundan mezun değildir.

Bu veriler ülkemizde bir "temel eğitim" sorununun var olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün yetiştirilmesi amacıyla kurulmuş olan mesleki ve teknik eğitim ülkemizde yeterince gelişmemiş ve hatta son yıllardaki bazı uygulamalar nedeniyle tercih edilmez hale gelmiştir. Oysa Batılı gelişmiş ülkelerde eğitilmiş işgücü, bu ülkelerin kalkınmasında anahtar rol oynamıştır. Nitekim, bu ülkelerin çoğunda ortaöğretim öğrencilerinin (Çek Cumhuriyeti, Avusturya, Almanya, Macaristan, İtalya ve Hollanda'da öğrencilerin yine % 70'lerin üzerindeki bölümü) % 60'ından fazlası mesleki ve teknik eğitim okullarına devam ederken, ülkemizde tam tersi bir durum söz konusu olup, bu kurumlar bünyesindeki öğrencilerin oranı % 30 civarına inmiştir. Bu durum, ülkemizde mesleki ve teknik ortaöğretimin açıkça ihmal edilmiş olduğunu ve önümüzdeki dönemde de emek piyasasında nitelikli işgücü sorununun devam edeceğini göstermektedir.

Diğer taraftan, küreselleşme ve artan uluslararası rekabet ve teknolojik değişiklikler bir yandan işgücü piyasasında eğitilmiş, kalifiye işgücüne ihtiyacı artırırken, diğer yandan işgücünün hayat boyu eğitim almasını zorunlu hale getirmiştir. Artık ferdin istihdamını sürdürmesi için hayat boyu eğitim alması gerekmektedir. Ayrıca, hızlı teknolojik değişiklikler, bazı mesleklerin önemini kaybetmesine veya bütünüyle ortadan kalkmasına ve bu alanda çalışanlara yeni vasıf kazandırılması gereğine yol açmaktadır. Özellikle 35-40 yaş üstü kişiler, işsiz kalınması durumunda uzun süre iş bulamamaktadırlar.

- 14. Aktif İstihdam Politikalarının Belirlenerek Yürütülmesi İçin Kaynak Sağlanması:** Ülkemizde aktif istihdam politikaları 1990'lı yıllardan itibaren önem kazanmakla beraber, yeterli düzeyde uygulanmamış ve daha da önemlisi bu politikaları yerine getirecek kurumsal ve finansal kaynaklar yeterince sağlanmamıştır. OECD ülkelerinde aktif istihdam politikalarına ayrılan pay GSMH'nın % 1-2'si düzeyindedir. Ülkemizde ise 1990'lı yıllar boyunca, işgücünün eğitimi ve iş ve meslek danışmanlığı ile sınırlı aktif emek piyasası politikaları İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR) tarafından sınırlı düzeyde yerine getirilmiştir. 2000'li yılların başından itibaren bu politikalara ilişkin uluslararası nitelikteki kaynaklarda artış olmuş, ancak diğer ülkelerde olduğu gibi kapsamlı düzeyde bu politikalara başvurulamamıştır.

Gerçekten, AB ülkelerinde "eğitim programları, sosyal güvenlik primlerinin kısmen veya tamamen sübvansane edilmesi, kendi işini kuracak işsizlere nakdi yardım ve sübvansiyonlar ile belli süre danışmanlık verilmesini içeren özel sektör teşvikleri ile kamu istihdam programları" gibi çok çeşitli aktif istihdam politikaları hayata geçirilmiştir. 2000-2002 döneminde AB üyesi ülkelerde bu politikalar çerçevesinde gerçekleşen kamu harcamalarının % 40'ı eğitim, %20'si istihdam sübvansiyonu, yine % 20'ye yakını doğrudan istihdam meydana getirme teşviki alanında yapılmıştır.

Ülkemizde de işsizlikle mücadelede aktif istihdam politikalarına başvurulmalı ve bu noktada gelişmiş ülkelerde başarılı sonuçlar veren uygulamalardan azami ölçüde yararlanılmalıdır. Şüphesiz, bu alana ayrılan kaynak miktarının da artırılması gerekmektedir. Kaynak sadece finansman sağlanması ile sınırlı olmayıp, yasal ve idari düzenlemelerden, personel ve diğer altyapı imkânlarına kadar her türlü alandaki eksikliğin giderilmesini kapsamaktadır.

- 15. İşgücü Piyasasının Şeffaflaştırılması, İŞKUR'un Aktif Hale Getirilmesi:** Ülkemizde işgücü piyasası yeterince şeffaf değildir. Çalışanların iş piyasasının şartları, ücret ve çalışma şartları ile boş işler, işverenlerin işin gerektirdiği vasıflara uygun elemanlar hakkında bilgi edinebilmesi oldukça güçtür. Bir başka ifadeyle emek piyasalarında derin bir asimetrik bilgi sorunu yaşanmaktadır. Öyle ki, işsizliğin bu denli yüksek olduğu ülkemizde bir tarafta yüz binlerce kişi iş ararken, diğer tarafta çalıştırarak eleman bulmakta zorlanan işverenler vardır. Kısacası bir eşleşme sorunu vardır. Bu hizmetleri ve özellikle de iş arayanlarla, işçi arayan firmaları buluşturma fonksiyonunu üstlenmiş resmi nitelikteki müessese olan kamu istihdam kurumu (İŞKUR) mevcut haliyle yeterli değildir. Özel istihdam büroları ise sayısal ve fonksiyonel olarak yetersiz iken, özel danışmanlık firmaları yasal olmadığı halde bu hizmeti özellikle kalifiye işgücüne sunmayı sürdürmektedirler.

İş arama kanalı olarak İŞKUR yeterli olmadığı için, iş arayanların çoğu bu kurum yerine, gazete ilanları, tanınmış veya kendi imkanları ile iş bulmaya çalışmaktadır. Çağdaş anlamda iş arama kanalı olarak tanımlanamayacak bu yöntemler, iş aramanın etkinliğini düşürmekte, iş bulma süresini artırmakta, iş arayanları aradıkları vasıf ve kriterlere uygun olmayan işlerde, işçi arayanları düşük vasıftaki kişilerle çalışmaya mecbur bırakmaktadır. Özellikle nitelikli işçiler iş bulmak için İŞKUR'u tercih etmezken, özel sektör işverenleri bu kurumun çalışma sistemi ve hizmetleri hakkında yeterince bilgiye sahip değildir.

Bu kurumun etkin çalışmadığını, 2004 yılında İŞKUR'a iş aramak amacıyla müracaat eden 646.182 kişiden % 11,8'ini, yani 76.257 kişiyi işe yerleştirebilmiş olması göstermektedir. Üstelik kurum, 76 bin kişiden 50 binine kamu kesiminde iş bulmuştur. Ayrıca, aynı yıl istihdama eklenen kişi sayısı 760.166 olup, kurum bunların 21.549'unun işe yerleştirilmesine aracılık edebilmiştir.

Yine, İŞKUR'un işe aracılık dışında işgücünün eğitim ve vasıf seviyesinin yükseltilmesine, iş ve meslek danışmanlığına ilişkin önemli sorumlulukları bulunmakta, ancak bu hizmetleri de yeterli düzeyde sağlamaktan uzak olduğu bilinmektedir. 2004 yılında sadece 1.843 kişiye meslek kazandırma kursu verilirken, aynı yıl istihdam garantili kurs verilen kişi sayısı 191, kendi işini kuracaklara yönelik işgücü yetiştirme kurslarından yararlanan sayısı ise sadece 578'dir. Bu nedenlerden dolayı kurulduğundan beri yasal ve idari yapılanması sorunlu olmuş olan İŞKUR'un tüm hizmetleri etkin bir biçimde yerine getirebilecek imkânlarla donatılması gerekmektedir.

Öncelikle, personel eksikliği bulunan kurum, bu bakımdan acilen güçlendirilmelidir. Toplam kadro sayısı 3.080 olan kurum, 2004 yılı itibarıyla 1.823 personel ile hizmet vermiştir. Ayrıca, 81 ilde teşkilatlanmış olan kurum'da idari kadrolar boş olduğu gibi, illerde eğitim hizmetlerini yürütecek görevli ve uzman sayısı da oldukça yetersizdir. 81 taşra teşkilatında görev yapan eğitim uzmanı sayısı 74, araştırmacı sayısı 2'dir. Merkezde ise 42 eğitim uzmanı görev yapmaktadır.

Diğer taraftan, kurumun hizmet kalitesi yükseltilmeli, işsizlerin ve işverenlerin kuruma ilgisini artıracak düzenlemelere yer verilmelidir. İş arayanların talepleri ile açık pozisyon kaydı talepleri daha basit hale getirilmelidir.

16. **Meslekî kazalarda suçun şahsiliği ve işyeri ayrıştırılmalıdır:** İşyeri çalışanlarından birinin karıştığı suç ve cezalarda kolayca işyeri suçlanmaktadır. Halbuki herkesin ferdi olarak suç işleme veya cezai müeyyide gerektirecek hal ve davranışları olabilir. Bu gibi durumlarda dahi işverene çok ağır cezalar (kişi başına 250 - 350 bin YTL'ye varan) verilmekte, özellikle KOBİ niteliğindeki firmaların neredeyse sermayesini eritebilmektedir. İş mahkemeleri genelde işveren aleyhine karar vermektedir. Bu durumda işçi zaten sigortalı olduğundan, Sosyal Güvenlik Kurumu'na rucû edilebilmelidir.
17. **Esnek Çalışma ve Değişken Ücret Modellerinin Düşünülmesi:** Ücret ödemelerinin verimlilik performansı ile ilişkilendirilmesini sağlayacak düzenlemelere gidilmesi önemli hale gelmiştir. Bu husus 9. Kalkınma planında da hedef gösterilmektedir.

Esnek istihdam ve part-time (kısmi süreli) çalışmayı mümkün kılan kanuni zemin hazır olduğu halde, bu konuda uygulanabilir uygun modellerin pek gelişmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, **İş Kanunu'nda getirilen iş güvencesi hükmünün uygulanmasından kaynaklanan** kaygılar nedeniyle, özellikle büyük işletmeler istihdam artışından kaçmakta, Türkiye gibi bir ülkenin faktör donanımı ile örtüşmeyecek kadar aşırıya kaçan makine ve otomasyonu (çoğunlukla döviz harcayıp ithal ederek) yoğun üretimi tercih etmektedirler.

ILO standartlarıyla uyumlu olarak tanımlanmış olan Türkiye'deki İş Güvencesi Kanunu, Türkiye'nin küresel rekabette önünü kapatan bir nitelikte yorumlanmamalıdır. Unutmamak gerekir ki, **en iyi iş güvencesi istikrar içinde sürdürülebilir bir büyümeyi mümkün kılan bir rekabetçi üretim yapısına sahip olmaktan geçmektedir.** Böyle bir ekonomide işgücü istihdamına zaten ihtiyaç duyulacak ve ücretler de artacaktır.

18. **Bölgesel asgari ücret tartışması:** Son yıllarda gerek içeride iş adamları, gerekse OECD gibi uluslararası örgütler, "Bölgesel Asgari Ücret" başlığı altında çeşitli esnek ücret modellerini tartışmaya açmaktadır. "Kısmi - Süreli Çalışma Modeli" ve "Bölgesel Asgari Ücret" önerisini aşağıdaki nedenlerden dolayı hala tartışmaya değer buluyoruz:

- Bilhassa, işsiz sayısını düşürmek kolay olmamaktadır. Yapısal dönüşümün mahiyeti gereği bu geçici bir durum değildir. Tarım sektörü çözülmekte ve şehre büyük bir işsiz kesimi püskürtmektedir. Tarımda yoğunlaşan atıl emek havuzu çok büyük olduğundan bu sürecin uzun bir süre artarak devam edeceği anlaşılmaktadır.
- Ayrıca, emek yoğun sektörler hem ihracat pastasında, hem de iç piyasada güç kaybetmektedir. Tekstil, konfeksiyon, gıda sektörü başta gelmektedir. Esnek Ücret modellerinin tartışılmadığı bir ortamda emek kesimine bu gibi sektörde iş imkânı hiç kalmayabilir. Gerçekten de bu sektörler büyük bir hızla Mısır, Romanya, Suriye gibi ülkelere göç etmektedirler. Ayrıca kırsalda hakim olan iş ortamı, şirket yapıları zaten çok verimsizdir. Bütün bunlara bir de yüksek istihdam maliyetleri ilave edildiğinde işverenler çözümü ya göç etmekte, yada kayıt dışına çıkmakta aramaktadırlar. **Kayıt- dışı istihdam emekçi kesime beklediği refahı getirmediği gibi, devlet de büyük bir vergi kaybına uğramakta, sosyal güvenlik sistemi zaafa uğramaktadır.**
- Açıktır ki, bu bağlamda sorunun çözümünde kamuya, işverene ve emek kesimine düşen sorumluluklar vardır. Kamuya düşenler burada öneriler bölümünde zaten detaylı olarak ortaya konulmaktadır. Tabiatıyla halen **% 43 oranında olan istihdam vergisinin aşamalı olarak yüzde 25 seviyesine düşürülmesi acil bir zarurettir.**
- Ancak, bu sürece paralel olarak kayıt dışının azaltılması gereği de vardır. Bu noktada işverene düşen sorumluluk ise, artık kayıt-dışına son vererek sistemin içine girmeleridir. Bilhassa KDV ve kurumlar vergisinde gerçekleştirilen büyük oranlı indirimlerin bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerekiyor. **Bu konuda etkin kontrol ve cezai takip yanında, sektörlerin kendi otokontrollerinin de önemi not edilmelidir.**
- Emek kesimine düşen de, zaten piyasalarda fiili olarak uygulanmakta olan ve hiçbir güvenlik sunmayan duruma nazaran, daha insancıl bir öneri getirmesi durumunda, adına ister bölgesel asgari ücret, isterse "esnek istihdam sistemi" denilsin, yeni oluşumları tartışmak ve anlamak eğiliminde olmasıdır.

- 19. İstihdam Maliyetinin Azaltılması:** Öncelikli olarak pilot uygulamayla indirimin yatırımlar, işsizlik, gelir-gider dengesi ve kayıt-dışı istihdam üzerindeki etkileri test edilmelidir. Şüphesiz işsizliğin önlenmesindeki en etkili faktörlerin başında, işgücü istihdamını cazip kılacak şekilde işgücü maliyetinin düşürülmesi gelmektedir. Bilindiği gibi, işgücü maliyeti ile istihdam arasında ters orantılı bir ilişki mevcuttur. İşgücü maliyeti arttıkça işgücü talebi azalmaktadır. Ülkemizde ise vergi ve sigorta primleri gelişmiş ülkelere göre nispeten düşük olmakla birlikte, rekabet içinde bulunan ülkelere göre oldukça yüksektir. Yüksek vergi ve sigorta primi işletmelerin işçilik maliyetini artırmakta, işverenlerin yeni yatırım ve ilave işçi çalıştırma kararlarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Üstelik, işçilik maliyeti adeta daha çok istihdam edeni cezalandırıcı bir fonksiyona sahip olup, işçi sayısı arttıkça daha da artmaktadır. Örneğin 49 işçi çalıştıran bir işletme, bir işçi daha işe alması durumunda, 50 çalışan sayısını aştığı için yasalar gereği, 3 özürlü, 2 terör mağduru ve 1 eski hükümlü gibi, ilave olarak 6 kişi daha çalıştırmak zorunda kalmaktadır. Sonuçta, istihdam üzerindeki prim ve vergi yükünün çok yüksek olması, hem işsizliği artırmakta, hem de kayıt-dışına kaçışı hızlandırmaktadır. Yine, bu yük yeni işçi istihdam etme yerine, mevcut işçiyi fazla çalıştırmaya yönelmesine yol açmaktadır.

Birçok araştırmada istihdamın önündeki engellerin neler olduğu sorusuna işverenlerin verdiği cevaplar arasında en çok önem verileni, yüksek işçilik maliyeti olmaktadır. **İşverenler, işçilik maliyetlerinin düşürülmesi, bu çerçevede işgücü maliyeti üzerindeki kamu yüklerinin azaltılması halinde işsizliğin önlenilebileceğini düşünmektedirler.** Üstelik, birçok ülkede aktif istihdam politikaları arasında en yaygın olanlarından biri, istihdam üzerindeki yükün devlet tarafından üstlenildiği uygulamalardır. Nitekim, İngiltere, Almanya ve Fransa'da ücret dışı maliyetler azaltılmış, Fransa'da vergi oranları düşürülmüş, birçok Avrupa ülkesinde ise düşük ücretlilerin istihdam vergileri indirilmiştir. Hollanda'da 1999 yılında asgari ücretle çalışanların toplam işgücü maliyeti % 12-13 oranında azaltılmıştır. İspanya, 1997'de, sözleşmeli çalışanların işveren sosyal güvenlik katkılarını 2 yıl için indirmiş, sonra indirim süresini 3 yıla çıkarmıştır.

Ülkemizde de 5084 sayılı yasa çerçevesinde bu tür bir düzenleme benimsenmiştir. Ancak, yeni işyeri açıp ilave istihdam olunan işçi için ödenecek işveren sigorta primi için teşvik verilmesi, yeni bir yatırım kararı için yeterli güdüyü sağlamaktan uzaktır. Ayrıca, resmi verilerle 2.500.000 civarındaki işsiz sayısının düşürülmesi için de çözüm olmaktan uzaktır.

Bu noktada diğer ülkelerde olduğu gibi, Türk işletmelerinin rekabet gücünü yükseltecek nitelikte mevcut tüm çalışanları veya düşük ücretle çalışanları kapsayan indirimler yapılmalıdır. Ya da vergi ve sigorta primleri, ülkemizdeki işsizliğin özellikleri de dikkate alınarak "genç istihdamını" teşvik edecek biçimde kullanılmalıdır.

Bu yöntemin mutlaka belirli süre için pilot uygulamayla yatırımlar, işsizlik, gelir-gider dengesi ve kayıt-dışı istihdam üzerindeki etkileri test edilmelidir.

İşgücü maliyetindeki indirim dolayısıyla devletin uğrayacağı gelir kaybının, kayıt dışına kaçış nedeniyle uğranılan gelir kaybından fazla olmayacağı açıktır. Çünkü ülkemizdeki işgücünün % 50'sinden fazlası kayıt dışıdır. Nitekim, 2005 yılı itibarıyla istihdam olunan 22.046.000 kişinin % 50,1'i herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir. Diğer bir ifadeyle 11 milyon kişi sosyal güvenlik sistemine katkıda bulunmamakta, ve fakat bu sistemin sağlık hizmetlerinden (yeşil kart vb. ile) büyük ölçüde yararlanmaktadırlar.

- 20. Yabancı Kaçak İşçi Çalıştırılmasının Önlenmesi:** Yabancı kaçak işçi cenneti haline gelen ülkemizde kaçak işçiler, özellikle başta istihdam olmak üzere ücret, sosyal güvenlik, sendikacılık ve endüstri ilişkileri alanlarında sorun doğuran bir konudur. Ülkemizde 1 milyonun üzerinde kaçak işçi çalıştığı ve bu sayının faal nüfusumuzun % 4,3'üne ulaştığı tahmin edilmektedir.

Üstelik, yabancı kaçak işçilerin büyük bir çoğunluğu kayıt-dışı ekonomide kayıt-dışı olarak istihdam edilmektedir. Bu durum ise, kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdam ile mücadeleyi daha da güçleştirmekte ve kayıt dışı ekonomi ve istihdamı destekleyici bir etki yapmaktadır. Çünkü bu sektör düşük ücretlerle, sigortasız olarak geniş bir insan

kaynağına, yabancı kaçak işçiler dolayısıyla sahip olmaktadır. Bu işçilerin büyük bölümü eğlence sektöründe, otel ve gece kulüplerinde, ev hizmetlerinde ve kısmen de inşaatlarda çalışmakta ve işportacılık yapmaktadır.

Yabancı kaçak işçi istihdamının önlenmesi işsizliğin azaltılmasında olumlu katkısı olabilecek alanlardan biridir. Ev hizmetleri, çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinde, inşaat sektöründe işsizlerimiz için önemli miktarda iş alanı açılmış olacaktır.

- 21. Genel Teşvik Sistemi Yerine Bölgesel ve Sektörel Teşvik:** Ülkemizin coğrafi yapısı ve şartları işletmelerin ülkenin batısında ve belirli illerde toplanmasına yol açmıştır. Bu yapı geniş kapsamlı, hemen hemen bütün ülkeyi kapsayan ve bölgelerin gelişme düzeyi farklılıkları dikkate alınmadan eşit imkânlar sunan teşvikler ile desteklenmektedir. Öyle ki, yatırımcılar rasyonel bir davranışla teşvik kapsamındaki pazara en yakın bölgeyi işletmenin kuruluş yeri olarak seçmektedir. Bu nedenle 5084 sayılı teşvikten pazara ve gelişmiş bölgelere yakın, sınırlı sayıdaki il olumlu etkilenirken diğerleri yeterli yatırım çekememiştir.

Diğer taraftan, yine teşviklerin sektörlerin gelişme ve büyüme kapasitesi ile sektörlerin özelliklerini dikkate alan niteliklere sahip olması gerekmektedir. **Enerji kullanımının yüksek olduğu sektörlerde enerji girdi maliyetlerinin düşürülmesi teşvike olumlu tepki verilmesini sağlarken, emek-yoğun sektörde sigorta primlerinde düzenleme teşvik edici olabilir. Ayrıca, ülkenin kıt kaynakları verimsiz ve katma değeri düşük sektörlerle teşvik olarak dağıtılmamalı, desteklenecek sektörler belirlenmelidir. Bölgelerin sektörlerle göre istihdam oluşturacak öncelikli alanları belirlenmeli ve bu alanlara göre teşvikler uygulanmalıdır.**

Yine, işsizliğin yüksek olduğu bölge ve illerde daha yoğun istihdam teşvikleri uygulanmalıdır. Özellikle tarımdan tarım-dışı sektörlerle geçişin yüksek olduğu yerlere özel istihdam teşvikleri belirlenmelidir.

7.7. SOSYAL GÜVENLİK ALANINDA TEDBİRLER

Türkiye'de, geçmişte israf, genel olarak fertlerle devletin elele vermesi suretiyle yapılmıştır. Şimdi ulusal tasarrufların artırılması da iki tarafın ortak çabasıyla olacaktır. Sosyal güvenlik reformu tam da bu kesişim alanına denk gelmektedir. Sosyal güvenlik reformu nihayet Türkiye'de göze alınmıştır. Ancak "beyaz Türk" ayrıcalığının merkezi bürokrasi buna da direnmiştir.

Sosyal güvenlik açığının halihazırda GSYH'nın %5'ine ulaştığı bilinmektedir. Bu açık olmamış olsa idi, bugün bütçenin açık vermek yerine, GSYH'nın %5'i kadar fazla veren bir bütçe haline gelmesi iştenden bile değildi. Bu durumda kamunun bu kadar tasarruf ettiği bir ekonomide özel sektör dışarıdan borçlanmak zorunda kalmayacak, dolayısıyla cari açık ciddi bir sorun olmaktan çıkacaktır. Aşağıda sosyal güvenlik sistemi reformuna yönelik önerilerimiz yer almaktadır:

- 1. "Sosyal güvenlik," temel insan haklarındandır:** Eksiksiz bir Sosyal Güvenlik Sisteminin tüm nüfusu ve tüm sosyal güvenlik risklerini kapsamaması gerektiğine inanıyoruz. Genel Sağlık Sigortasının aktüeryası yeterince gözetilmeden uygulanırsa, bütçe üzerinde ilave yüklere yol açacağını düşünüyoruz. Çünkü Genel Sağlık Sigortasıyla, 1992 yılında uygulamaya başlanan "yeşil karta" göre daha geniş hizmetler sunulacaktır. Yeşil karttan 14 milyon civarında yararlanan var. Ve hakkı olmadığı halde yeşil kartlı olanlar, pek çoğu tasfiye edilmesine rağmen, oldukça yüksek sayıdadır. Genel Sağlık Sigortası yönünden, yeşil kartlı kesimin primi, devlet tarafından ödenecektir. Bu nedenle, Genel Sağlık Sigortası priminin ödenmesinde, "yoksulluk tespiti, objektif kriterlere ve ciddi bir tespit sistemine" bağlanmalıdır. Üstelik uygulamada etkin bir takip sistemi kurularak sigortalının gelir değişiklikleri takip edilmelidir.
- 2. Sosyal Güvenlik Reformu: "Acil ve adil" olarak hayata geçirilmelidir:** 2006 yılında sosyal güvenlikle yaşadığımız reform sürecinde TBMM tarafından yasalaştırılarak 01.01.2007 başında yürürlüğe girmesi hükme bağlanan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (SSGSSK)'nın en temel maddelerinin, yine 2006 yıl sonuna doğru

Anayasa Mahkemesi'nce Devlet memurları hakkındaki Anayasa hükümlerine aykırılık iddiasıyla iptal edilmesi sebebiyle, önceki Raporlarımızda da sürekli vurguladığımız üzere, sosyal güvenlikte tutarlı bir devlet politikasına olan ihtiyaç, henüz adil bir bütünlük içerisinde karşılanamamıştır. Bu amaca ulaşabilmek için, Reform süreci, adalet, eşitlik ve hakkaniyete uygun olarak mutlaka 01.01.2008'den önce Tüzük, Yönetmelik vb bütün uygulama esaslarıyla tamamlanmalıdır.

3. **SGK aktüeryal dengesinde aktif - pasif dengesinin önemi:** 1980 yılında üç sosyal güvenlik kurumunun ortalama 4'ün üstünde, yani 4 çalışan sigortalıya karşılık 1 emekli maaşı alan sigortalı olan aktif-pasif dengesi, genç emeklilik, kayıtdışı istihdam gibi olumsuzlukların etkisi ile 1999 yılında 2,24'e, 2003 yılında ise 2,03'e düşmüştür. Bağ-Kur'un aktif-pasif dengesinin prim ödeyenler bakımından 1 civarında olduğu dikkate alındığında, üç kurumun aktif pasif dengesi 1,5 civarında idi. Ancak, son yıllarda alınan tedbirler ve sigortalı sayısının 2002 yılına göre 2,5 milyon kişi artmasıyla, Sosyal Güvenlik Kurumu sigortalıları açısından aktif-pasif dengesi 2006'da takriben 2,05'e yükseldi. Halbuki Kurum, aktüeryal dengelerini kurabilmiş olsaydı, asgari yukarıda belirtilen oranın, yani 4 çalışan sigortalıya karşılık 1 emekli maaşı alan sigortalı olan aktif-pasif dengesinin tutturulması gerekiyordu. İşte görüşümüze göre reform süreci ve yapılan düzenlemelerden bu sonuç beklenmelidir.
4. **Genel sağlık sigortası uygulaması da 01.01.2008 tarihine kaldı. Elbette sosyal güvenlik alanında yapılacak en önemli reformlardan birisi, genel sağlık sigortasının hayata geçirilmesidir.** Sağlık hizmetlerinin ayrı bir sigorta kolu olarak örgütlenmesi ve bütün toplumu kapsamına alacak şekilde oluşturulması zorunluluğu kanun koyucu tarafından benimsenmiş bulunmaktadır. "Toplumsal tüm fertleri genel sağlık sigortası kapsamına alınırken, fertlerin gelir, statü, çalışma durumu gibi faktörler ön plana çıkmamalıdır. Genel sağlık sigortasında gelir ve çalışma durumuna göre bir ayırım yapılmaksızın, herkese eşit ve kabul edilebilir düzeyde sağlık hizmeti verilebilecek bir sistem getirilmelidir. Toplumsal tümünü kapsayacak bir Genel Sağlık Sigortası uygulamasına gidilirken, bu yapılanma içinde aile hekimliği müessesesinin de hayata geçirilmesi gerekmektedir.
5. **Norm ve standart birliği esaslarını hayata geçiren temel sosyal güvenlik kanununda aynı ve benzer özellikler ve şartları taşıyan fertlerin sigortalılık statüleri, ayırım nedeni yapılmamalıdır.** Nitekim 5510 sayılı Kanunda öncelikle sosyal barışın zedelenmemesi kaygısıyla hareket edilerek, sigortalıların mevcut sistemden kazanılmış veya varolan hakları korunmuş; 2036 yılından itibaren de yaşlılık aylığından yararlanmak için aranan yaş şartı, kadınlarda 58'den 59'a, erkeklerde 60'dan 61'e yükseltilmiştir. Yine, prim ödeme gün sayısı Emekli Sandığı ve Bağ-Kur sigortalıları için 9000 gün olarak devam ederken, SSK sigortalılarının prim ödeme gün sayısının, 7000 günden başlayarak tedricen yıllık artışlarla 9000 güne yükselmesi hükme bağlanmıştır.
6. **Kanun koyucu, reform kanunundaki doğru yaklaşımıyla sigorta primine Devlet'in katılım payını düzenlemiştir.** 5510 sayılı SSGSSK ile devlet, uzun vadeli sigorta kolları olan malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına %5 oranında katkı sağlayacaktı. Buna rağmen kanuna göre, ücretler üzerindeki prim yükü hâlâ oldukça yüksektir. Uygulaması 2008 yılı başına ertelenen söz konusu reform kanunu uyarınca toplam sosyal güvenlik prim oranları % 33,5 ile % 39 arasında değişmektedir. Yüksek prim oranlarının hem kayıt-dışı çalışmayı özendirdiği, hem yeni yatırım yapılmasını zorlaştırdığı ve hem de istihdam meylini azaltarak işsizliği artırdığı, dolayısıyla ülke ekonomisini olumsuz etkilediği bilinmektedir. Üstelik istihdamı teşvik amacıyla bazı illerde primlere vb yönelik teşvikler uygulanmaktadır. Bu yasal düzenlemenin, çalışan ve işveren primlerinin azaltılması için bir fırsat olarak değerlendirilmesinin, kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması, çalışanların refahında önemli bir artış meydana getirilmesi ve yatırımların artışında etkili olacağına inanmaktayız. Sosyal güvenlik sisteminin sağlıklı bir yapıya kavuşması, ancak aktif sigortalı sayısının artırılması ile mümkün olabilecektir. Bu da ülkedeki çalışanların yaklaşık % 50'sini oluşturan kayıtdışı istihdamın sifra yaklaştırılabilmesi, düşük prim ve vergi oranlarıyla kayıtlılığa dönüştürülmesi, kararlı ve sıkı denetim sistemi kurularak takip edilmesiyle mümkündür.

7. **Yüksek istihdam vergileri yükünün uluslararası rekabet şartları içerisinde bulunan işverenler üzerinde her zaman olumsuz etkileri olmaktadır. Bilindiği üzere, prim oranlarının yüksekliği, işçi çalıştırmayı caydırmakta, otomasyona veya kayıtdışı istihdamın oluşumuna neden olmaktadır.** Ülkemizdeki sosyal güvenlik prim oranları, üyeleri arasında olduğumuz

30 OECD ülkesinin en yükseklerinden birincisi ve dünya ortalamasının da oldukça üzerindedir. Bu gerçek, işgücü maliyetlerimizi uluslararası rekabet gücümüzü çok azaltacak şekilde yükseltmektedir. Hâlbuki bir sosyal güvenlik sistemi, her yeni gün mutlaka işe yeni giren ya da girecek olan sigortalı sayısını artırarak kapsadığı beşeri alanı genişletebilmelidir. Bu hedefe ulaşabilmek için, prim oranlarının, kademeli olarak mutlaka aşağıya çekilmesi gerekmektedir. **"Vergiye karşı mükellef davranışları"** hakkında yapılan araştırmalara göre, istihdam vergilerine, yani sosyal güvenlik prim oranlarına ve ücret vergilerine direncin yumuşamaya başladığı işçi ve işveren payları dahil toplam % 20-25 oranlarına düşürülmesi hedeflenmelidir. Bu hedeflemenin amacı, işveren payının % 10 civarı düzeylere indirilmesidir. Bu anlamda mevcut yüksek fonlama ve uygun aktüerya şartları içerisinde, **işsizlik sigortası primi olarak % 2 işveren payının % 1'e indirilmesi de çok yararlı sonuçların doğmasını sağlayacaktır. Bu yeniden yapılanma sürecinde sosyal güvenlik reformu yoluyla devlet katkısının sağlanması çok önemli bir adım olacaktır. Devlet katkısından 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işverenlerin daha fazla yararlandırılmaları; devletin prim katkısının müterakki oranlı olması, az işçi çalıştırana az, çok işçi çalıştırana çok katkı yapılmasını içerecek bir düzenleme yapılması gereklidir.** Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, işsizlik sigortasına benzer bir şekilde, ülkemizin şartlarına göre, belirli bir oranda sosyal güvenliğe devlet katkısı, zorunlu hale gelmiştir. Devletin sistemin finansmanına sağlayacağı düzenli katkı, SGK'nun bütçesinin oluşturulmasında denge, teşvik ve disiplin temin edecektir. Devlet katkısından yararlanma, hem kayıt-dışı işçi azaltıcı hem de prim tahsilatını arttırıcıdır. Kayıt-dışı istihdamı azaltmak için, yasalarla sağlanan imkânlar, yeniden gözden geçirilerek, primlerini düzenli ödeyen ve fazla sayıda işçi çalıştıran işyerlerine ek kolaylıklar sağlanmalıdır. Reel sektör üzerinde giderek çok ağır bir yük oluşturan yüksek sigorta primleri sorunu, halen çözülmemiştir. Devletin prim ödeyerek sosyal güvenlik sistemine katkı sağlaması, söz konusu katkının istihdamı teşvik edici ve işçilerle işverenlerin maliyetlerini azaltacak tarzda olması ve devletin prim katkısının işverenlere yapılan denetimlerin sonuçlarına göre, yasal yükümlülüklerini yerine getirme şartlarına bağlı olarak artan oranda katkı verilmesi yararlı olacaktır.

8. **Kayıtdışı istihdam, prim oranları düşürülerek, mutlaka kayda alınabilecek altyapıya kavuşturulmalı, kaçak sigortalılık (işçilik, esnafılık) önlenmelidir.** Hemen belirtelim ki, sosyal güvenlik yahut sosyal sigortacılık sisteminin en önemli derdi, aktüeryal dengelerinin bozulması nedeniyle mali yapılarının sürdürülebilirliği konusunda ciddi sıkıntılarının oluşmasıdır. Ekonomimizdeki yüksek kayıtdışılık oranı, kalkınmamızı engellemektedir. Kayıt-dışı faaliyetler, uygun ekonomik ve hukuki düzenlemelerle rasyonel bir sistem oluşturularak, kayıt altına alınamadığı sürece, kamu açıkları ve kamu kesimi borçlanma gereği artmaya devam edecektir. Hak-İş Araştırma Bürosu'nun TÜİK 2006 yılı Hane halkı İşgücü Araştırması'na dayanarak yaptığı araştırmaya göre, kayıtdışı istihdam nedeniyle devlet, 2006 yılında 23,7 milyar YTL vergi ve sigorta primi kaybına uğramıştır. Araştırmaya göre, Türkiye'de 22 milyon 330 bin çalışandan sadece 11 milyon 503 bini SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'na kayıtlıdır. Geriye kalan 10 milyon 827 bin kişinin ise herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kaydı yok. Bu kişilerin 3 milyon 106 bininin ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı için sosyal güvenlik kurumuna kaydolma zorunluluğu bulunmuyor. Aile işçileri dışındaki çalışanlardan ücretli ve yevmiyeli olan 3 milyon 994 bini SSK'ya, işveren ve kendi hesabına çalışan 3 milyon 728 bini de Bağ-Kur'a kayıtlı olmadığı için devlet, geçen yıl 23,7 milyon YTL'lik prim ve vergi tahsilatı yapamadı. Yapılan hesaplama göre, kayıtdışındaki her bir çalışan nedeniyle devlet, 265 YTL'lik prim ve vergiden yoksun kalıyor. (Bak: Bugün, 12.03.2007, s.7). Bu çelişki, sürdürülemez. Söz konusu kayıtdışılığın temelinde ücretten doğrudan alınan yüksek oranları itibarıyla direnç düzeyindeki yansıtılamayan gelir vergisi ve yüksek oranlı sigorta primleri yatmaktadır. Kayıtdışı istihdamı önlemek için, bu vergi ve prim oranları, direnç düzeyinin altına çekilmelidir. Yoksa işvereniyle net ücret anlaşması yapan işçilerin kayıtdışı kalmaları önlenemeyecektir.

9. **Kayıtdışı istihdamı önlemek için, iş ve sosyal güvenlik denetim mekanizmalarının rasyonel bir etkinliğe kavuşturulması da gerekmektedir.** Bilindiği üzere, 2006 yılı öncesinde üç ana sosyal güvenlik kurumumuz ve her birinin ayrı ayrı örgütlenmesinin getirdiği farklı denetim örgütlenmeleri de vardı. Her Kurum, kendi denetim örgütlerinden yararlanmaya çalışıyor, ancak bu yeterli olmuyordu. Kayıtdışı istihdam gerçeğini yetersiz denetim örgütlenmesiyle çözüme kavuşturmak mümkün değildir. İşte bu nedenle tek çatı uygulamasının, yani SGK örgütlenmesinin tabii bir sonucu olarak, sosyal güvenlik müfettişlerinin de tek çatıda toplanması ve yeniden yapılandırılması; kayıtdışı istihdam sorununun çözülmesi, çok büyük ve çok yönlü bir ekonomik ve siyasi program olduğundan, başarı elde edebilmek için, yavaş yavaş bu anlamda gerekli kurumsal oluşumları tamamlamak gerekiyordu. İşte bu kurumsal oluşumların başında da sosyal güvenlik teftişinin yeniden yapılandırılması gelmektedir. Tüm işyerlerinde kayıtdışı istidamı yok etmek amacıyla Sosyal Güvenlik Müfettişlerinin birleştirilmesi de temel bir zorunluluk olmuştur. Bu müfettişler, aynı zamanda SGK'nın gerek sağlık ve gerekse idari giderlerinde yasalık araştırması da yapmalıdırlar. SSK, Bağ-Kur ve T.C. Emekli Sandığı'nın kurumsal olarak 5502 sayılı Kanun ile SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) çatısı altında birleşmesinden sonra, bu üç kurumda var olan dört teftiş kurulundaki müfettişler, "SGK Başkanlığı Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı" adı altında birleşiyor ve güçlerini çarpan etkisiyle büyütüyorlar. Müfettiş sayılarına bakarsak, SSK Sigorta Müfettişi 352, büyük ölçüde idari teftişte görevli SSK Müfettişi 89, T.C. Emekli Sandığı Müfettişi 66, Bağ-Kur Müfettişi 70 adet olmak üzere, oluşan toplam 577 kişilik denetim gücü, ülkemizin tümünde kamu-özel ayrımı olmaksızın görev yapacak ve tüm işyerlerinde denetim yetkisini etkin bir şekilde, birleştirerek kullanacaktır. Bu yeni denetim örgütlenmesinin önemli görevlerinden biri, "kayıtdışı istihdamı önlemek"tir. Bu güçlü denetim yapısı, yeniden yapılanmaya başlayan sosyal güvenlik sistemimizin gelecek ufkunu aydınlatacaktır.
10. **Prim tahsilâtı, yasal süresinde adil ve tam olarak başarılmalıdır.** Mevcut yapı içerisinde, sosyal güvenlik sisteminde, bilhassa SSK ve Bağ-Kur açısından bakıldığında, temel sorunlardan birisi de prim tahsilâtında etkinliğin sağlanamamasıdır. Bugüne kadar alınan tedbirlere ve uygulanan yöntemlere rağmen, yani Nisan - Haziran 2006 tarihlerinde uygulanan son yeniden yapılandırma uygulamasıyla prim tahsilâtında karşılaşılan sorunlar bütünüyle aşılamamıştır. Sosyal güvenlik prim oranlarının yüksekliği de prim tahsilâtını olumsuz etkilemektedir. Hakedilen prim alacakları, yüksek oranlarda tahsil edilememiş ve bu yüzden de kurumların aktüeryal yapıları bozulmuş ve yasal görevler bihakkın yapılamamıştır. Sosyal güvenlik kurumları, il düzeyinde örgütlenmişler, fakat bütün ilçelerde örgütlenememişlerdir. **Sosyal güvenlik kurumlarının prim toplamasında etkin hale gelebilmesi için, bu anlamda tüm il ve ilçelerde örgütlenmiş olan Maliye Bakanlığı'nın birimlerinden yararlanılması gerekmektedir. Gerek sigorta primleri ve gerekse vergiler birer kamu alacağı olduğu için, takibinin tek elden yürütülmesi maliyeti azaltacağı gibi, iki ayrı devlet kurumunun aynı işveren üzerinde, iki kere işlem yapma külfetini de ortadan kaldıracaktır.**
11. **Sosyal güvenlik sistemi, finansman açığı vermemelidir. Bu, henüz sağlanamamıştır.** Takriben 10 yılı aşkın bir süredir kamu bütçesinden üç ana sosyal güvenlik kurumunun açıklarını kapatmak için yapılan transfer harcamalarının milli gelir içindeki payının % 4,8'e ulaştığı biliniyor. Bu kurumların bütçelerinin açık vermesinin, yani gelirlerinin giderlerini karşılayamamasının birçok nedeni var, elbette. Nedenlerin başında ise şüphesiz erken emeklilik geliyor. Günümüzde SSK emeklilerinin % 62'sinin yaşı, asgari emeklilik yaşı olan 58-60 yaşın altındadır. Erken emeklilik olgusu, hem getirdiği mali yükler ve hem de aktif/pasif dengesi bozulması açısından sosyal güvenlik sistemine zarar vermektedir. Erken emekli olanların çalışmaları ve büyük boyutlu kayıtdışı istihdam sorunu nedeniyle, işgücü yapısı, bir türlü sağlamlaşmıyor. Genel bütçeden ayrılan pay miktarının artması ölçüt alındığında, ekonominin yaşadığı finansman krizi niteliğindeki Sosyal Güvenlik Kurumu finansal açıkları, 1990'lı yıllardan itibaren ülkemizin ön sırada çözüm bulunması gereken sorunları arasındadır. Buna çözüm bulunabilmesi için, reform hükümleri arasında emeklilik yaşını, prim ödeme gün sayısını, sigortalılık süresini yükselten düzenlemeler gerekir. Sosyal güvenlik açıklarını kapatmak için genel bütçeden yapılan transferler normal görülemez. Devletin sosyal güvenliğin finansmanına doğrudan katkısı, açığın kapatılması için olmamalı; her sigortalı için ödenen prime katkı payı olarak yapılmalı ve açığın doğuşu böylece önlenmelidir.

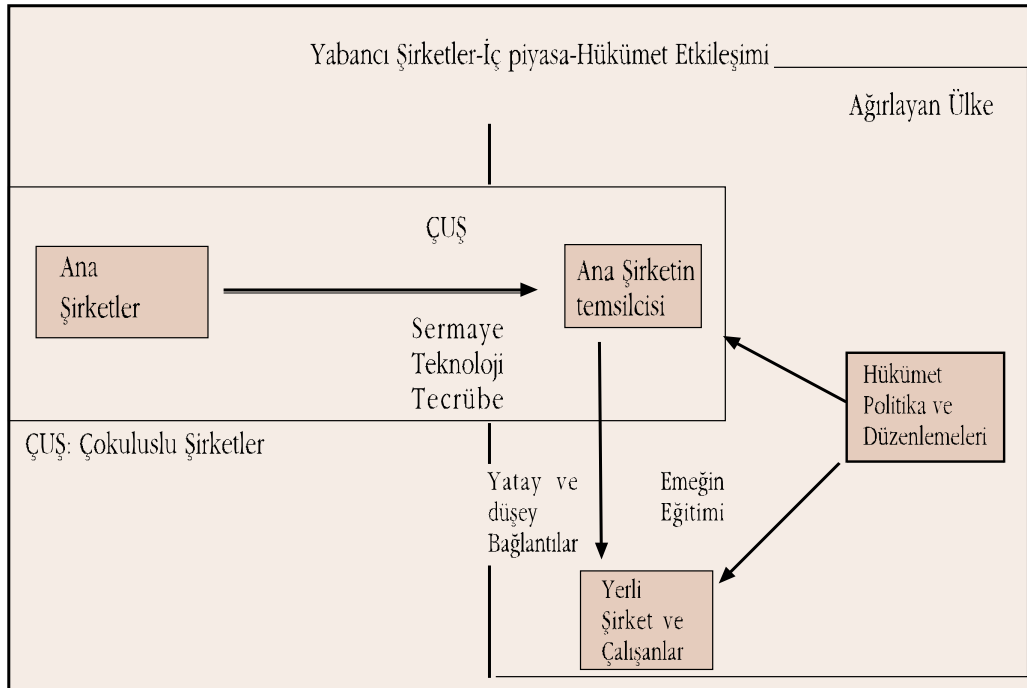
- 12. Önceki Raporlarımızda önemle vurguladığımız, sosyal güvenlik sisteminde norm ve standart birliği, büyük ölçüde sağlanmış olup, tek çatı altında birleşme** de 01.01.2007'de yürürlüğe girmek üzere, yasalaşmış bulunmaktadır. Bilindiği üzere, sosyal güvenlik kurumları arasında norm birliğinin bulunmaması, hizmet farklılaşmasını getirmektedir. Her kurumda askerlik borçlanması, hizmet ihyası, evlenme ikramiyesi, malullük, yaşlılık ve ölüm hallerinde aylık bağlanması, sakatlara aylık bağlanması, sağlık yardımı yapılması, prim/kesenek tutarları ve diğer birçok konuda farklı uygulamalar bulunmaktadır. Sosyal gruplar arasında ortaya çıkan hizmet farklılaşması, sisteme olan güveni sarsmaktadır. Farklı kurumlardan dolayı fark yaratan değil, aynı ihtiyacı duyan insanlara aynı garantiyi sağlayan bir sistem oluşturulması gerekmektedir. Reform hükümleriyle bu yönde büyük bir adım atılmıştır.
- 13. Bugün dünyada bir ülkenin gelişme düzeyini belirleyen göstergelerin başında o ülkenin sosyal güvenlik harcamalarına ayırdığı pay gelmektedir. Gelişmiş ülkeler, GSMH'larının % 25-30'u oranında sosyal güvenlik harcaması yapmaktadırlar ve bu oran gün geçtikçe daha da yükselmektedir. Türkiye'deyse bu oran, % 5 civarındadır.** Sağlık harcamaları ve bütçe açıklarıyla birlikte bu oran yaklaşık % 10'a ulaşmaktadır. Hâlbuki daha önce de belirttiğimiz gibi, bir sosyal güvenlik sisteminin amacı, fertleri muhtaçlıktan kurtararak toplum içinde insan onuru ile bağdaşır bir hayat standardına kavuşturmadır. Sosyal güvenlik harcamalarına ayrılan kaynakları artırmak için öncelikle sisteme olan güveni tesis etmek, devletin katkısını artırmak, kayıtdışı istihdamı önleyici tedbirleri hayata geçirmek, sosyal güvenlik hizmetlerinin ve sağlık hizmetlerinin kalitesini yükseltmek, sisteme girişi teşvik edici hale getirmek gibi önlemlerin alınması gerekmektedir.
- 14. Her zaman vurguladığımız üzere, sigortalı bildiriminde bürokratik işlemler azaltılmalıdır.** 4857 Sayılı İş Kanunu'na göre işveren, işyerinin açılışı ile kapanışını (m.3), toplu işçi çıkarımını (m.29), özürhükümler için %3, eski hükümlüler için %1 ve terör mağdurları için %2 olmak üzere toplam 6 kişinin istihdamı için Türkiye İş Kurumu'na işçi talebini (m.30), gece postalarında çalışanları (69), postalar halinde çalışmayı (76), iş kazası ve meslek hastalığını (m.77) bildirmek zorundadır. 5953 sayılı Basın-İş Kanuna göre, işveren, işyerinin açılışı ile kapanışını (m.3), gazeteci ile yapılan sözleşmeyi (m.9) bildirmek zorundadır. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'na göre işveren, işe aldığı veya herhangi bir nedenle iş sözleşmesi sona eren işçileri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na Ek-1 ve Ek-2 ile bildirmek (m.62) zorundadır. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanuna göre işveren, işyerinin açılışını (m.8), Sigortalıyı (m.9), iş kazasını (m.27), meslek hastalığını (m.28), aylık prim ve hizmet belgesini (m.79), ay içinde 30 günden az çalışmayı ispatlayan delilleri (m.79) bildirmek zorundadır. Esasen, e-devletin gündeme taşındığı günümüzde, işverenlerin, işyerleri ile çalıştırılanlara yönelik bildirimlerini, kırtasiyecilikten uzak mekanizmalarla yapabilecekleri teknolojik imkânlar hazırlanmalıdır. Bu mekanizmalar, farklı birimlere verilmesi gereken formların "ortak bir format"a dönüştürülmesi şeklinde olabileceği gibi, oluşturulacak bilgi ağı ile kamu kurumları arasında "koordinasyon"la da olabilecektir. Başka bir ifadeyle, işverenler üzerindeki bu bürokratik işlem yükü çok azaltılmalıdır.
- 15. Sosyal Güvenlik Sisteminin anlaşılabilirliği için, fertlerde sosyal güvenlik bilinci oluşturulmalıdır. Okullarda ve kitle iletişim araçları kullanılarak, bu bilinç mutlaka yerleştirilmelidir.** Toplumda ciddi bir sosyal güvenlik bilinci noksanlığı var. Takriben 15 - 16 yaşlarından itibaren çalışma hayatına giren fertlerin çalışma ve sosyal güvenlik kültür ve bilincinin oluşturulup geliştirilmesi için, temel eğitim ve öğretim kurumlarının müfredatlarına çalışma ve sosyal güvenlik dersinin konulması ve üniversitelerin bütün bölümlerinde çalışma ve sosyal güvenlik derslerinin zorunlu hale getirilmesi yararlı olacaktır. Her vatandaşın çalışma ve sosyal güvenliğin önemini okul çağlarında kavraması, ilerleyen yaşlarında işçi veya işveren olarak iş hayatına girecek olan bugünün öğrencilerini, hem kendi çalışma ve sosyal güvenliğini sağlamada hem de istihdam ettiği kişilerin çalışma ve sosyal güvenliğini sağlamada daha duyarlı yapacaktır. Böylece toplumun tüm fertlerinin çağdaş bir çalışma ve sosyal güvenlik sisteminin hayata geçirilmesi için, öncelikle çalışma ve sanayi terbiyesi ve disiplinini edinerek, sosyal güvenlik bilincine kavuşturulması hedefine ulaşılmış olacaktır.

- 16. Zorunlu istihdam düzenlemeleri gözden geçirilmelidir. Çünkü zorunlu İstihdam uygulaması, şirketleri 50 çalışanın altında kalmaya zorluyor. 50 işçinin istihdam edildiği işyerlerinin, 49 ve daha az işçi çalıştıran işyerlerine göre, istihdam maliyetleri daha yüksek olmaktadır.** Ülkemizde kayıtlı 851 bin işyeri'nin % 98'i (835 bin) 50'den az çalışana sahip, % 2'si (16 bin) 50'den fazla çalışana sahiptir. 49 çalışanı olan bir işveren, istihdamı 1 kişi artırmak istediği takdirde, 50 işçiye ulaşılacağı için, 6 kişiyi daha işe almak zorunda. Yani 50 değil, en az 56 kişilik istihdam rakamına ulaşılacaktır. Özel sektör işverenleri, avukat - işyeri hekimi (doktor ve sağlık memuru) - gıda mühendisi - kimya mühendisi - kimyager - elektrik mühendisi - makine mühendisi - yeminli mali müşavir - iş güvenliğiyle ilgili mühendis ve teknik eleman niteliğinden en az 2 işçiyi ve 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesi uyarınca, Bakanlar Kurulu Kararı gereği % 3 özürlü, % 1 eski hükümlü, % 2 terör mağduru olmak üzere, toplam % 6 oranında kişiyi istihdamla yükümlüdür. Yani bu oranlarla 50 işçi çalıştıran işveren, 2 özürlüyü, 1 eski hükümlüyü, 1 terör mağdurunu istihdam etmelidir. Özürlü ve eski hükümlü istihdam edilmediğinde her sene yeniden değerlendirme oranı kadar artan aylık idari para cezası (İPC) tutarı, eksik istihdam edilen işçi başına, 2007 itibarıyla 1.266.-YTL/aydır. Terör mağduru istihdam etmeyen işveren, yürürlükteki brüt asgari ücretin 10 katı tutarında (5625.-YTL) İPC ödeyecektir. Bu İPC tutarları, zorunlu istihdamdan kaçınmayı imkânsız hale getirmiştir. İşte bu aşırı, rekabet bozucu zorunlu istihdam düzenlemeleri, reformcu bir istihdam paketi içerisinde gözden geçirilmeli ve yükümlülük hafifletilerek yeniden düzenlenmelidir.
- 17. Esnek çalışma hükümleri işletilemeyen 4857 sayılı İş Kanunu, dirayetle uygulanan iş güvencesi hükümleriyle daha katı hale gelmiştir.** Bu gidişle uygulama, iş mevzuatı reformunu ekonomik şartlara uyumlu esnek çalışma düzenlemeleri yönünden fonksiyonsuz hale getirmiş olacaktır. Yargıtay ve İş mahkemeleri, işverenlerin yeterli uzmanlığa dayanmadan iş sözleşmeleri fesihleri üzerine açılan işe iade davalarını, ekseriyetle geçersiz fesih ve işe iadeyle sonuçlandırmaktadır. Bu sonuç, işverenleri 1475 sayılı eski İş Kanunu'ndan daha katı bir kanunla karşı karşıya getirmiştir. Bu durum, yeni tazminat maliyetleriyle karşılaşan işverenleri, istihdam korkusuyla tanıştırmıştır. Alternatif geçerli bir yol bulamayan işverenler, işyerlerini kapatabilmektedirler. **Hâlbuki 4857 sayılı Yasa'nın hedefi bu değildir.**
- 18. Sosyal Güvenlik Kurumu, yüksek primler, karmaşık işleyiş ve yönetim maliyetleriyle çalışan üç eski yasayla (Değişiklikleriyle 506, 1479, 5434 sayılı Yasalarla) halen hayatini sürdürmeye çabalamaktadır.**
- 5502 sayılı Yasa ile 2006 yılının ilk yarısında kurulan tek çatıya rağmen, sosyal güvenlik ilke ve nomlarını belirleyen esaslara ilişkin temel işleyiş yasası, henüz yok. Vazgeçilmez bir insan hakkı olan sosyal güvenlikteki sorunlar, sosyal devletin temel felsefesi olarak devlet, işçi, işveren ve sivil toplum örgütlerinin ortak görüşleriyle çözümlenmelidir. Çünkü toplumun tüm kesimlerinin üzerinde anlaşılıp uzlaştığı sosyal güvenlik yasa ve politikalarının hayata geçirilmesinin daha başarılı olabileceğini düşünüyoruz.

7.8. YABANCI YATIRIM STRATEJİSİ

1. **Yabancı yatırımcıların çekilmesi ve yönlendirilmesi gereği:** Nihayet Türkiye'nin uluslararası aktörlerin ilgisini çekecek bir şekilde tanıtılmasında ve istikrarlı makro ekonomik dengelerin ikamesinde oldukça ileri düzeyde başarı kaydedilmiştir. Yabancı yatırımcıların Türkiye'ye yönelmesi, uzun zamandır beklenen bir gelişme ve bundan sonraki kalkınma stratejisinin de önemli bir bileşenidir. AB üyelik gündeminin de bu süreçte kritik bir katkı yaptığı kesindir. Ancak, bu aşamadan sonra gündem sadece yabancı yatırımları çekmek olmamalıdır. "Ne olursan ol, gel" dönemi kapanmalı, Türkiye'nin **yeni kalkınma hedefleriyle** uyumlu bir şekilde yabancı doğrudan yatırımlar yönlendirilmelidir. Yönlendirilmiş yatırımlar ile Türkiye'nin istihdam, katma değer artışı, verimlilik artışı, teknoloji transferi, ihracat artışı ve döviz geliri gibi öncüllerine hizmet edilmiş olacaktır.
2. Burada dikkat edilmesi gereken hususların başında, iç piyasa ortamının, istediğimiz mahiyetteki yabancı yatırımları cezbedecek seviyeye getirilmesidir. Aşağıdaki şekil bu konuda bir açılım sunmaktadır. Yabancı sermayeli ana şirket, her hangi bir yabancı ülkeye giderken potansiyel olarak sermaye, teknoloji ve tecrübe götürmektedir. Bunu da ilgili ülkede kurduğu temsilcisi aracılığı ile yapmaktadır. İşte bu şekilde sürecin ana şirketten yerli şirketlere kadar uzanmasında ve sürecin içselleştirilmesinde hükümetin politikaları, teşvik ve düzenlemeleri kritik bir değer kazanmaktadır.

Yerli ve yabancı şirketler arasında yatay ve dikey bütünleşmelerin sağlanması, çözüm ortaklıklarına gidilmesi son derece önemlidir. Yine emeğin kalitesinin artırılması aynı şekilde önem kazanmaktadır.

Şekil-7.1: Yabancı Sermaye Stratejisi

3. Özel sektör tekellerine ve oligopolcü fiyatlandırma davranışlarına dikkat etmek ve rekabetçi ortamı temin etmek esastır. Yabancı sermayenin kâr peşinde koşması anlaşılabilir. Ancak büyük fırsatlar sunan Türkiye'ye gelen yabancı sermayeye Türkiye'nin sadece bir tüketim pazarı olmadığı, imalat sanayinde nitelikli yatırımlara girmesi gereği benimsenmelidir.

4. Yabancı sermaye, kendi ülkesinde yüksek regülasyonlardan, örneğin, çevre ve iş güvenliği standartlarından kaçarken, Türkiye'de bu alanlarda muaf tutulmamalı, Türkiye'ye üçüncü sınıf ülke muamelesi göstermesine izin verilmemelidir.
5. **Yabancı sermayeli bankaların, Bankacılık Sektörü içindeki payına bir tanım getirilmesi gerekmektedir. Benzer şekilde stratejik bazı sektörlerin tümüyle yabancı kontrolüne girmesi engellenmelidir. Enerji sektörü bunlardan biridir.**
6. Yabancı bankaların hem kredi mekanizması aracılığı ile tüketimi azdırabilir konumu elde etmesi, hem de içerde tüketim sektörlerini satın alması, uzun vadede sanayisizleştirici bir sürece dönüşebilir.
7. **Kamu bankalarından Ziraat Bankası devletin bankası olarak kalmaya devam etmelidir. Bankanın bu konumu açıkça kamuoyuna iletilmeli ve belirsizlik giderilmelidir.**
8. Yabancı sermaye ilgisinin tetiklediği İstanbul başta olmak üzere gayrimenkul fiyatlarındaki artış, uzun vadede bir balon ekonomisinin yolunu açabilir, Türkiye'nin en büyük iş bölgesi olan Marmara bölgesi ekonomik faaliyetleri zehirleyici bir maliyet yapısına dönüşebilir. Unutulmamalıdır ki, köpük ekonomisine yakalanıp da bunu krizsiz aşan ülke yoktur.
9. **Son tahlilde yabancı sermayenin kalitesi, Türkiye'nin katma değer-döviz-istihdam-artan ulusal tasarruf gündemine yapacağı katkıya göre değerlendirilmelidir.**

7.9. ÖZELLEŞTİRME

1. **Özelleştirmeye bakışımız:** Özelleştirmeden korkulmasına, özelleştirme hakkında komplo teorilerine prim verilmesine gerek yoktur. Özelleştirme, karşıtlanca iddia edildiği gibi "devlet millet malının peşkeş çekilmesi" değil, aksine bürokrasinin ve siyasetin elinde devlet-millet malının talan edilmesine son verilmesinin, rüşvet-yolsuzluk-rant mekanizmasının önlenmesinin bir aracıdır.
2. Hakkıyla yapıldığı takdirde özelleştirme kaynak israfının önüne geçen, torpille ihtiyaç fazlası eleman alıp devlet sırtından işçi ve bürokrat beslemeye son veren, KİT'leri kâr-zarar hesabıyla işletilen kuruluşlar haline getiren bir mekanizmadır.
3. Devletin iç güvenlik, savunma ve adalet gibi temel fonksiyonlarına geri döndürülmesi ve mal ve hizmet üretiminin piyasaya terk edilmesi hem devletin asıl işlerini daha iyi yapmasına imkân verecek, hem özel sektörü türlü menfaat ilişkilerini kullanarak rant peşinde koşmak yerine, devletten destek almadan kendi ayakları üzerinde durabilir hale gelmeye teşvik edecek, ortaya çıkacak üretim kapasitesi ve zenginlikten bütün toplum istifade edecektir.
4. Şu anda pek gündemde olmasa veya çoğu kimsenin aklına gelmese de, birçok kişinin devlet tekelinde olmasını doğal saydığı eğitim ve sağlık sektörüne özel sektörün de katılması, daha istikrarlı, daha demokratik ve daha müreffeh bir Türkiye meydana getirilmesinde anahtar bir fonksiyon görmektedir.
5. **Hukuki altyapının hazırlanması, çalışanları çok fazla mağdur etmeyecek bazı istihdama yönelik tedbirlerin alınması, stratejik şirketlerle ilgili bazı özel hükümlerin sözleşmeye ilave edilmesi, kuruluşun piyasa değerinin mümkün olduğunca gerçekçi bir şekilde tespit edilmesi ve rekabeti uyarak satışa sunulması gibi çalışmalar önemlidir.**
6. ÖİB kaynaklarınca bütün bu konularda gerekli adımların atıldığı, piyasanın önce üst kurullar ve kanuni düzenlemeler yoluyla rekabete açıldığı, daha sonra özelleştirme yoluna gidildiği vurgulanmaktadır.
7. Yabancı sermayenin ülkemize daha çok özelleştirmeler yoluyla giriş yaptığı görülmekte olup, yakın gelecekte de yine bu kalem nedeniyle giriş yapmaya devam edeceği anlaşılmaktadır. Yukarıda yabancı sermaye ile ilgili vizyon arayışının gereği vurgulanmıştır.

8. **Özelleştirmelerde** deyince aklımıza yerli sermaye birikiminin eksikliği, birçok alanda tecrübe ve teknik yeterlilik sorunlar gelmektedir. Enerji sektörü, bu üçünün birden gerekli olduğu alandır. Türkiye'de bu üçünden hiç biri yok iken, son dönemde yerli sanayinin enerji sektörü konusunda belli bir birikim elde etme çabası güttüğü görülmekte, hatta yabancılarla ortaklıklara gitmektedirler.
9. Özelleştirmelerde "parayı veren düdüğü çalar" yaklaşımı her sektör için geçerli değildir. **Bilhassa, enerji başta olmak üzere, stratejik bazı sektörlerde uygun şartnamelerle yerli-yabancı konsorsiyumlarının oluşturulmasına önem verilmelidir.**
10. **Şeffaflık ve kamu iletişimi:** Özelleştirme deyince aklımıza gelen ikinci husus, şeffaflıktır. Yabancı sermaye "şeffaf olmayan ülkelere gitmemektedir" şeklindeki yaygın kanaatlere rağmen, sermaye kendi lehine olduğu ortamlarda, kamuoyundan yalıtılmış ortamlarda dar bir zümre ile şeffaf olmayan ilişkilere girmeyi de tercih etmektedir. Bu meyanda özelleştirmelerde şeffaflığa ve kamuoyunun olurlarına almaya azami gayret gösterilmelidir. Zira özelleştirmeler halka mal oldukça beklenen başarı elde edilecektir.
11. **Özelleştirilen kurumların rekabetçiliğinin sağlanması:** Kısaca ifade etmek gerekirse, özelleştirmenin özel tekelere neden olmaması gerekir. Özelleştirildikten sonra kamuoyunun beklentilerini hiçe sayan tekeldi davranma eğilimine giren birtakım oluşumların mümkün olduğu açıkça görülmüştür.
12. Başta Rekabet Kanunu ve RTÜK Kanunu gibi mevzuat hükümleri mutlaka ve ayırım yapılmadan uygulanmalı, kartelleşme ve tröstleşmenin önüne geçilmelidir. Aynı şekilde bir yasalar manzumesine göre yürüyen piyasa mekanizmasının gerektirdiği şeffaflığa sahip olmayan, çeşitli ayrıcalıklara sahip dernek, vakıf ve oluşumların adil rekabet şartlarına çekilmesi ve bu konuda piyasadaki belirsizliklerin giderilmesi gerekmektedir.
13. Özelleştirmede son 4 yılda ciddi bir ilerleme ve başarı sağlanmış, yaklaşık 23 milyar dolarlık özelleştirme ve varlık satışı geliri elde edilmiştir. Daha önemlisi, ülkedeki ekonomik varlıkların ve işletmelerin değeri yaklaşık 3-5 katı bir artış göstermiştir. Önümüzdeki dönemde, TEKEL - Sigara işletmesi, PETKİM, Milli Piyango, enerji dağıtım, köprü - baraj - otoyol gelir ortaklığı gibi alanlarda özelleştirme süreci devam etmelidir. Ziraat Bankası kapsam dışı tutulmalı, Halk Bankası ve Vakıfbank'ın özelleştirilmesinde ise halka arz yolu tercih edilmelidir.
14. **Hazine Arazilerinin Satışı:** Türkiye'de Hazine'nin kontrol ettiği kamu arazileri toplam arazinin yüzde 60'larına varmaktadır. Bu oran Avrupa ülkelerinde çok daha düşüktür. Diğer taraftan, Hazine, araziler üzerindeki ağırlıklı kontrolünü sürdürürken, Türkiye'de nüfus hızla artmakta ve belirli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Ortaya çıkan bu ihtiyaç ise, piyasada "kendi kendine" çözüm bulmaktadır. Bu ortamda kamu arazileri bir rant kapısı olarak belirginleşmekte ve çeşitli mafyalaşmış suç örgütlerinin beslenme kaynağına dönüşmektedir. Bu bağlamda, çeşitli illerde ve yörelerde var olan hazine arsalarının ve kamu kuruluşlarının bir envanterinin çıkartılması ve bu bilgilerin kolayca ulaşılabilir hale getirilmesi sağlanmalıdır. Böylece **Anadolu'daki ticaret, sanayi ve esnaf odaları ile sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek kendi şehirlerindeki bu varlıkları piyasa değerinden kiralamalarının veya satın almalarının yolu açılmış olacaktır. Hazine arazilerine talip olan bu kuruluşların sınırlandırılmış sermayeli ve tabana yayılmış çok ortaklı şirketler kurmaları da teşvik edilmelidir.**

7.10. CARİ AÇIĞIN AZALTILMASI

1. Yapısal bir sorun: Cari açık yapısal bir sorun olduğundan dolayı, kısa vadede büyük tedbirlerin alınabileceği ve ortadan kaldırılabileceği bir olgu değildir. Cari açık (i) tasarruf-yatırım açığının, (ii) ülke içindeki katma değer zincirinin kopukluğunun ve düşüklüğünün, (iii) ülke halkının tüketim eğilimlerinin bir göstergesidir. Bu bağlamda cari açık, Türkiye'nin yüksek faize dayalı ekonomiyi soğutma operasyonları ile de, ardı arkası kesilmeyen devalüasyonlar aracılığı ile de çözemediği ve çözemeyeceği bir mahiyettedir.

2. Orta ve uzun vadeli bazı tedbirler: Cari açığın ana omurgasını, enerji, ham maddeler ve işlenmiş ara malları ithalatında büyük artışlar oluşturmaktadır. Enerji sorununun çözümü için uzun vadeli stratejiler gerekte olup, bunlar aşağıda özetlenmektedir. Türkiye hammadde zengini olmadığından, sanayileşen bir ülke olarak büyüme sürecinde birçok emtiada dışa bağımlılık devam edecek, uluslararası fiyatlar oldukça belirleyici olacaktır. **Burada adım atılması zaruri olan alan, işlenmiş hammaddeler ve ara mallarına mani olmak ve bunları içeride üretilebilir hale getirmektir.** Diğer bir ifade ile, biran önce Türkiye ekonomisinde katma değer artışı sağlanmalıdır.

Kısa vadede şu adımlar atılabilir: (i) girdi ve istihdam gibi temel üretim maliyeti unsurlarının azaltılması, (ii) ara ve tüketim malı üreten yerli sektörlerde gözlemlenen erozyonun isabetli bazı teşviklerle durdurulması, (iii) döviz kurunun daha gerçekçi bir seviyeye getirilmesiyle birçok ara malın içeriden temin edilmesi.

3. Döviz kuru rejimi ile ilgili olarak şu genel perspektifin de kabul edilmesi gerekir: Dalgalı kurdan şu aşamada dönüş olmayacağına göre, bu sistemin meydana getirdiği belirsizliklerin ve zararların telafi edilmesi için, başka alanlarda telafi edici mekanizmaların sürekli araştırılması ve tatbik edilmesi gerekmektedir.

Şirketler bazında alınması gereken tedbirlerin başında döviz kuru riskinden korunmak gelmektedir. Özellikle belli bir işlem hacmine kavuşan şirketler için bu tür risk yönetim teknikleri toplam maliyetler içinde büyük bir yekun teşkil etmeyecek, ancak büyük bir riski ortadan kaldıracaktır. Ne var ki, bu konuda şirketlerin büyük bir ürkeklik içerisinde olduğu görülmektedir.

4. Etkin Risk Yönetimi Gereği

Tablo -7.3: İMKB'deki bankalar nezdinde döviz forward sözleşmeleri (milyar Dolar)

	Dış ticaret Hacmi	Forward Hacmi	Oran
2002	87	3	3%
2003	116	5	4%
2004	160	4	3%
2005	190	6	3%
2006	222	8	4%

Verilen tabloda görüldüğü üzere, Türkiye'de dış ticaret hacmi (ihracat +ithalat) beş senede 87 milyar dolardan 222 milyar dolara çıkarken, döviz kuru riskini sınırlamaya yarayan opsiyonlu sözleşmeler hacmi sadece yüzde 4 düzeyindedir. Bu, basit bir çabayla ortadan kaldırılabilecek riskleri ihmal edip, göz göre göre büyük bir risk almayı ifade eder. KOSGEB gibi kuruluşların, iş dünyası kuruluşlarının ve bankaların, bu ürünün kullanımı yönünde eğitici faaliyet ve danışmanlık hizmetlerini artırması yerinde olacaktır.

Döviz kuru riski konusunda reel sektör işletmelerinin denetim altına alınması da diğer bir kamusal tedbir olacaktır. Ancak bunun olabildiğince müdahaleden uzak piyasa şartlarında gerçekleşmesi için, Ticaret Kanunu ve İcra ve İflas Kanunu'nun riskli şirketlerin zamanında tasfiyesini zorunlu ve mümkün kılacak şekilde geliştirilmesi gerekmektedir.

5. **"Stratejik" nitelikte rekabetçi sektörler arayışı:** Ayrıca daha çok piyasa şartlarında olmak kaydıyla ve somut performansa dayalı olarak ihracatçı sektörlerin desteklenmesi de gerekmektedir. Bu raporda tartışıldığı üzere, Türkiye'nin dış ticaret yapısının bir kez daha dinamik bir analizi yapılmalı, uzun dönemde sürdürülebilir rekabetçi üstünlüklere sahip olacak ihracatçı sektörlerin tanımlanması gerekmektedir. Makina, turizm, tarım ve bilgi teknolojileri stratejik değerdedir. **Bu meyanda, yüksek katma değer üretebilen, teknoloji muhtevası, talep ve gelir esnekliği yüksek alanlara yönelik olarak halen başlatılmış olan çalışmalar derinleştirilmelidir. Bu şartlara uyan, yerli, göç etmeyen birtakım sektörlerin tespit ve tayin edilmesi, gerekli etkin yöntem ve araçlarla desteklenmesi gerekmektedir. Makina, turizm, bilgi teknolojileri ve tarım sektörlerinin stratejik sektör olarak tanımlanması son derece isabetlidir.**

6. **Gümrük Birliği'nden doğan mağduriyetlerin giderilmesi:** Türkiye'nin 1996 yılı başında tamamladığı Gümrük Birliği (GB), sanayimize kattığı rekabetçi dinamizm yanında, bir çok alanda da Türkiye'nin aleyhine neticeler vermektedir. Bunlardan biri, Türkiye'nin uzun vadede rekabetçi üstünlükleriyle örtüşmeyecek ve göç edecek, düşük teknoloji içeriğine sahip ve yeterli düzeyde katma değer ilavesine müsait olmayan bazı sektörlerde uzmanlaşmış olmasıdır.

Bir başka mağduriyet ise, AB'nin üçüncü ülkelerle Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) yapması sonucunda dış ticaret dengesinde, ülkemiz aleyhine doğan sonuçlardan kaynaklanmaktadır. AB, istediği bir ülkeyle STA imzaladığında, Türkiye Gümrük Birliği Anlaşması gereğince imzalanan STA'ya uymak zorunda kalmaktadır. Böylece AB ve üçüncü ülke malları karşılıklı olarak kendi pazarlarında serbest dolaşım hakkı elde etmektedir. Bu sayede, serbest dolaşımın verdiği imkanla anlaşma yapılan ülkenin malı, AB üzerinden ve gümrük vergisi AB tarafından tahsil edilmiş şekilde ATR1 Belgesi sayesinde gümrüksüz olarak ülkemize girebilmektedir. Buna karşın o ülkenin malı STA kapsamında ülkemizde rahatça dolaşırken, Türk malları o ülkede ne yazık ki serbestçe dolaşamamaktadır.

Ek olarak AB, STA anlaşması imzaladığı ülkeler ile gümrük vergilerini karşılıklı olarak indirebilmektedir. Bu indirim, yine Ortak Gümrük Tarifeleri gereğince tek taraflı olarak Türkiye'ye yansımaktadır. Sonuçta, Türkiye STA yapılan 3. ülkeden bir mal ithal ettiğinde, AB ve 3. ülke arasında anlaşmış olan indirilmiş ithalat vergi oranları ile karşılaşırken, ülkemizin söz konusu ülkeye ihraç ettiği ürünlerde, yüksek gümrük vergileri uygulanmaktadır. Bu şekilde, Türkiye'nin düşük gümrük vergisi ile ithalatı artarken, ihraç aşamasında yüksek oranda gümrük vergisi ödediğinden, ürünlerinin fiyatları artarak rekabet gücü kınılmakta ve ihracatı düşmektedir. Sonuç olarak, Türkiye rekabet ettiği üçüncü ülkelere OGT'ye göre son derece düşük ithalat vergisi uygularken, aynı ülkeler Türk mallarına karşı duruma göre 10 katına varan oranlarda vergi uygulayabilmektedir. Bu durumda cari açık artışını da tetiklemektedir.

Ayrıca, Gümrük Birliği anlaşması gereği Türkiye, AB'nin daha önce STA imzalamadığı veya Türkiye'nin kendi istediği üçüncü bir ülke ile tek başına serbest ticaret anlaşması imzalayamamaktadır. Türkiye, Avrupa Birliği üçüncü bir ülke ile STA yaptıktan sonra bir ticaret anlaşması için müzakereye başladığında ise, süreç ya çok uzun oluyor yada büyük sıkıntılarla karşılaşıyor. Bu durumun en açık örneğini ise ülkemiz, Ürdün, Cezayir ve Meksika ile STA müzakerelerinde yaşayarak görmüştür.

Yukarıda belirtildiği gibi, ülkemiz için Gümrük Birliği Anlaşması'nın olumsuz etkileri devam etmektedir. MÜSİAD, bu olumsuzlukların giderilmesine yönelik olarak AB ve Türkiye temsilcilerinin birlikte çalışmalarını önermektedir. Örneğin, AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı Serbest Ticaret Anlaşmaları'na, Türkiye'nin de bir AB üyesi gibi eş zamanlı olarak dahil edilmesi, Türkiye'nin bu konularda görüşünün alınması ve AB politikalarına katılımının sağlanması tavsiye edilebilir.

7. **AB'nin haksız vize uygulamalarının kaldırılması:** Türkiye-AB ilişkilerinin hukuki temelini teşkil eden Ankara Anlaşması ve Katma Protokol Türkiye'ye emeğin serbest dolaşım hakkını vermesine rağmen çeşitli nedenlerden dolayı ülkemiz bu hakkına hiçbir zaman sahip olmadığı gibi, AB ülkelerinin zorluklarla dolu vize uygulamalarına maruz kalmaktadır. Yine Türkiye 1999 tarihinden beri resmi olarak AB üye adaydır ve 3 Ekim 2005 tarihinden beridir de resmen müzakerelere başlanmıştır. Bu gelişmelerin vize konusunda önemli ilerlemelere yol açması gerekmektedir.

Özellikle işadamlarının bu konuda mağdur oldukları aşikardır. 1995 tarihinden itibaren AB ile Gümrük Birliği içinde olan Türkiye'nin işadamları AB ülkelerinden vize almasının çok uzun ve meşakkatli işlemler gerektirmesi nedeni ile bu ülkelerde bulunan rakipleri karşısında dezavantajlı durumdadır.

Bir işadamlarından vize alabilmek için gizliliği anayasa ile sabit dokümanlar da dahil olmak üzere 25'e ulaşan sayıda belge istenebilmektedir. Oysa ki herhangi bir AB ülkesinin işadamı istediği zaman Türkiye'ye gelebilmektedir. Yüksek vize ücretleri, vize alınmasının çok uzun sürmesi, uzun kuyruklar, hantal bir onay mekanizması ve konsolosluk çalışanların sempatik olmayan davranışları genelde şikayet edilen hususlar arasındadır. Geçmiş örneklere bakıldığında Türkiye'nin durumunda olan birçok aday ülkeye bu konuda seyahat özgürlükleri verilmiş, hatta vizenin kaldırılması söz konusu olabilmektedir. En son olarak eski Doğu Avrupa ülkeleri bu haktan yararlanmışlardır.

Esasında hantal bir vize politikası olan AB, bu politikasını değiştirmek istemektedir. Özellikle Avrupa Komşuluğu Politikası bağlamı içinde AB, genişleme sonrası AB'nin çevresinde bulunan devletlere vize konusunda kolaylıklar tanımaya başlamıştır. Örneğin AB-Ukrayna zirvesinin yapıldığı 1 Aralık 2005 tarihinden hemen önce Ukrayna'ya yönelik vize uygulamasının kolaylaştırmasına yönelik uygulamalarda bulunulmuştur. Benzer şekilde Rusya ile de vize işlemlerinin kolaylaştırılması konusunda belli bir mesafenin alındığı görülmektedir. Kısa süreli vize alımlarına kolaylıklar tanınıp, bürokrasi bu alanda azaltılırken vize ücretleri aşağıya çekilmiştir.

Yapılması gereken ilk anda Rusya ve Ukrayna'ya yapıldığı gibi Türk halkına, özellikle de ilk önce işadamlarına, öğrencilere, akademisyenlere, gazetecilere ve STK yöneticilerine vize konusunda kolaylıkların hemen sağlanması ve en kısa zamanda da özellikle iş dünyası mensuplarını vize uygulamalarından muaf tutmaktır. Vize ücretleri muhakkak düşürülmeli yada bazı gruplardan (mesela öğrencilerden) ücret talep edilmemeli ve vizenin bir çeşit haksız kazanç statüsü olmasının önüne geçilmelidir. Daha sonra ise üye olma yolunda ilerleyen Türkiye için vize şartının kaldırılmasıdır. Vize konusu, serbest dolaşım hakkı önündeki en büyük engeldir ve devletin yanı sıra sivil toplum örgütleri de bu konuda kendi platformlarında mücadele etmelidirler.

8. **İhracatı Teşvik Tedbirleri:** İhracatta 2002 yılından itibaren başlamış olan İkinci İhracat Atılım Dönemi'nin (birincisi 1980-1987 arasında geçerli idi) kesintisiz devam ettirilmesine, ekonomik istikrar ve büyümenin sürdürülmesi için zorunlu ihtiyaç vardır. Bu çerçevede;

- Türkiye **"her işi biraz yapmak yerine, bazı işleri dünya ölçeğinde yapma stratejisini benimsemelidir."** Meselâ, bir limanımızı, bir serbest ticaret bölgemizi, bazı fuarlarımızı dünya çapında güçlü ve tanınmış hale getirebilmeliyiz. Bu bağlamda, her alanda bir marka oluşturma çabası içinde olunmalı; yürürlükteki **Turquality projesine özel sektör daha çok sahip çıkmalıdır. Devletin marka oluşturma çabası sonsuza kadar süremez.**
- Türkiye 200 ülkeye 17 bin çeşit ürün pazarlıyor. Bunun % 55'i gelişmiş AB ülkelerine yapılıyor. **Türk mallarının imaj tanıtımına ihtiyacı vardır. Türk tekstili, Türk mermeri, Türk seramiği, Türk fındığı, Türk buzdolabı - televizyonu gibi tanıtım - imaj reklamına ihtiyaç vardır.** Bu minvalde uluslararası ölçekte marka olma gücü olan ürünlerimize, marka teşviki genişletilerek artırılmalıdır. Tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin, hedef pazar ve sektör anlayışı içerisinde, etkin ve verimli hale getirilmesi, karşılıklı ticaret mekanizmaları geliştirilmesi, lojistik hizmetlerinin ihracatçının ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi gerekmektedir.
- İhracatta pazar imkânları keşfetmek ve bunu uzun vadede korumak için mutlaka **yurtdışı ofis ve mağaza açma ve uluslararası ihtisas fuarlarına katılma teşvik edilmeli**, bu teşvikin kullanımı kolaylaştırılmalıdır.
- Bugüne kadar ihracatçımızın arkasında duran **Eximbank ihracat kredilerinin, fuar desteği, markalaşma ve yurt dışı mağaza açma desteği, ihracat sigortası** gibi konularda devam ettirilmesi ve KOBİ'lere yönelik artırılması gereği vardır.

- Başta tekstil sektörü olmak üzere, deri (ayakkabı ve giysi), gıda ve diğer marka sektörlerde özel teşvikler (fuarlar, katalog harcamaları, vergiden muaf yerlerde yer temin edilmesi, serbest dükkanlarda ücretsiz malların desteklenmesi gibi) uygulanmalıdır.
- **KDV iadelerinin ihracatçılara geri ödenmesi hızlandırılmalıdır.** Ayrıca, KDV iadelerinin geri ödemesinde her türlü vergi ve SSK ödemelerine mahsup etme uygulaması getirilmelidir. Bu konuda yaşanan bürokrasi ve engellemeler ile bakanlıklar arası uyumsuzluklar ortadan kaldırılmalıdır. Aynı zamanda mahsup işlemleri haricindeki bakiye ödemeler vakit geçirmeden yapılmalı, gerçek ihracatçılar cezalandırılmamalıdır.
- İhracata ilişkin her türlü bilginin koordinasyon içinde, güncel, etkileşimli ve küresel standartlara uygun olarak kullanımını sağlamak ve Türkiye'nin ihracat potansiyelinin tanıtılması için gerekli altyapıyı oluşturmak zorunluluğu vardır.
- Özellikle güçlü bir tarım ekonomisine sahip olan ve nüfusunun büyük bir bölümünün tarımsal faaliyetlerle geçimini sağladığı ülkemizde, öncelikle üreticilerin bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi, bu hususta üretim bölgelerinin özelliklerine göre üreticileri bilgilendirecek ve bilinçlendirecek sürekli eğitim programlarının hazırlanması ve uzman ziraat mühendisleri destekli "Üretici Birlikleri"nin oluşturulması, verimi artıracak ve uluslararası pazarların ihtiyaçlarına göre üretim yapılması hususunda tohum ve fidan ıslah ve çeşitlendirme araştırmaları yapılması sağlanmalı ve teşvik edilmelidir. Teknolojinin tüm imkânları ile destekli dönemsel meteorolojik veriler ile bilimsel ekim programları yapılmalıdır. Tüm bunların neticesinde tarımsal ürünler ihracatı yapan şirketlerin daha doğru planlama yapabilmesi için, bilimsel rekolte ve mahsul verileri oluşturularak rakip ülkelerle rekabet gücü artırılmalıdır.
- Tarım ürünleri ihracatında Ticaret Borsalarına tescil zorunluluğu kaldırılmalıdır.
- Organize tarım ihtisas bölgeleri, organize hayvancılık bölgeleri kurulması, tarımın bir ekonomik sektör konumunu güçlendirecektir. Süt-Et ürünleri, meyve-sebze ürünleri, organik tarım ürünleri, kurutulmuş meyve ve sebze üretim ve ihracatı tarımsal ekonomiyi katlayacaktır.
- Yurt dışı fuarlara milli katılımlarda katılımcılara sağlanan % 80 oranındaki desteğin 2005 yılında % 65'e, 2006 yılında da % 50'ye düşmesi ihracatçılarımızı olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple uluslararası fuarlara katılım teşvikleri artırılmalıdır; bu teşvik bizzat firmalara verilmelidir.
- Bir milyon doların üstünde ihracat yapan bütün firmaların sahibine ve genel müdürüne vize zorluğunu aşmak gayesiyle özel "yeşil pasaport" verilmelidir.
- İhracatta AB ülkeleri dışındaki bölgelere Türk filoları ile taşımacılıkta **navlun indirimi sağlanmalıdır.** İhraç limanlarına iç taşımalarda navlun bedelleri azaltılarak, Devlet Demiryolları'nın desteği sağlanmalıdır.
- İhracat kaydıyla verilen döviz kredilerinde maksimum geri ödeme süresi 1 yıldan 3 yıla çıkarılmalı ve dünya piyasalarındaki şartlarda verilmelidir. KOSGEB'in faizsiz ve 6 ay vadeli 100.000 dalara kadar ihracat kredisi uygulaması artırılmalıdır.
- İstihdamı ve ihracatı yüksek deneyimli firmalara belgelerini beyan usulüyle kendilerinin tanzim edebilmesi imkânı getirilmelidir. Ancak, denetimlerde suistimal yapıldığı görülürse suçlular afsız ağır hapis cezasına çarptırılmalıdır.
- Eşdeğer eşya kapsamındaki ihracat genişletilmeli ve süresi uzatılmalıdır.
- İmalatçı ihracatçılardan ihraç kaydıyla iç piyasadan temin edilen mallarda mahsup sistemli KDV uygulamasına geçilmelidir.

- Hammaddelerde TSE kontrolünün kaldırılması mamul maddelerde TSE kontrolü, dünya ve özellikle AB standartlarına uygun kriterlerinin belirlenmesi ve ilan edilmesi, TSE kontrollerinin 2-3 gün ile sınırlı tutulması, sürekli getirilmekte olan hammaddelerin sağlanabilecek bir izin ve ya müsaade belgesinin daha sonraki ithalatlar için de geçerli olması sağlanmalıdır.
9. **Gümrük İdareleri:** Gümrük Müsteşarlığı ve Gümrükler Genel Müdürlüğü, son zamanlarda çıkardığı genelgelerle, yaşanan sorunların giderilmesine yönelik tedbirler almaya çalışmasına rağmen, uygulamada ihracatçı firmaları sıkıntıya sokan ve mağdur eden bazı sorunlar devam etmektedir. Bu sorunların çözümüne ilişkin önerilerimiz şu şekildedir:
- Gümrüklerdeki taşımalarda, kooperatifler tekel durumunda olduğundan, keyfi ve yüksek taşıma ücreti talep edebilmektedirler. İhracatçı firmaları mağdur eden bu uygulamanın disipline edilmesi yönünde gereklidüzenlemeler yapılmalıdır.
 - Gümrüklerde yaşanan yığılmalar ve işlemlerin yavaşlığı, bozulma riski olan ürünlerin ihracında sorunlar yaşanmasına sebep olmaktadır. Özellikle, yaş sebze ve meyve ihracatı nakliyesini yapan TIR'lara öncelik sağlanması yönünde düzenleme yapılması, muhtemel mağduriyetlerin önlenmesi açısından önem arz etmektedir.
 - Gümrüklerdeki fazla mesai uygulaması ihracatçılar için ciddi bir maliyet oluşturmaktadır. Bu uygulamanın, aynı zamanda, normal mesai saatlerinde işlerin yavaş yapılmasına da zemin oluşturabileceği kanaatindeyiz. Yapılan son çalışmalar doğrultusunda, Gümrükler Genel Müdürlüğünün yayınlamış olduğu 2005/17 ve 2007/14 sayılı genelgeler kısmen rahatlık sağlamış olmakla birlikte, bazı idareler "Harcirah-Yolluk" ücretlerini artırdığı gibi, saat uygulamalarına da bire bir uymamaktadır (Halen araç başı uygulaması küçük Gümrük İdarelerinde devam etmektedir.) Bu sebeple, gümrüklerde "vardiya sistemi" uygulamasına geçilmesi yönünde düzenleme yapılması, yaşanan sorunları ortadan kaldıracaktır.
10. **Dış Müteahhitlik Hizmetleri:** 2005 yılında 9,6 milyar dolar, 2006 yılında ise 12 milyar dolar olarak gerçekleşen dış müteahhitlik hizmetleri, 1970 - 2006 yılları arası toplamda 85 milyar dolara ulaşmıştır. Dış müteahhitlikte en önemli sorunlar olarak teminat mektubu için **kont-garanti (Eximbank) ihtiyacının giderilmesi, Eximbank risk sigortasının artırılması** acil tedbirler arasındadır. Türk müteahhitlik sektörünün ülke ekonomisine -istihdama- ödemeler dengesine olumlu katkılarını arttırabilmek için, uluslar arası projelerde devlet desteğini yanında hissetmesi; **teminat mektubu bulma güçlüğüne bertaraf edilmesi; Eximbank kredilerinin belirli bir oranının KOBİ'ler için ayrılması;** ve nihayet **yurtdışında iş alırken risk-sigorta sisteminden yararlanılması** gibi tedbirler hayata geçirilmelidir.
11. **Çin İle Aşırı Ticaret Dengesizliği İçin Tedbirler Alınmalıdır.** Çin ile Türkiye arasındaki ticaret, "ticaret yaratan" değil, Türkiye'nin üretimini ikâme eden bir sürece girmiştir. Böyle bir ticaret sürdürülebilir değildir. Alınan tedbirlere yenilerini eklemek, ithalatı yeterli düzeyde geriletmeyebilecektir. Hatta tedbirlerde çok dikkat edilmemesi durumunda, Türkiye'nin kendi kendini cezalandırması da söz konusu olabilecektir. Zira, Çin'den yapılan zorunlu ithalat kalemleri, Türkiye'nin enflasyonla mücadelesine ve ihracat performansının ivmesini sürdürmesine yardım etmektedir. Çin'den ithalat, iç piyasaya yönelik faaliyet gösteren işadamları olumsuz etkilemektedir. Dolayısı ile bu alanlara yönelik tedbirler alınabilir. Bu çerçevede, **anti damping vergisi, referans fiyatı, kotalar, ihtisas gümrükleri, şartnameler** daha etkin kullanılmalıdır.

Diğer yandan esas sorun, uzun vadede Türkiye'nin Çin'e karşı rekabetçi üstünlüklerini geliştirmesiyle aşılabilecektir. Bu meyanda **verimlilik, kalite ve çeşitlilik yoluyla Türkiye Çin'e bir ihracat atağı başlatmak zorundadır.** Bunu gerçekleştirecek olan ise işadamlarıdır. Devlete düşen, bu süreci teşvik etmek, sözü edilen üç alanda başarılı olmak için gerekli destekleri sağlamaktır.

7.11. TEŞVİKLER, SEKTÖREL VE BÖLGESEL DENGESİZLİKLER

1. **Ekonomide geçmişe yönelik olumsuzluk beklentiler ve kısır döngü artık kırılmıştır. Geçmişteki olumsuzluklar değil, artık önümüzdeki potansiyeller fiyatlandırılmaktadır.** Geldiğimiz aşamada daha uzun vadeli projeksiyonlar yapılabilir, stratejiler geliştirilebilir bir ufuk ortaya çıkmıştır. Ekonomideki katılıkların kırılması, artık siyasi ve idari reformlarla mümkün olacaktır.
2. Ekonomideki hareketliliğin istihdam ve gelir açısından Anadolu'daki önemli olan sektörlerle ve bölgelere yansıtılması gereği her zamankinden daha gereklidir. Bölgelerarası gelir dağılımı sorununu azaltmak ve daha dengeli bir kalkınma sağlamak üzere aktif çözümler önerilmelidir. Bu süreç AB uyum sürecinin de bir gereğidir.
3. Bu sürecin bir gereği olarak hala bölgelerin ve sektörlerin yatırım envanterinin çıkartılması gereği devam etmektedir.
4. Yapılması gereken ödevler, aktif bir kamusal inisiyatif gerektirmektedir. Her şeyden önce destek, disiplin ve planlamanın verimliliği açısından kamu-özel sektör işbirliği ve mutabakatı esastır. Bilhassa bu sürecin Kalkınma Ajanslarının önderliğinde mahalli idarelerin ve diğer kamu kuruluşlarının aktif katılımıyla takibi, etkinlik ve sonuç alma açısından önemlidir.
5. Ancak İl Kalkınma Ajansları'nın adı hala yaygın olarak duyulmuş ve etkin liderliği ortaya çıkmış değildir. Daha doğrusu bu uygulama da bürokratik direnişle karşılaşmaktadır. Daha iki ilde (İzmir, Adana) pilot bölge uygulaması aşamasında yargı engeline takılmış durumdadır. **MÜSİAD olarak bir kez daha ifade etmek durumundayız ki, Kalkınma Ajansları merkezi idarenin bir taşra uzantısı olduğu sürece kendini işin merkezine koyması, inisiyatif kullanması mümkün olmaz. Bunlar, yaptırım gücü olan, gerekli müdahale araç ve imkânlarıyla donatılmış, katılımcı ve şeffaf nitelikte olan, yerli ve yerel unsurları ağır basan gerçek kurumsal yapılar olarak, ve proje üretme - yatırım odaklı hayata geçirilmelidir.** Bunun zorunlu bir gereği, Kamu Sektörü Reform Yasasının yeterli derinlikte ve kapsamda ele alınarak hayata kazandırılmasıdır.
6. Bölgesel ve sektörel dengesizliklerin giderilmesi tek başına teşviklerle sağlanamaz. Burada esas olan, piyasa hareketliliğini buralara taşımaktır. Sonrası girişimciye kalacaktır. Buna rağmen, teşvik mekanizmasının kullanılması gereği devam etmektedir. Teşvikler, gelirin kamu aracılığıyla yeniden dağıtım mekanizmalarından biri olduğundan hedeflerin, araçların ve yararlanma kriterlerinin açık ve net olması gerekmektedir. Bu meyanda uygulama sonuçlarına ilişkin bilgiler belli aralıklarla kamuoyuna duyurulmalı ve sisteme olan güven güçlü tutulmalıdır.
7. **Yatırımların teşvik edilmesi ile ilgili Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü (TUGM) daha aktif, belirleyici, yönlendirici ve yapıcı bir yapıya kavuşturulmalıdır.** Önceleri yatırımların teşvikinde TUGM tek başına yetkili olarak görev yapardı. Oysa daha sonraları TUGM, Maliye Bakanlığı, Gümrük İdareleri, İthalat Genel Md. gibi kurumların gölgesinde kalmıştır. Bugün için ise birim daha da pasifize edilmiştir. Öyle ki, milli geliri 2000 \$ altında kalan illerin teşvikleri bile TUGM görev alanı dışına çıkartılmış, yatırımlarda bölünmüş bir yapı ve çok başlı bir ortam oluşmuştur. Bu sıkıntıdan kurtulmak için ciddi bilgi ve personel birikimi olan kurumsallaşmış ve tek elden yönetilen bir TUGM gerekmektedir.
8. **Yatırım müşavirliğinin kurumsallaşması adına akredite edilmiş müşavirlik firmalarının oluşturulması gerekir.** Bu anlamda istismaların önüne geçilmesi ve etkinliğin sağlanması için belirli kriterler vazedilmeli, bunları yerine getirenler akredite edilmelidir (Gümrük müşavirleri veya marka - patent vekilliği gibi).
9. **Yatırım teşvik tebliğlerinin hazırlanması aşamasında paylaşımcı, çözüm üretici, demokratik katılımı sağlamak adına sivil toplum kuruluşlarının katkısının alınması gerekir.** Yatırım teşvik mevzuatlarının hazırlanmasında sektörün direkt içinde olan sivil toplum kuruluşlarından da istifade edilmesi, yanlışlıkların ve hataların

önüne geçirebileceği gibi, daha gerçekçi ve demokratik bir yapının oluşmasına da katkı sağlayacaktır. Bu çalışmalarla yatırımların teşviki artırılabilecek, bu konudan daha fazla ve verimli istifade sağlanmış olacaktır.

10. **8 Aralık 2006 Tarih ve 2006/3 sayılı yatırımların teşvik edilmesi hakkındaki tebliğe göre KÖY'de yapılacak KOBİ yatırımlarına verilecek kredi desteği ile ilgili bankalarla gerekli anlaşmaların bir an evvel yapılarak hayata geçirilmesi gereklidir.**
11. **Teşvik, piyasa - uyumlu planlama mantığının bir parçası olmalı, dönüşüm sürecindeki ekonomiye yeni bir vizyon kazandırmanın aracı olarak ele alınmalıdır.** Bu bağlamda planlanması gereken ve teşvik verilmesi gereken yer sadece bazı sektörler ve geri kalmış bölgeler değil, aynı zamanda dengesiz ve sürdürülemez bir kutuplaşmanın ve yoğunlaşmanın merkezi olan Marmara gibi bölgelerin dizginlenmesi için de gereklidir.
12. **Yatırımlarda bölgesel farklılıkların belirgin bir şekilde belirtilerek teşviklerin yeniden tanımlanması gerekir.** Daha önceleri yatırım indirimi teşvikleri bölgelere ve yatırımların niteliğine göre verilirdi. Özel önem taşıyan sektörler ile kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımlar % 200 ile % 100 arasında yatırım indiriminden istifade ettirilirdi. Bugün bu kaldırıldı. **Türkiye'nin sektörel yatırım haritasının ve yatırım envanterinin oluşturularak yatırımcılara yol gösterilmesi büyük önem arz etmektedir. Mükerrer ve gereksiz yatırımlarla kaynak israfının önüne geçilmesi gerekir.**
13. **Teşvikler genel olmamalıdır.** Kapsamı daraltılmış ve güçlü araçlarla donatılmış nitelikte olmalı, **öncelikli bölgelere ve stratejik sektörlerle yönlendirilmelidir.**
14. Türkiye'de desteklenmek üzere bir takım sektörler belirlenirken, bir yandan nitelikli insan, diğer yandan da varolan genç nüfusun istihdamı; katma değer oluşturma, gelir ve ihracat potansiyeli, içerdiği teknolojik dinamizm ve bu teknolojinin geliştirilebilirliği gibi objektif kriterlere göre seçilmelidir.
15. **Sektörel bazda** ele alındığında, örneğin,
 - **tekstil - giyim gibi küresel rekabet baskısı altında olan,**
 - tarım ve gıda gibi AB'ye uyum sorunları yaşayan ve perakende sektörünün yoğunlaşması nedeniyle gerileyen,
 - turizm gibi marka değeri ve parlak bir geleceği olan,
 - otomotiv ve yan sanayi gibi değişim dinamizminin yüksekliği nedeniyle Türkiye'yi terk etme ihtimali olan,
 - makine, imalat ve bilgi teknolojileri gibi katma değeri ve teknolojik gücü yüksek bazı sektörlerle has özel teşviklerin geliştirilmesi gerekmektedir.
16. Madem işsizlik gibi özel bir gündemimiz vardır; o halde ekonominin istihdam kaleleri olarak bilinen **KOBİ'lerin tahkim edilmesini esas alan uygun ve özel bir teşvik paketi uygulanmalıdır.** Özellikle istihdamın çok yoğun olduğu ve AB'ye uyum sürecinde çok zorlanacağı kesin olan gıda sektörü başta gelmektedir.
17. **Teşvikler eğitim açığının kapatılmasına yönlendirilmelidir:** Bütün illerden kalifiye eleman feryatları yükselmektedir. İşsizliğin % 20 ile 70 arasında gezdiği birçok ilde kalifiye eleman sıkıntısı çekilmektedir. **Meslek okulları büyük bir proje olarak ele alınmalıdır.** Asya ülkelerinin kalkınmasını inceleyen birçok çalışmanın temel bulgular, lise düzeyinde teknik eğitime yapılan yatırımların altını çizmektedir.
18. **Hizmet sektöründe kalifiye eleman açığı "milli bir sorun":** Yeni dönemde büyümenin finansmanı dış alemden karşılanabiliyor. Dünya ekonomisi hızla büyüyor ve pazar sıkıntısı yok. Türkiye ekonomisinin en büyük katılığı ve sıkıntısı kalifiye emek noktasında düğümleniyor. Gerek AB'ye uyum süreci, gerekse ekonomide hızla yeni sektörlerin oluşması sürekli olarak bir kalifiye eleman açığını gündeme getirmektedir. **İş arayan da, eleman arayan da çoktur. Ancak bu iki arayışı bir araya getirecek zincir çalışmamaktadır.** Eski ve verimsiz sektörler gerilerken ve işsiz üretirken, kalifiye eleman açığı yeni sektörlerin yükselmesini, büyüyüp gelişmesini ve maliyetlerin düşmesini engellemektedir. **Nitelikli hizmet sektörü başta olmak üzere, yeni dönemde birçok sektörde yetişmiş eleman**

eksikliği hissedilmektedir. Yakında yetişmiş eleman transferi başlayacak, artan maliyetler nedeniyle ve/veya eleman eksikliği nedeniyle birçok sektör gerileyebilecek, yabancı sermaye yatırımlarının önü kapanabilecektir.

19. Piyasanın aradığı vasıflara ve mesleklere uygun ara eleman yetiştirmek üzere, kamu ve sivil toplum kuruluşlarının ortaklığındaki **garantili eğitim modeli geliştirilmelidir.**

7.12. ENERJİ SEKTÖRÜ

1. **Enerji Stratejisinin Oluşturulması:** Türkiye'nin uzun vadeli bir enerji stratejisi vardır. Ancak bunun bir "Milli Enerji Şurâsı" yapılarak daha geniş bir tabana dayandırılması, özelleştirme, üretim vb. gibi önemli konularda mutabakat arayışı açısından isabetli olacaktır.
2. **Petrol ve Doğalgaz Bağımlılığının Azaltılması ve Kaynakların Çeşitlendirilmesi:** Enerji politikamıza uzun vadeli petrol ve doğalgaz politikası eklenmelidir. Bunun bir gereği olarak yerli petrol kaynaklarımızı geliştirmek ve üretmek için sürdürülen çabalar derinleştirilmeli, yurtiçi petrol üretimini arttırmak üzere, mevcut petrol sahalarımızda verim artırılmalı, terk edilen kuyular petrol fiyatlarının artmasıyla beraber rantabl hale gelebileceğinden tekrar değerlendirilmelidir. Doğalgazda Rusya'ya aşırı bağımlılık azaltılmalıdır.
3. **Enerji Koridoru Olmak:** Türkiye'nin petrol ve doğalgaz koridoru olması yönündeki çalışmalara hız verilmelidir. Bu, Türkiye'nin iktisadi güvenliği, AB karşısındaki stratejik konumu açısından önemli olup, bölgesel ve küresel bir aktör olma konusundaki önemini artıracaktır.
4. **Alternatif Enerji kaynakları:** Alternatif enerji kaynaklarına ilişkin yönetmeliklere işlerlik kazandırılmalı ve etkinleştirilmelidir. Bu meyanda, "Yenilenebilir Enerji Yasası"nda yapılan değişiklikler çerçevesinde, ilgili yönetmeliklerde de gerekli düzenlemeler yapılarak, temiz enerji konusunda ileri düzeyde hamleler yapılmalıdır.

Uygulamada;

- Projelendirilen HES yapımları için bürokratik engeller bir an önce kaldırılmalı,
- Rüzgâr, güneş, su ve temiz kömür teknolojisi geliştirilmeli
- Bilhassa yerli girdilere dayalı biyodizel üretimi teşvik edilmeli,
- Jeotermal enerjiye yönelik olarak çağdaş bir yasal altyapı oluşturulmalı,
- Nükleer enerji santralleri daha fazla geç kalmadan hayata geçirilmelidir.

5. **Enerji Tasarrufu ve Verimliliği:** "Enerji Verimliliği Yasası" ile ilgili yönetmelikler bir an önce çıkarılarak işlerlik kazandırılmalı, "Ulusal Enerji Tasarruf Merkezi" gerekli yetkilerle donatılarak yeniden yapılandırılmalı ve "Enerji Verimliliği ve Tasarrufu Teknolojileri Üst Kurulu" oluşturulmalıdır.

Enerji Tasarrufu ve verimliliği bağlamında;

- Bilinçli akaryakıt tüketimi için kampanyalar başlatılmalı,
- Optimum olduğu ölçüde beton yol çalışmalarına geçilmeli,
- Şehirlerde yapılaşma tartışılmalı, uydu kentlerin yaygınlaştırılması kısıtlandırılmalı, şehre bağlantıları için hafif metro, deniz ve demiryolu ağına öncelik verilmeli,
- Yeni inşaatlarda ısı yalıtımı standartları oluşturulmalı ve sıkı denetlenmeli,
- Şehirlerarası ulaşım, özellikle de yük taşımacılığında demiryolu özendirilmeli ve şehirlerimizde toplu taşımanın yaygınlaştırılması için gerekli yatırımlara öncelik verilmeli,
- İstanbul'da iki yaka arasındaki deniz ulaşımının bağlantı sayısı artırılmalı,
- Enerji bağımlılığı yüksek sektörlerden, düşük sektörlere geçişe ağırlık verilmeli,
- Tanımda ciddi bir girdi maliyeti yükü oluşturan enerji bağımlılığı azaltılmalı,

- GAP bir an önce tamamıyla devreye sokularak sulu tarıma geçilmeli,
- Bor konusundaki araştırma ve yatırımlar desteklenmeli, dünya liderliği hedeflenmeli,
- Çevre dostu temiz kömür teknolojilerine-yatırım yapılarak doğalgaz bağımlılığı düşürülmeli,
- Elektrik santrallerinin doğalgaza yönlendirilmesinden vazgeçilmeli.

6. **Enerji sektöründe özelleştirme:** Ülkemizde Elektrik dağıtım Tesislerinin Özelleştirme işlemi 1926 yılında Kayseri ve Cıvan Elektrik A.Ş. ile başlamış olup, bunu 1953 yılında Çukurova Elektrik A.Ş, 1956 yılında Kepez Elektrik Ticaret A.Ş. izlemiştir. 1984 yılında 3096 sayılı " **Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticaret'i ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanunun** " yürürlüğe girmesiyle tüm ülkenin Dağıtım Sisteminin Özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. Nisan 2004 tarihinde Yüksek Planlama Kurulu, Özelleştirme Yol Haritasını çizmek amacıyla "Elektrik Sektörü Reform ve Özelleştirme Strateji belgesini yayınlamıştır. Bu belgede belirlenen takvime göre, Dağıtım Özelleştirme ihalelerinin 31 Aralık 2006 tarihi itibarıyla tamamlanması öngörülmüştür.

Dünyadaki Elektrik Enerjisi Sektöründeki Özelleştirme uygulamalarına bakıldığında özelleştirme mantığının bir yada birden çok ortak hedef üzerine oturtulduğu gözlenmektedir. Bu hedefler;

- Gelir elde etmek ,
- Özelleştirilen şirket dalı için yatırım sermayesi oluşturmak,
- Ekonomideki kamunun rolünü azaltmak,
- Sermayenin tabana yayılması,
- Verimliliğin artırılması,
- Rekabet ortamını geliştirmek.

Bu genel çerçeve Elektrik Sektörünün Özelleştirilmesinde ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle birlikte, Elektrik Sektörü özelinde bu sebepleri aşağıdaki şekilde genişletmek mümkündür.

- Kamu varlıklarının satışı yoluyla gelir elde etmek,
- Yatırım sermayesi oluşturmak,
- İdari kapasitenin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi,
- Fiyatların piyasa koşullarında belirlenmesi,
- Teknoloji transferi,
- Elektrik arzında kalite artışı,
- Tüketicinin enerji maliyetinin düşürülmesi.

Ülkeler kendi siyasal ve hukuksal şartları çerçevesinde aşağıdaki etkenleri de dikkate almak suretiyle farklı Özelleştirme yöntemleri geliştirmiş ve uygulamışlardır.

- Mülkiyet yapısı,
- Özelleştirme konusu varlığın mali durumu ve rekabet gücü,
- Hükümetin piyasa ve düzenleme konusundaki siyaseti,
- Ülkedeki düzenleyici kurumlar,
- Özelleştirmeden etkilenebilecek gruplar,
- Ülkedeki sermaye piyasasının yapısı,
- Muhtemel yatırımcıların ilgisi ve deneyimi,
- Hükümetin Özelleştirilecek varlıkların yabancı yatırımcıların eline geçmesi konusuna bakışı.

7. **Özelleştirme Yöntemini destekliyoruz:** 20 adet Elektrik Dağıtım Şirketinin özelleştirilmesinde, işletme hakkı devrine dayalı blok hisse satışı şeklindeki özelleştirme yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntem mevcut hukuk sistemine uygun olup, dünyada bu yönetime dayalı benzer özelleştirmeler başarılı sonuçlar vermiştir. Ayrıca mülkiyet hakkı kamuda olsa da, yatırımcıya yatırım ve yönetim kararları ile ilgili yetkileri vermekte olduğundan bir de piyasa uyumludur.

8. **Enerji özelleştirmesinin hedefi:** Özelleştirme hedef büyük gelir elde etmek yanında, kayıp ve kaçığın azaltılması, sürekli ve kaliteli enerji sunumu da olmalıdır. Özellikle sanayicinin rekabet edebilmesi için ucuz enerji temini ve sunumu yapılması hedeflenmelidir. Özelleştirmede çok yüksek işletme hakkı devir bedelleri tahsil edilmesi, neticede bu bedelin tüketici tarifesine büyük oranlarda yansımaya sebep olabilir.
9. **Milli çıkar argümanının korunması:** Ülkemizde Enerji Dağıtım hizmeti bir kamu hizmeti olarak görüldüğünden, **ihaleye katılacak firmaların yerli sermaye payının % 51'den az olmaması şartı getirilebilir. İhale sonrasında da hisselerini yabancıya satış yapmama şartı konabilir.**
10. **Yeterlilik kriterleri:** Aynı şekilde ihaleye katılacak firmaların ön yeterliliklerinin kıstaslarının çok iyi tayin edilmesi gerekir. Mevcut şekilde daha önce benzeri iş yapma şartı, bütün dağıtım bölgelerinin sadece yabancılar tarafından alınabileceği veya büyük hisse sahibi olma şartını getirmektedir.

İhale dosyasındaki yeterlilik kriterlerinde ticari yeterlilik toplamı % 60, teknik yeterlilik % 40 olarak belirlenmiş. İhaleye teklif verebilmek için %50'yi geçmek yeterli oluyordu. Bu durumda ihalenin hedefinin teknik yönden yeterli bir firmaya değil de, parasal (finans) gücü yüksek olan bir firmaya ihalenin verilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.
11. **Halka arz:** Dağıtım Şirketlerinin özelleştirilmesinde belli oranlarda halka arz mecburiyeti getirilmeli, ve genellikle gözardı edilen kamuoyu desteğinin sağlanması yoluna gidilmelidir.
12. **Kayıp-kaçak yüksek bölgelerdeki özelleştirmeler:** Öncelikli olarak fiyat eşitleme mekanizması ile her bölgede enerjinin satış fiyatı eşitlenmiştir. Kayıp-kaçak oranı düşük olan bölgeler, yüksek olan bölgeleri sübvansiyon etmektedir. Bu uygulamanın kaldırılması gerekir. Ayrıca, kayıp-kaçak oranlarının yüksek ve tahsilatın düşük olduğu bölgelerde Dağıtım Şirketlerinin özelleştirilmesinde Maliyet-Fiyat-Hizmet arasında mekanizmalar kurulmalı ve rekabeti baltalamayacak bir sübvansiyon sistemi geliştirilmelidir.

7.13. PERAKENDE SEKTÖRÜ

Türkiye ekonomisi son 4 yılda 2002 - 2005 döneminde % 32 oranında büyürken, organize perakendecilik sektörü bunun yaklaşık 2 katı büyümüştür. Ama geleneksel esnaf kesimini temsil edenlerin pazar payı gerilemiştir. Özellikle çarşı-pasaj esnafı gibi kesimlerde satış ve pazar kaybı yaşanmaktadır. Ayrıca büyük mağazalar ile onlara tedarik sağlayan üreticilerin mağduriyetine yol açan sıkıntılar da acil çözüm beklemektedir.

Bu nedenle, hükümet konuyla ilgili Büyük Mağazalar Kanun Tasarısını TBMM'de kanunlaştırarak, "Adil ve kuralları belirlenmiş bir rekabet alanı"nı oluşturmaktadır. Perakende sektörü ile ilgili yeni düzenlemede olması gereken hususlara ilişkin önerilerimiz şunlardır:

1. Büyük mağaza ya da market açma, imar planlarında belirlenmiş yerlerde olmalı, bundan sonra meskun alanlar dışında kurulmalıdır.
2. Satın alım bedelinin altında zararına satış yapılamayacağı hükme bağlanmalıdır.
3. Büyük mağazaların alım yaptıkları tedarikçilere yapacakları ödemeler belirli bir takvime (azami 60 gün) bağlanmalıdır. Büyük miktarlarda alım yapıldığı için istismarlar, tedarikçiyi iflas konumuna düşürecek kadar bunalılabilmektedir.
4. Çalışma saatleri "sabah 09:00 - akşam 21:00 arasında" olmalı, "haftada azami 6 gün çalışma - 1 gün tatil" olmalıdır.
5. Büyük mağazaların, kendi markalarını tedarikçiye yaptırmalarında, o ürün cirosunun yüzde 20'sini geçmeme şartı getirilmelidir. Aksi halde üreticilerin markalaşma imkânı kalmayacaktır.
6. Sergi parası, raf parası, anons parası vs. gibi astronomik ödemelerin tedarikçilerden talep edilmemesi sağlanmalıdır.

7. Perakendeciler de KOBİ kapsamına alınmalı, böylece KOSGEB desteklerinden yararlanmaları sağlanmalıdır.
8. Geleneksel perakendeciler-esnaf da yeni şartlara uymak mecburiyetinde olduğunu görmeli. Birleşerek ölçekleri büyütme, yeni işleri yakalamak, yenilikler geliştirmek, yeni ürün-dizayn-tasarım ve satış teknikleri geliştirmek gibi uygulamalar devreye alınmalıdır.
9. Esnaf birlikleri ve mahalli yönetimler belirli hafta ya da günlerde "Alışveriş Festivali", "Esnafla Dayanışma" gibi etkinlikler düzenleyebilirler.
10. 3000 m² üzerinde olan market ve alışveriş merkezlerinde, ibadet için uygun büyüklükte bir mekân tahsis edilmesi zorunlu hale getirilmelidir.
11. Perakendeye gelen yabancı sermayeye karşı temkinli olunmalıdır. Bu konuda diğer bazı ülkelerdekine benzer şekilde asgari yatırım tutarı ve istihdam miktarı gibi belirli kriterler getirilebilir. Çünkü perakende sektörüne gelen yabancı yatırımın sermayesi düşük, ama yüksek kârlılık, hızlı büyüme ve nakit para girişi gibi çok cazip avantajları bulunmaktadır. Bu konuda yerel marketlerin de birleşmesi çok önemli ve elzemdir.
12. Perakende sektöründe yaşanabilecek muhtemel tekelleşmelerin önüne Geçilmelidir. Bu konuyla ilgili olarak Rekabet Kurulu da gerekli tedbir ve önlemleri almalıdır.

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR